

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA
KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Erikas KAUKAS

**RUSIJOS KARINĖS TRANSFORMACIJOS POVEIKIS BALTIJOS
ŠALIŲ SAUGUMO IR GYNYBOS POLITIKAI**

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, politikos mokslai (02S)

Vilnius, 2017

Mokslo disertacija rengta 2012–2016 metais Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje pagal Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijai, Kauno technologijos universitetui, Klaipėdos universitetui ir Vytauto Didžiojo universitetui (2011 m. birželio 8 d. įsakymu Nr. V-1019) suteiktą doktorantūros teisę.

Moksliniai vadovai

2012-2013 m.: Prof. dr. Gražina MINIOTAITĖ (Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S)

2013-2016 m.: Prof. dr. Virgilijus PUGAČIAUSKAS (Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S)

PADĖKA

Dėkoju visiems Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Politikos mokslų katedros dėstytojams bei darbuotojams už išsakytas idėjas rengiant šią disertaciją, konstruktyvią kritiką ir pagalbą. Esu išskirtinai dėkingas disertacijos mokslinei vadovei prof. dr. Gražinai Miniotaitei už vertingus patarimus ir palaikymą. Deja, 2013 metais ji paliko mus, tačiau prisiminsiu ją kaip ypač įdomią ir konstruktyvią mokslininkę. Ypač esu dėkingas moksliniui vadovui prof. dr. Virgilijui Pugačiauskui už idėjas, reiklumą ir kantrybę. Esu dėkingas prof. dr. Gediminui Vitkui už patikėjimą ir pasitikėjimą. Taip pat noriu padėkoti dr. Giedriui Česnakui, dr. Deividui Šlekiui, prof. dr. Vaidučiui Laurėnui ir prof. dr. Tomui Janeliūnui už išsakytus patarimus ir pastabas. Išskirtinai dėkoju prof. dr. Jūratei Novagrockienei už motyvavimą, palaikymą ir pasitikėjimą.

Dėkoju visiems, kurie sutiko pasidalyti savo įžvalgomis apie Rusijos karinę transformaciją ir Baltijos šalių saugumo ir gynybos politiką, o ypač esu dėkingas Krašto apsaugos ministerijos Euroatlantinio departamento direktoriui Sauliui Gasiūnui už originalias idėjas, įdomias diskusijas ir skatinimą siekti mokslinio laipsnio. Esu dėkingas savo šeimai už palaikymą ir tikėjimą. Tačiau pati didžiausia padėka skirta Jurgitai Jakevičiūtei, be kurios patarimų, paramos, supratingumo ir pasiaukojimo šios disertacijos nebūčiau pajėgęs parašyti.

TURINYS

ĮVADAS	5
1. NEOKLASIKINIO REALIZMO TEORIJA KAIP PAGRINDAS RUSIJOS KARINĖS TRANSFORMACIJOS POVEIKIUI BALTIJOS ŠALIŲ SAUGUMO IR GYNYBOS POLITIKAI TIRTI	18
1.1. Neoklasikinio realizmo teorijos pagrindinės įžvalgos ir vieta realizmo paradigmoje	18
1.2. Neoklasikinio realizmo teorija kaip teorinė ir analitinė prieiga tyrimo modelio konstravimui	22
1.2.1. Nepriklausomas kintamasis	23
1.2.2. Tarpinis kintamasis	27
1.2.3. Tyrimo modelio konstravimas	29
2. RUSIJOS KARINĖ TRANSFORMACIJA IR JOS KELIAMOS GRĖSMĖS BALTIJOS ŠALIŲ SAUGUMUI	34
2.1. Rusijos karinės transformacijos priežastys	34
2.1.1. Vidiniai veiksniai	39
2.1.2. Išoriniai veiksniai	43
2.2. Rusijos karinės galios dinamika	51
2.2.2. Karinės išlaidos	51
2.2.3. Kariniai pajėgumai	57
2.2.4. Karinis aktyvumas	67
2.3. Rusijos užsienio ir saugumo politika Baltijos šalių atžvilgiu	73
2.3.1. Rusijos užsienio politika	73
2.2.1. Rusijos užsienio, saugumo ir gynybos deklaratyvioji politika	100
2.4. Rusijos karinės transformacijos keliamos potencialios grėsmės Baltijos šalių saugumui	112
3. BALTIJOS ŠALIŲ ATSAKAS Į RUSIJOS KARINĖS TRANSFORMACIJOS KELIAMAS GRĖSMES	118
3.1. Rusijos karinės transformacijos keliamų grėsmių suvokimas ir Baltijos šalių vadovų užsienio bei saugumo politikos interesai	120
3.1.1. Lietuvos valstybės vadovų retorikos Rusijos atžvilgiu analizė	121
3.1.2. Latvijos valstybės vadovų retorikos Rusijos atžvilgiu analizė	143
3.1.3. Estijos valstybės vadovo retorikos Rusijos atžvilgiu analizė	156
3.2. Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikos kaita Rusijos karinės transformacijos eigoje	169
IŠVADOS	186
LITERATŪROS SĄRAŠAS	192
PRIEDAI	210

ĮVADAS

Šaltojo karo pabaiga ir kartu įvykęs tarptautinės sistemos struktūros pokytis iš dvipolės į vienpolę tarptautinę sistemą, kurioje lyderės vaidmenį prisiėmė JAV, o Rusija – Sovietų Sąjungos teisių ir pareigų perėmėja – išgyveno ekonominį ir politinį nuosmukį, sukūrė tam tikrą saugios tarptautinės aplinkos iliuziją. Vis dėlto šis santykinai taikus laikotarpis truko neilgai, ir 2008 metų rugpjūtį įvykęs Rusijos ir Gruzijos karas, 2014 metų kovą įvykdyta Krymo aneksija bei tebevykstantys Rusijos remiami kariniai veiksmai Rytų Ukrainoje ir karas Sirijoje parodė, kad Rusija neatsisako savo interesų posovietinėje erdvėje ir yra pasiryžusi juos ginti, naudodama visas įmanomas priemones, taip pat ir karines.

Nepaisant Šaltojo karo pabaigoje Rusiją ištikusios ekonominės ir politinės krizės, Rusija neatsisakė pretenzijos užsitikrinti savo kaip pasaulio ir, tuo labiau, regiono galybės statuso. Kaip yra pažymėjęs Rusijos Federacijos prezidentas Vladimiras Putinas, niekas niekada neįgis karinės viršenybės prieš Rusiją¹. Siekiant šio tikslo pasitelktos tiek išorinės, tiek vidinės poveikio priemonės – politinė lyderystė, ekspansinė politika, energetiniai politiniai poveikio instrumentai. Atitinkamai Rusijos užsienio ir saugumo politika tapo prioritetine valstybės sritimi. Būtent toks bekompromisus dėmesys užsienio ir saugumo politikai Šaltojo karo pabaigoje Sovietų Sąjungą privedė prie ekonominės krizės. Kaip yra pažymėjęs JAV prezidento Ronaldo Reigano patarėjas Richardas Pipesas, Rusijos valdančioji klasė ir didžioji dalis inteligentijos labiau susirūpinusi tarptautinės įtakos išsaugojimu, nei žemais šalies pragyvenimo standartais².

Tokia beatodairiška Šaltojo karo metu vykdyta Sovietų Sąjungos (Sovietų Sąjungai žlugus – Rusijos) užsienio ir saugumo politika kryptį ėmė keisti XXI amžiaus pradžioje. Tam nemažai įtakos turėjo keletas veiksnių, kurių svarbiausi – V. Putino tapimas Rusijos prezidentu bei ryškus šalies ekonomikos augimas, sąlygotas staigaus naftos bei dujų (pagrindinių Rusijos finansinių šaltinių) kainų pakilimo. V. Putino politinė valia ir stiprėjanti ekonomika suteikė galimybę skirti didesnę finansavimą valstybinio, įskaitant karinio, sektoriaus pertvarkymui ir stiprinimui. V. Putinas savo pirmosios kadencijos metu (2000-2004 metais) užsibrėžė tikslą atkurti Rusijos kaip stabilios tarptautinės sistemos dalies statusą ir siekti geresnių santykių su Europa³. Šio tikslo imta siekti pirmiausia plėtojant valstybės ekonominį, o ne karinį sektorį. 1999 metų pabaigoje savo vadinamajame „tūkstantmečio manifeste“ rašydamas apie tai, kad Rusija buvo ir išliks didžioji

¹ Президент Российской Федерации, *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации*, Москва: Кремль, 2014. <http://kremlin.ru/events/president/news/47173>

² Pipes R., “Is Russia Still an Enemy?” *Foreign Affairs* 76 (5), 1997, p. 65-78.

³ Президент Российской Федерации, *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации*, Москва: Кремль, 2003, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21998>

valstybė, V. Putinas pabrėžė, kad šiuolaikiniame pasaulyje valstybės galia priklauso ne nuo karinių pajėgumų, o nuo valstybės gebėjimo kurti ir naudoti pažangiąsias technologijas, užtikrinti piliečių gerovę ir valstybės saugumą bei sugebėti išsaugoti valstybės interesus tarptautinėje erdvėje⁴.

Ryškus pokytis Rusijos užsienio politikoje pastebimas 2003 metų viduryje, kai Rusijos nuosaikioji provakarietiška politika, paremta tvaria ekonomika, pradėjo keistis į tą politiką, kurios tęstinumą ir rezultatus galima stebėti šiandien – griežtą, centralizuotą, militarizuotą ir bekompromisę, paremtą karinės galios didinimu. Šiam pokyčiui reikšmingos įtakos turėjo V. Putino vykdytų ekonominių reformų teigiami rezultatai. Atsigavus Rusijos ekonomikai, atsirado galimybė ir ėmė stiprėti noras atkurti istorinę valstybės didybę ir pakeisti nuo 1991 metų nusistovėjusį silpnos ir pažemintos regioninės reikšmės valstybės įvaizdį. Be to, Rusijos užsienio ir ypač saugumo bei gynybos politikos pokyčiams didelės įtakos turėjo 1999 metais prasidėjusi ir 2004 metais pagreitį įgavusi NATO plėtra į Rytus (1999 metais NATO narėmis tapo Čekija, Lenkija ir Vengrija, o 2004 metais – Baltijos šalys, Bulgarija, Rumunija, Slovakija ir Slovėnija). Rusijos valdžia šią NATO plėtrą įvertino kaip NATO siekį „išplėsti“ posovietines valstybes iš Rusijos strateginės interesų zonos. Nuo Sovietų Sąjungos žlugimo posovietinis regionas Rusijoje vertinamas kaip esantis Rusijos įtakos sferoje, dėl Rusijos tvirtinimu, tebeegzistuojančių istorinių, demografinių, ekonominių ir energetinių saitų.

Pasikeitusi Rusijos užsienio ir saugumo politikos kryptis ir tinkamos ekonominės sąlygos lėmė Rusijos karinės transformacijos pradžią. 2003 metų spalį tuometis gynybos ministras Sergejus Ivanovas pristatė Rusijos gynybos ministerijos parengtą dokumentą „Aktualūs Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų vystymo uždaviniai“, neoficialiai pavadintą „Ivanovo doktrina“. Šis dokumentas turėtų būti vertinamas kaip nauja Rusijos saugumo ir gynybos politikos kryptis. 2006 metais Putinas metiniame pranešime paskelbė Rusijos karinių pajėgų restruktūrizavimo planą ir nurodė, kad bus reikšmingai padidintas finansavimas karinių pajėgumų įsigijimams, ypač strateginės paskirties raketų kariuomenei, t. y. branduolinėms pajėgoms⁵. Visgi Rusijos karinės transformacijos atskaitos tašku laikytini 2008 metai. Jos pradžią žymi tuometinio gynybos ministro Anatolijaus Serdiukovo 2008 m. spalio 14 d. oficialiai pristatytas transformacijos planas „Nauja išvaizda“.

Rusijos karinės transformacijos tikslas yra padidinti karinę galią. Tai priemonė, su kuria šiandieninė Rusija gali vykdyti savo išsikeltus tikslus ar kurti naujas užsienio ir saugumo politikos perspektyvas. Auganti karinė galia valstybei suteikia galimybę ją panaudoti dviem tikslams: valstybės

⁴ Путин В., „Россия на рубеже тысячелетий“, *Независимая газета*, 1999, http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millennium.html

⁵ Президент Российской Федерации, *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации*, Москва: Кремль, 2006, <http://kremlin.ru/events/president/news/35528>

saugumui stiprinti, t. y. gynybai bei atgrasymui, ir ekspansinei politikai vykdyti, t. y. puolimui bei grasinimui. Kitais žodžiais tariant, jei karinė galia auga, tai galimai reiškia vieną iš dviejų: arba valstybė jaučiasi pažeidžiama, arba siekia plėsti savo įtakos ir/ar teritorines ribas. 2008 metais Rusijos saugumui nebuvo kilusi reali karinė grėsmė, tačiau radosi kitų netiesioginių grėsmių, paskatinusių Rusiją oficialiai paskelbti apie gynybos ministerijai pavaldžių ginkluotųjų pajėgų transformacijos pradžia. Viena tokių netiesioginių grėsmių galima būtų laikyti 2008 metų gegužę Lenkijos ir Čekijos inicijuotą Rytų partnerystės projektą, turėjusį priartinti posovietinio regiono šalis prie Vakarų, galėjusį sustiprinti provakarietiškas nuotaikas šiose šalyse ir tokiu būdu galėjusį tapti grėsme Rusijos interesams posovietiniame regione. Atsižvelgus į šias aplinkybes, galima daryti prielaidą, kad Rusijos karinės galios stiprinimą skatina labiau užsienio politikos (įtakos išsaugojimas ir jos plėtra), o ne saugumo (gynybiniai) tikslai. Daugelis politinių ekspertų pripažįsta, kad Rusijos valdžia, siekdama išlaikyti įtaką posovietiniame regione, naudoja ne tik politinius svertus, bet ir valstybės karinius pajėgumus⁶. Todėl Rusijos ekspansiniai tikslai neišvengiamai turi įtakos Baltijos valstybių, kaip šalių, esančių Rusijos interesų zonoje, saugumui.

Rusijos vienas iš svarbiausių tikslų – pakeisti strateginę situaciją Baltijos šalių regione savo naudai. Tuo tikslu Rusija vykdo intensyvią karinę veiklą Baltijos šalių kaimynystėje, taip pat naudoja griežtus politinius pareiškimus, įskaitant grasinamojo pobūdžio retoriką, nukreiptą prieš Baltijos valstybes. Šiais veiksmais Rusija siekia pabrėžti, kad Baltijos šalys priklauso Rusijos interesų zonai ir kad kitos šalys turi gerbti Rusijos saugumo interesus. Be to, Rusija, siekdama neigiamai paveikti Baltijos šalių santykius su NATO ir ES, nevengia naudoti politinio, ekonominio ir karinio spaudimo, nukreipto tiek prieš Baltijos valstybes, tiek prieš NATO ir ES valstybes. Kitas Rusijos strateginis tikslas yra atgrasinti NATO nuo planų dislokuoti Aljanso karinius pajėgumus Baltijos šalyse. Šiuo tikslu Rusija siekia kuo labiau sumažinti NATO galimybes užtikrinti Baltijos šalių kolektyvinę gynybą.

Tokie augančio Rusijos karinio aktyvumo šalia Baltijos šalių pavyzdžiai, kaip karinių pajėgumų, esančių Kaliningrado srityje, didinimas ir modernizavimas ar dažnos karinės pratybos Vakarų karinėje apygardoje, leidžia manyti, kad Rusija stiprina savo karinę galią Baltijos šalių kaimynystėje. Rusijos pajėgumai gerokai viršija Baltijos šalių bendrus karinius pajėgumus. Galima taip pat teigti, kad Rusijos vakaruose esančios pajėgos yra pajėgios per vieną savaitę atlikti puolamojo pobūdžio operaciją prieš visas tris Baltijos šalis. Vis dėlto, Rusija suvokia, kad palyginti su kitomis

⁶ de Haas M., "Russia's Military Reforms: Victory after Twenty Years of Failure?", *The Clingendael Institute, Clingendael Diplomacy Paper*, 2011; Capezza D., "Translating Russia's Military Reform", *Small Wars Foundation*, 2009; Grigas A., "Legacies, Coercion and Soft Power: Russian Influence in the Baltic States", *Briefing Paper*, 2012; Trenin D., Lecture at the Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm, 2013a; Hedenskog J., Pallin C. V., eds., *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective – 2013*, Försvarsdepartementet, 2013.

posovietinėmis, tačiau NATO ir ES nepriklausančiomis, šalimis, jos politikos įtaka Baltijos šalims yra labai ribota. Todėl Rusijos valdžia vengia politinių ir karinių veiksmų, kurie, jos manymu, galėtų pasibaigti tiesiogine karine konfrontacija su NATO.

Baltijos šalys yra labai pažeidžiamoje strateginėje pozicijoje. Rusijos ir Baltijos valstybių santykiai yra įtempti, o dvišaliai politiniai kontaktai – labai riboti. Dvišaliams santykiams neigiamą poveikį turi ne tik Rusijos nepasitenkinimas Baltijos šalių naryste NATO, bet ir nuolatiniai politiniai nesutarimai dėl rusų etninės mažumos statuso Baltijos šalyse, skirtingai interpretuojamos bendros sovietinės istorinės praeities ir dėl Baltijos šalių visiškos integracijos į bendrą ES energetikos vidaus rinką siekio. Rusija oficialiai yra paskelbusi save visų rusų, gyvenančių ne Rusijoje (tėvynainių), teisių gynėja, įskaitant rusų, gyvenančių Baltijos šalyse. Rusija tvirtina, kad rusų mažuma Baltijos šalyse nuolatos diskriminuojama. Taigi Rusijos karinės galios augimas ir jos koncentravimas šalia Baltijos valstybių sienų bei įtempti dvišaliai santykiai kelia nemažą susirūpinimą Baltijos šalims dėl galimų Rusijos ateities scenarijų. Todėl labai svarbu suprasti tikruosius Rusijos užsienio politikos ketinimus Baltijos šalių atžvilgiu, tinkamai įvertinti Rusijos karinės galios potencialą ir įvertinti Baltijos šalių pasirengimą gintis galimos agresijos atveju. Rusijos karinė transformacija yra iššūkis Baltijos šalių saugumui, kelianti pavojų ir grėsmę ne tik artimiausiu laikotarpiu, bet ir ilgesnėje perspektyvoje.

Tokių sąlyginai mažų valstybių kaip Baltijos šalys nacionalinio saugumo klausimai, susiję su Rusijos karinės transformacijos keliamomis grėsmėmis, sprendžiami itin jautriai. Mažos valstybės turi ribotą galią ir neturi galimybių daryti esminės įtakos tarptautinei sistemai. Todėl mažoms šalims, esančioms šalia valstybių, turinčių ekspansinių tikslų ir didelę karinę galią, svarbu ne tik didinti nacionalinius gynybinius pajėgumus, bet ir užsitikrinti sąjungininkų paramą galimos agresijos atveju. Baltijos šalių nerimas dėl Rusijos karinės transformacijos keliamų grėsmių atsispindi įvairiuose nacionaliniuose strateginiuose dokumentuose. Pavyzdžiui, 2016 metų Lietuvos karinėje doktrinoje nurodoma, kad Baltijos šalių saugumo aplinkai didžiausią neigiamą įtaką daro auganti Rusijos karinė galia ir sprendimai ją naudoti, pažeidžiant tarptautines normas ir įsipareigojimus, kuriais grindžiama saugumo architektūra Europoje⁷. 2017 metų Lietuvos nacionalinėje saugumo strategijoje taip pat nurodoma, kad dabartiniu laikotarpiu pagrindinę grėsmę kelia Rusijos agresija: agresyvūs veiksmai prieš kaimynines valstybes, Krymo aneksija, prie Lietuvos ir kitų šalių sienų, ypač Kaliningrado srityje, telkiama naujausia Rusijos ginkluotė, didelio masto puolamojo pobūdžio pajėgos ir jų pratybos⁸. Taigi Baltijos šalys nuogaštuoja, kad prie jų sienų yra sutelkta moderni Rusijos karinė ginkluotė ir reguliariai vykdomi skaidrumo stokojantys netikėti kovinės parengties patikrinimai.

⁷ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, *LR karinė strategija*, 2016 m.

⁸ Lietuvos Respublikos Seimas, *Nacionalinio saugumo strategija*, 2017 m.

Augantis Rusijos karinis aktyvumas Baltijos šalių kaimynystėje kelia įtampą regione ir sudaro prielaidas įvairiems kariniams incidentams kilti.

Tačiau verta pastebėti, kad nepaisant to, jog Rusijos karinė galia pradėjo stiprėti jau nuo 2008 metų, t. y. nuo Rusijos karinės transformacijos pradžios, Baltijos šalyse nerimas dėl augančios Rusijos karinės galios sustiprėjo ir pradėjo transformuotis į atitinkamą saugumo ir gynybos politiką tik nuo 2014 metų. Šie argumentai suteikia pagrindą darbo problemą apibrėžti kaip siekį atskleisti, **kodėl Rusijos kaimynystėje esančios Baltijos šalys iki 2014 metų tinkamai nesirūpino savo saugumu ir gynyba Rusijos karinės transformacijos akivaizdoje, ir ar dabartinis pagrindinis dėmesys konvencinio karo grėsmei yra pagrįstas situacijos suvokimu.** Todėl šiame darbe siekiama ištirti, ar ir kaip Rusijos karinė transformacija kelia grėsmę Baltijos šalių saugumui, ir kaip tai veikia Baltijos šalių saugumo ir gynybos politiką. Siekiama išsiaiškinti, kokie veiksniai ar procesai lemia Rusijos karinės transformacijos poveikio Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai buvimą ar nebuvimą.

Kalbant apie problemos **ištirtumą akademinėje literatūroje**, reikia pažymėti kelis svarbius momentus. Didžiojoje dalyje iki šiol atliktų tiriamųjų darbų, kuriuos būtų galima daugiau ar mažiau susieti su Rusijos karinės transformacijos poveikiu Baltijos šalims, Rusijos karinė transformacija tyrinėjama dviem kryptimis. Pirmoji kryptis apima siekius retrospektyviai apibrėžti Rusijos karinių pajėgumų kaitą (daugelyje šių darbų koncentruojamasi ties Rusijos karinių pajėgumų modernizavimo analize) ir karinės transformacijos priežastis (paprastai pernelyg siaurai ir neišsamiai). Antroji kryptis apima bandymus apibrėžti karinės transformacijos poveikį tarptautinei sistemai ar jos elementams.

Nepaisant to, kad augančios Rusijos karinės galios įtaka Baltijos šalių saugumui yra itin aktualus klausimas Lietuvai, lietuviškoje akademinėje literatūroje ši tema iki šiol nesusilaukė daug dėmesio. Linas Kojala ir Vytautas Keršanskas yra pateikę keletą įžvalgų apie Rusijos karinių veiksmų poveikį Lietuvos saugumo ir gynybos politikai, tačiau ši bendrame tiriamajame straipsnyje atlikta trumpa analizė apsiriboja išimtinai karo Ukrainoje poveikiu ne tik Lietuvos, bet ir platesniems regioniniams saugumo ir gynybos politikos prioritetams⁹. Virgilijus Pugačiauskas savo darbuose apžvelgia svarbiausius Rusijos karinę politiką reglamentuojančius strateginius dokumentus, nagrinėja pagrindines jų charakteristikas ir lygina su ankstesniais dokumentais bei analizuoja praktinį Rusijos karinės politikos įgyvendinimą¹⁰. Dokumentų analizė tik iš dalies padeda atskleisti Rusijos karinės transformacijos kryptis. . Išsamią Rusijos karinės transformacijos analizę atlieka Daivis Petraitis,

⁹ Kojala L., Keršanskas V., Rusijos agresijos Ukrainoje poveikis Lietuvos nacionalinio saugumo plėtojimui, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2014–2015*, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2015, p. 173-192.

¹⁰ Pugačiauskas V., „Rusijos karinė doktrina ir praktinės realijos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2010–2011*, Vilnius, 2011, p. 145–158.

tačiau ši analizė apsiriboja taktiniu lygmeniu¹¹. Vaidotas Urbelis yra parašęs keletą tiriamųjų darbų, kurie buvo vertingi rengiant šią disertaciją¹². V. Urbelio įžvalgomis apie mažųjų valstybių interesus aljansuose remtasi, tyrinėjant Rusijos karinės transformacijos poveikį mažoms Baltijos valstybėms, o konkrečiau – analizuojant Baltijos šalių narystės NATO teikiamą saugumo naudą.

Yra nemažai darbų, atliktų mokslininkų iš Vakarų, ypač iš Europos Sąjungos ir JAV, kuriuose tyrinėjami tam tikri Rusijos karinės transformacijos aspektai. Tarp tokių darbų paminėtini Dale'o Herspringo, Rogerio N. McDermotto, Marcelio de Haaso, Bettino Renzo, Rodo Thorntono, Carolinos Vendilos Pallinos, Arielio Coheno, Roberto E. Hamiltono darbai¹³. Daugelyje darbų nurodoma, kad Rusijos karinė transformacija vyko nuo pat Sovietų Sąjungos žlugimo, tačiau reikšmingi pokyčiai Rusijos kariuomenėje prasidėjo tik 2008 metais. D. Herspringo teigimu, dabartinė Rusijos karinė transformacija išsiskiria savo ilgalaikiškumu, pastovumu ir kryptingumu. 2008 metų karas Gruzijoje, anot D. Herspringo ir R. N. McDermotto, atskleidė Rusijos kariuomenės silpnąsias vietas. Pasak šių mokslininkų, konfliktas Gruzijoje parodė tai, kad tuometinės Rusijos karinės pajėgos buvo nepritaikytos ir nepajėgios kariauti šiuolaikinio karo. Vakarų mokslininkai Rusijos karinę transformaciją ir su ja susijusias pasekmes (karas Gruzijoje, Krymo aneksija, kariniai veiksmai Sirijoje ir Ukrainos rytuose, netikėtos karinės pratybos, provokaciniai kariniai manevrai ore ir jūroje) vertina kaip tiesioginę grėsmę saugumui. Daugelis Vakarų ekspertų sutaria, kad Rusijos ginkluotojų pajėgų modernizavimas vyksta labai sparčiai ir kad tai kelia grėsmę regionams, esantiems Rusijos kaimynystėje. Keiras Gilesas teigia, kad Rusija tarptautinei bendruomenei demonstruoja ne tik savo pajėgumus, bet ir norą juos panaudoti¹⁴. Anot autoriaus, pastarieji dešimt metų atspindi tendenciją,

¹¹ Petraitis D., „Rusijos ginkluotųjų pajėgų reforma 2005–2015 m.“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2010-2011 m.*, 2011; Petraitis D., „Naujasis karinis Rusijos veidas“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2014-2015*, Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2015.

¹² Urbelis V., „Mažųjų valstybių veikimo būdai NATO ir ES bendroje saugumo ir gynybos politikoje“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2014-2015*, Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2015, p. 59-76; Urbelis V., „NATO transformacijos iššūkiai Lietuvai“, *Beieškant NATO Lietuvoje : pasiekimai, nesėkmės, perspektyvos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.

¹³ Herspring D., „Anatoly Serdyukov and the Russian Military“, *Problems of Post-Communism*, 2013; Herspring D., „Is Military Reform in Russia for “Real”? Yes, But...“, in Blank S. J., Weitz R., eds., *The Russian Military Today and Tomorrow: Essays in Memory of Mary Fitzgerald*, Strategic Studies Institute, 2010; McDermott R. N., “The Restructuring of the Modern Russian Army”, *The Journal of Slavic Military Studies*, 22 (4), 2009, p. 485-501; McDermott R., “Zapad 2009 Rehearses Countering a NATO Attack on Belarus”, *Eurasia Daily Monitor*, 6 (179), 2009, de Haas M., “Russia's Military Reforms: Victory after Twenty Years of Failure?”, *The Clingendael Institute, Clingendael Diplomacy Paper*, 2011; Renz B., „Russian Military Capabilities after 20 Years of Reform“, *Survival: Global Politics and Strategy*, 3 (56), 2014; Thornton, R., “Military Modernization and the Russian Ground Forces”, in Guardano A., ed., *Russian Military: Ground Force Modernization and Georgia War Lessons*, 2012; Hedenskog J., Pallin C. V., *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective – 2013, Försvarsdepartementet*, 2013; Cohen A., Hamilton R., “The Russian Military and the Georgian War: Lessons and Implications”, in Guardano A., ed., *Russian Military: Ground Force Modernization and Georgia War Lessons*, 2012;

¹⁴ Giles K., *Russia's 'New' Tools for Confronting the West: Continuity and Innovation in Moscow's Exercise of Power*, Research Paper, the Royal Institute of International Affairs, Chatham House, 2016,

<https://www.chathamhouse.org/publication/russias-new-tools-confronting-west#sthash.tvygwwcM.dpuf>

kad kuo didesnius konvencinius pajėgumus turi Rusija, tuo agresyvesnė ji tampa. R. N. McDermottas, rašantis Rusijos karinės transformacijos tematika, taip pat nurodo, kad karinės pajėgos, būdamos patikimesnės, mobilesnes, geriau apmokytos ir turinčios didesnius bei modernius pajėgumus, kelia grėsmę Vakarams¹⁵. Tačiau jis teigia, kad grėsmė yra daugiau lokali, o ne globali. Šio mokslininko nuomone, Rusijos interesų sritis apsiriboja buvusia Sovietų Sąjungos erdve.

Kalbant apie Rusijos karinės transformacijos ištirtumą literatūroje, paminėtina keletas Rusijos mokslininkų atliktų mokslinių darbų ir jų pateiktų išvalgų (neretai nevisiškai objektyvių). Rusijos mokslininkai Rusijos karinę transformaciją dažniausiai tyrinėja dviem lygmenimis: pirmasis yra strateginis lygmuo, t. y. kai į tyrimo objektą žvelgiama per valstybės užsienio ir saugumo politikos prizmę, antrasis – taktinis lygmuo, t. y. žvelgiant išimtinai per karinę prizmę. Reikėtų išskirti keletą su Rusijos karine transformacija susijusių darbų: Andrėjaus Frolovo¹⁶, tyrinijančio priemonės ir pajėgumus, kurių dėka Rusija galėtų ar norėtų plėtoti savo užsienio politiką, Michailo Barabanovo¹⁷, detaliai aprašančio karinės transformacijos eigą ir problemas, taip pat Aleksejaus Gaydayaus, Aleksandro Sergunino, Dmitrijaus Gorenburgo, Jurijaus Baluyevskio darbus¹⁸. Atkreiptinas dėmesys ir į kitus Rusijos mokslininkų darbus. Dmitrijus Treninas savo darbuose, nemažai dėmesio skirdamas saugumo dimensijai, įrodinėja, kad Rusijai verta ir naudinga tapti vakarietiška valstybe¹⁹. Mikhailas Delyaginas įsitikinęs, kad V. Putino „konstruktyvistinė izoliacionistinė“ politika, nukreipta prieš Vakarus, nėra sėkminga. M. Delyagino nuomone, tai, kad Rusijos užsienio politika priklauso nuo vieno asmens, prezidento V. Putino, intelektinių gebėjimų, yra lemiamas veiksnys²⁰. Sergejus

¹⁵ McDermott R. N., “The Restructuring of the Modern Russian Army”, *The Journal of Slavic Military Studies*, 22 (4), 2009, p. 485-501.

¹⁶ Frolov A., “Russian Military Spending in 2011-2020,” *Moscow Defense Brief*, No. 1, 2011; Andrey Frolov, “Russian Defence Procurement in 2014,” *Moscow Defence Brief*, #3 (47), 2015.

¹⁷ Барабанова М. С., *Новая армия России*, М., 2010.

¹⁸ Арбатов А, Дворкин В., *Военная реформа России: состояние и перспективы*, Моск. Центр Карнеги. — М., 2013. Кобышев В. Н., Сергунин А.А. *Военная стратегия современного государства: Учебное пособие*, СПб: Изд-во Родные просторы, 2012. Горенбург Д., „Демонстрация возросшего военного потенциала РФ в Сирии“, *Аналитическая записка № 424*, PONARS Eurasia, 2016. Балуевский Ю. Н. „Реформы по кругу или деньги на ветер. Проблемы финансово-экономического обеспечения Вооруженных Сил“, *Военно-промышленный курьер общероссийская еженедельная газета*, № 41 (458), 2012.

¹⁹ Trenin D., *Post-Imperium: A Eurasian Story*, Carnegie Endowment for International Peace, 2011, p. 63. Trenin D., Lecture at the Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm, 2013; Trenin D., *The Ukraine Crisis and the Resumption of Great-Power Rivalry*, Carnegie Moscow Center, 2014; Trenin D., “Russia’s foreign policy Outlook”, in Lipman M., Petrov N., eds., *Russia in 2020: Scenarios for the Future*, Washington, DC: Carnegie Endowment, 2011; Trenin D., *Takeaways From Munich-50*, Carnegie Moscow Center, 2014; Trenin D., “Russia’s New Tip of the Spear”, *Foreign Policy*, Vol. 8, 2013.

²⁰ Delyagin M., *Russia after Putin. Is Orange-Green Revolution Inevitable in Russia?*, 2005; Delyagin M., *Mankind Crisis. Whether Russia in a non-russian distemper will survive?*, 2010.

Rogovas²¹ ir Večiaslavas Nikonovas²² savo darbuose taip pat pabrėžia, kad būtina išlaikyti gerus santykius su Vakarais.

Nepaisant to, kad Baltijos šalims tema apie Rusijos karinės galios poveikį nacionaliniam saugumui yra ypač aktuali, Latvijos ir Estijos mokslininkai skiria santykinai mažai dėmesio šios tematikos analizei. Galima išskirti tik keletą Latvijos ir Estijos mokslininkų, kurie rašo panašia tematika, t. y. apie Baltijos šalių ir nacionalinę saugumo politiką ar Rusijos karinę galią. Vienas tokių Latvijos mokslininkų yra Raimonds Rublovskis, analizuojantis Latvijos saugumo ir gynybos politiką XXI amžiaus saugumo aplinkoje²³. Kita Latvijos mokslininkė Nora Vanaga tyrinėja Baltijos šalių karinį bendradarbiavimą²⁴. Iš Estijos mokslininkų Estijos-Rusijos santykių tematiką tyrinėja Ahto Lobjakas, tačiau šis mokslininkas apsiriboja tik politine dimensija²⁵. Išsami analizė apie Rusijos užsienio ir saugumo politiką yra pateikta Estijos informacinės valdybos parengtoje studijoje²⁶. Tačiau šioje studijoje pasigendama Rusijos karinės galios poveikio Baltijos šalių ar bent Estijos saugumo politikai. Verta paminėti, kad Švedijos gynybos ministerija taip pat yra atlikusi keletą mokslinių tiriamųjų studijų, kuriose detalai ir išsamiai apžvelgiama Rusijos karinė transformacija operaciniu ir taktiniu lygmeniu yje. Tarp tokių darbų paminėtinas Jakobo Hedenskogo ir Carolinos Vendilos Pallinos mokslinis darbas, kuriame apžvelgiama Rusijos karinių pajėgumų plėtra dešimties metų perspektyvoje²⁷.

Nors mokslinių tyrimų gausa Rusijos karinės galios tematika yra didelė, tačiau pastebėtina, kad nėra daug Vakarų mokslininkų atliekamų tyrimų, kuriuose būtų bandoma analizuoti Rusijos karinės transformacijos poveikį kitų valstybių užsienio ir saugumo politikai, ypač mažų valstybių politikai. Dažniausiai mokslininkai apsiriboja Rusijos ar nacionalinės karinės galios augimo analize, tačiau neskiria (arba skiria nepakankamai) dėmesio nacionalinės karinės galios augimo išorinių priežasčių analizei. Šią spragą siekiama užpildyti šioje disertacijoje, analizuojant Rusijos karinės

²¹ Rogov S. "U.S. - Russian Relations: From Bad to Worse?", *The Moscow Times*, 2014; Rogov S., "Russia and the USA in a Multipolar World", *The USA: Economics, Politics, Ideology*, No. 10, 1992, p. 3-14; Rogov, S. "A National Security Policy for Russia," in Goodby J., Morel B., eds., *The Limited Partnership. Building a Russian-U.S.*, Security Committee, London: SIPRI/Oxford University Press, 1993, p. 75-80.

²² Nikonov V., "Back to the Concert", *Russia in Global Politics*, No. 1, 2002, p. 78-99; Никонов В., "Обама удивил", *Газета Известия*, 2009, <http://izvestia.ru/news/350754>

²³ Rublovskis R., „Latvijos saugumo ir gynybos politika XXI amžiaus saugumo aplinkoje“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 2014.

²⁴ Vanaga N., „Baltic Military Cooperation: Seeking a Common Response“, *Strategic Review*, 11, National Defence Academy of Latvia, 2016.

²⁵ Lobjakas A., „Estonia“, in Lobjakas A., Mölder M., eds., *EU-Russia Watch 2012*, Centre for EU-Russia Studies, University of Tartu, 2012.

²⁶ Estijos informacinė valdyba, *International Security and Estonia*, 2017.

²⁷ Hedenskog J., Pallin C. V., *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective – 2013*, Försvarsdepartementet, 2013.

transformacijos poveikį Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai. Tai sudaro ir pridėtinę šio darbo vertę bei leidžia kalbėti apie **naujumą** esamų tyrimų kontekste.

Galima pastebėti, kad ankstesnėse studijose Rusijos karinės transformacijos poveikis dažniausiai tiriamas iš galingųjų valstybių, tokių kaip JAV ir Kinija, ar organizacijų, tokių kaip NATO ar ES, perspektyvos. Šioje disertacijoje pasirenkamas kitas atskaitos taškas ir į problematiką žvelgiama iš mažų Rusijos kaimynystėje esančių šalių perspektyvos. Trijų Baltijos šalių tyrimas leidžia įsigilinti į nagrinėjamų valstybių gynybos politikos kontekstą, Rusijos karinę galią traktuojant kaip sisteminę aplinką, kurioje funkcionuoja Baltijos šalys.

Be to, disertacijos naujumas yra sukuriama teoriniu tyrimo modeliu. Ankstesnės studijos dažniausiai apsiribojo tyrime naudojant du kintamuosius: nepriklausomą (išoriniai veiksniai) ir priklausomą (valstybės užsienio politika). Tačiau ši metodologinė prieiga negali paaiškinti, kodėl savo struktūra ir geografinė vieta panašios bei toje pačioje tarptautinėje sistemoje veikiančios valstybės elgiasi skirtingai. Siekiant užpildyti šią spragą, tyrimas papildomas trečiuoju, tarpiniu, kintamuoju, t. y. politinių lyderių preferencijos ir percepcijos.

Išdėstytos mintys leidžia suformuluoti ir šio tyrimo **objektą** – Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikos pokytis.

Disertacijos **tyrimo tikslas** – ištirti Rusijos karinės transformacijos poveikį Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai.

Darbe keliamam tikslui įgyvendinti formuluojami šie **uždaviniai**:

1. Remiantis neoklasikinio realizmo teorija suformuoti Rusijos karinės transformacijos poveikio Baltijos šalių saugumui tyrimo modelį;
2. Ištirti Rusijos karinės transformacijos priežastis, jos mastą ir progresą;
3. Išanalizuoti Rusijos užsienio ir saugumo politiką Baltijos šalių atžvilgiu;
4. Identifikuoti Rusijos karinės transformacijos keliamas grėsmes Baltijos šalims;
5. Remiantis Baltijos šalių vadovų grėsmių suvokimo ir jų interesų analize, atskleisti politinę valią formuoti ir vykdyti gynybos politiką;
6. Išanalizuoti Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikos kaitą Rusijos karinės transformacijos eigoje;
7. Išanalizuoti Rusijos karinės transformacijos poveikio Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai procesą.

Disertacijoje siekiama patvirtinti dvi hipotezes:

H1: Kuo didesnis Rusijos karinės transformacijos vizualizacijos geografinis artumas , tuo aukštesnis Rusijos karinės transformacijos keliamų grėsmių suvokimo lygis Baltijos šalyse.

H2: Kuo stipresnė Baltijos šalių vadovų politinė valia Rusijos karinės transformacijos keliamų grėsmių atžvilgiu, tuo didesnis jos poveikis Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai.

Šio darbo **metodologija** paremta dedukcine tyrimo strategija, kuri charakterizuojama kaip teorių peržiūra, tikrinant iš jų išvestas hipotezes ar ginamuosius teiginius. Ši strategija pasirinkta, nes ji remiasi teorijos taikymu kaip pagrindu teoriniam modeliui suformuoti ir analitiniam tyrimui atlikti. Šiame darbe teorinis modelis konstruojamas taip, kad jame teisingai atsispindėtų priežastiniai ryšiai, galintys paaiškinti tiriamą reiškinį. Priežastingumas yra esminė šio darbo tyrimo prieiga, kuria remiantis ieškoma priežastinių ryšių tarp Rusijos karinės transformacijos ir Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikos. Naudojantis šia strategija siekiama atrasti poveikio mechanizmus tam, kad galima būtų paaiškinti stebimus pokyčius.

Rusijos karinės transformacijos poveikio Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai tyrimo modeliui teorinį pagrindą suteikia neoklasikinio realizmo teorija. Ši teorija pasirinkta dėl dvilypio požiūrio į tarptautinius santykius, t. y. valstybės užsienio ir saugumo politika priklauso tiek nuo išorinių struktūrinių tarptautinės sistemos veiksnių (valstybės vietos tarptautinės sistemos struktūroje), tiek nuo vidinių valstybės užsienio ir saugumo politiką formuojančių veiksnių (valstybės vidaus politikos veiksnių). Pasirinkta teorinė prieiga lemia tai, kad Rusijos karinės transformacijos poveikis Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai analizuojamas įvertinant tiek išorinius, tiek vidinius transformacijos poveikio procesus. Tai suteikia tyrimui naują visaapimančią požiūrį į Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikos kitimo priežastinius ryšius. Šiam tikslui darbe sukonstruojamas **tyrimo modelis**, į kurį įtraukiami nepriklausomas kintamasis (išoriniai veiksniai), tarpinis kintamasis (vidiniai veiksniai) ir priklausomas kintamasis (saugumo ir gynybos politika).

Nepriklausomas kintamasis šiame darbe yra vertinamas kaip Rusijos karinė galia, kuri apibrėžiama keturiais veiksniais – saugumo ir gynybos politika, karinės išlaidos, kariniai pajėgumai ir karinis aktyvumas. Tarpinis kintamasis – tai Baltijos valstybių vadovų politinė valia, kuri vertinama pagal tai, kaip šių šalių vadovai reaguoja į Rusijos karinės transformacijos kuriamas grėsmes, ir kokie sprendimai priimami. Priklausomas kintamasis šiame tyrime – tai Baltijos valstybių saugumo ir gynybos politika. Tarpinio kintamojo (šalia nepriklausomo ir priklausomo kintamųjų) naudojimas

tyrimo modelyje suteikia galimybę tyrėjui aiškiau suvokti ir pagrįsti priežastinius tiriamojo reiškinių ryšius. Jis leidžia paaiškinti, kodėl Rusijos karinė transformacija vertinama, kaip grėsmė Baltijos šalių nacionaliniam saugumui bei kaip Rusijos karinės galios pokyčiai veikia Baltijos šalių saugumo ir gynybos politiką.

Tyrimo tikslui pasiekti disertacijoje naudojamas kokybinis duomenų analizės **metodas** – atvejų analizė. Atvejo analizės metodas suteikia galimybę deduktyviai patikrinti suformuotas hipotezes ir taikomą teorinį tyrimo modelį. Šis metodas orientuotas į sistemingą trijų Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikos kaitos analizę. Rusijos karinės transformacijos poveikio Lietuvos, Latvijos ir Estijos saugumo bei gynybos politikai nagrinėjimas leidžia sukonkretinti poveikio konstravimo prielaidas ir išskirti šio poveikio pasekmes. Atvejų analizės pagalba atskleidžiama, kaip Rusijos karinė transformacija unikaliai veikia trijų Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikas. Taip empirinės analizės tikslu tampa poveikio praktinio proceso atskleidimas. Empirinio tyrimo dizainas detalai pristatomas pirmojoje darbo dalyje.

Tyrimo duomenys šiame darbe surinkti naudojant įvairius duomenų rinkimo metodus, kurių pasirinkimą lėmė prieinamumas, patikimumas ir pritaikomumas. Nepriklausomo, tarpinio ir priklausomo kintamųjų analizei duomenys surinkti naudojant daugiausiai dokumentų ir literatūros analizę. Tačiau verta pastebėti, kad duomenys iš viešų šaltinių, ypač duomenys apie Rusijos karinę transformaciją yra dažnai prieštaringi ar neatitinkantys tikrovės, todėl siekiant sumažinti klaidų tikimybę darbe papildomi naudojami retorikos ir statistinių duomenų analizės metodai.

Rusijos karinės transformacijos poveikis Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai tiriamas laikotarpiu nuo 2008 m. iki 2016 metų. Šio laikotarpio pasirinkimas grindžiamas dviem pagrindiniais motyvais: pirma, karinė transformacija ir jos keliamos pasekmės kitų valstybių politinei elgsenai geriau atsispindi ilguoju laikotarpiu (aštuoneri metai yra pakankamas laikotarpis, per jį paprastai perrenkama tiek įstatymų leidžiamoji, tiek vykdomoji valdžia); ir antra, 2008 metų spalį Rusija oficialiai paskelbė apie Rusijos Federacijos gynybos ministerijai pavaldžių ginkluotojų pajėgų transformacijos pradžią.

Disertacijos struktūra atspindi tyrimo loginę struktūrą (1 lentelė). Tyrimas padalytas į tris dalis, jose sprendžiami tam tikri uždaviniai, siekiant atsakyti į pagrindinį tyrimo klausimą. Pirmojoje dalyje, remiantis neoklasikinio realizmo teorija, suformuojamas Rusijos karinės transformacijos poveikio Baltijos šalių saugumui tyrimo modelis. Šioje dalyje, atliekant neoklasikinės realizmo teorijos atstovų mokslinių darbų analizę bei jų lyginamąją analizę su kitų teorijų atstovų moksliniais darbais, pagrindžiamas neoklasikinio realizmo teorijos pritaikomumas pagrindiniam tyrimo tikslui pasiekti, sukonstruojamas tyrimo modelis bei apibrėžiami tyrimo modelio kintamieji.

Eil. Nr.	Tyrimo dalys	Užduotys (kas atliekama?)	Metodai (kaip atliekama?)
1.	Remiantis neoklasikinio realizmo teorija suformuoti Rusijos karinės transformacijos poveikio Baltijos šalių saugumui tyrimo modelį	Pagrįsti neoklasikinio realizmo teorijos pritaikomumą pagrindiniam tyrimo tikslui pasiekti Sukonstruoti tyrimo modelį Apibrėžti tyrimo modelio kintamuosius	Atliekama neoklasikinės realizmo teorijos atstovų mokslinių darbų analizė bei jų lyginamoji analizė su kitų teorijų atstovų moksliniais darbais
2.	Nustatyti Rusijos karinės transformacijos keliamas grėsmes Baltijos šalių saugumui	Ištirti Rusijos karinės transformacijos priežastis, jos mastą ir progresą Įvertinti Rusijos užsienio ir saugumo politiką Baltijos šalių atžvilgiu Identifikuoti Rusijos karinės transformacijos keliamas grėsmes Baltijos šalims	Analizuojama viešojoje erdvėje pateikta informacija (dokumentai, akademinė literatūra, žiniasklaidos straipsniai ir statistiniai duomenys) Analizuojama Rusijos užsienio reikalų ministro retorika (oficialios kalbos, pranešimai, interviu ir straipsniai) Remiantis Rusijos karinės transformacijos bei Rusijos užsienio ir saugumo politikos analizėmis nustatomos grėsmės Baltijos šalių saugumui
3.	Įvertinti Rusijos karinės transformacijos poveikį Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai	Įvertinti Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikos kaitą Rusijos karinės transformacijos eigoje Atskleisti, ar ir kaip Baltijos šalių vadovai suvokia Rusijos karinės transformacijos keliamas grėsmes, ir kokie jų interesai Rusijos atžvilgiu Remiantis Baltijos šalių vadovų grėsmių suvokimo ir jų interesų analize, atskleisti politinę valią formuoti ir vykdyti gynybos politiką Išanalizuoti Rusijos karinės transformacijos poveikio Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai procesą	Analizuojama viešojoje erdvėje pateikta informacija (dokumentai, akademinė literatūra, žiniasklaidos straipsniai ir statistiniai duomenys) Analizuojamos Baltijos šalių vadovų (ir kitų šalių aukštų pareigūnų) retorikos Rusijos atžvilgiu Naudojant tyrimo modelį atliekama empirinė priežastinių ryšių analizė

1 lentelė. Tyrimo loginė struktūra²⁸

Antrojoje dalyje nustatomos Rusijos karinės transformacijos keliamos grėsmės Baltijos šalių saugumui, t. y. šioje dalyje vertinamas nepriklausomas kintamasis. Šiuo tikslu, analizuojant viešojoje erdvėje pateiktą informaciją (dokumentus, akademinę literatūrą, žiniasklaidos straipsnius ir statistinius duomenis), tiriamos Rusijos karinės transformacijos priežastys, transformacijos mastas ir

²⁸ Atlikta autoriaus.

progresas, t. y. vertinama Rusijos karinės galios dinamika. Taip pat šioje dalyje analizuojant Rusijos užsienio reikalų ministro retoriką (oficialias kalbas, pranešimus, interviu ir straipsnius) vertinama Rusijos užsienio ir saugumo politika Baltijos šalių atžvilgiu. Vėliau, remiantis Rusijos karinės transformacijos bei Rusijos užsienio ir saugumo politikos analizėmis nustatomos grėsmės Baltijos šalių saugumui.

Trečiojoje dalyje vertinamas Rusijos karinės transformacijos poveikis Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai. Visų pirma, šioje dalyje analizuojant viešojoje erdvėje pateiktą informaciją (dokumentus, akademinę literatūrą, žiniasklaidos straipsnius ir statistinius duomenis), vertinama Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikos kaita Rusijos karinės transformacijos eigoje, t. y. vertinamas priklausomas kintamasis. Tuomet, analizuojant Baltijos šalių vadovų (ir kitų aukštų pareigūnų) retoriką Rusijos atžvilgiu, atskleidžiama, ar ir kaip Baltijos šalių vadovai suvokia Rusijos karinės transformacijos keliamas grėsmes ir kokie jų interesai Rusijos atžvilgiu. Remiantis Baltijos šalių vadovų interesų ir grėsmių suvokimo analize, atskleidžiama politinė valia formuoti ir vykdyti gynybos politiką, t. y. vertinamas tarpinis kintamasis. Galiausiai, šioje paskutinėje tyrimo dalyje naudojant tyrimo modelį, atliekama empirinė priežastinių ryšių analizė, taigi ištiriamas Rusijos karinės transformacijos poveikio Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai procesas.

Tyrimo vartojamos sąvokos:

Karinė transformacija – kokybinio, kiekybinio ir struktūrinio pobūdžio karinių pajėgų ilgalaikė pertvarka, kuri gali esmingai pakeisti kariavimo būdą. Valstybė, įgyvendinanti karinę transformaciją, dėl šios transformacijos gali keisti savo užsienio ir saugumo politiką kitų valstybių atžvilgiu.

Karinė reforma – karinės transformacijos sudedamoji dalis, kuri reiškia valstybės ar karinės vadovybės tikslingai inicijuotus tam tikrų atskirų karinių pajėgų elementų pokyčius.

Poveikis – vienos valstybės reakcija į kitos valstybės vykdomos karinės transformacijos keliamas grėsmes nacionaliniam saugumui. Valstybė gali reaguoti ne tik koreguodama savo karinius pajėgumus, bet ir formuodama savo saugumo ir gynybos politiką kaip atsaką į karinę transformaciją vykdančios valstybės saugumo politiką.

Politinė valia – tai valstybės vadovo grėsmių suvokimo ir asmeninių preferencijų nulemtas ir ilgalaičių tikslų siekiantis sprendimas vykdyti politiką, kuri nesulaukia plataus visuomenės palaikymo ar kurios rezultatus sudėtinga įvertinti trumpalaikėje perspektyvoje.

1. NEOKLASIKINIO REALIZMO TEORIJA KAIP PAGRINDAS RUSIJOS KARINĖS TRANSFORMACIJOS POVEIKIUI BALTIJOS ŠALIŲ SAUGUMO IR GYNYBOS POLITIKAI TIRTI

1.1. Neoklasikinio realizmo teorijos pagrindinės įžvalgos ir vieta realizmo paradigmoje

Teorija yra priemonė, kurios pagalba mokslininkas gali suprasti ir paaiškinti tiriamojo reiškimo priežastis ir pasekmes. Tarptautinių santykių teorijų pirminė paskirtis yra paaiškinti tarptautinių santykių dinamikos (ar statikos) generuojamas pasekmes. Jos aiškina dėsningumus ir padeda suprasti santykį tarp priežasties ir pasekmės. Tarptautinių santykių teorijos suteikia galimybę tyrėjui paaiškinti, kodėl santykiai tarp valstybių yra konfliktinio pobūdžio ar, atvirkščiai, draugiški; o teorijomis paremti dėsniai leidžia prognozuoti galimus ateities scenarijus. Sprendimų priėmėjams ateities prognozės suteikia galimybę kontroliuoti tarptautinę veiklą (ar bent jau sukuria tokios kontrolės iliuziją).

Siekiant ištirti Rusijos karinės transformacijos poveikį Baltijos šalių saugumui šioje disertacijoje naudojama neoklasikinio realizmo teorija. Ši teorija pasirinkta dėl dvilypio požiūrio į tarptautinius santykius, t. y. valstybės užsienio ir saugumo politika priklauso ir nuo konkrečių asmenų, gupių ar institucijų sprendimų priėmimų, ir nuo tarptautinės sistemos sandoros. Šiame darbe keliamas prielaida, jog valstybės saugumo ir gynybos politika yra veikiamas tiek išorinių struktūrinių tarptautinės sistemos veiksnių (tarptautinės sistemos struktūros), tiek vidinių valstybės užsienio ir saugumo politiką formuojančių veiksnių (valstybės vidaus politikos veiksniai) (1 paveikslas).

Neoklasikinio realizmo mokyklos mintis, kaip jau pats pavadinimas suponuoja, kilusi iš klasikinio realizmo ir neorealizmo teorijų. Ši gana nauja realizmo srovė turi abiejų šių teorijų savybių. Todėl šios teorijos dvilypumas suteikia galimybę tyrinėti sritį, kurią realizmo atstovai iki šiol vengė tyrinėti – valstybės užsienio politiką formuojančius vidinius veiksnius. Neoklasikinis realizmas leidžia atsakyti į klausimą, ypač rūpinimą realizmo mokyklai – kodėl valstybės, panašios savo struktūra ir geografine vieta bei esančios toje pačioje tarptautinėje sistemoje, elgiasi skirtingai. Nors klasikinis realizmas tyrinėja šį klausimą, bet tik iki tam tikro lygio, t. y. tyrinėjimams nenaudoja reikšmingų struktūrinio realizmo (neorealizmo) įžvalgų. Anot politikos mokslų profesoriaus Jeffrey'io W. Taliaferro, panašiai ir neorealistas savo tyrimuose apsiriboja tik tarptautinės sistemos daroma įtaka valstybių elgsenai, o pasaulio poliariškumą vertina kaip vienintelį nepriklausomą kintamąjį ir beveik

visiškai nemėgina atsižvelgti į klasikiniame realizme naudojamus kintamuosius, tokius kaip valstybės elgsenos vidinės priežastys, šalies pajėgumai ar nacionalinės galios atributai²⁹.

Dėl neorealizmo mokyklos negebėjimo analizuoti užsienio politikos elgsenos per vidinius valstybės motyvus ir dėl klasikiniame realizme nenaudojamų neorealizmo įžvalgų, sąlygojančių teorijos ribotumą tyrinėjant užsienio politikos priežastis, XX amžiaus 10 dešimtmetyje iškilo nauja teorinė prieiga užsienio politikai tirti – neoklasikinio realizmo teorija, kuri remiasi tiek klasikiniu realizmu, tiek neorealizmu³⁰. Neoklasikinį realizmą akademinėi bendruomenei pristatė JAV mokslininkas ir nacionalinio saugumo ekspertas Gideonas Rose'as 1998 metais³¹. G. Rose'as, remdamasis Michaelo E. Browno, Seanu M. Lynn-Joneso, Steveno E. Millerio (1995), Thomaso J. Christenseno (1996), Randallo L. Schwellerio (1998), Williamo Curtio Wohlfortho (1993) ir Fareedo Zakariaso (1998) moksliniais darbais, kuriuose tyrinėjamos didžiųjų galių Didžiosios strategijos³², identifiko bendrą visus šiuos darbus jungiančią tyrimų kryptį. Rose'o teigimu, visi šie mokslininkai savo darbuose remiasi realizmo prielaidomis, tokiomis kaip anarchijos svarba ir santykinės galios pasiskirstymas tarptautinėje sistemoje. Bet šie autoriai taip pat nurodo, kad siekiant detalai iširti didžiųjų galių Didžiąsias strategijas turi būti analizuojami ir valstybės vidiniai kintamieji. Minėtieji akademikai, siekdami paaiškinti ryšį tarp santykinės galios pasiskirstymo tarptautinėje sistemoje (nepriklausomas kintamasis) ir realios valstybės užsienio politikos (priklausomas kintamasis), į savo neorealizmu paremtą analizę kaip tarpinį kintamąjį įtraukė valstybės vidinius veiksnius.. Ši idėja paskatino Rose'ą išplėtoti naują neoklasikinio realizmo mokyklą, kurią jis apibrėžia taip: „Ši teorija, atnaujindama ir sistemindama tam tikras klasikinio realizmo minties įžvalgas, aiškiai ir suprantamai apjungia tiek išorinius, tiek vidinius kintamuosius. Šios teorijos šalininkai teigia, kad valstybės užsienio politikos taikymo sritys ir ambicijos daugiausia yra veikiamos valstybės užimamos vietos tarptautinėje sistemoje ir ypač jos santykinų fizinių galios pajėgumų. Dėl šios prielaidos jie priskiriami realistams. Tačiau jie taip pat teigia, kad tokių galios pajėgumų įtaka užsienio politikai yra netiesioginė ir daugialypė, nes sisteminės jėgos turi būti įvertintos per tarpinį kintamąjį valstybės lygmeniu. Dėl šios prielaidos jie priskiriami neoklasikams“³³. Jeffrey'is W. Taliaferras, Stevenas E.

²⁹ Taliaferro J. W., "State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource Extractive State", *Security Studies*, 15(3), 2006.

³⁰ Schweller R., "The Progressiveness of Neoclassical Realism" in Elman C., Elman M. F., eds., *Progress in International Relations Theory: Appraising the Field*, Cambridge, MA: MIT Press, 2003, p. 314.

³¹ Rose G., "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, 51, 1998.

³² Didžioji strategija – tai tikslingas ir kryptingas visų prieinamų galios ir įtakos priemonių naudojimas, siekiant tautos, valstybės ar jų grupės išlikimo ir saugumo. Feaver P., *What is Grand Strategy and why do we need it?*, 2009, http://shadow.foreignpolicy.com/posts/2009/04/08/what_is_grand_strategy_and_why_do_we_need_it

³³ Rose G., "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, 51, 1998, p. 146. Neoklasikinio realizmo teoriją taip pat išsamiai apžvelgia Taliaferro J. W., Lobell S. E., Ripsman N. M., *Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*, Cambridge University Press, 2009. Be to, neoklasikinio realizmo teoriją aprašo šie autoriai: Christensen T. J., "Useful Adversaries: Grand Strategy, Domestic Mobilization, and Sino-American Conflict, 1947–

Lobellas ir Norrinas M. Ripsmanas 2009 metais publikuotoje knygoje „Neoklasikinis realizmas, valstybė ir užsienio politika“³⁴ sistemiškai ir išsamiai apibrėžia neoklasikinį realizmą. Mokslininkai savo knygoje pateikia esminius skirtumus ir panašumus tarp klasikinio realizmo, neorealizmo ir neoklasikinio realizmo – tai padeda aiškiai suprasti neoklasikinio realizmo išskirtinumą realizmo mokyklos mintyje (2 lentelė).

Teorija	Epistemologija ir metodologija	Tarptautinės sistema	Sistemos vienetai	Priklausomas kintamasis	Priežastinė logika
KLASIKINIS REALIZMAS	Indukcinė teorija; filosofinė refleksija į politikos prigimtį; detali istorinė analizė (iš esmės paremta V. Europos istorija)	Iš dalies svarbi	Diferencijuoti	Valstybės užsienio politika	Galios ar interesų pasiskirstymas (revizionizmas vs. status quo) → užsienio politika
NEOREALIZMAS	Dedukcinė teorija; hipotezių testavimas naudojant kokybinius ir kartais kiekybinius metodus	Labai svarbi; iš prigimties konkurencinga ir nenuspėjama	Nediferencijuoti	Tarptautinės politikos elgsena	Santykinis galios pasiskirstymas (nepriklausomas kintamasis) → tarptautinė elgsena (priklausomas kintamasis)
NEOKLASIKINIS REALIZMAS	Dedukcinė teorija; hipotezių testavimas naudojant kokybinius metodus	Svarbi; sprendimo priėmėjai anarchiją naudoja kaip kintamąjį, o kartais kaip neapibrėžtumą	Diferencijuoti	Valstybės užsienio politika	Santykinis galios pasiskirstymas (nepriklausomas kintamasis) → vidiniai suvaržymai ir elito percepcijos (tarpinis kintamasis) → užsienio politika (priklausomas kintamasis)

2 lentelė. Klasikinio realizmo, neorealizmo ir neoklasikinio realizmo teorijų palyginimas³⁵

Galima teigti, jog neoklasikinio realizmo teorijos *raison d'être* yra tarptautinės sistemos poveikio valstybės užsienio politikai tyrinėjimas³⁶. Anot Randallo Schwellerio, neoklasikinio

1958”, *Princeton Studies in International History and Politics*, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1996; Dueck C., *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006; Layne C., *The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present*, Ithaca, N.Y., London: Cornell University Press, 2006; Schweller R. L., *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler’s Strategy of World Conquest*, New York, Chichester: Columbia University Press, 1998; Wohlforth W., *The Elusive Balance: Power and Perceptions During the Cold War*, Ithaca: Cornell University Press, 1993; Zakaria F., “From Wealth to Power: The Unusual Origins of America’s World Role”, *Princeton Studies in International History and Politics*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998.

³⁴ Lobell S. E., Ripsman N. M., Taliaferro J. W., eds., *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

³⁵ *Ten pat*, p. 20.

³⁶ *Ten pat*, p. 8–9.

realizmo teorijos iškilimui įtakos turėjo keletas priežasčių, bet viena svarbiausių yra ta, kad struktūrinis realizmas (kitai – neorealizmas) nesiekia paaiškinti užsienio politikos³⁷. Remiantis neorealizmu, o ypač Kennetho Waltzo galios balanso teorija³⁸, tarptautinė sistema daro įtaką valstybių veiksmams, skatindama jas ieškoti balanso prieš galingesnes valstybes (ar koalicijas), jungiantis į sąjungas su silpnesnėmis valstybėmis ar stiprinant savo karinę galią. K. Waltzo teorijos problema ta, kad ji siekia paaiškinti tik bendro pobūdžio sistemines priežastis, tokias kaip galios balansavimo tendencingumas ir tvarios hegemoninės sistemos nebuvimas. Tačiau neorealizmo teorija nesiekia paaiškinti vidinių veiksnių įtakos, formuojant valstybės užsienio politiką, ji apsiriboja tarptautine sistema. Bet tokiu atveju negalima visiškai suprasti valstybių veiksmų motyvų, kurie atspindi ne tikrai objektyvius išorinius dirgiklius, bet taip pat ir konkrečius valstybės politinių lyderių interesus ir jų subjektyvias preferencijas.

Vienas iš užsienio politikai turinčių įtakos veiksnių ar kintamųjų – tarptautinės sistemos struktūra – nėra nekintantis reiškinys, jis yra dinamiškas ir nepastovus. Šią dinamiką sąlygoja nuolatinis sistemos siekis išlaikyti pusiausvyrą. Sistemą išbalansuoja pokyčiai struktūros viduje, t. y. tarptautinės sistemos struktūra kinta dėl sistemoje sąveikaujančių elementų (valstybių) pajėgumų pokyčių. Vienos valstybės žymus karinės galios padidėjimas išbalansuoja visą sistemą, o tai paveikia visą struktūrą ir joje sąveikaujančius elementus. Struktūriniai pokyčiai keičia lūkesčius apie tai, kokias bus sistemos elementų (valstybių) elgsena ateityje ir kokias pasekmes ateityje turės elementų tarpusavio sąveika.

Vidaus politikos veiksniams, panašiai kaip tarptautinei sistemai, būdinga nuolatinė kaita. Be to, nepriklausomai nuo tarptautinės sistemos sanklodos, kiekvienos valstybės vidaus politikos veiksniai pagal savo pobūdį ir poveikį, daromą šalies užsienio politikai, gali reikšmingai skirtis vieni nuo kitų. Atliekant valstybės užsienio politikos analizę neatsižvelgus į valstybės vidaus veiksnių poveikį ir remiantis tik tarptautinės sistemos struktūra, kaip vieninteliu reikšmingu nepriklausomu kintamuoju, rezultatai visose panašiose valstybėse (pagal išorines charakteristikas: dydį, gyventojų skaičių, BVP, gamtinių išteklių gavybą ir karinius pajėgumus) turėtų būti panašūs. Tačiau stebint realius valstybių užsienio politikos veiksmus, tokie dėsningumai nepastebimi. Nors ir galima tvirtinti, kad valstybių elgsenų tam tikrus bendrus dėsningumus galima numatyti remiantis tarptautinės sistemos struktūros analize, tačiau detalesnė užsienio politikos analizė atskleidžia tai, kad ji kiekvienoje valstybėje yra skirtinga. Verta paminėti, kad panašiai, kaip tam tikra tarptautinės sistemos

³⁷ Schweller R., "Neoclassical Realism and State Mobilization: Expansionist Ideology in the Age of Mass Politics", in Lobell et al., eds., *Neoclassical Realism*, p. 316–317; Rose G., "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, 51, 1998, p. 144–172, 145–147, 153.

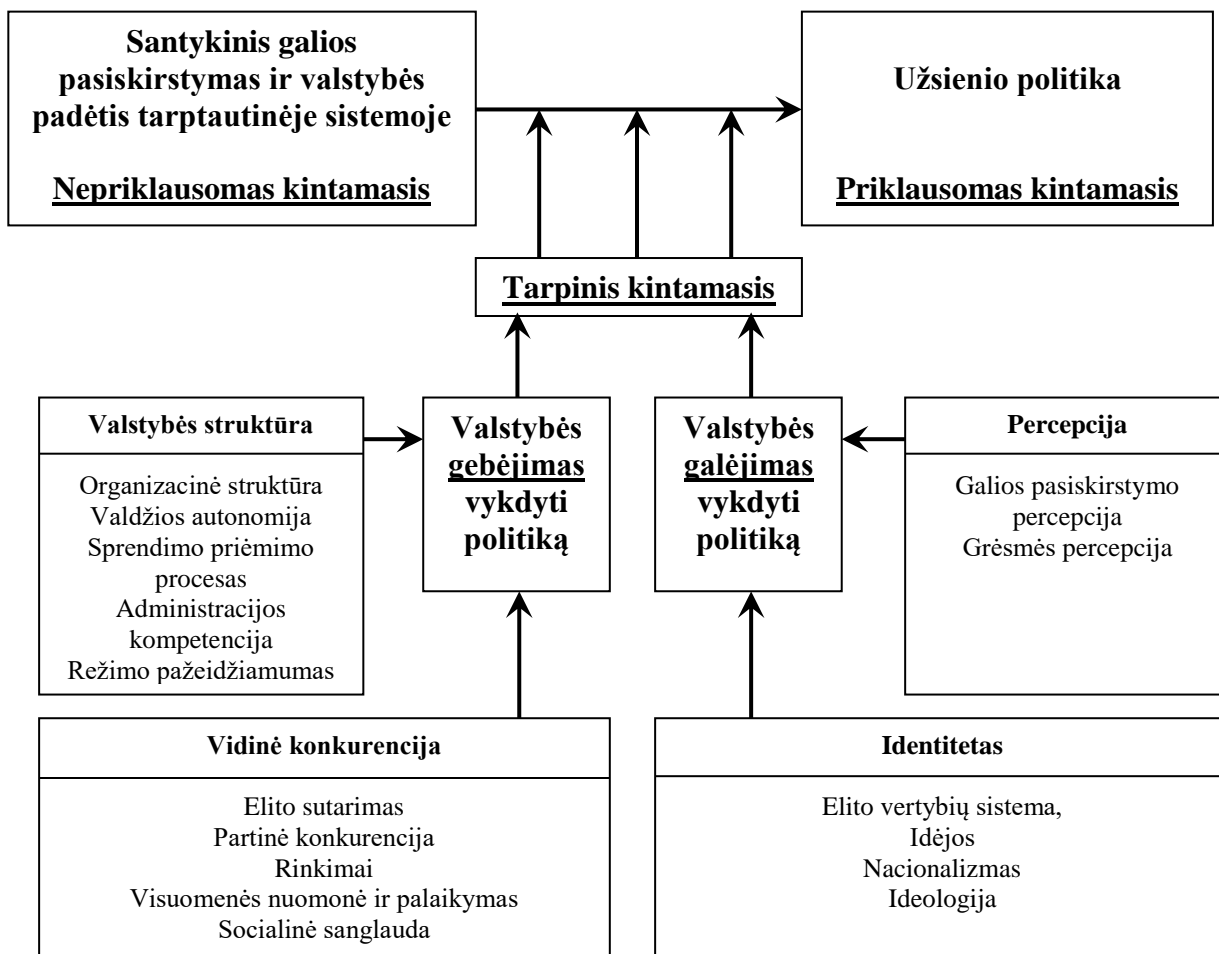
³⁸ Waltz K. N., *Theory of International Politics*, New York: Random House, 1979.

struktūra gali turėti nuspėjamą poveikį kai kurių šalių elgsenai, taip ir tam tikri vidaus politikos veiksniai gali turėti nuspėjamą poveikį šalių užsienio politikos krypties pasirinkimui. Vidiniai veiksniai, tokie kaip politinė ir ekonominė ideologija, nacionalinis charakteris, politinė ir socioekonominė struktūra formuoja valstybių tarptautinius santykius. Todėl ieškant atsakymo į klausimus – kokį poveikį Rusijos karinė transformacija turi Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai bei kaip ir kodėl Baltijos šalys reaguoja ar nereaguoja į vykstančią Rusijos karinę transformaciją – šiame darbe bus naudojama neoklasikinio realizmo teorija, kuri žvelgia į tarptautinius santykius tiek per išorinių (tarptautinės sistemos), tiek per vidinių (vidaus sistemos) veiksnių prizmę.

1.2. Neoklasikinio realizmo teorija kaip teorinė ir analitinė prieiga tyrimo modelio konstravimui

Neoklasikinio realizmo studijose dažniausiai yra naudojama metodologinė prieiga, apimanti hipotezių testavimą naudojant kokybinius metodus, tokius kaip atvejo analizė, istorinis ir analitinis naratyvas, priežastinių mechanizmų nustatymas. Neoklasikinis realizmas paremtas trimis kintamaisiais: 1) nepriklausomu kintamuoju (anarchinė tarptautinė sistema, t. y. išoriniai veiksniai); 2) tarpiniu kintamuoju (vidiniai valstybės veiksniai); ir 3) priklausomu kintamuoju (valstybės užsienio politika). Neoklasikinio realizmo modelyje pradžios taškas yra nepriklausomas kintamasis – anarchinė tarptautinė sistema ir galios pasiskirstymas, t. y. santykinė valstybės galia; šis kintamasis nulemia valstybės interesus ir elgseną. Tačiau tam, kad įvertintum realų tarptautinės sistemos poveikį valstybės užsienio politikai, anot neoklasikinių realistų, reikalingas tarpinis kintamasis.

Neoklasikiniai realistai pateikia platų galimų tarpinių kintamųjų spektrą, tačiau sąmoningai susilaiko nuo tikslaus nurodymo, kiek jų turėtų būti naudojama analizėje ir kaip jie turėtų būti suskirstyti pagal svarbą. Neoklasikinio realizmo teorijos pateikiami tarpiniai kintamieji gali būti sugrupuoti į keturias pagrindines kategorijas (1 paveikslas): 1) valstybės struktūra ir 2) vidinė konkurencija (kintamieji, naudojami vertinant valstybės gebėjimą vykdyti tam tikrą politiką) bei 3) percepcija (suvokimas) ir 4) identitetas (kintamieji, naudojami vertinti norą vykdyti tam tikrą politiką). Tačiau mokslininkams, atsižvelgus į savo tyrimo tikslus ir uždavinius, patariama patiems pasirinkti, kokius tarpinius kintamuosius naudoti savo darbe.

1 pav. Neoklasikinio realizmo kintamieji³⁹

Neoklasikiniai realistai tikina, kad vidaus veiksniai, nors jie ir yra būtina sąlyga vertinant užsienio politiką, turi būti vertinami kaip antraeiliai veiksniai, nes valstybės užsienio politika ilguoju laikotarpiu negali nereaguoti į grėsmes ir galimybes generuojamas tarptautinės aplinkos⁴⁰. Gera užsienio politikos teorija, anot neoklasikinio realizmo šalininko Fareedo Zakariaso, turi pirmiausia užduoti klausimą, kokią įtaką nacionalinei elgsenai turi tarptautinė sistema, nes pati svarbiausia apibūdinanti valstybę savybė tarptautiniuose santykiuose yra jos santykinė pozicija tarptautinėje sistemoje⁴¹.

1.2.1. Nepriklausomas kintamasis

³⁹ Parengta autoriaus remiantis Lindemann B. A., *Cross-Strait Relations and International Organizations*, Springer Fachmedien Wiesbaden, 2014.

⁴⁰ Rose G., "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, 51, 1998, p. 151.

⁴¹ Zakaria F., *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998.

Neoklasikiniai realistai, pateikdami santykinę galią kaip savo teorijos pagrindinį nepriklausomą kintamąjį, yra priversti paaiškinti, kaip šis terminas turėtų būti apibrėžiamas ir naudojamas. Siekiant suprasti, kodėl neoklasikinis realizmas savo teorinėje prieigoje naudoja galią kaip pagrindinį nepriklausomą kintamąjį, vertėtų apžvelgti, kaip galios sąvoką interpretuoja tiek klasikinio realizmo, tiek neorealizmo mokyklos, nes šių mokyklų pagrindu suformuotas neoklasikinis realizmas.

Klasikinio realizmo atstovai, pavyzdžiui, Edwardas Hallettas Carras, politiką vertina kaip interesų kovą, kurios išdava yra didesnė galia, o galiausiai – didesnė karinė galia, nes dauguma karų, anot jo, kariaujama ne dėl konkrečių tikslų, bet dėl karinės viršenybės įtvirtinimo⁴². Be to, klasikiniai realistai, tokie kaip Tukididas, Niccolous Makiavelis, Hansas Morgenthau, tarptautinius santykius modeliuoja pagal žmogaus prigimtį. Pagal H. Morgenthau, žmogus – tai iš prigimties politinis gyvulys; jis gimęs siekti galios⁴³. Taigi, remiantis šia perspektyva, žmogus siekia daugiau nei saugumo, jis trokšta galios. Klasikiniai realistai tikina, kad stiprėjančios valstybės su laiku norės dar labiau stiprėti. Nicholas Spykmanas, klasikinis realistas ir sulaikymo (*angl. containment*) politikos pradininkas, pastebėjo, jog atvejų skaičius, kai stipri dinaminė valstybė nustoja plėstis ar nusistato siauriau apibrėžtas ribas savo galios tikslams, iš tiesų yra labai mažas⁴⁴. Anot E. H. Carro, galios naudojimas visada sukelia apetitą siekti daugiau galios⁴⁵. Roberto Gilpino, tarptautinės politinės ekonomikos mokslininko teigimu, tai, kad valstybės galiai augant ji siekia plėsti savo politinę įtaką, yra savaime suprantama ir nereikalaujanti įrodymų prielaida⁴⁶. Auganti galia yra potencialus nestabilumo šaltinis, nes valstybės interesai plečiasi kartu su augančiais pajėgumais ir lūkesčiais, kad ateityje ta galia bus dar didesnė. Be to, klasikiniai realistai įrodinėja, jog valstybė siekia ne tik saugumo, bet ir statuso, prestižo ir netgi išskirtinumo. Pasaulyje, kur galia yra santykinė, vienos valstybės galios didėjimas yra suprantamas kaip galima grėsmė kitų valstybių nacionaliniams saugumo interesams. Todėl šios kitos valstybės kylančią galią vertina nepatikliai ir atsargiai. Iš šios realistų prielaidos galima daryti išvadą, jog auganti galia tokia, kaip, pavyzdžiui, Rusijos karinė galia kitų valstybių vertinama kaip grėsmė jų interesams arba paprasčiau – pavojus jų nacionaliniam saugumui.

Neorealizmo mokyklos atstovai (K. Waltzas, Johnas Mearsheimeris, Stephenas Waltas) tarptautinius santykius apibūdina kaip valstybių (ginančių savo nacionalinius interesus) kovą dėl galios. Tokioje anarchinėje sistemoje valstybės galia tampa pagrindinis ir svarbiausias kintamasis, t.

⁴² Carr E. H., *The Twenty Years' Crisis, 1919–1939*, 2nd edn., New York: St. Martin's Press, 1946, p. 75.

⁴³ Morgenthau H., *Scientific Man vs. Power Politics*, Chicago: University of Chicago Press, 1946, p. 168.

⁴⁴ Spykman N., *America's Strategy in World Politics*, New York: Harcourt, Brace, 1942, p. 20.

⁴⁵ Carr E. H., *The Twenty Years' Crisis, 1919–1939*, 2nd edn., New York: St. Martin's Press, 1946, p. 112.

⁴⁶ Gilpin R., *War and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1981, p. 106.

y. esminis valstybės interesas, nes tik galia, anot realistų, yra ta priemonė, kurios pagalba valstybės gali apsiginti ir išgyventi. Anot neorealistų, valstybė sistemoje funkcionuoja panašiai – visos jos siekia saugumo. Vis dėlto, nepaisant tarp valstybių esančio funkcinio panašumo, jos skiriasi savo pajėgumais, t. y. jos skiriasi ne funkcijomis, o galia. K. Waltzo teigimu, „valstybės yra panašios užduotimis, su kuriomis susiduria, tačiau skiriasi savo gebėjimais jas atlikti. Skirtumas yra pajėgumuose, ne funkcijose. Valstybės atlieka ar mėgina atlikti užduotis, kurių dauguma yra panašios; tikslai, kurių siekia, taip pat yra panašūs. Kiekviena valstybė iki tam tikro lygio dubliuoja kitų valstybių veiklą.“⁴⁷

Neoklasikiniai realistai terminą „galia“ tapatina su pajėgumais ar ištekliais, kurių pagalba valstybės gali daryti įtaką viena kitai⁴⁸. Valstybės viena nuo kitos skiriasi savo turimais galios ištekliais ir užsienio politikos interesais, todėl įtakos koeficientas priklauso tiek nuo darančios įtaką, tiek nuo paveiktos valstybės vidinių charakteristikų. Skirtingai nei neorealistai, kurie teigia, kad valstybės siekia saugumo, neoklasikiniai realistai daro prielaidą, kad valstybės, reaguodamos į tarptautinės anarchijos kuriamas grėsmes, siekia kontroliuoti ir formuoti savo išorinę aplinką.

Viena iš esminių prielaidų šiame darbe, aiškinančių Rusijos karinės transformacijos priežastis, yra ta, kad auganti Rusijos karinė galia sąlygoja jos norą plėsti savo įtaką regione. Tokia prielaida remiasi neoklasikinio realizmo teorija. Šios mokyklos atstovai išskirtinį dėmesį skiria valstybių įtakos ekspansijos priežastiniams procesams. Anot Rose'o, neoklasikinio realizmo pagrindinė empirinė prielaida yra ta, kad didėjant valstybės santykinei galiai, ji siekia didinti savo įtaką užsienyje, ir atitinkamai, galiai mažėjant – ambicijos didinti savo įtaką užsienyje taip pat mažėja⁴⁹. Nepaisant to, neoklasikinio realizmo atstovų nuomonės dėl pačios ekspansijos sampratos gana aiškiai išsiskiria. Anot kai kurių autorių, santykinai dideli pajėgumai yra pakankama sąlyga valstybei pradėti ekspansiją; kitų nuomone, ekspansija yra išskirtinai vidinės politikos ir ideologijos, o ne struktūrinių veiksmų, rezultatas; o dar kitų mokslininkų tvirtinimu, pagrindinis akstinas valstybei plėsti savo įtaką užsienyje yra tarptautinė sistema, tačiau tam turi būti susiformavusios tinkamos valstybės vidinės ir ideologinės sąlygos⁵⁰.

⁴⁷ Waltz K. N., *Theory of International Politics*, 1st ed., Reading, Mass: Addison-Wesley, 1979, p. 96.

⁴⁸ Wohlforth W. C., *The Elusive Balance: Power and Perceptions During the Cold War*, Cornell University Press, 1993.

⁴⁹ Rose G., „Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy“, *World Politics*, 51, 1998, p. 144, 145, 152.

⁵⁰ Snyder J., *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambitions*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1991; Zakaria F., *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998; Dueck, *Reluctant Crusaders*; Layne, *Peace of Illusions*; Schweller, *Neoclassical Realism and State Mobilization*, p. 227; Schweller R., *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest*, New York: Columbia University Press, 1998; Davidson J., *The Origins of Revisionist and Status Quo States*, New York: Macmillan, 2006.

Jackas Snyderis savo knygoje „Imperijos mitai“ analizuoja nepagrįstos plėtros (angl. *overexpansion*) reiškinį tarp didžiųjų valstybių, kuri sąlygoja agresyvią politiką⁵¹. Anot Snyderio, daugelis didžiųjų valstybių tiki, kad saugumą įmanoma užsitikrinti tik vykdant aktyvią ekspansinę politiką. Pasak jo, įsitikinimas, kad valstybių saugumas pasiekiamas ekspansija, tėra mitas, sukurtas siekiant ideologiškai pateisinti ir įteisinti agresyvią politiką. Be to, šis mitas veikia tik esant tam tikrai vidinei valstybės struktūrai ir politinei sistemai. Remiantis Snyderiu, galima konstatuoti, kad tarptautinė struktūra *per se* nėra tarptautinio konflikto paskata; siekis viešpatauti yra konflikto priežastis. Šį siekį Snyderis vertina kaip nepagrįstą plėtrą dėl neproporcingai padidėjusių kaštų ekspansijai ir prieštaravimo galios pusiausvyros principui.

R. Schwellerio teigimu, didžiosios galios visada buvo linkusios plėstis visur, kur tik turėjo galimybę. Tačiau taip buvo elgiama ne dėl būtinybės patenkinti įgimtą norą siekti galios, prestižo ar šlovės, bet dėl būtinumo; nes anarchija verčia valstybes taip elgtis, t. y. atsiradus galimybei stiprinti savo saugumą ir įtaką prieš kitas valstybes⁵². Gilpino nuomone, valstybės noras plėstis kyla ne dėl to, kad valstybės turi įgimtą norą ar nenorą kariauti; anot jo, valstybės linkusios kariauti tik tuomet, kai kariavimo nauda viršija kaštus⁵³. Kitais žodžiais, tarptautinė sistema bus stabili, kol nei viena valstybė nepatikės, kad verta mėginti ją pakeisti.

Pagrindinis klausimas, į kurį mėgina atsakyti F. Zakaria‘sas savo knygoje „Nuo turtų iki galios: Amerikos pasaulinio vaidmens neįprastos priežastys“, yra toks – kokiomis sąlygomis valstybės plečia savo politinius interesus į užsienio valstybes⁵⁴? Zakaria‘so į valstybę orientuotas realizmas paremtas argumentu, kad kai valstybė tampa santykinai galingesnė, ji pradeda plėstis siekdama padidinti savo įtaką ir kontrolę tarptautinėje aplinkoje⁵⁵. Anot jo, anarchinėje nehierarchinėje tarptautinėje aplinkoje valstybės yra veikiamos sistemos konkurencinio imperatyvo, t. y. jei valstybė nemėgins padidinti savo įtakos, tuomet vietoj jos šia galimybe pasinaudos kita valstybė⁵⁶. Būtent dėl šio sisteminio imperatyvo Zakaria‘są reikėtų vertinti ne kaip klasikinių, o kaip neoklasikinių realistą. Zakaria‘sas savo darbuose nurodo dar du kintamuosius, kurie galėtų būti priskiriami prie neoklasikinės mokyklos minties. Pirma, jis teigia, kad valstybės plečiasi racionaliai, įvertindamos riziką, galimybes, kaštus ir naudą⁵⁷. Antra, jis nurodo, kad esamas santykis tarp

⁵¹ Snyder J., *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambitions*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1991.

⁵² Schweller R., "The Problem of International Order Revisited: A Review Essay," *International Security*, Vol. 26, No. 1, 2001, p. 174.

⁵³ Gilpin R., *War and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1981, p. 162.

⁵⁴ Zakaria F., *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998, p. 8.

⁵⁵ Brown M. E., Cote Jr. O. R., Lynn-Jones S. M., eds., "Theories of war and peace", *An international security reader*, 1998, p. 161.

⁵⁶ Zakaria F., *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998, p. 29.

⁵⁷ *Ten pat*, p. 20.

valstybės ir visuomenės apibrėžia, kaip plačiai nacionalinė galia gali būti naudojama užsienio politikos tikslams. Zakaria' so teigimu, analizuojant nacionalinės galios pokyčius, visų pirma turi būti įvertinta valstybės galia, t. y. jos apimtis, autonomija ir fiziniai šalies pajėgumai⁵⁸. Kitais žodžiais, didžiosios valstybės plečiasi tik tuomet, kai jų centrinė valdžia turi pakankamai galių paimti iš visuomenės išteklius, reikalingus palaikyti ekspansiją. Viena iš svarbesnių Zakaria' so hipotezių yra ta, kad valstybių ketinimai kitų šalių atžvilgiu tampa agresyvuūs tuomet, kai pagrindiniai šalies vadovai pradeda suvokti, kad valstybės galia santykinai padidėjo⁵⁹.

1.2.2. Tarpinis kintamasis

Neoklasikiniai realistai valstybės vidinius veiksnius vertina kaip antraeilius, t. y. esančius už struktūrinių kintamųjų, tačiau tai nereiškia, kad jie yra mažiau svarbūs. Valstybės užsienio politiką formuoja realūs politiniai lyderiai ir biurokratai, atsižvelgdami į tarptautinės aplinkos kuriamas situacijas. Todėl jų *gebėjimas ir galėjimas* panaudoti nacionalinę galią turi tokią pačią reikšmę, kaip ir fiziniai valstybės ištekliai ar pajėgumai. Politiniai lyderiai ir biurokratai dažniausiai neturi visiškos laisvės naudoti nacionalinius išteklius savo nuožiūra, kad ir kaip jie to norėtų. Todėl galios analizės metu reikėtų taip pat įvertinti valstybės politinę struktūrą ir jos santykį su visuomene, nes tai gali turėti įtakos nacionalinių išteklių panaudojimui, paskirstymui ir perskirstymui.

Remiantis *Innenpolitik* (vidaus politikos) teorijomis, ne kas kita, o vidiniai veiksniai, tokie kaip politinė struktūra ir elgsena, ekonomikos modelis, nacionalinė tapatybė ar socioekonominė struktūra apibrėžia valstybės užsienio politiką. Įvairios *Innenpolitik* teorijos skiriasi viena nuo kitos pagal skirtingus nepriklausomus kintamuosius, naudojamus savo prielaidoms pagrįsti, bet visos šios teorijos turi vieną bendrą vardiklį – užsienio politika gali būti suprantama tik kaip šalies vidinių dinaminų procesų produktas⁶⁰. Tačiau pagrindinė problema su *Innenpolitik* teorijomis yra ta, kad išimtinai vidinio lygio analizė negali paaiškinti, kodėl valstybės su panašiomis vidinės sistemos charakteristikomis dažnai elgiasi skirtingai užsienio politikos srityje ir kodėl nepanašios valstybės panašiose situacijose dažnai elgiasi panašiai. Neoklasikinių realistų teigimu, ši problema gali būti išspręsta greta valstybės vidinių veiksmų tyrimams naudojant ir išorinius struktūrinius tarptautinės sistemos veiksnius.

⁵⁸ *Ten pat*, p. 35.

⁵⁹ *Ten pat*, p. 42.

⁶⁰ Zakaria F., "Realism and Domestic Politics", *International Security*, 17 (1), 1992; Moravcsik A., "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics", *International Organizations*, 51, 1997; Levy J. S., "Domestic Politics and War" in Rotberg R. I., Rabb T. K., eds., *The Origin and Prevention of Major War*, New York: Cambridge University Press, 1993.

Neoklasikinių realistų teigimu, sprendimų priėmėjų percepcijos (suvokimas) yra vienas iš tarpinių kintamųjų, kurio pagalba įvertinami sisteminiai kintamieji⁶¹. Daugelis struktūrinių realistų daro prielaidą, kad ryšys tarp tarptautinės sistemos struktūros ir sprendimų priėmėjų elgsenos yra pagrįstas išskirtinai racionalumu (o tai reiškia, kad atsiranda galimybė nuspėti, kaip valstybės veikėjas reaguos į grėsmes ir galimybes, generuojamas tarptautinės aplinkos)⁶². Tačiau neoklasikiniai realistai ginčija šią prielaidą, teigdami, kad galios tarptautinis pasiskirstymas gali paveikti šalies elgseną tik per valstybių veikėjų sprendimus⁶³. Todėl politologai, norėdami suprasti užsienio politiką, neturi kitos alternatyvos, kaip tik detalai iširti, kaip valstybės veikėjai suvokia tarptautinę situaciją. Nors ši neoklasikinių realistų pateikta prielaida skamba įtikinamai ir logiškai, tačiau jų teorijose neatskleidžiamas empirinis šios prielaidos pritaikymas.

Šiame darbe daroma prielaida, kad tyrinėjant sprendimų priėmėjų percepcijas, svarbu apsiriboti tik tais valstybės veikėjais, kurie turi realią politinę galią paveikti nacionalinius strateginius sprendimus. Tai nereiškia, kad šalies politinis elitas, karinė vadovybė ar biurokratai neturi įtakos sprendimo priėmimo procesui, tačiau ta įtaka arba nereikšminga, arba ji yra fragmentiška, todėl šių veikėjų percepcijų analizė būtų netikslinga ir neproduktyvi. Valstybės vidinės sistemos kompleksiskumą vertėtų kiek įmanoma labiau redukuoti ir apsiriboti tik tais veikėjais, kurie turi didžiausią įtaką priimančiam sprendimui ir kurių retorika atspindi visos valstybės poziciją. Daugeliu atvejų tai būtų valstybės vadovas. Todėl siekiant iširti, kokią įtaką Rusijos karinė transformacija daro Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai, reikia tyrinėti ne tik augančios Rusijos karinės galios keliamas grėsmes, bet ir kaip Baltijos šalių vadovai jas interpretuoja.

Ryšio tarp valstybės galios ir jos vykdomos politikos paieškos nėra lengvai įvykdoma užduotis. Anot W. C. Wohlfortho, reikšmingi valstybės elgsenos pokyčiai nebūtinai gali būti susiję su racionalių pajėgumų įvertinimu⁶⁴. Valstybės elgsenos pokyčiai gali būti inicijuoti galios pokyčio tarptautinėje sistemoje interpretavimo. Nepaisant to, šiame darbe daroma prielaida, kad galios pasiskirstymo tarptautinėje sistemoje vertinimas yra racionali valstybės vadovų veikla. Šiuo atveju nukrypimai nuo racionalumo gali būti sąlygojami tik informacijos patikimumo. Tačiau sprendimų priėmėjų (valstybės vadovų) percepcijos įgauna daug didesnę prasmę, kai susiklosčiusi tarptautinė situacija reikalauja greito vadovo sprendimo, susijusio su užsienio politika, t. y. netikėtos grėsmės akivaizdoje. Kitais žodžiais, esant stabiliai tarptautinei sistemai, valstybės vadovų sprendimai užsienio politikos klausimais yra gana racionalūs ir mažiau priklausomi nuo asmeninių vadovų

⁶¹ Rose G., "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, 51, 1998, p. 157.

⁶² Keohane R., *Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond*, 1986, p. 167.

⁶³ Jervis R., *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton: Princeton University Press, 1976.

⁶⁴ Wohlforth W. C., *The Elusive Balance: Power and Perceptions During the Cold War*, Cornell University Press, 1993.

preferencijų (tačiau tai nereiškia, kad negali būti nukrypimų), o atsiradus tarptautinės sistemos reikšmingiems trikdžiams, keliantiems grėsmę valstybės saugumui, sprendimų priėmėjų percepcijos tampa ypač svarbiu veiksnio (tačiau nebūtinai nenuspėjamu). Neoklasikiniai realistai, tokie kaip Zakaria'as ir Christensenas, savo darbuose taip pat pabrėžia percepcinių „šokų“ svarbą valstybės užsienio politikos formavimui⁶⁵. Pavyzdžiui, Zakaria'as nustatė, kad JAV politinio elito požiūris į nacionalinę galią keičiasi ne palaipsniui, o gana staigiai, nes jų nuomonė veikiama ne tiek statistinių duomenų, kiek tarptautinių krizių ar karinių konfliktų⁶⁶.

Anot neoklasikinių realistų, vienas iš galimų tarpinių kintamųjų yra valstybės valdymo aparato stiprumas ir jo įtaka šalies visuomenei⁶⁷. Galios tarptautinio pasiskirstymo vertinimas, anot Zakaria'so ir Christenseno, nėra tikslingas, jei neatsižvelgiama į prielaidą, kad valstybės vadovai neturi galimybės laisvai disponuoti šalies fiziniais ištekliais⁶⁸. Valdžios galimybė panaudoti ir nukreipti nacionalinius išteklius priklauso nuo jos santykio su visuomene. Tenka konstatuoti, kad kuo šis santykis demokratiškesnis, tuo resursų naudojimas tampa sudėtingesnis, reikalaujantis daugiau laiko ir pastangų, ir atvirkščiai, kuo visuomenė labiau atitolusi nuo valstybės valdymo, tuo nacionalinių išteklių panaudojimas tampa paprastesnis.

1.2.3. Tyrimo modelio konstravimas

Šio darbo tyrimo tikslo pagrindu suformuotos dvi hipotezės. Pirmąją hipotezę teigiama, kad mažėjantis Rusijos karinės transformacijos vizualizacijos geografinis atstumas didina Rusijos karinės transformacijos keliamų grėsmių suvokimo lygį Baltijos šalyse. Ši hipotezė remiasi neoklasikinio realizmo teorijos šalininkų Zakaria'so ir Christenseno prielaidomis. Jie savo darbuose pabrėžia percepcinių „šokų“ svarbą valstybės užsienio politikos formavimui⁶⁹. Kitais žodžiais, atsiradus tarptautinės sistemos reikšmingiems trikdžiams, keliantiems grėsmę valstybės saugumui, sprendimų priėmėjų percepcijos tampa ypač svarbiu veiksnio. Rusijos kariniai veiksmai šalia Baltijos valstybių ar Rusijos karinė agresija geografiškai artimoje kaimyninėje valstybėje galėtų būti vertinama kaip

⁶⁵ Zakaria F., *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998, p. 39-40; Christensen T. J., „Perceptions and Alliances in Europe, 1865-1940“, *International Organisations*, 51, 1997.

⁶⁶ Zakaria F., *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998, p. 11.

⁶⁷ Rose G., „Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy“, *World Politics*, 51, 1998, p. 161.

⁶⁸ Zakaria F., *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998, p. 39-40; Christensen T. J., „Perceptions and Alliances in Europe, 1865-1940“, *International Organisations*, 51, 1997.

⁶⁹ Zakaria F., *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998, p. 39-40; Christensen T. J., „Perceptions and Alliances in Europe, 1865-1940“, *International Organisations*, 51, 1997..

reikšmingas tarptautinės sistemos trikdys. Antrąją hipotezę teigiama, kad stiprėjanti Baltijos šalių vadovų politinė valia Rusijos karinės transformacijos keliamų grėsmių atžvilgiu didina poveikį Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai. Antroji, kaip ir pirmoji, paremta neoklasikinio realizmo prielaidomis. Neoklasikiniai realistai teigia, kad norint suprasti užsienio politiką nėra kitos alternatyvos, kaip tik detaliam ištyrimui, kaip valstybės veikėjai suvokia tarptautinę situaciją ir kokie yra jų interesai. Antroji hipotezė atspindi tai, kad Rusijos karinės transformacijos keliamų grėsmių suvokimas ir atitinkami Baltijos šalių vadovų vidaus bei užsienio politikos interesų siekiai paveikė Baltijos šalių saugumo ir gynybos politiką. Pirmoji ir antroji hipotezės tarpusavyje susijusios priežastiniais ryšiais, kurių pagrindu paaiškinamas Rusijos karinės transformacijos poveikis Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai.

Siekiant įvertinti Rusijos karinės transformacijos poveikį Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai ir patvirtinti (arba paneigti) išsikeltas hipotezes, šiame darbe, remiantis neoklasikinio realizmo teorijos prielaidomis, suformuojamas teorinis tyrimo modelis. Modelis konstruojamas panaudojant nepriklausomąjį kintamąjį (Rusijos karinės transformacijos keliamas grėsmes), priklausomąjį kintamąjį (Baltijos šalių saugumo ir gynybos politiką) ir neoklasikinio realizmo tarpinį kintamąjį – politinę valią, t. y. sprendimų priėmėjų percepcijas (kaip Baltijos šalių vadovai suvokia Rusijos keliamas grėsmes) ir jų interesus (kokie Baltijos šalių vadovų vidaus ir užsienio politikos preferencijos). Verta paminėti, kad šiam darbui metodologinio naujumo suteikia tyrimo modelio papildymas minėtais tarpinio kintamojo elementais, kurie reikšmingai praplečia išimtinai neoklasikinio realizmo prieiga paremtą tyrimo metodą.

Šiame darbe tarpinio kintamojo tyrimas atliekamas remiantis Juttos Weldes siūlomomis metodologinėmis nuostatomis⁷⁰. J. Weldes pabrėžia, kad naują užsienio ir saugumo politiką, taigi ir grėsmės sąvoką, formuoja esamos vyraujančios idėjos ir santykis su ankstesniais įvykiais⁷¹. J. Weldes analizės logiką, kuri naudojama šioje disertacijoje tiriant tarpinio kintamojo įtaką saugumo ir gynybos politikai, glaustai nusako jos keliami klausimai ir pateikiami atsakymai į šiuos klausimus – kas, kodėl ir kaip konstruoja saugumo ir gynybos politiką⁷².

Kas? Svarbiausios užsienio politikos sąvokos konstravimas vyksta valdžios institucijose ir per valdžios atstovus. Asmenys, užimantys valstybės valdžios postus, pasak J. Weldes, ir yra

⁷⁰ Weldes J., „Constructing national interests“, *European Journal of International Relations* 2 (3), 1996, p. 275–318; Weldes J., *Constructing national interests: the United States and the Cuban missile crisis*, University of Minnesota Press, 1999, p. 280.

⁷¹ Jakniūnaitė D., Nekrašas E., „Kaip tirti tarptautinius santykius konstruktyvistiskai: filosofinių prielaidų ir teorinių nuostatų analizė“, *Politologija*, 3 (59), 2010.

⁷² Weldes J., *Constructing national interests: the United States and the Cuban missile crisis*, University of Minnesota Press, 1999, p. 280.

pagrindiniai nacionalinių interesų diskurso kūrėjai⁷³. Todėl šiame darbe užsienio ir saugumo politikos analizei pasirinkti svarbiausi valdžios atstovai, turintys formalią sprendimų galią formuojant užsienio ir saugumo politiką. Šioje disertacijoje tyrinėjant Rusijos karinės transformacijos poveikį Baltijos šalims remiamasi Baltijos šalių vadovų oficialiosios retorikos analize.

Kodėl? Grėsmės ir saugumo interesai konstruojami tam, kad valstybė pajėgtų užkirsti kelią grėsmėms ir užtikrintų nacionalinius saugumo interesus. Valstybės galėjimas ir gebėjimas pasiekti minėtus tikslus priklauso nuo valstybės turimų pajėgumų ir grėsmių interpretavimo⁷⁴. Šiame darbe grėsmių suvokimas ir saugumo interesų siekimas yra tarpinio kintamojo elementai, kur grėsmių suvokimas – tai valstybės vadovų percepcijos, o saugumo interesų siekimas – tai valstybės vadovų preferencijos. Atitinkamai grėsmių suvokimas ir interesai formuoja Baltijos šalių vadovų politinę valią, reikalingą formuoti saugumo ir gynybos politiką. Taigi šiame darbe, siekiant nustatyti, kodėl ir kaip Rusijos karinės transformacijos laikotarpiu kito Baltijos šalių saugumo ir gynybos politika, analizuojama Baltijos šalių vadovų elgsena, susijusi tiek su pačiomis grėsmėmis iš Rusijos, tiek su reakcija į tas grėsmes.

Kaip? Pirmiausia reikėtų pastebėti, kad yra gausybė kultūrinių ir lingvistinių išteklių, iš kurių valstybės atstovai gali kurti reprezentacijas. Juose reprezentuojami kiti objektai, veikėjai, kurie gali būti ir pati valstybė, kitos valstybės, valstybės sprendimų priėmėjai, nevalstybės veikėjai, socialiniai judėjimai, vidinės auditorijos ir t. t. Kiekvienam šių veikėjų yra priskiriama tam tikra tapatybė, kartais pateikiant tikslias ir aiškias charakteristikas, kartais neapibrėžtas ir sudėtingas suprasti (pavyzdžiui, priešiškas, taikingas, agresyvus lyderis ir pan.)⁷⁵. Atliekant Baltijos šalių vadovų diskurso analizę, šiame darbe ypač didelis dėmesys skiriamas jų retorikoje naudojamam Rusijos reprezentavimui grėsmių kontekste. Analizė, kuria siekiama atskleisti, kaip dažnai Baltijos šalių vadovai savo retorikoje mini Rusijos valstybę grėsmių kontekste ir kokias neigiamas charakteristikas priskiria Rusijos vykdomai politikai, atskleidžia priimamų sprendimų priežastinius ryšius.

Taigi grėsmės suvokimas ir valstybės interesai priklauso nuo to, kas, kodėl ir kaip priima sprendimus, t. y. nuo subjekto, nuo aplinkos (tarptautinės ir vidinės sistemos) ir nuo sprendimo priėmimo proceso, galima sakyti, įkūnijančio idėją ir paverčiančio ją apčiuopiama grėsme ar gynybos politika. Atitinkamai, grėsmės identifikavimas ir jos interpretavimas leidžia formuoti valstybės saugumo ir gynybos politiką, kuri šiame darbe yra priklausomas kintamasis.

⁷³ *Ten pat*, p. 280.

⁷⁴ *Ten pat*, p. 281.

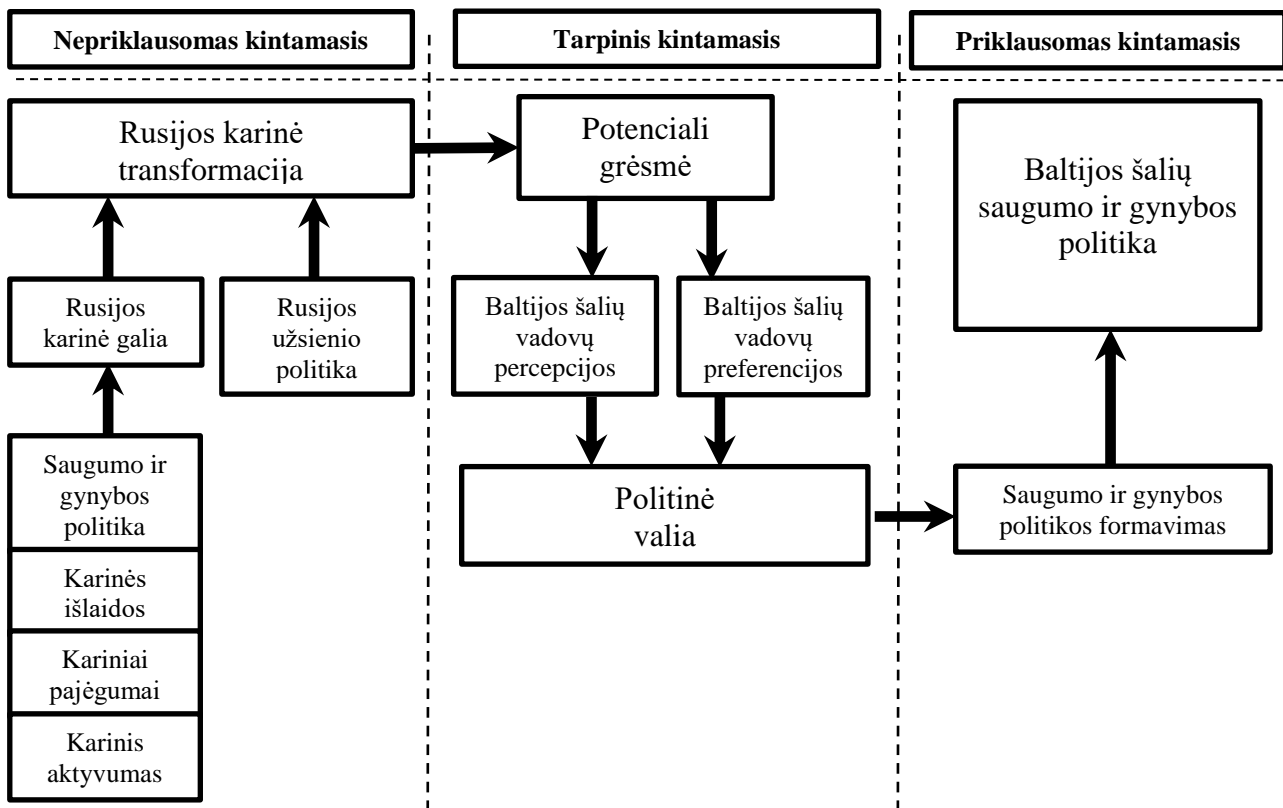
⁷⁵ Jakniūnaitė D., Nekrašas E., „Kaip tirti tarptautinius santykius konstruktyvistiškai: filosofinių prielaidų ir teorinių nuostatų analizė“, *Politologija*, 3 (59), 2010.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, šis tyrimo modelis remiasi trimis kintamaisiais: nepriklausomu, tarpiniu ir priklausomu. Šiame tyrimo modelyje pradžios taškas yra nepriklausomas kintamasis – Rusijos karinė transformacija. Šis nepriklausomas kintamasis vertinamas analizuojant Rusijos karinę galią ir jos kitimą laike bei įvertinant Rusijos užsienio politiką Baltijos šalių atžvilgiu. Rusijos karinė galia vertinama remiantis keturiais kintamaisiais: (1) Rusijos saugumo ir gynybos politika; (2) karinėmis išlaidomis; (3) kariniais pajėgumais ir (4) kariniu aktyvumu (galios demonstravimas ir karinė parengtis). Rusijos užsienio politika Baltijos šalių atžvilgiu vertinama atliekant Rusijos užsienio reikalų ministro retorikos Baltijos šalių atžvilgiu analizę. Išanalizuota Rusijos karinė galia ir įvertinta Rusijos užsienio politika Baltijos šalių atžvilgiu leidžia identifikuoti karinės transformacijos keliamas grėsmes Baltijos šalių saugumui. Apibrėžus nepriklausomąjį kintamąjį, toliau siekiama įvertinti, kokią įtaką Baltijos šalių elgsenai turi Rusijos karinė transformacija. Šiam tikslui tyrimo modelyje naudojamas tarpinis kintamasis. Kaip jau buvo minėta, tarpinio kintamojo elementai parinkti remiantis J. Weldes siūlomomis metodologinėmis nuostatomis, t. y. darbe analizuojamos sprendimų priėmėjų percepcijos (kaip Baltijos šalių vadovai suvokia Rusijos keliamas grėsmes?) ir jų preferencijos (kokie Baltijos šalių vadovų vidaus ir užsienio politikos interesai). Tarpinio kintamojo analizė leidžia įvertinti Baltijos šalių vadovų politinę valią formuoti saugumo ir gynybos politiką esant tam tikrai grėsmei tam tikru laikotarpiu. Teorinis šio darbo tyrimo modelis pateiktas 2 paveiksle.

Šiame darbe suformuotas tyrimo modelis yra skirtas išskirtinai Rusijos karinės transformacijos poveikio Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai tyrimui. Tačiau šio modelio koncepcija galėtų būti pritaikyta ir platesniame socialinių mokslų kontekste. Nors neoklasikiniai realistai santykinę galią pateikia kaip savo teorijos esminį nepriklausomą kintamąjį, tačiau, priklausomai nuo tiriamojo socialinio reiškimo, galios sąvokos interpretavimas gali skirtis. Be to, jie pateikia platų galimų tarpinių kintamųjų spektrą, sąmoningai susilaikydami nuo tikslo nurodymo, kiek jų turėtų būti naudojama analizėje ir kaip jie turėtų būti suskirstyti pagal svarbą⁷⁶. Todėl nepriklausomas kintamasis galėtų būti suprantamas ne tik kaip karinė galia, bet taip pat kaip politinė, ekonominė ar energetiniai resursais grįsta galia. Atitinkamai tarpinis kintamasis galėtų apimti įvairius vidinius valstybės veiksnius, tokius kaip valstybės struktūra, vidinė konkurencija, percepcijos ar identitetas. Taigimokslininkai, apibrėžę ir tinkamai įvertinę savo tyrimo tikslus ir uždavinius, patys gali pasirinkti, kokius nepriklausomus ir tarpinius kintamuosius naudoti savo tyrime. Atsižvelgiant į neoklasikinio realizmo teorijos siūlomą skirtingų kintamųjų pasirinkimo galimybę, galima teigti, kad

⁷⁶ Wohlforth W. C., *The Elusive Balance: Power and Perceptions During the Cold War*, Cornell University Press, 1993.

šiam darbe suformuoto tyrimo modelio koncepcija ir tyrimo logika gali būti naudojama įvairiems tarptautinių santykių, politikos ar ekonominių procesų tyrimams.

2 pav. Teorinis tyrimo modelis⁷⁷

⁷⁷ Parengta autoriaus.

2. RUSIJOS KARINĖ TRANSFORMACIJA IR JOS KELIAMOS GRĖSMĖS BALTIJOS ŠALIŲ SAUGUMUI

2.1. Rusijos karinės transformacijos priežastys

Siekiant suprasti Rusijos karinę transformaciją, visų pirma, reikia suvokti priežastis, paskatinusias Rusijos politinę ir karinę vadovybę pradėti vykdyti karinę transformaciją. Dažniausiai tokio pobūdžio reformų priežastys tiesiogiai ar netiesiogiai yra susijusios su nacionaliniu saugumu. Rusijos esminis tikslas yra lygiai toks pats, kaip ir bet kurios kitos valstybės: išlaikyti teritorinį vientisumą ir suverenumą, kitais žodžiais – išlikimas. Tačiau Rusijos užsienio ir saugumo politika skiriasi nuo daugelio kitų valstybių, nes jos politinė elgsena yra stipriai paveikta istorinės praeities, ypač laikotarpio, kai Sovietų Sąjunga buvo viena galingiausių pasaulio valstybių. Po Sovietų Sąjungos žlugimo Rusija ekonomiškai ir politiškai susilpnėjo, o karinė galia akivaizdžiai sumažėjo. Suprantama, kad tiek visuomenė, tiek politinis elitas nebuvo patenkinti susiklosčiusia padėtimi: jie norėjo atgauti prarastą sovietinių laikų galią ir dvasią. Neatsitiktinai, 2005 metais Rusijos Prezidentas Vladimiras Putinas, skaitydamas metinį pranešimą Federaliniam Susirinkimui, pabrėžė, kad Sovietų Sąjungos žlugimas buvo didžiulė geopolitinė katastrofa, o rusų tautai – tikra drama⁷⁸. Rusija negali susitaikyti su tuo, kad ji prarado supergalybės statusą, ir negali atsikratyti nepagrįstų baimių dėl išorinių grėsmių, todėl Rusijos valdžia karinę galią vertina kaip pamatinę priemonę, padedančią užtikrinti valstybės saugumą.⁷⁹

Poreikis reformuoti Rusijos karines pajėgas atsirado dar prieš žlungant Sovietų Sąjungai. Laikotarpis nuo 1964 metų iki 1985 metų, kai Sovietų Sąjungai vadovavo Leonidas Brežnevas, Jurijus Andropovas ir Konstantinas Černenka, buvo vadinamas stagnacijos periodu (*rus. nepuod zastоя*). Dvidešimt metų vykdyta konservatyvi, nelanksti ir dogmatiška politika nualino Sovietų Sąjungą, sumažindama jos ekonominę galią. Todėl Michailui Gorbačioviui atėjus į valdžią, daugelis pritarė jo nuomonei, kad valstybės ekonomika buvo tragiškoje situacijoje (iš esmės, dėl pernelyg didelio dėmesio, skiriamo karinėms pajėgoms), ir norint ją pataisyti būtina imtis neatidėliotinų reformų. Kariuomenę ir karinį industrinį kompleksą jis vertino kaip sektorių, kuris naudojo valstybės resursų daugiau, nei reikėjo. Jis suvokė, kad šis sektorius sovietinę sistemą vedė prie žlugimo. Be to, M. Gorbačiovas tikėjo, kad kariuomenė turi tarnauti partijai ir valstybei, o ne atvirksčiai. Todėl jis

⁷⁸ Президент Российской Федерации, *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации*, Москва: Кремль, 2005, http://archive.kremlin.ru/appears/2005/04/25/1223_type63372type63374type82634_87049.shtml

⁷⁹ Dick C. J., *Russia's 1999 Draft Military Doctrine*, Research Report, Camberley, UK: Conflict Studies Research Centre, November, 1999.

ėmėsi vykdyti karines reformas, kurių tikslas buvo ne padidinti karinį potencialą, bet, panaudojant ekonomines ir politines reformas, sumažinti kariuomenei skiriamą finansavimą ir tarnaujančių karių skaičių joje, taip Rusijos kariuomenę padarant efektyvesnę⁸⁰. M. Gorbačiovo karinė reforma, kuri iš esmės rėmėsi karinių puolamųjų pajėgumų mažinimu, buvo baigta 1991 metų rugpjūtį nepavykusio karinio pučo metu, kuris tapo lemiamu Sovietų Sąjungos žlugimui įtakos turėjusiu įvykiu. 1991 m. gruodžio 25 d. M. Gorbačiovas perdavė branduolinės ginkluotės kontrolę Borisui Jelcinui, o 1991 m. gruodžio 31 d. Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga oficialiai nustojo egzistavusi. B. Jelcino prezidentavimo laikotarpiu Rusijos karinę reformą galima būtų apibrėžti pagal tris pagrindines problemines sritis: (1) besitęsiantis lėšų stygius; (2) masinė demobilizacija ir besitęsiantis karinių pajėgumų mažinimas (prasidėjęs M. Gorbačiovo valdymo laikais); ir (3) silpna civilinė ir karinė valdžia.

Pasibaigus Šaltajam karui galimo globalaus konflikto rizika sumažėjo, tačiau vietoj jos kilo nauji regioninio masto konfliktai, kaip antai karas Čečėnijoje. Todėl Rusija net ir po Šaltojo karo jautė poreikį turėti pakankamas karines pajėgas, galinčias efektyviai kariauti bent jau lokaliuose kariniuose konfliktuose. 2006 metais savo metinio pranešimo metu V. Putinas atskleidė, kad 1999 metais iš 1,4 mln. Rusijos karines pajėgas sudarančių karių tik 55 tūkst. buvo tinkamai parengti karui⁸¹. Atsižvelgdamas į tai, V. Putinas savo pirmosios kadencijos metu inicijavo karines reformas, tačiau tuomet šios reformos dar buvo gana nuosaikios ir nereikšmingos. Reformoms pagreičio suteikė 1999 metais pradėjusi augti Rusijos ekonomika (didžiaja dalimi dėl išaugusių pasaulinių naftos ir dujų kainų). Tai suteikė Rusijai galimybę pagaliau skirti pakankamai biudžeto lėšų kariuomenei. Nepaisant to, kariuomenės finansavimas vis dar stipriai atsiliko nuo JAV ar to, kuris buvo Sovietų Sąjungos laikotarpiu.

Reikšmingesnės reformos prasidėjo tuomet, kai 2001 metais V. Putinas Rusijos gynybos ministru paskyrė savo artimą draugą ir kolegą, buvusį KGB (rus. *Комитет Государственной Безопасности*, liet. *Valstybės saugumo komitetas*) generolą Sergejų Ivanovą. Po dvejų metų, tik pasibaigus aktyviajai karo su Čečėnija fazei, gynybos ministras kartu su generaliniu kariuomenės štabu pasiūlė naują Rusijos karinių pajėgų transformavimo planą. Vienas iš plano tikslų buvo išspręsti problemas, pastebėtas karinės kampanijos Čečėnijoje metu. Verta paminėti, kad panašus scenarijus pasikartojė ir po 2008 metais vykusio karo Gruzijoje. Po šio karinio konflikto Rusija taip pat įvertino

⁸⁰ Westwood J. N., *Endurance and Endeavour: Russian History 1812-2001*, 5th ed., Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 514-515.

⁸¹ Президент Российской Федерации, *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации*, Москва: Кремль, 2006, <http://kremlin.ru/events/president/news/35528>

problemas, pastebėtas šios karinės operacijos metu, ir praėjus dviem mėnesiams oficialiai paskelbė apie karinės reformos pradžią.

2003 metų spalį tuometis gynybos ministras S. Ivanovas pristatė Gynybos ministerijos parengtą dokumentą „Aktualūs Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų vystymo uždaviniai“, neoficialiai pavadintą „Ivanovo doktrina“⁸². Šis dokumentas atspindi atsinaujinusį Rusijos hegemoninį požiūrį į postsovietinį regioną. „Ivanovo doktrina“ yra tas dokumentas, kuris turėtų būti vertinamas kaip nauja Rusijos užsienio politikos kryptis.

Po Sovietų Sąjungos iširimo prarastos regioninės galios ir globalios reikšmės valstybės įvaizdžio susigražinimas tapo Rusijos pagrindiniais tikslais. V. Putino supratimu, šie tikslai galėjo būti pasiekti tik turint globaliu mastu konkurencingas karines pajėgas. Siekiant šiai naujai reformai suteikti išskirtinumo, Rusija ją pavadino transformacija, pagal JAV Gynybos departamento centrinės būstinės, Pentagono, naudojamą terminą⁸³. 2003 m. spalio 2 d. V. Putinas aiškiai apibrėžė šios reformos reikšmingumą, teigdamas, kad „Rusija daugiau neplanuoja toliau mažinti savo karinių pajėgumų. Nuo 1992 metų Rusijos karinės pajėgos buvo sumažintos daugiau nei du kartus. Tai buvo tikrai sunkus ir skausmingas procesas. To pakanka. Tas etapas iš esmės baigėsi. Radikalios reformos, kurios buvo būtinos tuo metu, keičiamos į ilgalaikę karinių pajėgų plėtrą ir transformaciją, kuri reikšmingai padidins Rusijos karinį potencialą“⁸⁴. S. Ivanovas viešai paskelbdamas savo „doktriną“ pabrėžė, kad kariuomenė turi radikaliai pasikeisti ir prisitaikyti prie šiuolaikinių karinių konfliktų⁸⁵. „Ivanovo doktrinos“ analizė atskleidė, kad V. Putinas matė būtinumą pakeisti ne tik ginkluotę, karinį parengimą ir karinę struktūrą, bet ir karių kultūros lygį bei apskritai visos Rusijos visuomenės požiūrį į karines pajėgas. Remiantis „Ivanovo doktrina“ buvo sukurta kariuomenės pertvarkymo koncepcija ir nubrėžtos gairės. Tačiau tai turėtų būti vertinama, kaip pasirengimas transformacijai. Pati transformacija prasidėjo šiek tiek vėliau.

2007 metų pradžioje V. Putinas, tuo metu eidamas Rusijos prezidento pareigas, gynybos ministru paskyrė Anatolijų Serdiukovą. Daugelio ekspertų nuomone, A. Serdiukovas buvo pasirinktas dėl vieno tikslo – įvykdyti karinių pajėgų transformaciją. 2008 metų rugpjūtį vykęs karas su Gruzija įrodė, kad karinės reformos yra būtinos. Karas laimėtas su nedideliais nuostoliais ir per labai trumpą laiką, tačiau buvo akivaizdu, kad Rusijos karinės pajėgos buvo pernelyg silpnos. Todėl

⁸² Russian Federation Ministry of Defense, *Urgent Tasks of the Development of the Russian Federation Armed Forces*, White Paper, Moscow, 2003, p. 1-68.

⁸³ RIA Novosti, *Press Conference On Military Reform With Sergei Karaganov, Andrei Kokoshin, Nikolai Mikhailov and Vitaly Shlykov*, 2003/10/06.

⁸⁴ Interfax-AVN, *No More Cuts To Russian Armed Forces - Putin*, 2003/10/02.

⁸⁵ Foreign Broadcast Information Service Report, *Russia: Defense Ministry Announces New Military Doctrine*, 2003/10/03.

jau 2008 metų rugsėjį tuometis Rusijos prezidentas Dmitrijus Medvedevas prabilo apie būtinybę modernizuoti karines pajėgas. Buvo identifikuotos penkios sritys, kurias reikėjo tobulinti⁸⁶:

- Visos kovinės grupės ir kariniai vienetai turi būti nuolatinėje parengtyje ;
- Padidinti vadovavimo ir valdymo sistemos efektyvumą;
- Pagerinti karininkų rengimo, švietimo ir karinių mokslų sistemą;
- Aprūpinti karines pajėgas pačia moderniausia ginkluote, ypatingą dėmesį skiriant taiklijai amunicijai;
- Pagerinti karių apgyvendinimo sąlygas ir socialines garantijas bei padidinti karines išmokas.

Transformacija buvo pavadinta „Nauja išvaizda“ (rus. *новый облик*). Transformacijos vizija buvo suformuoti efektyviau veikiančias karines pajėgas, turinčias geriau parengtą ir geriau aprūpintą personalą, esantį nuolatinėje parengtyje, pasiruošusį veikti pagal Rusijos politinės vadovybės poreikius. Šią transformaciją oficialiai pristatė A. Serdiukovas 2008 m. spalio 14 d. Gynybos ministerijos Karinės kolegijos sesijoje.

Šioje disertacijoje apžvelgiant Rusijos karinės transformacijos priežastis, eigą, tikslus ir įvertinant jos poveikį Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai, atskaitos tašku laikytini 2008 metai, nes būtent nuo šio laikotarpio prasidėjo reikšmingos permainos Rusijos karinėse pajėgose. Nors pasirengimas Rusijos karinei transformacijai prasidėjo jau 2003 metais. Disertacijoje išskiriami šie karinės transformacijos etapai:

1. pasirengimo transformacijai etapas 2003–2008 metais;
2. taktinio lygmens reforma 2008–2010 metais;
3. operacinio ir strateginio lygmens reforma 2010–2012 metais;
4. valstybės karinės struktūros optimizavimas 2012–2015 metais.

Nuo 2010 metų lygiagrečiai su organizacijos struktūros keitimu vyko ir pajėgų perginklavimas. Pastarąjį galima suskirstyti į du etapus: pirmąjį, vykusį 2010–2015 metų laikotarpiu ir pasižymėjusį intensyviu apginklavimu modernizuota ginkluote, ir antrąjį, prognozuojamą 2015–2020 metų laikotarpiu, kurio metu numatomas perginklavimas naujais ginklais⁸⁷.

Rusijos karinių pajėgų transformacija šiame darbe suprantama kaip procesas, apimantis įvairias Rusijos karinių reformų programas, vykdytas ir vykdomas nuo 2008 metų. Atsižvelgus į jau įvykdytą ir vis dar vykdomų pokyčių Rusijos ginkluotose pajėgose pobūdį ir mastą, šie pokyčiai turi

⁸⁶ McDermott, R. N., *Russia's Conventional Armed Forces and the Georgian War*, Strategic Studies Institute, 2009, <http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/Articles/09spring/mcdermott.pdf>

⁸⁷ Petraitis D., „Naujasis karinis Rusijos veidas“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2014-2015*, Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2015.

būti vertinami kaip transformacija, o ne kaip reforma. Panašaus masto karinius pokyčius JAV atliko praėjusio šimtmečio pabaigoje, o Kinija atlieka nuo 2000 metų pradžios⁸⁸. Abi šios valstybės šiuos pokyčius įvardijo kaip karinių pajėgų transformaciją.

Reforma šiame darbe suprantama kaip procesas, kurio metu siekiama stiprinti karines pajėgas, šalinant ar taisant klaidas bei sprendžiant problemas, o transformacija suvokiama, kaip karinių pajėgų funkcinės (tikslai ir uždaviniai) ir struktūrinės (strateginis, operacinis ir taktinis) sritis apimantys esminiai pokyčiai. Reformos – tai mažesni, lokalesni pokyčiai, o transformacija yra visaapimanti esminė pertvarka. JAV gynybos departamentas transformaciją apibrėžia kaip procesą, kuris keičia karinės konkurencijos ir bendradarbiavimo pobūdį, siekiant išlaikyti strateginę šalies poziciją, kuri padėtų užtikrinti taiką ir stabilumą pasaulyje⁸⁹. JAV nacionalinės saugumo politikos ir gynybos strategijos eksperto Richardo Kuglerio teigimu, karinė transformacija yra siekis atlikti didelius karinių pajėgų pokyčius tam, kad galima būtų gerokai padidinti kovinius pajėgumus, reikalingus vykdyti operacijoms naujų technologijų amžiuje⁹⁰. Pagrindinės sąvokos, apibrėžiančios transformaciją – tai procesas, kaita ir pajėgumai. Literatūroje taip pat nurodoma, kad transformacija yra sąlygojama tam tikrų priežasčių ir kuria tam tikras pasekmes⁹¹. Tai reiškia, kad transformacija yra kompleksinis procesas, kurio metu keičiamos priežastys į pasekmes, siekiant pagerinti karinius ir operacinius pajėgumus. Rusijos karinė transformacija taip pat buvo sąlygojama tam tikrų vidinių ir išorinių priežasčių bei turėjo tam tikrų pasekmių tiek pačiai Rusijos valstybei (užsienio ir saugumo politikos tikslų realizavimui), tiek aplink Rusiją esančiam regionui (saugumo balanso pasikeitimui regione). Mokslinėje literatūroje, siekiant įvertinti transformacijos priežastis, tikslus ir pasekmes, dažniausiai naudojami kokybiniai atvejo analizės metodai⁹². Šioje disertacijoje Rusijos karinė transformacija bus analizuojama karinės galios analizės kontekste. Transformacijos priežastys bus vertinamos atsižvelgus į valstybės vidinius ir išorinius tarptautinius veiksmus. Transformacijos procesas bus vertinamas naudojant tris karinę galią atskleidžiančius blokus – (1) Rusijos saugumo ir gynybos politika; (2) karinės išlaidos; (3) kariniai pajėgumai; ir (4) karinis aktyvumas (3 paveikslas).

⁸⁸ Ten pat, p. 98.

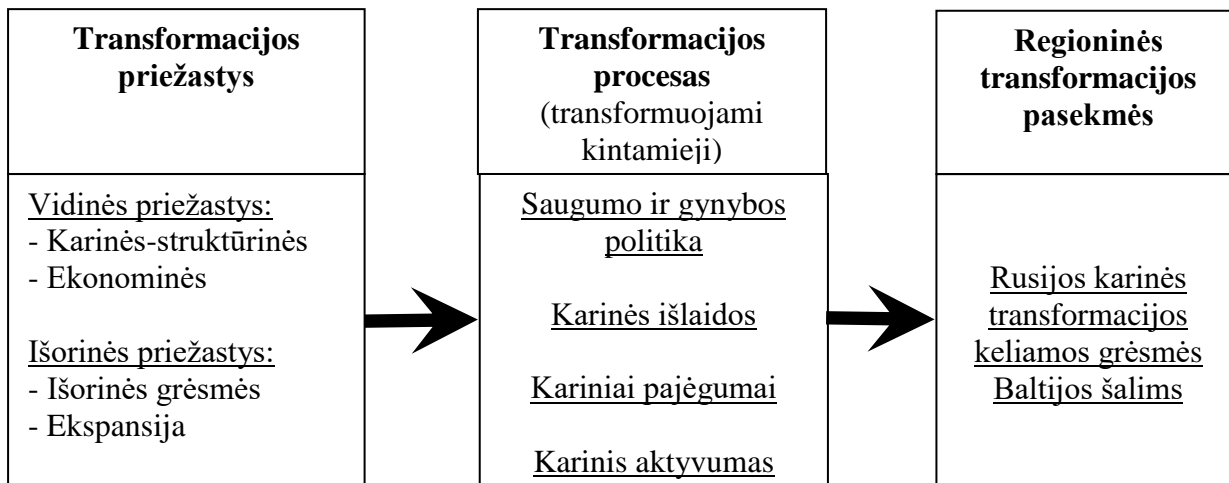
⁸⁹ Garstka J. J., *The transformation challenge*, NATO Review, 2005.

⁹⁰ Kugler R. L., *Policy Analysis in National Security Affairs*, National Defense University Press, Washington, DC, 2006, p. 288.

⁹¹ NATO Allied Command Transformation, *Understanding NATO Military Transformation*, Norfolk, 2005.

⁹² Farrell T., Terriff T., "Military Transformation in NATO: A Framework for Analysis", in Terriff T., Osinga F., Farrell T., eds., *A Transformation Gap? American Innovations and European Military Change*, Stanford University Press, Stanford, CA, 2010; Terriff T., Osinga F., "The Diffusion of Military Transformation to European Militaries", in Terriff T., Osinga F., Farrell T., eds., *A Transformation Gap? American Innovations and European Military Change*, Stanford University Press, Stanford, CA, 2010, p. 187; Kem J. D., "Military Transformation Ends, Ways, and Means", *Air & Space Power Journal*, 20(3), 2006, p. 85–93; Giegerich B., Nicoll A., "The Struggle for Value in European Defence", *Survival*, 54, 2012, p. 53–82.

Transformacijos pasekmės bus įvardytos per konvencines ir asimetrines grėsmes, keliamas Baltijos šalims.

3 pav. Rusijos karinės transformacijos analizės modelis⁹³.

2.1.1. Vidiniai veiksniai

Pradėti 2008 metais vykdyti plataus masto karinę transformaciją paskatino įvairūs Rusijos valstybės vidiniai veiksniai. Visų pirma, karinės reformos buvo būtinos, nes Rusijos karinės pajėgos buvo neefektyvios, neparengtos kariauti šiuolaikinio karo, neprofesionalios, turinčios pasenusią ginkluotę, be to, buvo nepopuliarios plačiojoje visuomenėje. Antra, ekonominės sąlygos dėl pasaulyje augančių gamtinių išteklių – kaip nafta ir dujos – kainų, sudarė Rusijai tinkamas galimybes pradėti dideles karines permainas, paprastai iš valstybės reikalaujančias didelių finansinių išteklių. Ir galiausiai, aiškaus išorinio priešo įvardijimas ir stiprios kariuomenės turėjimas buvo panaudotas, kaip valstybę vienijantis veiksnys, pakėlęs visuomenės patriotiškumą ir tuo pačiu padidinęs politinio elito populiarumą. Visi šie vidiniai veiksniai sudarė palankias sąlygas pradėti vykdyti Rusijos Federacijos gynybos ministerijai pavaldžių ginkluotojų pajėgų transformaciją.

Rusijos karinės transformacijos struktūrinės-funkcinės priežastys

Dauguma Rusijos ir Vakarų gynybos ekspertų laikėsi nuomonės, kad 2008 metais pradėta transformacija yra eilinis formalus pajėgų mažinimas, pasmerktas nesėkmei ir atskleidžiantis Rusijos politinės vadovybės polinkį į avantiūrizmą⁹⁴. Tačiau ilginiui pasirodė priešingai, nes ši transformacija apėmė visos valstybės karinės sistemos funkcijų (tikslų ir uždavinių) ir struktūrų

⁹³ Parengta autoriaus.

⁹⁴ Воробьев Э., Цымбал В., *Привычка идти зигзагами на понятную – неустребима*, НГ-НВО, 2011.

(strateginio, operacinio ir taktinio lygmens) sritis. 2008 metų spalį iš karto po to, kai Rusijos–Gruzijos karas atskleidė rimtus Rusijos karinių pajėgų trūkumus, Rusijos valdžia pradėjo pačias didžiausias nuo Šaltojo karo pabaigos karines permainas. Rusijos vadovybės pagrindinis tikslas buvo visaapimanti kariuomenės modernizacija, kuri iki 2008 metų iš esmės buvo paremta visuotinės mobilizacijos koncepcija. Karinėms pajėgoms tai reikė didelius organizacinius ir funkcinis pokyčius bei personalo ir ginkluotės reformas. 2008 m. rugsėjo 11 d. tuometis Rusijos prezidentas D. Medvedevas informavo visuomenę, kad dėl Gruzijos agresijos ir toliau tebevykstančios militarizacijos, Rusija privalo skirti ypač daug dėmesio ginkluotės modernizacijai, ir kad šiuo metu tai yra prioritetinga valstybės sritis⁹⁵.

Karas Gruzijoje neabejotinai atskleidė daug taisytinių sričių, tačiau pamatinės Rusijos karinės problemos buvo paveldėtos iš Sovietų Sąjungos laikotarpio, ir galutinai neišspręstos jos liko iki pat 2008 metų. Šių paveldėtų problemų sprendimo būtinumas buvo vienas esminių karinės transformacijos akstinių. Šaltojo karo laikotarpiu sovietų karinės pajėgos savo dydžiu buvo proporcingos tuometiniam šalies statusui, kuri tuo laikotarpiu buvo potencialiai pajėgi laimėti karą prieš JAV. Karines pajėgas tuo metu sudarė 5 mln. aktyviosios tarnybos karių bei papildomai turėjo 20 mln. parengtų rezervo karių⁹⁶, kurie galėjo būti mobilizuoti globalaus konflikto atveju.

Pasibaigus Šaltajam karui globalaus konflikto rizika sumažėjo. Jį pakeitė nauji, mažesni, bet daug greičiau besiformuojantys regioniniai konfliktai, kaip karas Čečėnijoje ar Gruzijoje. Iš Sovietų Sąjungos paveldėta visuotinės mobilizacijos sistema tapo perteklinė ir neefektyvi. Privalomoji pradinė karo tarnyba buvo kita probleminė Rusijos kariuomenės sritis, kurią buvo nuspręsta taisyti Rusijos kariuomenės transformacijos metu. Sovietiniu laikotarpiu privalomoji tarnyba buvo vienintelis realus pasirinkimas, suteikiantis galimybę generuoti didelį kiekį karinės jėgos, reikalingos globaliam konfliktui. Tačiau šiuolaikinėmis kariavimo sąlygomis gausi šauktinių kariuomenė nėra tokia efektyvi, kaip mažesnė, geriau parengta ir profesionali kariuomenė. Be to, dėl nestatutinių santykių tarp kareivių, mažų atlyginimų ir blogų tarnybos sąlygų buvo didelis piliečių nenoras tarnauti Rusijos kariuomenėje. Kariuomenė negebėjo surinkti reikiamo skaičiaus karių, nes dėl minėtų priežasčių ji buvo nepopuliari ir rusų visuomenės vengtina. Prie minėtų problemų, paveldėtų iš Sovietų Sąjungos, vertėtų priskirti dar ir nepakankamą finansavimą karinei technikai įsigyti, dėl to visose Rusijos karinėse pajėgose buvo jaučiamas didelis tinkamos karinės technikos stygius. Nors bendros gynybos išlaidos pirmosios V. Putino prezidentinės kadencijos metu išaugo, tačiau gynybos biudžeto dalis, skiriama naujos ginkluotės (ypač konvencinio tipo) įsigijimams, išliko gana maža.

⁹⁵ Medvedev D., *The experience of the South Ossetia conflict*, Zvezda TV, 2008.

⁹⁶ Firth N., Noren J., *Soviet Defense Spending: A History of CIA Estimates 1950-1990*, 1998.

Pavyzdžiui, laikotarpiu nuo 2000 iki 2004 metų tik 15 tankų iš turimų 23 tūkst. buvo pakeisti naujais⁹⁷, o karinės oro pajėgos nuo 1995 iki 2008 metų neįsigijo nei vieno naujo karinio lėktuvo⁹⁸.

Didžioji dalis Rusijos karinių pajėgų problemų išryškėjo per nevisai sėkmingas karines kampanijas: pirmąjį Čečėnijos karą, kuris Rusijai pasibaigė žeminančiu pralaimėjimu; antrąjį Čečėnijos karą, kurio metu galiausiai Rusijos pajėgoms pavyko pasiekti užsibrėžtus tikslus, bet tik po ilgus metus trukusių kovų ir didelių nuostolių; ir galiausiai, 2008 metais vykusį Gruzijos karą.

Verta pastebėti, kad nors Rusija dėl didelio kiekybinio pranašumo gana greitai laimėjo karą Gruzijoje, tačiau šis konfliktas atskleidė, kad Rusija būtų buvusi nepajėgi kovoti su galingesniu priešininku. Rusijos kariuomenė Gruzijoje patyrė nemažai operacinių problemų, visų pirma, dėl modernios ir patikimos ekipuotės trūkumo įvairiose srityse. Karas Gruzijoje buvo naudingas Rusijai kaip bandymų poligonas, kuriame buvo atskleisti esminiai Rusijos karinių pajėgumų trūkumai. Tuometinis Rusijos prezidentas D. Medvedevas po karo Gruzijoje įvardijo penkias pagrindines problemines sritis, kurias privalu reformuoti: (1) karinių vienetų pasirengimas; (2) vadovavimo ir valdymo sistemų efektyvumas; (3) karininkų rengimas; (4) valdomų raketų tobulinimas ir (5) karių atlyginimo bei socialinių garantijų gerinimas⁹⁹. Tuo tarpu Rusijos oro desantininkų pajėgų vadas gen. lttn. Vladimiras Šamanovas nurodė, jog taktiniu -operaciniu lygmeniu šis karas atskleidė tokias problemas, kaip (1) prasta oro ir sausumos pajėgų sąveika; (2) silpni ryšio pajėgumai; ir (3) nekokybiškos Rusijos žvalgybinės sistemos (nepilotuojami skraidymo aparatai)¹⁰⁰.

Apibendrinant galima teigti, kad Rusija iš Sovietų Sąjungos paveldėjo pasenusią techniką ir infrastruktūrą, atgyvenusią karinio rengimo metodiką bei neadaptivią organizacinę karinę struktūrą. Be to, žlugus Sovietų Sąjungai, B. Jelcino prezidentavimo metu, Rusijos kariuomenės esminės problemos liko neišspręstos. Todėl siekiant turėti efektyvią kariuomenę, gebančią vykdyti plataus masto operacijas XXI amžiuje, Rusija privalėjo iš esmės reformuoti struktūrines–funkcines kariuomenės sritis ir pašalinti trūkumus, kuriuos atskleidė lokalūs konfliktai Čečėnijoje ir Gruzijoje.

Ekonominės priežastys

Vienas iš esminių akstinių, paskatinusių Rusiją imtis plataus masto karinių reformų, – tai 2000 metais prasidėjęs šalies ekonomikos augimas, kuris buvo ypač sąlygojamas iškastinio kuro pardavimo kainų didėjimo. 2015 metų duomenimis, Rusija buvo daugiausia naftos išgaunanti valstybė pasaulyje

⁹⁷ de Haas M., *Russia's Military Reforms: Victory after Twenty Years of Failure?*, 2011.

⁹⁸ Lavrov A., "Reform of the Russian Air Force", in Barabanov M., ed., *Russia's New Army*, 2011.

⁹⁹ McDermott R. N., *Russia's Conventional Armed Forces and the Georgia War*, Parameters, 2009.

¹⁰⁰ *Ten pat.*

ir antra pasaulyje pagal gamtinių dujų gavybos apimtį¹⁰¹. Rusija taip pat išgauna didelius kiekius anglies. Visa tai sąlygoja Rusijos ekonomikos priklausomybę nuo angliavandenilių gavybos. Skaičiuojama, kad daugiau nei 50 proc. Rusijos federalinio biudžeto pajamų surenkama iš naftos ir gamtinių dujų pardavimų. 2000 metais pradėjusios augti žaliavų kainos akivaizdžiai padidino Rusijos biudžeto pajamas, o tai leido valstybei pradėti vykdyti įvairius valstybinius ilgalaikius ir nemažai finansinių išteklių reikalaujančius projektus, pavyzdžiui, Rusijos karinė transformacija.

Karinių pajėgų transformavimas buvo ir yra didelė finansinė našta Rusijos valstybei. Kariuomenės transformavimo planai buvo tvirtinami tuomet, kai Rusijos BVP augo po 7 proc. kasmet aštuonerius metus iš eilės (2000 – 2008 metais) ir kai atlyginimai kasmet kilo po 15 proc. Todėl karinių reformų planai buvo ambicingi, paremti nuolat augančia ekonomika ir remiami visuomenės. Karinei transformacijai reikalingų išlaidų mastą ir tikslumą V. Putinas įvardijo 2012 metais prieš pat prezident rinkimus publikuotame savo straipsnyje, kuriame teigė, kad „Mes patvirtinome ir šiuo metu realizuojame beprecedentes mūsų karinių pajėgų plėtros ir Rusijos gynybos industrinio komplekso modernizavimo programas. Per artimiausią dešimtmetį šiam tikslui mes skirsime apie 23 trln. rublių (575 mlrd. Eur¹⁰²). Buvo nemažai diskusijų tiek dėl šio projekto dydžio, tiek dėl tokio didelio finansavimo savalaikiškumo. Tačiau aš [V. Putinas] esu įsitikinęs, kad ši transformacija visiškai atitinka šalies galimybes ir disponuojamus finansinius išteklius. Ir svarbiausia – negalima atidėti tikslo sukurti modernias karines pajėgas ir visapusiškai sustiprinti mūsų gynybinį potencialą“¹⁰³.

Rusijos ekonomiką 1992 – 2008 metų laikotarpiu galima būtų suskirstyti į tris etapus, kurie skiriasi makroekonominėmis sąlygomis ir struktūrinėmis proporcijomis: pirmasis laikotarpis - transformacinis kritimas (1992 – 1994 metais), antrasis – depresinė stabilizacija (1995 – 1998 metais) ir trečiasis - ekonominis pagyvėjimas (1999 – 2008 metais)¹⁰⁴. Rusijos ekonomikos raidoje ypatinga vieta tenka 1998 metais kilusiai finansų krizei, kuri galiausiai išsiplėtojo iki visos šalies ūkio krizės. Tai lėmė ir karinių išlaidų mažėjimą. Ekonominio pagyvėjimo periodas prasidėjo 1998 metų spalį, kurį lėmė tiek žaliavų eksporto, tiek žaliavų kainų augimas, ir 1999 metais prasidėjo ypač greitas ekonominis augimas. Tai leido smarkiai padidinti karines išlaidas ir sudarė tinkamas sąlygas karinės transformacijos pradžiai.

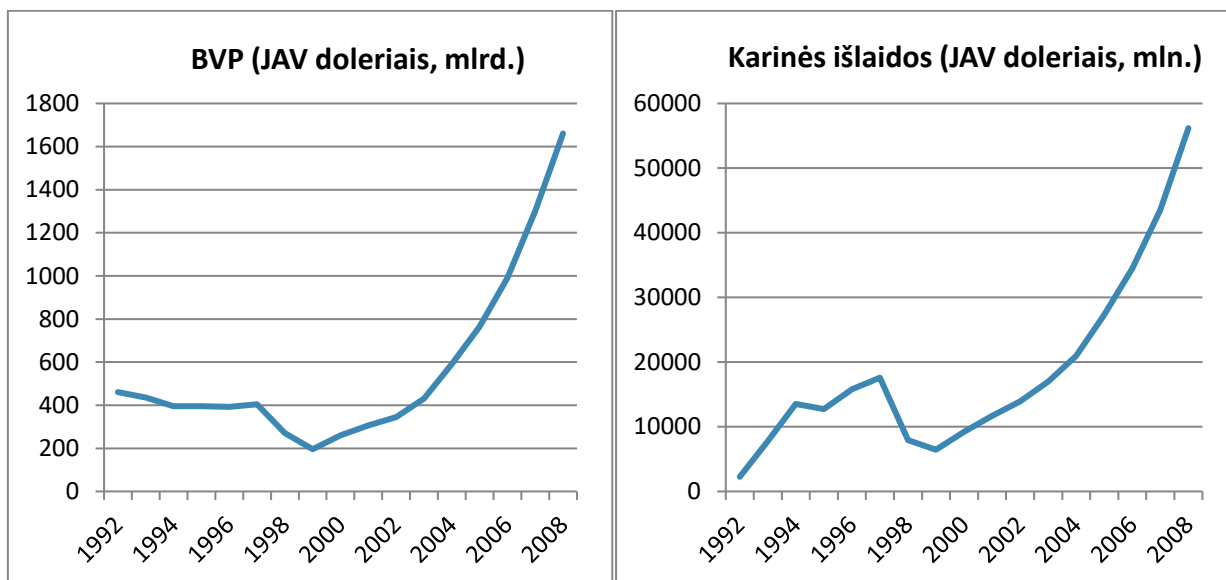
¹⁰¹ US Energy Information Administration, *International energy data and analysis: Russia*, 2015, <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>

¹⁰² 2012 metų gruodžio verte.

¹⁰³ Путина В., „Быть сильными: гарантии национальной безопасности для России“, *Российская газета*, 2012/02/20, <https://rg.ru/2012/02/20/putin-armiya.html>

¹⁰⁴ Misiūnas A., Pladis B., „Rusijos ekonomikos vystymosi etapai“, *Lietuvos statistikos darbai*, 41, 2005, p. 4–13.

Tenka konstatuoti, kad, kaip matyti iš 4 paveikslo, Rusijos BVP ir karinių išlaidų kaita laiko atžvilgiu (1992 – 2008 metais) yra gana panaši. Šis panašumas atspindi tai, kad Rusijos karinės išlaidos yra stipriai veikiamos ekonominių procesų tokių, kaip ekonominės ir finansinės politikos, šalies industrializacijos lygio, pasaulio ūkio konjunktūros ir vyraujančių energetinių resursų kainų.

4 pav. Rusijos BVP ir karinių išlaidų palyginimas¹⁰⁵

Apibendrinant išorinius veiksnius galima teigti, kad ir Rusijos kariuomenės būklė, ir šalies ekonomika turėjo reikšmingos įtakos Rusijos karinei transformacijos pradžiai ir eigai. Pasenusi ir neefektyvi Rusijos kariuomenės ginkluotė, struktūra ir doktrina, taip pat sparčiai auganti šalies ekonomika sudarė tinkamas sąlygas kariuomenės reformoms. Tenka konstatuoti, kad šalies finansinės galimybės buvo esminė ir netgi imperatyvi sąlyga, leidusi suplanuoti ir pradėti tokio masto karinę transformaciją.

2.1.2. Išoriniai veiksniai

Rusijos karinės transformacijos priežasčių reikėtų ieškoti ne tik vidiniuose valstybės veiksmuose, bet ir išoriniuose. Galima būtų išskirti dvi pagrindines išorines priežastis, paskatinusias Rusijos civilinę ir karinę vadovybę pradėti plataus masto karinę transformaciją. Tai – išorinė grėsmė nacionaliniam saugumui ir ekspansiniai valstybės tikslai. Išorinės grėsmės, kurias Rusija supranta kaip keliančias pavojų Rusijos saugumui ir šalies nacionaliniams interesams, yra generuojamos

¹⁰⁵ Sudaryta autoriaus remiantis statistiniais duomenimis gautais iš SIPRI ir World Bank duomenų bazių.

tarptautinėje aplinkoje, t. y. šios grupės veiksniai, turėję įtakos karinei transformacijai, formavosi išorėje. Ekspansiniai valstybės tikslai – tai Rusijos užsienio ir saugumo politika, paskatinusi pradėti karinę transformaciją, siekiant plėsti savo valstybės įtaką užsienyje.

Išorinės grėsmės

Tradiciškai savo politinę ir karinę doktrinas Rusija grindžia šaliai kylančiomis grėsmėmis. Detali Rusijos nacionalinės saugumo strategijos, Užsienio politikos koncepcijos ir Karinės doktrinos analizė atskleidžia, kurios grėsmės Rusijoje vertinamos kaip keliančios didžiausią pavojų nacionaliniam saugumui. Tai:

- NATO ekspansija¹⁰⁶;
- Priešraketinė gynyba¹⁰⁷;
- Regioniniai ir lokalūs karai šalia Rusijos pasienio¹⁰⁸;
- Terorizmas bei radikalizmas¹⁰⁹;
- Kaimyninių šalių „nestabilumas“¹¹⁰.

Atkreiptinas dėmesys, jog 2000 metais Rusijos karinėje doktrinoje NATO ir JAV (bent jau tiesiogiai) neįvardijamos kaip svarbiausios potencialios karinės grėsmės. Šioje doktrinoje buvo galima išvelgti Rusijos siekį plėtoti konstruktyvų dialogą su NATO, formuojant Europos saugumo politiką. Tačiau naujesnių ankščiau minėtų strateginių dokumentų analizė atskleidžia, jog šiuo metu NATO planai ir veikla Rusijoje vertinama kaip viena didžiausių grėsmių.

Iširus Sovietų Sąjungai Rusijos užsienio ir saugumo politikos esminis tikslas tapo ir iki šiol liko įtakos išsaugojimas posovietinėje erdvėje. Nepaisant to, Vakarų valstybės bei organizacijos – ypač JAV, NATO ir ES – po Šaltojo karo pradėjo skirti vis daugiau dėmesio šiam regionui, ypač Baltijos šalims ir Pietų Kaukazui. Oficialioji Rusijos valdžia šį stiprėjantį Vakarų interesą posovietinėje erdvėje vertina kaip kišimąsi į jų įtakos sferą ir kaip siekį sulaukyti (angl. *Contain*) Rusiją, t. y. apriboti Rusijos augančią galią tarptautinėje arenoje. Todėl Rusija nuolatos priešinasi NATO plėtros planams, o Baltijos šalių prisijungimas prie NATO bei Gruzijos, Ukrainos, Moldovos ir kitų šalių siekis tapti šios organizacijos narėmis Rusijoje yra vertinamas kaip grėsmė nacionaliniam

¹⁰⁶ Президент Российской Федерации, *Военная доктрина Российской Федерации*, 2010, § 8a; Президент Российской Федерации, *Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года*, 2009, § 12.

¹⁰⁷ Президент Российской Федерации, *Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года*, 2009, § 17, § 30; Президент Российской Федерации, *Концепция внешней политики Российской Федерации*, 2013, § 32e.

¹⁰⁸ Президент Российской Федерации, *Военная доктрина Российской Федерации*, 2010, § 7–8.

¹⁰⁹ Президент Российской Федерации, *Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года*, 2009, § 1, § 36; Президент Российской Федерации, *Военная доктрина Российской Федерации*, 2010, § 8k.

¹¹⁰ Gratz J., “Russia’s Military Reform: Progress and Hurdles”, *CSS Analyses in Security Policy*, 2014.

saugumui. Rusijos priešpriešą NATO plėtrai aiškiai iliustruoja 2008 metų rugpjūtį įvykęs Rusijos–Gruzijos karinis konfliktas, kuris taip pat atskleidė, kad Rusija, siekdama savo užsienio ir saugumo politikos tikslų, gali panaudoti ir karines priemones.

Kitas potencialių išorinių grėsmių Rusijai šaltinis yra Centrinė Azija. Nuo pat Sovietų Sąjungos žlugimo Rusijos vadovybė situaciją Centrinėje Azijoje vertino kaip keliančią tiesioginę ir netiesioginę grėsmę Rusijos nacionalinio saugumo interesams. Paminėtini vidiniai ir išoriniai šių šalių konfliktai kaip pagrindinio grėsmės šaltinio šiame regione priežastys. Be to, nestabilumas Artimuosiuose Rytuose, situacija Irane, Sirijoje ar neprognozuojamas Šiaurės Korėjos vadovo elgesys taip pat kelia potencialų pavojų Rusijos saugumui. Visos šios grėsmės gali tiesiogiai ar netiesiogiai paveikti Rusijos nacionalinio saugumo interesus, todėl ji turi turėti karinius pajėgumus, įgalinančius atitinkamai reaguoti į Rusijos pasienyje vykstančius konfliktus.

Kurilų salos – tai dar vienas potencialus Rusijos susirūpinimą keliantis konflikto židinytis netoli Rusijos sienos. Dėl keturių negausiai apgyvendintų Kurilų salų nesutaria Rusija ir Japonija. Antrojo pasaulinio karo metu šios salos buvo aneksuotos SSRS bei iki šiol lieka Rusijos (Sachalino srities) sudėtyje, tačiau Japonija šias salas laiko savo teritorija. Būtent dėl šios priežasties Rusija ir Japonija iki šiol formaliai yra karo padėtyje. Rusija pripažįsta, kad Japonija turi pakankamus karinius pajėgumus, kuriuos panaudojusi galėtų bandyti susigrąžinti šias teritorijas. Atsižvelgdama į tai, Rusija siekia stiprinti gynybinius šių salų pajėgumus, šiam tikslui panaudodama net branduolinio atgrasymo priemones.¹¹¹

Greitas Kinijos ekonomikos, technologijų ir karinių pajėgų augimas taip pat privertė Rusiją susirūpinti savo nacionaliniu saugumu. Nuo 1978 metų, po inicijuotų ekonominių reformų Kinijos ekonomika vidutiniškai augo po 10 proc., tai leido šaliai reikšmingai padidinti karines išlaidas: finansavimas gynybai išaugo nuo 12 mlrd. JAV dolerių (1992 metais) iki 86 mlrd. JAV dolerių (2008 metais)¹¹². Rusijos politinės ir karinės analizės instituto direktoriaus pavaduotojas Aleksandras Chramčichinas neabejoja, kad Kinijos agresija prieš Rusiją tėra laiko klausimas, nes Kinija negali apsieiti be išorinės ekspansijos, kurios tikslas būtų resursų ir teritorijų užgrobimas¹¹³. Siekiant išlaikyti strateginį stabilumą regione ir atgrasinti Kiniją, Rusijai iškyla būtinybė stiprinti ir vystyti savo karinius pajėgumus, ypač strateginius branduolinius pajėgumus.

Nepaisant paminėtų grėsmių iš Pietų ir Rytų, savo pagrindine karine grėsme Rusija mato NATO. NATO operaciją Jugoslavijoje, JAV ir jų sąjungininkų invaziją į Iraką, prancūzų, britų ir italų

¹¹¹ *Ten pat*, p. 11.

¹¹² Duomenys gauti iš SIPRI duomenų bazės.

¹¹³ Храмухин А., “Китай против России: Победа будет не за нами”, *Фэшин Пресс*, 2010/01/25, <http://www.popmech.ru/weapon/9937-kitay-protiv-rossii-pobeda-budet-ne-za-nami/>

koalicijos įsitraukimą į Libijos pilietinį karą, ir ypač NATO plėtrą Rusija vertina kaip NATO veiklą, nukreiptą prieš Rusijos interesus. Todėl vienas iš pagrindinių Rusijos saugumo politikos tikslų – NATO sulaikymas (angl. *containment*). Siekiant efektyviai taikyti sulaikymo strategiją prieš NATO, visų pirma Rusija privalo turėti adekvačius karinius pajėgumus. Šiuo tikslu Rusija siekia stiprinti savo konvencinę ir branduolinę ginkluotę. Ypač svarbi Rusijai tampa demonstracinė veikla – plataus masto mokymai, skrydžiai šalia NATO šalių sienų, informacinės operacijos, t. y. Rusija, naudodama grasinamąjį įtikinimą, siekia sulaikyti NATO nuo Rusijos interesų zonoje vykdomos veiklos.

Apibendrinant galima teigti, kad Rusija visas ją supančias kaimynines valstybes vertina kaip keliančias grėsmę jos nacionaliniam saugumui: iš Pietų – Centrinė Azija, Kinija, Šiaurės Korėja; iš Rytų – Japonija, iš Vakarų – NATO, netgi iš Šiaurės – galimi konfliktai dėl gamtinių išteklių. Tačiau tenka konstatuoti, kad Rusijos jaučiama pagrindinė karinė grėsmė, kuri paskatino pradėti karinę transformaciją, yra NATO plėtra ir karinis aktyvumas Rusijos kaimynystėje.

Ekspansija

Ekspansija gali būti suprantama kaip politinė strategija, naudojama išplėsti valstybės ribas kėsinantis į kitų tautų teritorijas¹¹⁴. Kanados mokslininko Tudoro Onea'os teigimu, „ekspansija – tai sąmoningai vykdomos politinės veiklos rūšis, kurios tikslas yra politinės įtakos sferos plėtimas kitose valstybėse“¹¹⁵. Akivaizdu, jog valstybė (ar organizacija) ekspansijos vykdymui turi pasitelkti tam tikrus išteklius ar priemones. JAV akademiko Davido Baldwino požiūriu, „šalys gali siekti padidinti savo įtaką per interesų sritis (asmenis ar sektorius, kuriems daroma įtaka)“¹¹⁶. Johno J. Mearsheimerio, ofensinio realizmo pradininko, nuomone, įtakos plėtrai gali būti pasitelkiami „valstybės politinės galios svertai (valstybės pajėgumai)“¹¹⁷. Taigi valstybė gali plėstis dvejopai: (1) materialiai, t. y. aneksuojant / okupuojant užsienio valstybes ar užsienio valstybių teritorijas, dažniausiai naudojant kietąją galią (pavyzdžiui, Pietų Osetijos, Abchazijos ar Krymo aneksavimas), ir (2) nematerialiai, t. y. plečiant įtaką užsienio valstybėje, tam tikslui naudojant tiek kietąją (demonstruojant potencialius šalies karinius pajėgumus), tiek minkštąją galią (pavyzdžiui, naudojant kultūrinius, politinius, socialinius instrumentus).

Anot G. Rose'o, neoklasikinio realizmo pagrindinė empirinė prielaida yra ta, kad didėjant valstybės santykinėi galiai, ji siekia didinti savo įtaką užsienyje, ir atitinkamai, galiai mažėjant –

¹¹⁴ Oxford Dictionaries, Oxford University Press, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/expansion>

¹¹⁵ Onea T., „Putting the “Classical” in Neoclassical Realism: Neoclassical Realist Theories and US Expansion in the Post-Cold War”, *International Relations*, 26 (2), 2012, p. 139–164.

¹¹⁶ Baldwin D., *Paradoxes of Power*, New York: Basil Blackwell, 1989, p. 29–30, 36.

¹¹⁷ Mearsheimer J. J., *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W. Norton, 2001.

ambicijos didinti savo įtaką užsienyje taip pat mažėja¹¹⁸. Nepaisant to, neoklasikinio realizmo atstovų nuomonės dėl pačios ekspansijos sampratos gana aiškiai išsiskiria. Anot kai kurių autorių, santykinai dideli pajėgumai yra pakankama sąlyga valstybei pradėti ekspansiją; kitų nuomone, ekspansija yra išskirtinai vidinės politikos ir ideologijos, o ne struktūrinių veiksnių, rezultatas; o dar kitų mokslininkų tvirtinimu, pagrindinis akstinas valstybei plėsti savo įtaką užsienyje yra tarptautinė sistema, tačiau tam turi būti susiformavusios tinkamos valstybės vidinės ir ideologinės sąlygos¹¹⁹. Remiantis neoklasikinio realizmo prielaidomis, tikėtina, jog Rusija, didindama savo karinį potencialą, siekia atsikovoti regioninę įtaką ir taip užsitikrinti savo valstybės saugumą, kurį palaipsniui pradėjo prarasti dėl NATO ir ES intensyvios plėtros Rytų kryptimi. Todėl šiame darbe keliami prielaidai, jog viena iš Rusijos karinės transformacijos priežasčių yra siekis plėsti savo įtaką kaimynystėje, ypač posovietiniame regione, ir atkurti po Sovietų Sąjungos žlugimo prarastą regioninės galios statusą.

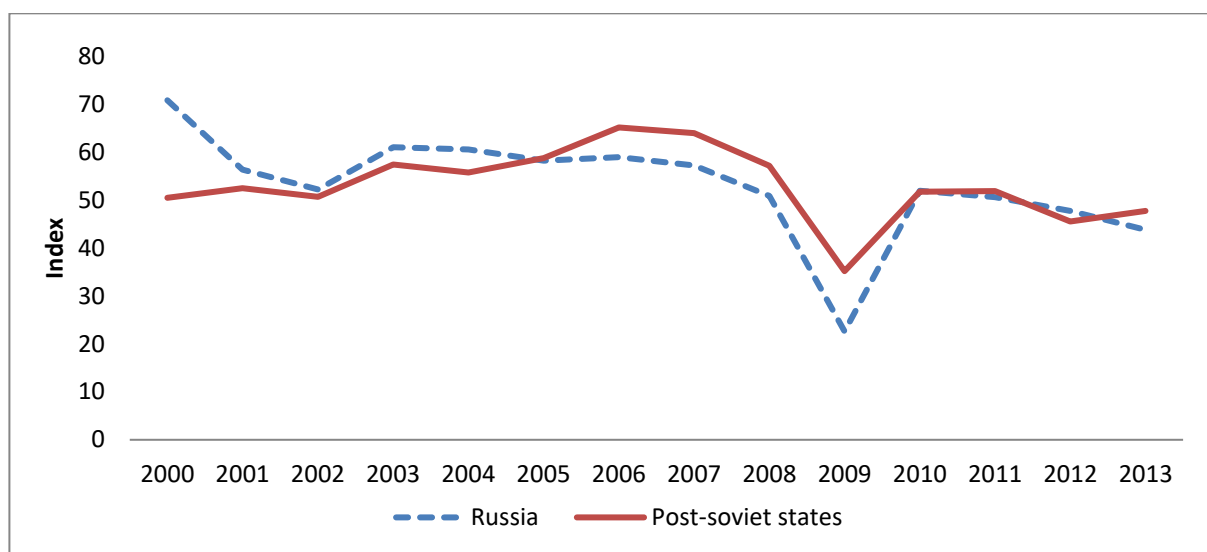
1991 metais žlugus Sovietų Sąjungai geopolitiniame pasaulio žemėlapyje atsirado penkiolika naujų nepriklausomų valstybių. Natūralu, kad šioms šalims ilgą laiką buvus Sovietų Sąjungos sudėtyje, jose susiformavo bendras kultūrinis, socialinis ir ekonominis identitetas. Todėl Rusija iki šiol tas valstybes vertina kaip „artimąjį užsienį“ (rus. *Ближнее зарубежье*), t. y. potencialiai esančias Rusijos įtakos zonoje. Tačiau 2004 metais Baltijos šalims tapus NATO ir ES narėmis, Rusijos įtaka šiame regione pradėjo silpnėti. Vesternizacijos plėtra Rytų kryptimi buvo signalas Rusijai, kad, siekiant neprarasti regiono lyderės pozicijų, ji turi stiprinti savo įtaką likusiose vienuolikoje posovietinių valstybių.

Tenka konstatuoti, jog net ir iširus Sovietų Sąjungai, Rusija išlaikė gana didelę įtaką posovietinėse valstybėse. Kaip jau buvo minėta, tam įtakos turėjo ilgą laiką besiformavusi bendra kultūra, identitetas, tradicijos, kalba, ekonominiai ir energetiniai saitai, infrastruktūra ir kiti veiksniai, t. y. – sovietizacija. Todėl natūralu, kad posovietinės šalys yra gana glaudžiai susijusios socialiniame, ekonominiame bei saugumo kontekste. Iš 5 paveikslo matyti, jog Rusijos ir posovietinių šalių (išskyrus Baltijos šalis) pagrindinių nacionalinę galią apibrėžiančių kintamųjų, tokių kaip šalies BVP, pramonės ir gamtos išteklių kuriama vertė, išlaidos gynybai ir karinio personalo skaičius, kitimo dinamika buvo labai panaši. Ši koreliacija rodo tai, kad, pirma, posovietinių šalių raida yra panaši, ir, antra, posovietinei erdvei priklausančioms valstybėms didelę įtaką daro tokie Rusijoje vykstantys

¹¹⁸ Rose G., “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, *World Politics*, 51, 1998, p. 144, 145, 152.

¹¹⁹ Snyder J., *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambitions*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1991; Zakaria F., *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998; Dueck, *Reluctant Crusaders*; Layne, *Peace of Illusions*; Schweller, *Neoclassical Realism and State Mobilization*, p. 227; Schweller R., *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest*, New York: Columbia University Press, 1998; Davidson J., *The Origins of Revisionist and Status Quo States*, New York: Macmillan, 2006.

procesai, kaip ekonominė ir finansinė politika, pramonės ir gamtos išteklių vertės kūrimas bei šalies saugumo ir gynybos politika.

5 pav. Rusijos ir posovietinių šalių (išskyrus Baltijos šalis) valstybinių pajėgumų kaita laiko atžvilgiu¹²⁰

Vis dėlto reikėtų pabrėžti, kad Rusijos įtaka posovietinėse valstybėse nėra tolygi. Pavyzdžiui, Rusijos įtaka Baltarusijoje yra gerokai didesnė nei bet kurioje kitoje posovietinėje valstybėje. Tarp Rusijos ir Baltarusijos vyksta itin aktyvus diplomatinis ir karinis dvišalis bendradarbiavimas: pavyzdžiui, tik per vienerius metus (2014 metais) įvyko šeši aukščiausio lygio dvišaliai susitikimai; priimti šeši ekonominio pobūdžio susitarimai, susiję su lengvatinėmis paskolomis ir energetiniais projektais; buvo fiksuojami net dvidešimt šeši karinio pobūdžio susitarimai, daugiausia dėl bendrų karinių mokymų ir karinio-techninio bendradarbiavimo; be to, buvo aktyviai vystomi bendri integraciniai projektai, susiję su EES, NVS, KSSO¹²¹ ir sąjungine valstybe. Tuo tarpu Rusijos įtaka Uzbekistane, lyginant ją su Baltarusija, yra kur kas mažesnė. 2014 metais bendradarbiavimas tarp Rusijos ir Uzbekistano vyko gana vangiai – įvyko tik keletas svarbesnių įvykių, kurie galėtų būti siejami su Rusijos pastangomis didinti įtaką šioje valstybėje.

Rusijos tikslai posovietinio regiono atžvilgiu atspindi Rusijos užsienio ir saugumo politiką apsprendžiančiuose strateginiuose dokumentuose. Analizuojant 2013 metų Rusijos užsienio politikos koncepciją, galima išvelgti tam tikrų ekspansinio pobūdžio nuostatų. Šioje koncepcijoje įtvirtinta nuostata išlaikyti ir netgi padidinti įtaką posovietinėse valstybėse. Rusų politologo Dmitrijaus

¹²⁰ Čia kintamųjų reikšmės išreiškiamos tam tikru indeksu, kuris apskaičiuojamas pagal tyrinėjamų valstybių didžiausią 2000 m. skaitmens reikšmę, kuriai suteikiamas ataskaitinis indeksas - 100. Valstybiniai pajėgumai apskaičiuoti pagal šiuos kintamuosius: BVP, pramonės kuriama vertė, gamtos išteklių kuriama vertė, išlaidos gynybai ir karinio personalo skaičius (statistiniai duomenys gauti iš <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>).

¹²¹ EES – Eurazijos Ekonominė Sąjunga; NVS – Nepriklausomų valstybių sandrauga; KSSO - Kolektyvinio Saugumo Sutarties Organizacija.

Trenino teigimu, naujoji užsienio politikos koncepcija atskleidžia, kad nuoskaudos dėl Sovietų Sąjungos subyrėjimo vis dar labai stipriai jaučiamos¹²². Be to, kadangi NATO ir ES reikšmingai varžo Rusijos ekspansinius planus, logiška, kad koncepcijos tonas yra akivaizdžiai antiamerikietiškas ir antivakarietiškas. Verta pastebėti, kad naujoji Rusijos užsienio politikos koncepcija bendradarbiavimą su posovietiniu regionu apibrėžia kaip prioritetinę sritį. Išskirtinį Rusijos dėmesį posovietiniam regionui demonstruoja ir kiti Rusijos strateginiai dokumentai. 2009 metų Nacionalinėje saugumo strategijoje nurodoma, kad KSSO¹²³ turėtų būti pagrindinis tarpvalstybinis instrumentas, kurio pagalba būtų sprendžiamos regioninės karinės grėsmės. 2010 metų karinės doktrinos analizė atskleidžia, jog karinio-politinio bendradarbiavimo prioritetinės kryptys yra Baltarusija, KSSO ir NVS¹²⁴. Be to, Rusijos siekį išlaikyti įtaką posovietiniame regione demonstruoja naujos iniciatyvos kurti daugiašaliu formatu paremtas organizacijas. Pavyzdžiui, 2011 metais V. Putinas, tuomet eidamas Rusijos premjero pareigas, siekdamas labiau integruoti posovietinį regioną, pasiūlė sukurti Eurazijos Sąjungą, jungiančią buvusias sovietines valstybes¹²⁵. Ši Eurazijos Sąjunga, anot V. Putino, turėtų būti ekonomiškai ir politiškai integruota ir sujungtų NVS, Rusijos ir Baltarusijos sąjunginės valstybės, KSSO ir EES struktūras bei funkcijas.

V. Putino formuojama užsienio politika demonstruoja jo ryžtą plėsti Rusijos įtaką posovietinėse valstybėse, tam tikslui naudojant įvairius integracinius daugiašalius ir dvišalius projektus. Tačiau ne visos posovietinės valstybės sutinka rinktis Rusijos valdžios siūlomą didesnio integravimosi kelią. Baltijos šalys savo apsisprendimą atsiriboti nuo posovietinės erdvės pademonstravo tapdamos NATO ir ES narėmis, o „spalvotosios revoliucijos“ Gruzijoje („Rožių“, 2003 metais), Ukrainoje („Oranžinė“, 2004 metais), Kirgizijoje („Tulpių“, 2005 metais), Baltarusijoje („Džinsinė“, 2006 metai) ir Moldovoje („Plytų“, 2009 metais) demonstruoja tai, kad ir kitos posovietinės valstybės linkusios rinktis provakarietišką kryptį. Todėl Rusija, siekdama išlaikyti įtaką regione ir nenorėdama, kad pasikartotų Baltijos šalių scenarijus (tapimas NATO ir ES narėmis), naudoja ne tik diplomatinės priemonės, bet ir karinę galią. 2008 metų karas Gruzijoje ir dabartinis karas Ukrainoje yra karinės galios (kaip įtakos išsaugojimo priemonės) panaudojimo demonstratyvūs pavyzdžiai. Rusijos įtaka posovietinėse šalyse formuojama naudojant įvairias, tiek minkštajai, tiek kietajai galiai priskiriamas priemones. Tačiau didėjantis Rusijos politinio elito dėmesys karinei galiai,

¹²² Trenin D., “Russia’s foreign policy outlook”, in Lipman M., Petrov N., eds., *Russia in 2020: Scenarios for the Future*, Washington, DC: Carnegie Endowment, 2011.

¹²³ KSSO narės: Armėnija, Baltarusija, Kazachstanas, Kirgizija, Rusija ir Tadžikija.

¹²⁴ Putin V., “A new integration project for Eurasia: The future in the making“, *Izvestia*, 2011/10/04.

¹²⁵ de Haas M., 2011. *Russia’s Military Reforms. Victory of Twenty Years of Failure?* Netherlands Institute of International Relations, 2011, p. 16.

kuris išreiškiamas ne tik retorika, bet ir praktiniais sprendimais, demonstruoja tai, jog ši „kietoji“ priemonė tampa vis reikšmingesnė Rusijos užsienio politikos konstravimo procese.

Apibendrinant galima teigti, kad geopolitinė situacija posovietinėje erdvėje yra gana įtempta. Esminė įtampos priežastis – silpnėjanti Rusijos įtaka posovietinėse valstybėse, ypač Ukrainoje, Gruzijoje ir Moldovoje bei Rusijos siekis išlaikyti ir sustiprinti įtaką šiose valstybėse. Rusija, norėdama išlaikyti įtaką posovietinėse valstybėse, aktyviai naudoja diplomatinės priemonės, t. y. stengiasi palaikyti su jomis kuo glaudesnius diplomatinis santykius, pasireiškiančius ne tik dvišaliu bendradarbiavimu (ypač kariniu), bet taip pat įvairiais regioniniais integraciniais projektais: EES, MS, KSSO ir ŠBO. Tačiau tenka konstatuoti, kad nepasiteisinus diplomatinėms priemonėms, Rusija, siekdama išlaikyti savo įtaką, nevensia naudoti karinių priemonių. Todėl vienas iš Rusijos užsienio ir saugumo tikslų – turėti efektyvius ir modernius karinius pajėgumus, nenusileidžiančius kaimyninių valstybių karinei galiai, kurie reikalui esant galėtų būti panaudojami kaip grasinamojo pobūdžio įtikinimo priemonė.

2.2. Rusijos karinės galios dinamika

2008 metais Rusija pradėjo labai radikalią ir daugelį sričių apimančią karinę transformaciją. Jos tikslas yra transformuoti pasenusią masine mobilizacija paremtą kariuomenę į nuolatinės parengties kariuomenę, kuri gebėtų vykdyti plataus masto karines užduotis, tokias kaip branduolinį ir nebranduolinį atgrasymą, vykdyti konvencinį lokalaus ar regioninio pobūdžio karą, rengti nekinetines operacijas ar gebėti kovoti su terorizmu. Pasiiekti transformacijos rezultatai galėtų būti vertinami skirtingai. Viena vertus, Rusija sėkmingai modernizavo vadovavimo ir valdymo struktūras, pagerino karinį parengimą, padidino profesionalių karių skaičių ir sustiprino specialiųjų operacijų pajėgas. To rezultatas – Rusija sustiprino jungtinių operacijų pajėgumus, pagerino karinį tarpžinybinį bendradarbiavimą ir padidino strateginį kariuomenės mobilumą. Be to, Rusija pasiekė gerų rezultatų ginklų ir technikos modernizavimo srityje. Kita vertus, Rusijos karinę transformaciją ribojo išlikusios tam tikros struktūrinės problemos, tokios kaip gynybos pramonės negebėjimas už sutartą kainą laiku ir kokybiškai įvykdyti visus užsakymus, demografinės problemos, ir, svarbiausia, nepakankamas kariuomenės finansavimas, kuriam reikšmingą poveikį turėjo krintančios naftos kainos ir Vakarų sankcijos.

Nepaisant minėtų struktūrinių problemų, Rusijos vykdomi kariniai veiksmai Ukrainoje ir Sirijoje aiškiai demonstruoja, kad Rusijos karinės pajėgos netgi su ribotomis priemonėmis geba efektyviai vykdyti įvairias karines operacijas. Kariniai veiksmai Ukrainoje ir ypač Sirijoje atskleidžia, kad Rusija sugeba labai greitai dislokuoti savo karius ir įrangą už savo teritorijos ribų ir efektyviai vykdyti ribotą ekspedicinį karą, paremtą karine oro galia. Nors Rusija savo karinių pajėgumų kiekiu ir kokybe labai stipriai atsilieka nuo NATO, tačiau ji reikšmingai sustiprino savo pajėgumus Vakariniame šalies dalyje. Verta pastebėti, kad Rusijos kariuomenės privalumai, palyginti su NATO, yra asimetrinių strategijų naudojimas, labai greitas sprendimo priėmimo procesas ir strateginis netikėtumas.

2.2.2. Karinės išlaidos

Šalies gynybos biudžetas yra vienas pagrindinių indikatorių, atspindinčių valstybės saugumo ir gynybos politikos tikslus, prioritetus ir tendencijas. Gynybai skiriami finansiniai ištekliai gali atskleisti kariuomenės plėtros mastą ir nustatyti gynybos sektoriaus svarbą šalyje tarp kitų valstybinių sektorių. Nepaisant to, kad tai nėra tiesioginis karinius pajėgumus apibūdinantis kintamasis, galima būtų daryti prielaidą, kad karinių išlaidų didėjimas reiškia didesnį pajėgumų potencialą.

Pagal išlaidas gynybai Rusija 2012 metais užėmė trečią vietą pasaulyje (po JAV ir Kinijos), kai 2010 metais buvo penkta, o 2005 metais – tik devinta¹²⁶. Tačiau, remiantis Stokholmo tarptautinės taikos tyrimo instituto (SIPRI) ekspertų atliktu tyrimu, Rusijos gynybai skirtos išlaidos 2014 metais vėl pradėjo mažėti ir šalis jau nebuvo tarp trijų daugiausiai išlaidų gynybai skiriančių pasaulio šalių (Rusiją aplenkė Saudo Arabija)¹²⁷. Vis dėlto iki 2014 metų gynybai skirtos realios išlaidos gana sparčiai augo. Verta pastebėti, kad nuo 2000 metų (V. Putino pirmosios kadencijos pradžios) iki 2013 metų Rusijos karinės išlaidos išaugo nuo 260 mlrd. rublių iki 2,796 trln. rublių, t. y. per 13 metų karinės išlaidos išaugo daugiau nei 10 kartų¹²⁸.

6 paveikslas iliustruoja, kad Rusijos išlaidos gynybai (skiriant didesnę dalį nuo BVP) per dešimtmetį reikšmingai buvo didinamos du kartus: 2008 metais – Rusijai pradėjus vykdyti aktyvią karinę transformaciją, ir 2011 metais – pasibaigus pasaulinei ekonominei ir finansų krizei bei pradėjus sparčiai augti naftos ir dujų kainoms. Be to, sprendimui 2011 metais gerokai padidinti karines išlaidas daug įtakos turėjo pradėta įgyvendinti valstybinės ginkluotės programa (2011–2020 metams). V. Putinui paskelbus valstybinės ginkluotės programos įgyvendinimo planą, Rusijos karinės išlaidos išaugo nuo 70,2 mlrd. dolerių 2011 metais iki 84,8 mlrd. dolerių 2013 metais¹²⁹. 2012 metais V. Putinas pažadėjo, kad per artimiausius 10 metų šalies karinių pajėgų stiprinimui bus skirta rekordinė 23 trln. rublių suma (770 mlrd. dolerių)¹³⁰. Tačiau dėl 2014 metais įvestų ekonominių sankcijų, rublio nuvertėjimo ir žaliavų kainų kritimo 2014–2016 metais karines išlaidas Rusija buvo priversta mažinti. Remiantis SIPRI pateikiamais duomenimis, 2014 metais išlaidos buvo sumažintos 4 mlrd. dolerių, ir nors 2014 metais buvo prognozuojama, kad 2015 metais išlaidos Rusijos gynybai augs 21,2 proc.¹³¹, tačiau prognozės nepasitvirtino – 2015 metais vietoj planuoto augimo karinis biudžetas buvo sumažintas net 22 proc. t. y. nuo 84,5 mlrd. dolerių sumažintas iki 66,5 mlrd. dolerių¹³². Verta paminėti, kad Rusijos gynybos ministro pavaduotojos T. Ševtsovos teigimu, 2016 metais gynybos biudžetas turėjo būti sumažintas dar 5 proc.¹³³. Rusijos valdžia nuogaštavo, kad karinių išlaidų mažinimas gali turėti rimtų implikacijų Rusijos karinės transformacijos įgyvendinimui. Rusijos

¹²⁶ Stockholm International Peace Research Institute, *Monitoring Military Expenditures*, 2013, <http://www.sipri.org/research/armaments/milex/measuringmilitary-expenditures>

¹²⁷ SIPRI, *Military Expenditure Database*, <https://www.sipri.org/databases/milex>

¹²⁸ *Ten pat.*

¹²⁹ Gressel G., *Russia's Quiet Revolution, and What it Means for Europe*, European Council on Foreign Relations, London, United Kingdom, 2015.

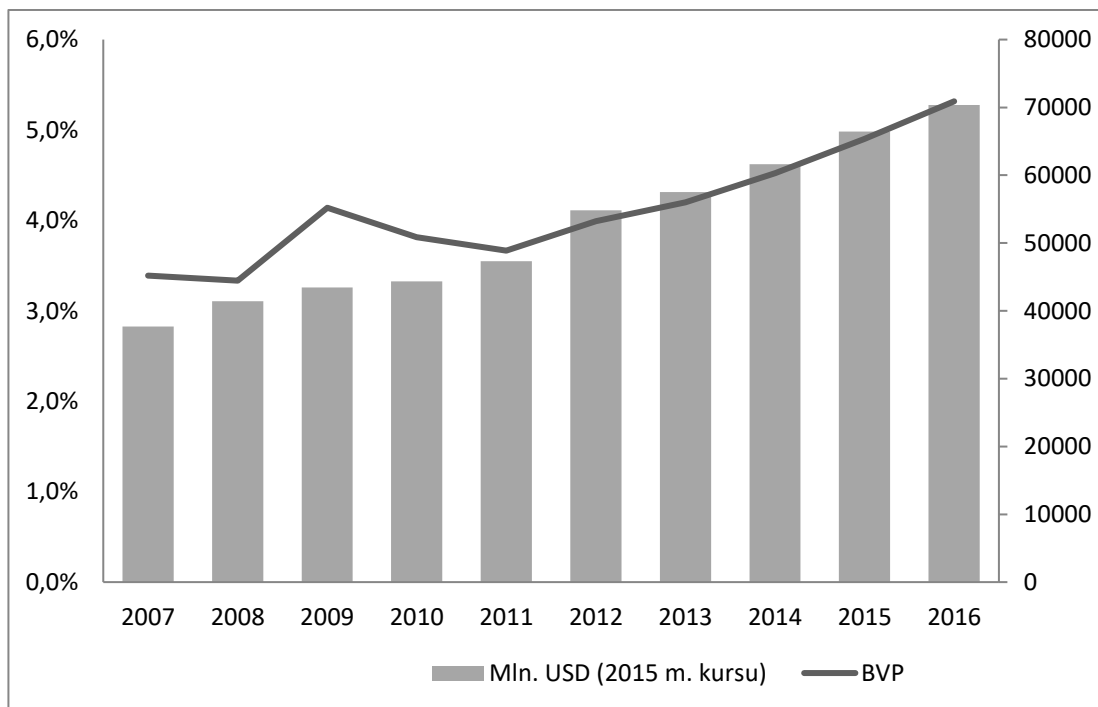
¹³⁰ Iosebashvili I., „Putin Pledges More Defense Spending”, *The Wall Street Journal*, 2012/02/20, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052970203358704577234960796991408>

¹³¹ Вестомости, *Военные расходы в 2015 г. вырастут, как и было запланировано, несмотря на внешние и внутренние экономические проблемы*, 2014/09/17, <http://www.vedomosti.ru/politics/articles/2014/09/17/rost-po-planu>

¹³² SIPRI, *Military Expenditure Database*, <https://www.sipri.org/databases/milex>

¹³³ RIA, *Russia will cut defense budget by 5 percent in 2016*, 2016/05/06, <http://www.reuters.com/article/us-russia-defense-budget-idUSKCN0W80TL>

komunistų partijos vadovas Genadijus Ziuganovas išreiškė nuogąstavimus, kad gynybos išlaidų mažinimas gali turėti įtakos Rusijos kariuomenės perginklavimui. Anot jo, kilo grėsmė, kad 2018–2025 m. Rusijos kariuomenės perginklavimo programa nebus visiškai įgyvendinta¹³⁴. Tenka konstatuoti, kad nepaisant užsibrėžto tikslo išlaikyti stabilų karinių reformų finansavimą, ekonominis nuosmukis visgi gana pastebimai pakoregavo gynybos biudžetą.

6 pav. Rusijos karinės išlaidos¹³⁵

Vakarų ekonominės sankcijos, kurios buvo įvestos reaguojant į Rusijos veiksmus destabilizuojant padėtį Ukrainoje, nukritusios naftos ir gamtinių dujų kainos, labai nuvertėjęs rublis ir smarkiai išaugusi infliacija padarė reikšmingą neigiamą poveikį Rusijos ekonomikai. 2015 metais Rusijos ekonomika susitraukė 3,7 proc., o 2016 metais buvo prognozuojamas 1,9 proc. ekonomikos nuosmukis¹³⁶. Todėl natūralu, kad Vakarų valstybėse pradėjo formuotis požiūris, kad Rusijos ekonomika nėra pajėgi finansuoti tikrai reikšmingų karinių reformų¹³⁷. Tai, kad Rusijos ekonominės problemos turėjo įtakos sprendimams, susijusiems su gynybos sektoriaus finansavimu, atspindi Rusijos premjero Dmitrijaus Medvedevo 2015 m. sausio 27 d. pasirašytas antikrizinis planas,

¹³⁴ РИА Новости, *Зюганов: сокращение расходов на оборону может сказаться на перевооружении*, 2016/10/22, https://ria.ru/defense_safety/20161022/1479787269.html

¹³⁵ Parengta autoriaus naudojant duomenis iš SIPRI duomenų bazės. SIPRI, *Military Expenditure Database*, <https://www.sipri.org/databases/milex>

¹³⁶ Report.Az, *EC downgrades outlook of Russia's economy*, 2016/05/03, <http://report.az/en/region/ec-downgraded-outlook-on-russian-economy/>

Luhn A., "Russia's GDP falls 3.7% as sanctions and low oil price take effect", *the Guardian*, 2016/01/25, <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/25/russias-gdp-falls-37-as-sanctions-and-low-oil-price-take-effect>

¹³⁷ Betts R. K., "Pick Your Battles: Ending America's Era of Permanent War", *Foreign Policy*, 2014, p. 23.

kuriame yra numatyta, kad bus kompensuojami karinės pramonės įmonių finansiniai nuostoliai, susiję su valiutų vertės svyravimais vykdant Valstybinę gynybos užsakymų bei Perginklavimo ir rekonstrukcijos programas¹³⁸. Tačiau tai taip pat demonstruoja ryžtingą ir nuoseklią Rusijos saugumo ir gynybos politiką, kuriai įgyvendinti skirtos lėšos prireikus gali būti papildytos iš nacionalinių rezervų, perskirstyto valstybinio biudžeto ar draugiškų Rytų valstybių teikiamų kreditų. Taigi nepaisant ekonominių problemų, galima tikėtis, kad Rusijoje ir toliau bus tęsiama karinė transformacija.

Ekonominių problemų sąlygotas karinių išlaidų netvarumas neturi tokio reikšmingo poveikio Rusijos politiniams sprendimams, kokį kitu atveju turėtų Vakarų liberalioms demokratijoms. Net ir iki žaliavų kainų staigaus kritimo buvo aišku, kad karinių reformų programos viršijo Rusijos ekonominius pajėgumus¹³⁹. Nepaisant to, karinių programų finansavimo planai išliko beveik nepakitę. Buvo nuosekliai tęsiamos struktūrinės pertvarkos, rengiami didelio masto mokymai, be to, beveik nebuvo pagrindinių ginklų sistemų tiekimo ginkluotosioms pajėgoms sutrikimų. Nors karinis biudžetas buvo šiek tiek pataisytas, o kai kurie modernizavimo programos planai atidėti, V. Putinas niekada nenustojo tvirtinęs, kad karinė transformacija išlieka prioritetinga Rusijos srityje¹⁴⁰. Tenka konstatuoti, kad nenorą mažinti karinės transformacijos tempo ir masto lėmė politinės ambicijos. Rusijos valdžios nuomone, toks sprendimas Vakaruose būtų įvertintas kaip silpnumo požymis. Anot Rusijos gynybos ministro pavaduotojos T. Ševtsovos, vienas iš pagrindinių Vakarų tikslų – sutrikdyti Rusijos ginkluotojų pajėgų modernizaciją, todėl bet koks mėginimas sumažinti gynybos išlaidas Rusijoje būtų įvertintas kaip Vakarų pergalė¹⁴¹.

Kaip matyti iš 7 paveikslo, Rusija išlaidomis, skiriamomis gynybai, gerokai atsilieka nuo NATO. 2016 metų duomenimis Rusijos karinės išlaidos nuo NATO atsiliko daugiau nei 13 kartų, nuo JAV – daugiau nei 8 kartus, o nuo Europinėje dalyje esančių NATO šalių – daugiau nei 3 kartus. Nepaisant to, kaip matyti iš 8 paveikslo, Rusijos karinės išlaidos karinės transformacijos metu (nuo 2008 iki 2016 metų) reikšmingai išaugo; ir nors 2007 metais Rusijos išlaidos gynybai buvo tokios pačios kaip Vokietijos, tačiau jau po devynerių metų, 2016 metais, jos susilygino jau su visų Baltijos jūros regiono šalių gynybai skiriamomis išlaidomis. Taigi, vertinant Rusijos karinę galią pagal karines išlaidas, galima teigti, kad 2016 metais Rusijos karinė galia buvo tokia pati kaip visų Baltijos jūros

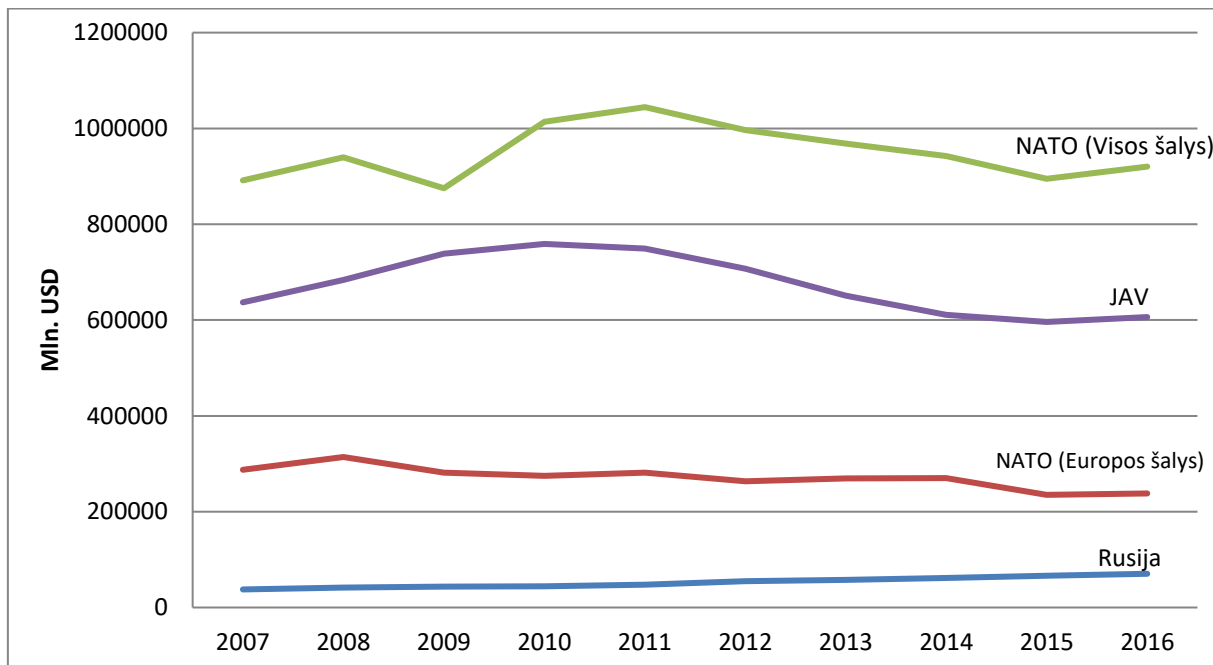
¹³⁸ Правительство Российской Федерации, *План первоочередных мероприятий по обеспечению устойчивого развития экономики и социальной стабильности в 2015 году*, 2015, <http://government.ru/media/files/7QoLbdOVNPc.pdf>

¹³⁹ 2011 metais tokią nuomonę išsakė buvęs Rusijos finansų ministras Aleksėjus Kudrinas. Manoma, kad tai buvo pagrindinė atleidimo iš pareigų priežastis.

¹⁴⁰ Grove T., “Economic Crisis Slows Putin’s Plans to Modernize Russian Military”, *Wall Street Journal*, 2015/05/06, <http://www.wsj.com/articles/economic-crisis-slows-putins-plans-to-modernize-russian-military-1430955418>

¹⁴¹ Коммерсантъ, *Свертывание военных программ обернется для государства повышенными затратами*, 2014/12/23, <http://www.kommersant.ru/doc/2639373>

regiono šalių kartu sudėjus, t. y. devynių šalių: Lietuvos, Latvijos, Estijos, Vokietijos, Lenkijos, Danijos, Norvegijos, Švedijos ir Suomijos.

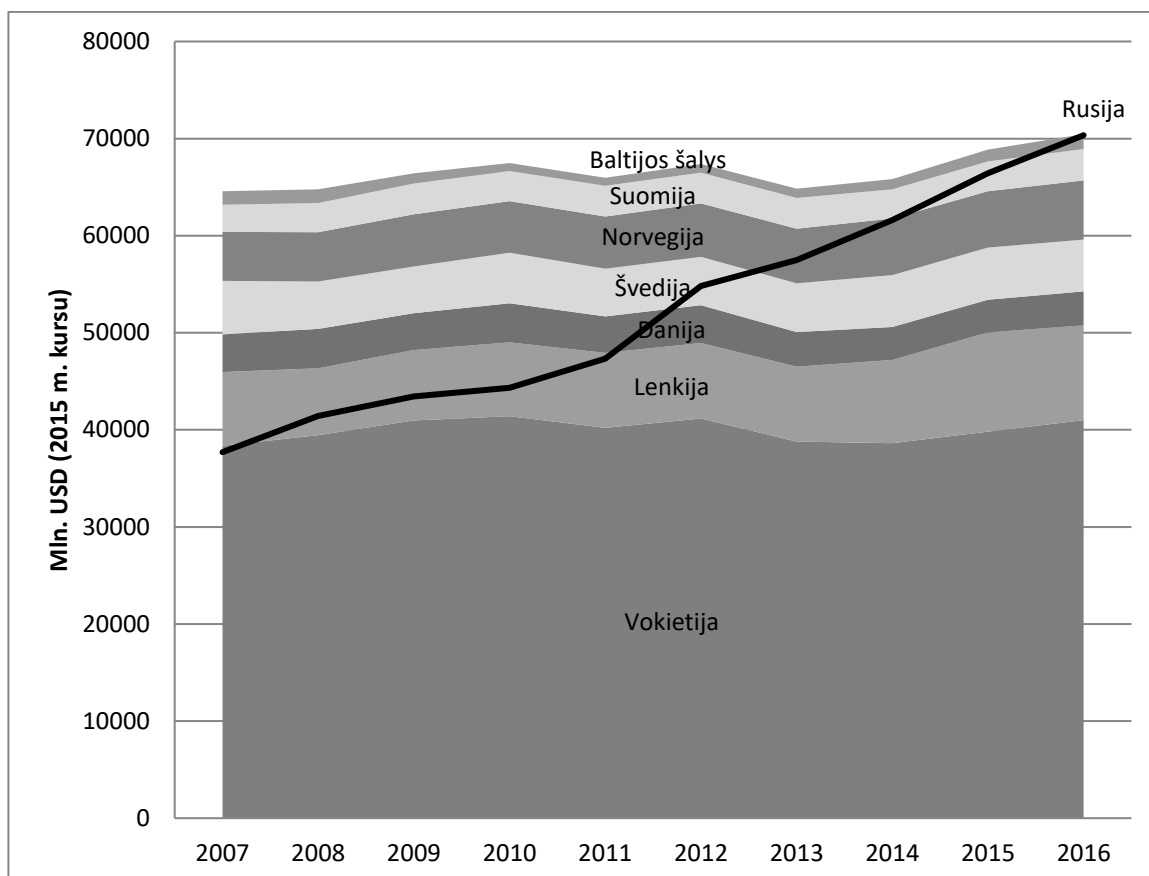

7 pav. NATO šalių, JAV ir Rusijos skiriamų išlaidų gynybai palyginimas¹⁴²

Nuo 2014 metų, t. y. nuo Rusijos karinės agresijos Ukrainoje pradžios, NATO šalys gynybos išlaidas nustojo mažinti, ir kai kuriose valstybėse (ypač Rusijos kaimynystėje esančiose valstybėse) išlaidos gynybai pradėjo gana stabiliai didėti. Latvija, Lietuva ir Estija padidino savo išlaidas naujos gynybinės technikos įsigijimui nuo 210 mln. JAV dolerių 2014 metais iki 390 mln. JAV dolerių 2016-aisiais. Iki 2018 metų šios trys šalys kartu naujai įrangai turėtų išleisti maždaug po 670 mln. JAV dolerių per metus. Jų visų gynybos biudžetas iki 2018 metų viršys 2 proc. BVP ir kiekviena šalis per 10 metų bus padvigubinusi ar net patrigubinusi savo gynybos biudžetą. 2005 metais viso šio regiono bendras gynybos biudžetas siekė 930 mln. JAV dolerių, o iki 2020 metų turėtų siekti 2,1 mlrd. JAV dolerių. Šis augimas yra didesnis nei bet kuriame kitame pasaulio regione.¹⁴³

¹⁴² Parengta autoriaus, naudojant duomenis iš SIPRI ir NATO duomenų bazių. SIPRI, *Military Expenditure Database*, <https://www.sipri.org/databases/milex>; NATO, *Information on defence expenditures*, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49198.htm

¹⁴³ IHS Markit, *Baltic Defence Budgets Surge as Russia's Neighbours Respond to Perceived Threat*, IHS Markit Says, 2016/10/20, <http://news.ihsmarkit.com/press-release/aerospace-defense-security/baltic-defence-budgets-surge-russias-neighbours-respond-per>

8 pav. Baltijos jūros regiono šalių karinės išlaidos¹⁴⁴

Apibendrinant galima būtų konstatuoti, kad nuo karinės transformacijos pradžios, t. y. 2008 metų Rusijos gynybos išlaidos nuolat augo, aukščiausią tašką pasiekdamos 2013 metais. Nors nuo 2014 metų iki 2015 metų gynybai skiriama procentinė dalis nuo BVP ir toliau buvo didinama, tačiau dėl nuvertėjusio rublio kurso ir susitraukusios ekonomikos realios grynosios išlaidos gynybai reikšmingai sumažėjo (6 paveikslas). 2016 metais dėl sunkios ekonominės padėties ir toliau buvo mažinamos išlaidos gynybai. Nemažas ir pastovus karinių išlaidų didinimas galimai demonstruoja tai, kad 2008 metais pradėta Rusijos karinė transformacija yra ilgalaikis ir prioritetas valstybės projektas, kurio tikslas reikšmingai sustiprinti karinius pajėgumus juos modernizuojant. Taip pat galima tvirtinti, kad 2015 metais gynybai skiriamų išlaidų mažėjimas susijęs ne su pasikeitusia saugumo politika, o su ekonominėmis šalies problemomis, nes 2015 metais gynybos išlaidos nuo BVP siekė rekordines aukštumas (net 5,39 proc.), nors realios išlaidos sumažėjo apie 20 proc. Atsižvelgiant į šiuos duomenis, galima prognozuoti, kad ateityje Rusijos valdžia sieks išlaikyti tvarų kariuomenės finansavimą ir, esant tinkamoms ekonominėms sąlygoms, sieks didinti karines išlaidas.

¹⁴⁴ Parengta autoriaus, naudojant duomenis iš SIPRI duomenų bazės. SIPRI, *Military Expenditure Database*, <https://www.sipri.org/databases/milex>

2.2.3. Kariniai pajėgumai

Kariniai pajėgumai yra vienas svarbiausių kintamųjų, nusakantis valstybės kietąją galią. Šalis karinę galią gali panaudoti įvairiai: karinėms operacijoms (gynybai, puolimui, stabilizavimui) ar politiniams tikslams (atgrasymui ar grasinimui). Tenka konstatuoti, kad kariniai pajėgumai yra svarbus dėmuo valstybės užsienio politikoje. Santykinės karinės galios vertinimas leidžia ne tik nustatyti šalies gebėjimą apsiginti, bet taip pat įvertinti regionines ir globalias grėsmes, kylančias dėl vienos ar kelių šalių karinių pajėgumų didėjimo ar mažėjimo. Siekiant tinkamai įvertinti šalies karinius pajėgumus, būtina atsižvelgti ne tik į „kietųjų“ karinių kintamųjų vertes, kaip antai, karių skaičius, gynybos biudžeto dydis, konvencinės ginkluotės apimtis, bet taip pat įvertinti tokias „minkštųjų“ kintamųjų vertes, kaip valstybės geografiniai ypatumai, sąjungininkų buvimas ar jų nebuvimas, karinės vadovybės parengtis ir jos profesionalumo lygis, organizacinės struktūros tinkamumas. Pastarieji kintamieji turi nemažai įtakos vertinant šalies karinius pajėgus, bet nėra lemiamos reikšmės. Šiame darbe siekiant įvertinti valstybės karinės galios dinamiką kitų valstybių atžvilgiu, yra analizuojami Rusijos karinės transformacijos sąlygoti Rusijos karinių pajėgumų struktūriniai ir funkciniai pokyčiai, kurie vėliau lyginami su kitų valstybių kariniais pajėgumais.

Rusijos karinės transformacijos koncepciją oficialiai pristatė Anatolijus Serdiukovas 2008 m. spalio 14 d. Gynybos ministerijos Karinės kolegijos sesijoje. Šios kolegijos sesijoje buvo pristatyta Prezidento patvirtinta nauja Rusijos kariuomenės organizacinė struktūra, susidedanti iš trijų lygių – karinės apygardos (strateginės) vadovybės, regioninės (operacinės) vadovybės ir brigados (taktinės) vadovybės¹⁴⁵. Transformacija buvo pavadinta „Nauja išvaizda“ (rus. *новый облик*). Transformacijos vizija buvo suformuoti efektyviau veikiančias karines pajėgas, turinčias geriau parengtą ir geriau aprūpintą personalą, esantį nuolatinėje parengtyje, pasiruošusį veikti pagal Rusijos politinės vadovybės poreikius. Naujasis gynybos ministras Sergejus Šoigu (A. Serdiukovą pakeitęs 2012 metais) toliau tęsė pradėtą transformaciją. Galima būtų išskirti šiuos pagrindinius transformacijos siekius: Rusijos karinių apygardų reformavimas į Jungtines strategines valdybas (Rytų, Vakarų, Pietų, Centro ir naujai suformuotą, į Arkties regioną orientuotą, Šiaurės valdybą); divizijų pagrindu paremtos karinės struktūros keitimas į paremtą brigadomis, kartu vis didesnę dėmesį skiriant profesionaliems kariams (kontraktininkams), ir mažiau šauktiniams; karinių pratybų skaičiaus ir masto didinimas; ir karinės technikos, įrangos ir infrastruktūros kokybės gerinimas. Pačią transformaciją numatyta vykdyti etapais. Pirmojo transformacijos etapo metu (2008–2010 metais)

¹⁴⁵ Petraitis D., „Rusijos ginkluotųjų pajėgų reforma 2005–2015 m.“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2010-2011 m.*, 2011, p. 164.

planuota išformuoti divizijas ir jų pagrindu sukurti naujas brigadas – tai taktinio lygmens reforma. Antrojo transformacijos etapo metu (2010–2012 metais) planuota reformuoti aukščiausio lygmens vadovavimo ir valdymo grandį – tai operacinio ir strateginio lygmens reforma. Trečiojo transformacijos etapo metu (2012–2015 metais) buvo vykdomas Gynybos ministerijos ir kitų Rusijos ginkluotųjų žinybų pajėgų optimizavimas, bei planuota sukurti karo meto struktūrą – tai valstybės lygmens reforma. Nuo 2010 metų lygiagrečiai su organizacijos struktūros keitimu vyksta ir pajėgų perginklavimas. Pastarąjį galima suskirstyti į du etapus: pirmajame etape (2010–2015 metais) vyko intensyvus apginklavimas modernizuota ginkluote ir antrajame etape (2015–2020 metais) vykdomas perginklavimas naujais ginklais¹⁴⁶.

Nuo to laiko, kai 2008 metais buvo paskelbta apie karinės transformacijos „Nauja išvaizda“ pradžią, Rusijos karinės pajėgos reikšmingai pasikeitė. Rusijos kariuomenė tapo pajėgesnė. Rusijos kariniai veiksmai Ukrainoje ir Sirijoje demonstruoja, kad ji geba efektyviai ir greitai kariauti lokalaus pobūdžio konfliktuose. Be to, Rusija atnaujino ir padidino savo strateginius pajėgumus, kurie JAV ir NATO daro labiau pažeidžiamas. Tačiau Rusijos karinė galia vis dar gerokai atsilieka nuo JAV. Ji susiduria su tokiomis reikšmingomis problemomis, kaip sena sovietmečio laikų įranga, neefektyvi karinė pramonė ir kompetencijos (profesionalizmo) stoka.

Rusijos kariuomenės *status quo*

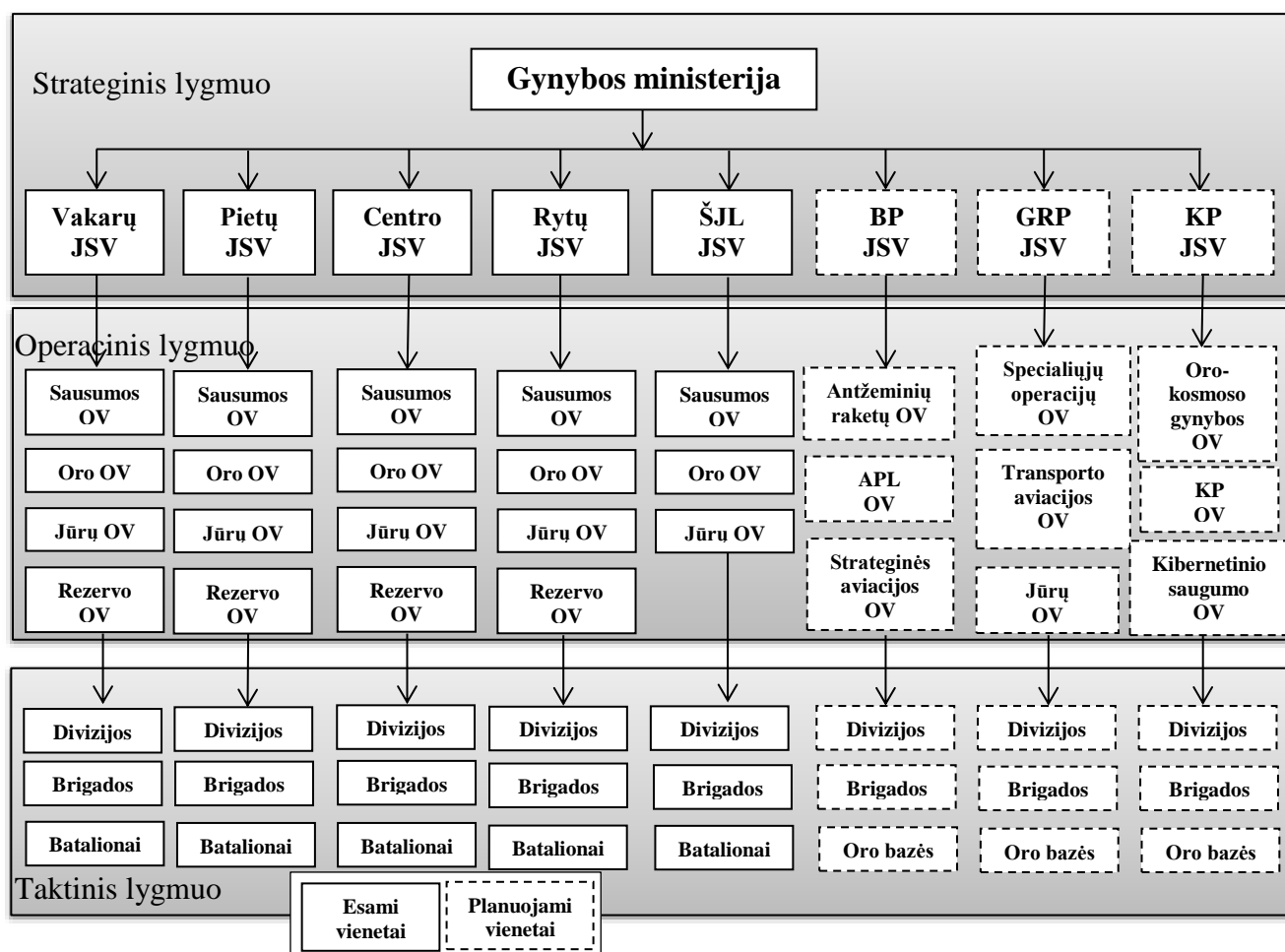
Rusijos Federacijos karines pajėgas sudaro trys pagrindinės karinių pajėgų rūšys – sausumos pajėgos, oro–kosmoso pajėgos ir jūrų pajėgos – bei dvi atskiros kariuomenių rūšys – oro desanto kariuomenė ir strateginės paskirties raketų kariuomenė¹⁴⁷. Nuo 2010 metų sausumos pajėgos kartu su jūrų ir oro–kosmoso pajėgomis yra suskirstytos į keturias karines apygardas: Vakarų, Pietų, Centro ir Rytų. Kiekviena iš šių apygardų pavaldžios atitinkamoms bendrosios paskirties jungtinėms strateginėms vadovybėms. Nuo 2014 metų Šiaurės jūros laivynas taip pat tapo pavaldus atskirai jungtinei strateginei vadovybei. Be to, Rusijos kariuomenėje kuriamos dar trys specialiosios paskirties jungtinės strateginės vadovybės: Strateginių branduolinių pajėgų, Greitojo reagavimo pajėgų ir Kosmoso pajėgų¹⁴⁸. Kiekvienai jungtiniai strateginiai vadovybei pavaldžios atskirų pajėgų operacinės vadovybės. Pavyzdžiui, Vakarų jungtinei strateginei vadovybei pavaldžios sausumos, oro, jūrų ir rezervo operacinės vadovybės. Kiekvienos operacinės vadovybės linijiniame pavaldume yra

¹⁴⁶ Petraitis D., „Naujasis karinis Rusijos veidas“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2014-2015*, Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2015, p. 98.

¹⁴⁷ Rusijos gynybos ministerijos tinklalapis, <http://structure.mil.ru/structure/forces/type.htm>

¹⁴⁸ Petraitis D., „Naujasis karinis Rusijos veidas“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2014-2015*, Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2015, p. 98-102.

divizijos, brigados ir batalionai. Rusijos karinių pajėgų vadovavimo ir valdymo struktūra po transformacijos pateikta 9 paveiksle.

9 pav. Rusijos karinių pajėgų vadovavimo ir valdymo struktūra po transformacijos¹⁴⁹

Rusija turi mišrią kariuomenę, kurioje tarnauja ir profesionalai, ir šauktiniai. Rusijos prezidento 2008 m. sausio 1 d. dekretu reglamentuojama, kad kariuomenėje tarnaujančių karių skaičius – 1 134 800¹⁵⁰. Tačiau vykstant transformacijai Rusijos Federacijos gynybos ministerija ir toliau susiduria su reformuotų pajėgų personalo surinkimo problema. Realus aktyvios tarnybos karių skaičius yra gerokai mažesnis negu reglamentuotas prezidento dekretu. 2013 metais Rusijos audito rūmai paskelbė ataskaitą, kurioje nurodoma, kad Rusijos karinėse pajėgose tarnauja 766 tūkst. 055

¹⁴⁹ Parengta autoriaus remiantis: Petraitis D., „Rusijos ginkluotųjų pajėgų reforma 2005–2015 m.“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2010-2011 m.*, 2011; Petraitis D., „Naujasis karinis Rusijos veidas“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2014-2015*, Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2015, p. 98.

JSV – Jungtinė strateginė vadovybė; OV – Operacinė vadovybė; ŠJL – Šiaurės jūros laivynas; BP - Branduolinės pajėgos; GRP – Greitojo reagavimo pajėgos; KP- Kosmoso pajėgos; APL - Atominiai povandeniniai laivai

¹⁵⁰ Президента Российской Федерации, *О штатной численности Вооруженных Сил Российской Федерации*, 2008, <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/92625/#ixzz4F2roF8wU>

kariai¹⁵¹. 2016 m. liepos 8 d. prezidentas savo dekretu nurodė naują Rusijos kariuomenėje tarnaujančių karių skaičiaus ribą – 1 mln. Siekiant spręsti personalo surinkimo problemą gerinamos tarnybos sąlygos ir karių socialinės garantijos, keliamas kariuomenės prestižas. Vienas iš personalo stygiaus poveikio Rusijos ginkluotosioms pajėgoms pasekmių yra bataliono taktinių grupių (BTGr) kaip pagrindinių taktinių vienetų formavimas: brigadose ir pulkuose kariai kontraktininkai telkiami į BTGr ir taip suformuojami aukštos kovinės parengties 700–800 karių padaliniai. Pastaraisiais metais BTGr skaičius sparčiai didėjo. Oficialiais duomenimis, Rusijos sausumos kariuomenėje 2015 m. jų buvo 66, 2016 m. – 96, planuojama, kad 2017 m. jų bus 115, o 2018 m. – 125. Tai didina Rusijos galimybes operatyviai panaudoti karinę jėgą¹⁵².

Rusijos sausumos pajėgos yra didžiausios Rusijos karinės pajėgos. Šiose pajėgose tarnauja 285 tūkst. karių¹⁵³. Sausumos pajėgas sudaro 38 kovinės brigados ir 41 kovinės paramos brigada¹⁵⁴. Be to, Rusija turi keturias sustiprintos brigados dydžio karines bazes, dislokuotas užsienyje: Šiaurės Osetijoje, Abchazijoje, Armėnijoje ir Tadžikistane. Artimiausioje ateityje Rusija ketina sustiprinti savo sausumos pajėgas – iki 2020 metų planuojama papildomai suformuoti iki 40 brigadų¹⁵⁵, įsigyti per 11 tūkst. naujos ir modernizuotos šarvuotosios karinės technikos ir apie 14 tūkst. šiuolaikiškų transporto priemonių¹⁵⁶. Anot Rusijos gynybos ministro arm. gen. S. Šoigu, 2014 metais, palyginus su 2013 metais, ginkluotės ir karinės technikos tiekimas Gynybos ministerijai padidėjo 31 proc., o palyginus su 2012 m. – 84 proc.¹⁵⁷.

Rusijos karinės oro pajėgas sudaro 150 tūkst. karių¹⁵⁸. Jos susideda iš Vyriausiosios oro pajėgų valdybos, dviejų funkcinių valdybų (Ilgojo nuotolio aviacijos ir Transporto aviacijos valdybų) ir keturių teritorinių Oro pajėgų ir oro gynybos valdybų (po vieną kiekviename karinėje apygardoje)¹⁵⁹. Dauguma oro pajėgų lėktuvų yra sovietinio palikimo, tačiau Rusijos gynybos ministerija planuoja atnaujinti karinės aviacijos arsenalą: iki 2020 metų bus pradėta naujo tipo sunkiai aptinkamų bombonešių ir penktosios kartos naikintuvų gamyba, taip pat iki pastarojo dešimtmečio pabaigos karinės oro pajėgos turėtų būti sustiprintos naujais sunkiaisiais transportiniais lėktuvais (iš viso

¹⁵¹ РИА Новости, Почти четверть должностей в ВС РФ были вакантными на начало года, 2013/10/24, http://ria.ru/defense_safety/20131024/972333455.html

¹⁵² Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas ir Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos, *Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas*, 2017, p.6.

¹⁵³ International Institute for Strategic Studies, “Russia and Eurasia”, *Military Balance 2013*, Abingdon, 2013.

¹⁵⁴ Gratz J., “Russia’s Military Reform: Progress and Hurdles”, *CSS Analyses in Security Policy*, 2014.

¹⁵⁵ *Ten pat.*

¹⁵⁶ ИНТЕРФАКС-АВН, В Сухопутные войска РФ поступят более 11 тысяч новых и модернизированных танков, БМП и бронетранспортеров, 2014/10/01, <http://www.militarynews.ru/Story.asp?rid=1&nid=354351>

¹⁵⁷ ИТАР-ТАСС, Шойгу: объем поставок вооружений для Минобороны вырос на 31% по сравнению с 2013 годом, 2014/07/18, <http://tass.ru/politika/1326912>

¹⁵⁸ International Institute for Strategic Studies, “Russia and Eurasia”, *Military Balance 2013*, Abingdon, 2013.

¹⁵⁹ *Ten pat.*

260)¹⁶⁰. 2015 metais suformuotos papildomos 4 sausumos aviacijos brigados ir 10 sraigasparnių pulkų¹⁶¹. Visa tai reikšmingai sustiprino Rusijos puolamuosius pajėgumus ir padidino kariuomenės strateginį lankstumą.

Rusijos karinėse jūrų pajėgos tarnauja 130 tūkst. karių¹⁶². Jas sudaro keturi laivynai ir viena flotilė. Papildomai į jos sudėtį įeina Jūrų aviacijos, Jūrų pėstininkų ir Pakrančių apsaugos padaliniai¹⁶³. Visos dabartinės karinių jūrų pajėgų modernizavimo pastangos sutelktos daugiausiai į Šiaurės ir Juodosios jūros laivynų pajėgumų stiprinimą. Iki 2020 metų Šiaurės laivynas bus sustiprintas 6 povandeniniais laivais, 2 didžiaisiais desantiniais laivais, 5 fregatomis, 5 traleriais ir 21 aprūpinimo laivu¹⁶⁴. Juodosios jūros laivyną iki 2020 metų ketinama sustiprinti 80 karo laivų¹⁶⁵, o modernizavimui skirti 86 mlrd. rublių¹⁶⁶. Šios pastangos susijusios su Rusijos ketinimais plėsti savo teritoriją Arkties kryptimi ir išliekančia įtempta situacija Juodosios jūros regione.

Be jau ankščiau apžvelgtų sausumos, oro–kosmoso ir jūrų pajėgų Rusijos karinėms pajėgoms priklauso dar dvi kariuomenių rūšys, tiesiogiai pavaldžios Rusijos generalinio štabo viršininkui (kariuomenės vado atitikmuo). Pirmoji iš jų yra Strateginės paskirties raketų kariuomenė, kuri kontroliuoja antžeminių branduolinių tarpžemyninių balistinių raketų arsenalą. Verta pastebėti, kad pagal 2014 m. spalio 2 d. JAV valstybės departamento paskelbtą informaciją, Rusija pirmą kartą susilygino su JAV strateginių branduolinių pajėgų branduolinio ginklo nešėjų ir kovinių galvučių skaičiumi¹⁶⁷. Antroji rūšis yra Oro desanto kariuomenė, tai greitai perdislokuojamos pajėgos. Šias pajėgas sudaro 45 tūkst. karių, kurie suskirstyti į keturias oro puolimo divizijas ir keturias oro puolimo brigadas. Be to, šioms pajėgoms priklauso oro desantinis žvalgybos pulkas. Pažymėtina, kad būtent oro desantininkų pajėgos buvo panaudotos 2014 metais aneksuojant Krymo pusiasalį (76-oji oro puolimo divizija ir 31-oji oro puolimo brigada). 2016 metų rugpjūtį Rusijos gynybos ministras arm. gen. S. Šoigu pareiškė, kad 2016 metais Rusijos oro desanto kariuomenė (ODK) turėtų gauti daugiau kaip 2 000 vienetų modernios ginkluotės. Rusijos gynybos ministras taip pat priminė, jog į

¹⁶⁰ Gratz J., “Russia’s Military Reform: Progress and Hurdles”, *CSS Analyses in Security Policy*, 2014.

¹⁶¹ ИНТЕРФАКС, *В BBC России решено сформировать 14 бригад армейской авиации и вертолетных полков*, 2014/07/26, <http://vz.ru/news/2014/7/26/697375.html>

¹⁶² International Institute for Strategic Studies, “Russia and Eurasia”, in *Military Balance 2013*, Abingdon, 2013, p. 225–236.

¹⁶³ *Ten pat.*

¹⁶⁴ ИНТЕРФАКС, *Северный флот получит более 40 новых кораблей и судов обеспечения до 2020 года*, 2014/04/08, http://vpk.name/news/108277_severnyii_flot_poluchit_boleee_40_novyih_korablei_i_sudov_obespecheniya_do_2020_goda.html

¹⁶⁵ ELTA, *Rusijos Juodosios jūros flotilę papildys 80 karo laivų*, 2014/09/23, <http://www.delfi.lt/news/daily/world/rusijos-juodosios-juros-flotile-papildys-80-karo-laivu.d?id=65928640#ixzz3TW8GAyFX>

¹⁶⁶ ИНТЕРФАКС, *На развитие Черноморского флота Россия выделит 86 миллиардов рублей*, 2014/05/06, <http://www.newsru.com/russia/06may2014/86mrfchernomor.html>

¹⁶⁷ ВЕДОМОСТИ, *Россия догнала США по общему количеству носителей стратегического ядерного оружия*, 2015/03/05, http://naviny.by/rubrics/abroad/2014/10/5/ic_news_118_445501

Rusijos ODK sudėtį įtrauktos trys desanto šturmo divizijos ir penki žvalgybos batalionai. Be to, S. Šoigu nurodė, kad iki 2016 metų pabaigos ODK turėtų gauti visiškai suformuotus dar tris žvalgybos batalionus ir tris tankų kuopas. ODK vadas gen. plk. Vladimiras Šamanovas paskelbė apie planus iki 2016 metų pabaigos ODK suformuoti iš viso šešias tankų kuopas, kurias iki 2018 metų pabaigos planuojama reorganizuoti į tankų batalionus¹⁶⁸. Didėjantys ODK pajėgumai atspindi Rusijos siekį vystyti mobilias ir sugebančias greitai reaguoti puolamąsias karines pajėgas, kurios galėtų būti panaudotos staigioms puolimo operacijoms, išnaudojant priešininko negebėjimą greitai reaguoti.

Rusijos branduolinės pajėgos

Branduolinė ginkluotė yra pati svarbiausia Rusijos gynybos doktrinos dalis. Šiandieninė Rusijos branduolinio atgrasymo politika remiasi strategine triada - tarpkontinentinių balistinių raketų sistema (jūra), antžeminių balistinių raketų sistemomis (žemė) ir ilgojo nuotolio sparnuotomis raketomis (oras). Rusija taip pat turi gana didelį kiekį nestrateginės branduolinės ginkluotės. 2014 metų pradžioje Rusija turėjo 4 tūkst. 300 branduolinių galvučių, priskirtų operacinėms pajėgoms. Šį arsenalą sudaro apie 2 tūkst. 300 strateginių ir 2 tūkst. nestrateginių branduolinių galvučių. Apie 1 tūkst. 600 strateginių branduolinių galvučių naudojama balistinėse raketose ar strateginėse branduolinėse bombose. Likusios 700 strateginės branduolinės galvutės yra saugomos sandėliuose. Be minėtų 4 tūkst. 300 atominių galvučių, papildomai apie 3 tūkst. 700 galvučių yra pasenusios, tačiau nesunaikintos¹⁶⁹. Rusijos kariniai branduoliniai pajėgumai pateikti 3 priede.

Branduolinių pajėgų modernizavimas turi keturis tikslus: pirma, pakeisti sovietinio tipo sistemą moderniomis branduolinėmis pajėgomis; antra, išlaikyti panašius į JAV branduolinio arsenalo pajėgumus; trečia, pagerinti branduolinių ginklų patikimumą ir efektyvumą; ir ketvirta, išlaikyti valstybės statusą tarptautinėje sistemoje¹⁷⁰. 2015 metais strateginio branduolinio potencialo vystymas išlieka didžiausias prioritetas, turintis užtikrinti Rusijos globalių ambicijų, interesų ir karinio saugumo įgyvendinimą, todėl aiškus prioritetas teiktas Strateginės paskirties raketų kariuomenės aprūpinimui¹⁷¹.

Panašiai kaip ir kitos branduolinės pasaulio valstybės, Rusija pateikia mažai informacijos apie savo branduolinę strategiją ar apie aplinkybes, kurioms susidarius ji svarstyty galimybę panaudoti

¹⁶⁸ ТАСС, *ВДВ России в 2016 году получают более двух тысяч единиц современного вооружения*, 2016/08/23, <http://tass.ru/armiya-i-opk/3560673>

¹⁶⁹ Kristensen, H. M., "Russian Nuclear Forces," *SIPRI Yearbook 2014: Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford: Oxford University Press, 2014.

¹⁷⁰ Gilbert S., *Russian Military Modernization*, NATO Parliamentary Assembly, Science and Technology Committee, 2015, p. 4.

¹⁷¹ Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas ir Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos, *Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas*, 2016, p. 9.

branduolinį ginklą. Remiantis 2014 metų Rusijos karine doktrina, Rusija pasilieka teisę panaudoti branduolinį ginklą kaip atsaką į prieš ją pačią ar jos sąjungininkus panaudotą branduolinį ar kitą masinio naikinimo ginklą, taip pat agresijos prieš Rusiją, naudojant įprastą ginkluotę, atveju, kai kiltų grėsmė pačiam valstybės egzistavimui¹⁷². Verta paminėti, kad ši formuluotė yra beveik identiška 2010 metų Rusijos karinėje doktrinoje pateiktai versijai¹⁷³.

Nepaisant nenoro atskleisti branduolinio ginklo panaudojimo strategijos, nuo karinės transformacijos pradžios (2008 metų) Rusijos valdžios atstovai yra pateikę keletą oficialių pareiškimų apie branduolinio ginklo panaudojimo galimybes, atskleidžiančias daugiau nei karinė doktrina. V. Putinas yra patikinęs, kad Rusijos priešai turėtų būti atsargūs, nes Rusija – viena didžiausių branduolinių galybių ir kad tai nėra tik žodžiai – tai realybė. Be to, V. Putinas yra atkreipęs dėmesį į tai, kad Rusija stiprina savo branduolinius pajėgumus, įskaitant ir puolamuosius¹⁷⁴. Rusijos ambasadorius Danijos Karalystėje yra išsakęs grasinančio pobūdžio pareiškimą, kad Rusija gali panaudoti branduolinį ginklą prieš Danijos laivus, jei ji nuspręstų prisijungti prie NATO priešraketinės gynybos sistemos¹⁷⁵. Panašaus pobūdžio pareiškimai buvo išsakyti Lenkijos ir Rumunijos atžvilgiu dėl šiose šalyse dislokuojamų JAV priešraketinės gynybos sistemos bazių¹⁷⁶. Be to, Rusijos valdžia pabrėžia, kad jie gali panaudoti branduolinį ginklą reaguojant į tam tikrame regione susiklosčiusią situaciją, pavyzdžiui, Kryme ar Baltijos šalyse¹⁷⁷. Tokio tipo branduolinio ginklo panaudojimo galimybės nenurodomos Rusijos karinėje doktrinoje, t. y. tokios situacijos nėra susijusios su galimu masinio naikinimo ginklų panaudojimo prieš Rusiją atveju ar egzistencine grėsme Rusijos valstybei. Be to, Rusijoje vykdomos karinės pratybos, kurių metu imituojamos branduolinės atakos prieš Vakarų valstybes, atskleidžia tai, kad Rusija pasiruošusi, esant būtinybei, panaudoti branduolinį ginklą prieš NATO ar ES. Pavyzdžiui, 2009 metų rugpjūtį ir rugsėjį Vakarų Rusijoje ir Baltarusijoje buvo vykdomos karinės pratybos „Ladoga“ ir „Zapad“, kurių metu buvo leidžiamos raketos, galimai imitavusios taktinio branduolinio ginklo panaudojimą. Pagal šių pratybų

¹⁷² Президент Российской Федерации, *Военная доктрина Российской Федерации*, 2014, <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>

¹⁷³ Президент Российской Федерации, *Военная доктрина Российской Федерации*, 2010, <http://kremlin.ru/supplement/461>

¹⁷⁴ DELFI, *Branduolinio karo grėsmė: ką atsakys Vakarai*, 2014/10/08, <http://www.delfi.lt/news/daily/world/branduolinio-karo-gresme-ka-atsakys-vakarai.d?id=65785790>

¹⁷⁵ LOCAL DK, *Russia Delivers Nuclear Threat to Denmark*, 2015/04/02, <http://www.thelocal.dk/20150321/russia-threatens-denmark-with-nuclear-attack>

¹⁷⁶ Dyomkin D., “Putin says Romania, Poland may now be in Russia's cross-hairs”, *Reuters*, 2016/05/27, <http://www.reuters.com/article/us-russia-europe-shield-idUSKCN0YI2ER>

¹⁷⁷ Henry M., “Russia was Ready for Crimea Nuclear Standoff, Putin Says”, *Bloomberg*, 2015/03/15, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-03-15/russia-was-ready-for-crimea-nuclear-standoff-putin-says>; Johnston I., “Russia Threatens to Use ‘Nuclear Force’ over Crimea and the Baltics”, *The Independent*, 2015/04/01, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russiathreatens-to-use-nuclear-force-over-crimea-and-the-baltic-states-10150565.html>

scenarijų, Rusijos konvencinės pajėgos nepajėgė atremti NATO puolimo iš Lietuvos ir Lenkijos, dėl to buvo panaudotas taktinis branduolinis ginklas¹⁷⁸. NATO generalinio sekretoriaus metiniame pranešime buvo nurodyta, kad Rusijos karinės pratybos per paskutiniuosius trejus metus (2013–2015 metų laikotarpiu, net iki Krymo aneksijos) buvo rengiamos įtraukiant imituojamas branduolines atakas prieš NATO sąjungininkus (pavyzdžiui, „Zapad 2013“) ir partnerius (pavyzdžiui, 2013 m. kovą imituota ataka prieš Švediją)¹⁷⁹.

Lyginant Rusijos ir NATO karinius pajėgumus, tenka konstatuoti, kad Rusija, net ir vertindama NATO karinę galią, kaip keliančią grėsmę jos saugumui, nėra pajėgi sukurti karinį pranašumą suteikiančių konvencinių pajėgumų. Todėl Rusija, norėdama išsaugoti branduolinį balanso stabilumą su NATO branduolinėmis valstybėmis, ypač JAV, priversta modernizuoti (ir kurti naujus) strateginius branduolinius pajėgumus ir koreguoti branduolinio ginklo panaudojimo doktriną (3 lentelė). Anot Karolio Alekso, ši Rusijos vykdyta branduolinio balanso su JAV stabilumo išsaugojimo politika buvo veiksminga: iš esmės Rusija užkirto kelią JAV įgyti minimalų puolimo pranašumą branduoliniame balanse¹⁸⁰. Rusija, nors ir įvykdė konvencinių pajėgų modernizaciją, kuri suteikė karinį pranašumą prieš kaimyninių šalių konvencines pajėgas, tačiau, palyginus šiuos pajėgumus su viso NATO bloko šalių konvenciniais pajėgumais, Rusijos pajėgumai gerokai nusileidžia pastariesiems. Dėl šios priežasties, siekdama išlaikyti karinį balansą su Vakarų valstybėmis, ji aktyviai modernizuoja savo branduolinius pajėgumus.

¹⁷⁸ US NATO Mission, *NATO-Russia: NAC Discusses Russian Military Exercises*, 2009, <http://www.scoop.co.nz/stories/WL0911/S01896.htm>

¹⁷⁹ NATO, *The General Secretary's Annual Report 2015*, 2016, p. 19, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160128_SG_AnnualReport_2015_en.pdf

¹⁸⁰ Aleksa K., *JAV karinės transformacijos poveikis Rusijos ir Kinijos saugumo politikai*, daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2012, p. 111.

Valstybė	Parengtos branduolinės kovinės galvutės ¹⁸¹	Neparengtos branduolinės kovinės galvutės ¹⁸²	Viso
Rusija	1 790 (2 427)	5 500 (8 570)	7 290 (11 000)
JAV	1 930 (2 150)	5 070 (6 350)	7 000 (8 500)
Prancūzija	280 (290)	20 (10)	300 (300)
Kinija	-	260 (200)	260 (200)
JK	120 (160)	95 (65)	215 (225)
Pakistanas	-	110-130 (90-110)	110-130 (90-110)
Indija	-	100-120 (80-100)	100-120 (80-100)
Izraelis	-	80 (80)	80 (80)
Š. Korėja	- (?)	10 (?)	10 (?)

3 lentelė. Pasaulio branduoliniai pajėgumai (branduolinės kovinės galvutės) 2016 metų duomenimis (skliausteliuose 2011 metų duomenys)¹⁸³

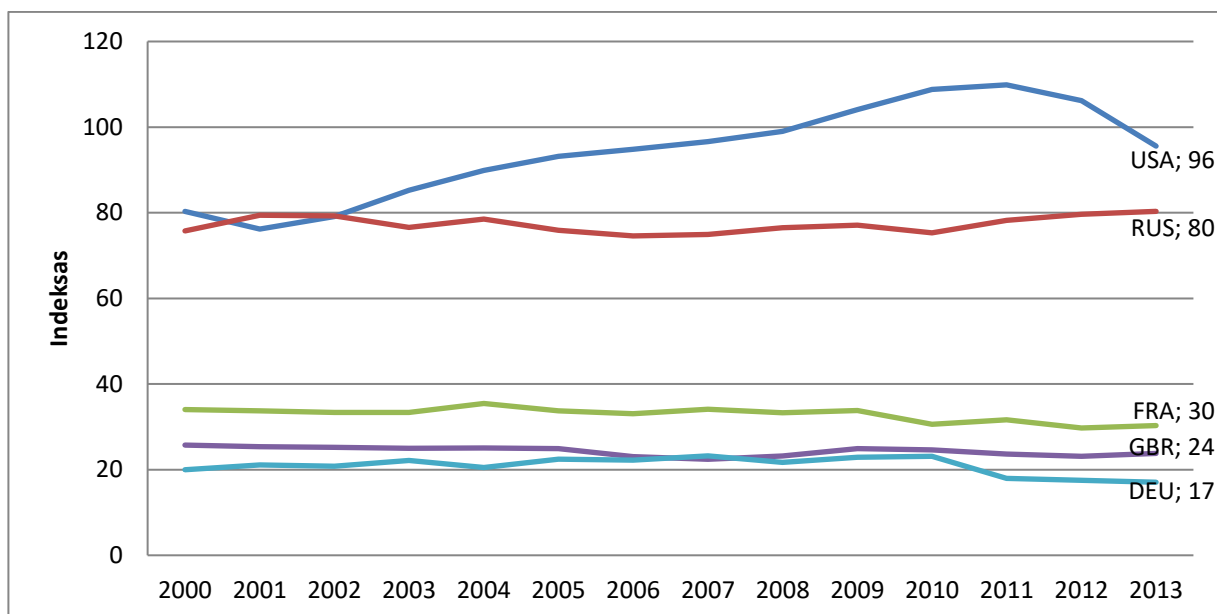
Rusijos santykinė karinė galia

Rusijos karinių pajėgumų didėjimas atskleidžiamas, palyginus juos su kitų valstybių kariniais pajėgumais. 10 paveiksle galima matyti, kad JAV, Didžiosios Britanijos, Vokietijos ir Prancūzijos kariniai pajėgumai nuo 2010 metų palaipsniui mažėjo, o Rusijos didėjo. Nors Rusijos karinis potencialas 2013 metais nuo JAV atsiliko maždaug šeštadaliu, tačiau galima daryti prielaidą, kad išlikus panašioms tendencijoms ir JAV kariniams pajėgumams toliau mažėjant, o Rusijos kariniams pajėgumams tokiu pačiu tempu didėjant, iki 2020 metų JAV ir Rusijos kariniai pajėgumai susilygintų. Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, jog 2013 metais Rusijos kariniai pajėgumai buvo 50 proc. didesni nei Prancūzijos, ir net 63 proc. didesni nei Vokietijos.

¹⁸¹ „Parengtos“ reiškia, kad kovinė galvutė yra raketoje ar esanti kovinėje parengtyje.

¹⁸² „Neparengtos“ reiškia, kad kovinės galvutės yra sandėliuojamos ar nesančios kovinėje parengtyje.

¹⁸³ Parengta remiantis SIPRI, *Yearbook*, 2016 ir SIPRI, *Yearbook*, 2011.

10 pav. Kariniai pajėgumai¹⁸⁴

Vertinant šiandieninius Rusijos karinius pajėgumus, galima tvirtinti, kad 2008 metais prasidėjusi Rusijos kariuomenės transformacija pasiekė gana gerų rezultatų. Nors galima išžvelgti tam tikrų problemų, su kuriomis ši transformacija iki šiol susiduria (šauktiniai kariai, sovietinių laikų ginkluotė, „skylėtos“ karinės jūrų pajėgos), akivaizdu, kad Rusijos karinis potencialas šiandien yra daug stipresnis, palyginus jį su 2008 metais turėtu kariniu potencialu, ir turi tendencijų ateityje toliau stiprėti. Tikėtina, kad nuosekli ir atkakli V. Putino politika, net šalį kamuojant ekonominėms problemoms, toliau didinti kariuomenės finansavimą, nėra atsitiktinė.

Apibendrinant Rusijos karinių pajėgumų transformavimą, vykdytą nuo 2008 iki 2016 metų, būtų galima daryti tris pagrindines išvadas. Pirma, Rusijos ginkluotųjų pajėgų kovinė galia nuolat didėjo. Nuo 2008 metų Rusija itin pagerino savo gebėjimus vykdyti tiek lokalaus, tiek regioninio tipo operacijas. Taip yra dėl papildomai suformuotų karinių vienetų, naujų bei modernizuotų ginklų sistemų, pagerėjusio karinio pasirengimo ir, svarbiausia, dėl didesnio sausumos pajėgose esančių visiškai suformuotų kovinių brigadų skaičiaus. Kovinės galios padidėjimas leidžia daryti antrą pagrindinę išvadą: Rusija gebėtų ir galėtų pradėti dvi dideles operacijas vienu metu. Šią išvadą patvirtina tai, kad Rusija neretai vykdo plataus masto karines pratybas keliuose regionuose vienu metu bei faktas, kad Rusija vienu metu vykdo dvi karines operacijas: Ukrainoje ir Sirijoje. Trečioji

¹⁸⁴ Parengta autoriaus. Čia kintamųjų reikšmės išreiškiamos tam tikru indeksu, kuris apskaičiuojamas pagal didžiausią tyrinėjamų valstybių 2000 m. skaitmens reikšmę; jai suteikiama ataskaitinė indekso reikšmė 100. Kariniai pajėgumai apskaičiuoti pagal šiuos kintamuosius: karinės išlaidos, ginklų eksportas, karinio personalo skaičius ir atominių galvučių skaičius (statistiniai duomenys gauti iš <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>); (RUS – Rusija; USA – JAV; GBR – Didžioji Britanija; FRA – Prancūzija; DEU – Vokietija).

pagrindinė išvada yra ta, kad Rusijos kariuomenė savo karinę galią labiausiai padidino į vakarus nuo Uralo, t. y. NATO, taip pat Baltijos šalių kryptimi.

2.2.4. Karinis aktyvumas

Karinis aktyvumas gali pasireikšti įvairiomis formomis – karinės pratybos ir mokymai, karių ir karinės technikos dislokavimas šalia užsienio valstybių sienų, karinės technikos bandymai ir kita karinė veikla. Tačiau daugiausiai įtakos valstybės saugumo ir gynybos politikai turi kaimynystėje vykstantys lokalaus ar platesnio masto kariniai konfliktai. . Atlikus Rusijos karinio aktyvumo analizę, galima pastebėti, kad jis transformacijos laikotarpiu nuolatos augo. Rusijos karinio aktyvumo intensyvėjimas atsiskleidžia ypač per augančių karinių pratybų skaičių ir mastą bei karo veiksmus, vykdytus Gruzijoje ir tebevykdomus Ukrainoje bei Sirijoje. Verta pastebėti, kad 2008 m. rugpjūčio 8 d. įsiplieskęs penkių dienų karinis konfliktas tarp Rusijos ir Gruzijos yra praktinis karinių priemonių panaudojimo politiniams tikslams pasiekti pavyzdys. Tai pirmasis Rusijos ginkluotos intervencijos prieš posovietinės erdvės valstybę atvejis pasibaigus Šaltajam karui. Žaibiška Krymo aneksija ir tebevykstantys kariniai veiksmai Rytinėje Ukrainoje bei Sirijoje yra kiti pavyzdžiai, rodantys, kad Rusijos valdžia nevengia ir, tikėtina, ateityje nevens naudoti karinės galios įtakai stiprinti. Tenka konstatuoti, kad Ukrainoje vykdomi Rusijos kariniai veiksmai pažeidžia tarptautinės teisės normas, o tai reiškia, kad Rusija gali ir geba vienašališkai vykdyti tikslingą įtakos išsaugojimo ir plėtimo (ekspansinę) politiką ir vadovautis tik savo susikurtomis tarptautinių santykių taisyklėmis. Per karą Ukrainoje ir tebesitęsiantį konfliktą Sirijoje (skirtingai nuo karo Gruzijoje) visam pasauliui demonstruojama Rusijos karinė galia. Po Krymo aneksijos NATO sąjungininkų pajėgų Europoje vyriausiasis vadas (SACEUR) gen. Philipas Breedlove'as Rusijos karines pajėgas apibūdino kaip labai galingas, puikiai parengtas ir labai gerai aprūpintas¹⁸⁵.

Akivaizdu, kad politinis sprendimas panaudoti nacionalines karines pajėgas kitos valstybės ar teritorijos užgrobimui yra tam tikros kraštutinės diplomatinės politikos išraiška. Tai, kad Rusija po Sovietų Sąjungos žlugimo savo karinius puolamuosius pajėgumus užsienio valstybių teritorijų aneksavimui panaudojo tik du kartus (2008 metais Gruzijoje ir 2014 metais Ukrainoje), demonstruoja šių sprendimų išskirtinumą. Kita vertus, abu šie kariniai konfliktai įvyko 6 metų laikotarpiu, o tai jau gali būti vertinama kaip agresyvėjančios užsienio politikos, pasižyminčios karinės ekspansijos bruožais, požymis. Šią prielaidą tik dar labiau sustiprina 2015 metų rugsėjį pradėti Rusijos kariniai veiksmai Sirijoje.

¹⁸⁵ The Interpreter, *Is Russia's Military Really As Good As It Was in Crimea?*, 2014/04/03, <http://www.interpretermag.com/is-russias-military-really-as-good-as-it-was-in-crimea/>

Rusijos kariniai veiksmai Sirijoje yra pirmasis po Šaltojo karo atvejis, kai gana gausios Rusijos karinės pajėgos buvo panaudotos už postsovietinio regiono ribų. Užsitęsusio Ukrainos konflikto bei toliau prastėjančios ekonomikos sąlygomis Rusijos sprendimas 2015 metų rugsėjį pradėti vykdyti karinius oro antskrydžius Sirijoje sugražino Rusijoje nacionalistines nuotaikas ir domėjimąsi užsienio įvykiais. Be to, kariniai veiksmai Sirijoje gali būti vertinami kaip priemonė, nukreipianti Rusijos visuomenės ir Vakarų pasaulio dėmesį nuo įvykių Ukrainoje. Tikėtina, kad kariniais veiksmais Sirijoje Rusija siekia dvejopų tikslų: išsaugoti ir plėsti savo įtaką Artimųjų Rytų regione ir pademonstruoti, kad Rusija yra didžioji pasaulio valstybė, su kuria privalu derėtis sprendžiant globalias problemas.

Greta užsienio valstybių sienų Rusijos karių vykdoma veikla, pasitelkiant karinę techniką, yra dar vienas kintamasis, padedantis įvertinti Rusijos karinio aktyvumo lygį, karinių pajėgumų telkimo vietas ir kryptis. Rusijos karinio aktyvumo padidėjimą 2014 metais atskleidžia NATO generalinio sekretoriaus Jenso Stoltenbergo pateikta informacija, kad per 2014 metus Aljanso naikintuvai kilo 400 kartų atpažinti ir palydėti Rusijos lėktuvų, o tai 50 proc. daugiau, nei 2013 metais¹⁸⁶. Pažymėtina, kad tokių atvejų, kai NATO orlaiviai turėdavo kilti identifikuoti neatpažįstamą prie Baltijos šalių oro erdvės artėjančią orlaivį, nuo Rusijos karinės transformacijos pradžios pasitaikydavo vis daugiau. Absoliuti dauguma šių atvejų yra susiję su Rusijos kariniais orlaiviais, kurie skraido su išjungtais atsakikliais / transponderiais, nepateikę skrydžio planų, neatsakydami oro kontrolei. Nuo 2004 metų iki 2010 metų NATO orlaiviai kildavo perimti Rusijos karinių orlaivių iki 10 kartų per metus. 2010–2013 metų laikotarpiu tokių perėmimų buvo jau iki 50 kartų per metus. Dar žymesnis Rusijos orlaivių aktyvumas aplink Baltijos šalių oro erdvę stebimas nuo 2014 metų, kai NATO oro policijos misijos orlaiviai iš Baltijos šalių apie 140 kartų kilo perimti Rusijos orlaivių. 2015 metais NATO naikintuvų pakilimų fiksuota apie 160 kartų. Taip pat didelis karinis aktyvumas 2014 metais buvo fiksuojamas Juodosios jūros, Baltijos jūros ir Arkties regionuose. Provokuojanti Rusijos karinė veikla prie NATO sienų, įskaitant Baltijos ir Juodosios jūros regionus bei Rytinę Viduržemio jūros regiono dalį (ties Sirija), galimai rodo Rusijos užsienio ir saugumo politikos interesų kryptis.

Dar vienas karinį aktyvumą rodantis kintamasis – karinės pratybos. Dažnos ir didelio masto karinės pratybos yra vienas iš esminių veiksnių, padedančių stiprinti karinius pajėgumus. Pratybų scenarijus, dažnis ir vieta gali atskleisti Rusijos karinius strateginius tikslus. Dar prieš Ukrainos krizę buvo vykdomos plataus masto Rusijos karinės pratybos šalia NATO valstybių sienų. Šios pratybos jau tuomet dėl savo dydžio, vietos, naudojamų ginklų ir scenarijų kėlė augantį susirūpinimą NATO valstybėse. 2009 metais vykusią Rusijos–Baltarusijos bendrą karinių pratybų „Vakarai (*Zapad*)

¹⁸⁶ Jozwiak R., *NATO Chief Blasts Russia Over Military Activity*, 2014, <http://www.rferl.org/content/nato-stoltenberg-blasts-russia-destabilizing-europe/26719202.html>

2009“ ir „Ladoga 2009“ metu buvo treniruojamasi apsiginti nuo tariamo NATO pajėgų puolimo. Šių pratybų metu dalyvavo 12 tūkst. 500 karių ir buvo naudojamos ginklų sistemos, gebančios nešti branduolinį užtaisą¹⁸⁷. 2013 metais vykusiose karinėse pratybose „Vakarai (Zapad) 2013“ dalyvavo jau apie 70 tūkst. karių, jų metu taip pat buvo imituojamas taktinių branduolinių ginklų panaudojimas¹⁸⁸. 2014 metais vykusios karinės pratybos „Vostok 2014“ buvo organizuotos Tolimuosiuose Rytuose¹⁸⁹. Šios pratybos buvo didžiausios nuo Sovietų Sąjungos laikų. Jose dalyvavo 100 tūkst. karių, 1 tūkst. 500 tankų, 120 lėktuvų ir 70 laivų¹⁹⁰. Pratybų mastas demonstruoja augantį poreikį gebėti valdyti ir vadovauti dideliems pajėgumams, vykdant vienos strateginės krypties karines operacijas, taip pat šios pratybos atskleidžia gebėjimą gana greitai dislokuoti didelius kiekius karinės technikos santykinai dideliais atstumais¹⁹¹.

Nuo 2013 metų Rusijos kariuomenės vadovybė į karinio parengimo planus įtraukė plataus masto netikėto patikrinimo pratybas (angl. *snap exercises*). Šių pratybų tikslas yra patikrinti karinių pajėgų gebėjimą greitai mobilizuoti ir dislokuoti karinius vienetus bei gebėjimą greitai atlikti paskirtas kovines užduotis. 2015 metais iš viso apie 300 tūkst. karių, 1 tūkst. orlaivių ir 280 laivų dalyvavo netikėto patikrinimo pratybose, organizuotuose visoje Rusijos teritorijoje¹⁹². Nors šio tipo pratybos buvo mokomojo pobūdžio, tačiau dėl pratybų masto ir informacijos trūkumo jos tapo dar vienu destabilizuojančiu veiksniu įtampos su Vakarais laikotarpiu. Didžiausia grėsmė Rusijos kaimynystėje esančioms valstybėms yra ta, kad netikėto patikrinimo pratybos per keletą valandų gali virsti plataus masto invazija.

Šalia nemažo dėmesio sulaukiančių didelio masto karinių pratybų taip pat vyksta ir daug mažesnio masto pratybų, apimančių oro desanto kariuomenės, oro gynybos ir kitus specializuotus karinius vienetus. Rusijos gynybos ministerijos duomenimis, 2014 metais vyko 3 tūkst. karinių

¹⁸⁷ McDermott R., „Zapad 2009 Rehearses Countering a NATO Attack on Belarus“, *Eurasia Daily Monitor*, 6 (179), 2009, http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=35558#.Vd3b3KSFOUk; Wikileaks, *NATO-Russia: NAC Discusses Russian Military Exercises*, US Mission to NATO, 2009/11/23, <http://www.aftenposten.no/spesial/wikileaksdokumenter/23112009-NATO-RUSSIA-NAC-DISCUSSES-RUSSIAN-MILITARY-EXERCISES-6276946.html>

¹⁸⁸ Blank S., „What Do the Zapad 2013 Exercises Reveal?“, *Eurasia Daily Monitor*, 10 (177), 2013, http://www.jamestown.org/regions/europe/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=41449&tx_ttnews%5BbackPid%5D=51&cHash=e521c4aeb4f9cc99f736bed9a7669601#.Vd3dPqSFOUk; Croft A., „Insight - Russia's nuclear strategy raises concerns in NATO“, *Reuters*, 2015/02/04, <http://uk.reuters.com/article/2015/02/04/uk-ukraine-crisis-russia-nuclear-insight-idUKKBN0L825A20150204>

¹⁸⁹ Tokio didelio masto karinės pratybos organizuojamos vieną kartą per metus vis kitoje karinėje apygardoje. Pavyzdžiui, 2013m. tokio tipo pratybos vyko Vakarų karinėje apygardoje („Zapad 2013“), o 2015 m. planuojama pratybas „Centre 2015“ vykdyti Centrinėje karinėje apygardoje.

¹⁹⁰ ITAR-TASS, *Russia's large-scale military drills Vostok*, 2014/09/25, <http://itar-tass.com/en/russia/750825>

¹⁹¹ Didžiausios Rusijos pratybos vykdytos nuo 2014 metų europinėje Rusijos dalyje išvardintos 4 priede.

¹⁹² Russian Defence Ministry, *Combat training building-up*, 2015, <http://eng.itogi2015.mil.ru/combatt-training>

pratybų, o 2015 metais jų buvo planuojama 25 proc. daugiau¹⁹³. Tai, vėlgi, rodo padidėjusį poreikį gerinti karių karinį pasirengimą, ruošti juos galimiems realiems kariniams konfliktams.

Rusijos karinių pratybų tikslas yra daugialypis. Visų pirma, intensyvios pratybos reikalingos siekiant pagerinti operacinį karinių vienetų pasirengimą ir įvertinti karinės transformacijos progresą. Pratybos taip pat reikalingos siekiant parengti karines pajėgas operacijoms užsienio valstybėse – kaimyninėse ir, esant būtinybei, toliau nuo Rusijos sienos esančiose valstybėse. Karinių pratybų metu, ypač masinių pratybų, tokių kaip „Zapad“, vienas iš tikslų sugebėti per labai trumpą laiką koordinuotai perdislokuoti labai dideles jungtines karines pajėgas dideliais atstumais. Rusijos gynybos ministerija, atsižvelgdama į Rusijos geopolitinę situaciją ir identifikuojamas grėsmes, nurodo, kad vienas svarbiausių jos tikslų yra strateginis mobilumas, t. y. Rusijos kariuomenė turi būti pajėgi per 72 valandas dislokuoti 65 tūkst. karių 3 tūkst. km atstumu¹⁹⁴.

Rusijos užsienio ir saugumo politikos lygiu Rusijos karinės pratybos yra skirtos pasiųsti NATO ir NATO šalių partneriams aiškią žinią. Pirma, branduolinės ir konvencinės plataus masto karinės pratybos naudojamos kaip priemonė didinti atgrasymo politikos efektą – bet koks mėginimas daryti poveikį Rusijos užsienio ar saugumo politikai naudojant karinius veiksmus bus atremtas karinėmis priemonėmis. Todėl, pavyzdžiui, 2015 metų kovą vykusią didelio masto karinių pratybų laikas neatsitiktinai sutapo su referendumo dėl Krymo statuso metinėmis ir vėliau sekusia Krymo aneksija. Ši atgrasomojo pobūdžio žinutė taip pat paaiškina, kodėl karinės pratybos taip dažnai vykdomas vietovėse, kurias Rusija laiko pažeidžiamomis: Kaliningrado srityje, Tolimojoje Šiaurėje ar Kryme. Antra, be raudonųjų linijų nustatymo, Rusijos karinės pratybos taip pat siunčia platesnio pobūdžio žinią, skirtą NATO šalių sprendimų priėmėjams ir bendrai visai visuomenei. Pratybos skirtos ne tik įbauginti, bet ir paskatinti NATO šalių politikus ir visuomenę pasisakyti prieš NATO pajėgumų didinimą šalia Rusijos sienos. Kai kurios pratybos turėtų būti suprantamos kaip NATO partneriams skirtas perspėjimas, pavyzdžiui, Švedijai ir Suomijai nesiekti NATO narystės ar artimo bendradarbiavimo su Aljansu. 2015 metų gegužę vykdytos netikėto patikrinimo karinių oro pajėgų ir oro gynybos vienetų karinės pratybos, kurios tam tikrais pratybų momentais vyko šalies šiaurėje, galėtų būti suprantamos kaip tiesioginis atsakas į tuo pačiu metu vykusias karines pratybas „Arktinis Iššūkis 2015“, kurias bendrai organizavo Norvegijos, Suomijos ir Švedijos karinės oro pajėgos. Trečia, kai kurios karinės pratybos gali būti skirtos paskleisti žinią, kad Rusija turi priemonių ir politinę valią panaudoti savo pajėgas kariniuose veiksmuose, kuriuose kariautų Rusija ir konkreti

¹⁹³ REUTERS, *Russia to carry out large-scale military drills in 2015*, 2014/12/01, <http://news.yahoo.com/russia-carry-large-scale-military-drills-summer-2015-130849798.html>

¹⁹⁴ Johnson D., “Russia’s Approach to Conflict – Implications for NATO’s Deterrence and Defence”, *Research Paper*, No. 111, NATO Defense College, 2015, p. 3.

NATO šalis ar NATO šalių grupė. 2014 metų rugsėjį prezidentas V. Putinas, kalbėdamas su Ukrainos prezidentu P. Poroshenko, pažymėjo, kad, reikalui esant, Rusijos pajėgos galėtų per dvi dienas būti ne tik Kijeve, bet ir Rygoje, Vilniuje, Taline, Varšuvoje ar Bukarešte¹⁹⁵. Nors šie V. Putino žodžiai yra hiperbolizuoti, tačiau nemažai Rusijos karinių pratybų, vykdytų Baltijos jūros regione, yra skirtos pademonstruoti NATO šalims, kad krizės metu Rusijos karinės pajėgos gali reaguoti greičiau ir efektyviau nei NATO. Galiausiai karinės pratybos kartu su propaganda apie NATO ir JAV agresyvius ketinimus, šalies viduje vaidina svarbų visuomenę vienijantį vaidmenį. Informavimas apie didelio masto karines pratybas pasitarnauja kaip priemonė įtikinti Rusijos visuomenę, kad nepaisant santykių krizės su Vakarais, Rusijos saugumą visiškai užtikrina karinių pajėgų galia. Karinės pratybos, „žaliųjų žmogeliukų“ panaudojimas Kryme ar Rusijos karinių pajėgų veiksmai Sirijoje yra priemonės, skirtos kelti patriotinius jausmus ir pasididžiavimą profesionaliai atliekamomis karinių pajėgų operacijomis bei turima vietinės gamybos modernia ginkluote. Be to, Rusijos karinės galios demonstravimas kariniuose paraduose, kurie pastaraisiais metais išaugo iki rekordinio dydžio, turi panašią reikšmę – kurstyti patriotinį užsidegimą ir skatinti pasididžiavimą karinėmis pajėgomis¹⁹⁶.

Apibendrinant galima teigti, kad Rusija siekia įgyti pranašumą prieš užsienio valstybes karinėje srityje ne tik ir netgi ne tiek prilygstant kariniu–techniniu išsivystymu, kiek pajėgumus ir operacinį planavimą pritaikydama veiksams, nukreiptiems prieš konkretų priešininką konkrečiomis strateginėmis kryptimis, pasinaudojant jo silpnosiomis pusėmis ir kartu su karinėmis priemonėmis taikant platų nekarinių priemonių kompleksą. Esminis Rusijos tikslas – ginkluotosios pajėgos, gebančios ypač greitai generuoti pajėgumus konflikto kryptimi, kiek įmanoma sumažinant oponento ankstyvojo perspėjimo apie Rusijos pasirengimą kariniam konfliktui galimybes. Rusija siekia, kad jos karinės reakcijos laikas būtų gerokai trumpesnis už NATO. Jau šiuo metu Rusija gebėtų per 24–48 val. sugeneruoti ir perdislokuoti pajėgumus, kurių pakaktų pradėti kovos veiksmus prieš Baltijos valstybes¹⁹⁷. Visa tai reiškia, kad šiandien NATO susiduria su Rusijos gebėjimu staigiai užimti riboto dydžio teritoriją, esančią Rusijos kaimynystėje, taip pat ir Baltijos šalis bei Lenkiją. Todėl tikėtina, kad Rusija potencialiai galėtų įvykdyti tokį agresijos aktą anksčiau, negu Aljanso politinė vadovybė gebėtų sureaguoti.

¹⁹⁵ Huggler J., “Putin privately threatened to invade Poland, Romania and the Baltic States”, *The Telegraph*, 2014/09/18, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/11106195/Putin-privatelythreatened-to-invade-Poland-Romania-and-the-Baltic-states.html>

¹⁹⁶ 70-osioms Pergalės dienos metinėms skirtame kariniame parade Maskvoje dalyvavo per 16,5 tūkst. karių, 200 karinės technikos vienetų ir 143 lėktuvų ir sraigtasparnių. BNS, ELTA, *Rusija demonstruoja galią: prie Kremliaus – didžiulis karinis paradas*, 2015 m. gegužės 9 d., <http://www.delfi.lt/news/daily/world/rusija-demonstruoja-galia-prie-kremliaus-didziulis-karinis-paradas.d?id=67921778>

¹⁹⁷ Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas ir Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos, *Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas*, 2016, p. 10.

Apibendrinant Rusijos karinės transformacijos eigą, galima teigti, kad karinių išlaidų, karinių pajėgumų ir karinio aktyvumo dinamika atspindi transformacijos pastovumą ir kryptingumą. Iš 4 lentelės galima pastebėti, kad svarbiausi sprendimai, susiję su gynybos išlaidų didinimu, buvo priimti 2009 ir 2015 metais. Šie trys laikotarpiai atspindi reikšmingus transformacijos ir jos vizualizacijos etapus. 2009 metais finansavimas didinamas 1 proc. BVP iki 4,14 proc. – tai sutampa su 2008 metais pradėta karine transformacija ir karu Gruzijoje. Nuo 2009 metų nuolatos augęs kariuomenės finansavimas piką pasiekė 2015 metais. Smarkiai didinamos karinės išlaidos (1 proc. BVP, iki 5,39 proc.) sutapo su 2014 metais pradėtais kariniais veiksmais Ukrainoje ir besitęsiančia karine transformacija.

Metai	Organizacinės struktūros reformos etapai	Perginklavimo reformos etapai	Karinis aktyvumas	RUS karinės išlaidos (proc. BVP)
2008	Taktinio lygmens reforma	n/a	Karas Gruzijoje	3,33
2009	Taktinio lygmens reforma	n/a	Strateginės pratybos „Vakarai“	4,14
2010	Taktinio lygmens reforma	Ginkluotės modernizavimas	Strateginės pratybos „Rytai“	3,82
2011	Operacinio ir strateginio lygmens reforma	Ginkluotės modernizavimas	Strateginės pratybos „Centras“	3,67
2012	Operacinio ir strateginio lygmens reforma	Ginkluotės modernizavimas	Strateginės pratybos „Pietūs“	3,99
2013	GM ir kitų RUS ginkluotųjų žinybų pajėgų optimizavimas	Ginkluotės modernizavimas	Strateginės pratybos „Vakarai“	4,20
2014	GM ir kitų RUS ginkluotųjų žinybų pajėgų optimizavimas	Ginkluotės modernizavimas	Karas Ukrainoje Strateginės pratybos „Rytai“	4,52
2015	GM ir kitų RUS ginkluotųjų žinybų pajėgų optimizavimas	Ginkluotės modernizavimas	Karas Ukrainoje Karas Sirijoje Strateginės pratybos „Centras“	5,39
2016	n/a	Naujos ginkluotės įsigijimas (iki 2020 metų)	Karas Ukrainoje Karas Sirijoje Strateginės pratybos „Pietūs“	4,17

4 lentelė. Rusijos karinės transformacijos eiga¹⁹⁸.

¹⁹⁸ Atlikta autoriaus.

2.3. Rusijos užsienio ir saugumo politika Baltijos šalių atžvilgiu

Analizuojant Rusijos karinės transformacijos poveikį Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai, svarbu įvertinti ne tik Rusijos gynybinių pajėgumų kaitą (didinimą) ir jų poveikį Baltijos šalių saugumui, bet ir šios transformacijos raišką viešai deklaruojamoje užsienio ir saugumo politikoje. Kitaip sakant, svarbu įvertinti, kaip Rusijos užsienio ir saugumo politikoje traktuojama Baltijos šalis. Ši analizė papildo jau atliktą Rusijos karinės transformacijos eigos analizę, padėdama atskleisti, kaip pagrindiniai tikslai (įtakos posovietiniame regione išlaikymas ir jos didinimas bei nacionalinio saugumo užtikrinimas), kurių siekia Rusija, vykdydama karinę transformaciją, yra deklaruojami viešai (pateikiami strateginiuose dokumentuose ir viešai išsakomi aukščiausių šalies pareigūnų) bei kokį vaidmenį šiame kontekste atlieka Baltijos šalys. Galima teikti, kad viešai deklaruojama politika atspindi Rusijos užsienio ir saugumo politikos prioritetes kryptis bei atskleidžia valstybės poziciją kitų tarptautinės sistemos subjektų, taip pat ir Baltijos valstybių, atžvilgiu.

2.3.1. Rusijos užsienio politika

Siekiant įvertinti Rusijos karinės transformacijos keliamas grėsmes Baltijos šalims, būtina gerai suprasti Rusijos užsienio politikos interesus šio regiono atžvilgiu. Užsienio politikos tikslų ir siekių identifikavimas leidžia (iki tam tikro lygio) prognozuoti šalies elgseną tarptautinėje sistemoje, padeda nustatyti prioritetus bei suteikia galimybę suprasti, kokias priemones šalis gali panaudoti politiniams tikslams pasiekti. Išanalizavus ir įvertinus Rusijos užsienio politikos interesus Baltijos šalių atžvilgiu, galima iš dalies prognozuoti Rusijos elgseną šiame regione, t. y. kokių politinių ar saugumo tikslų skatinama Rusija galėtų panaudoti karinę jėgą prieš Baltijos valstybes. Be to, užsienio politikos tikslų įgyvendinimo priemonių, taip pat ir karinių, panaudojimo sąlygų supratimas leidžia įvertinti Rusijos karinės transformacijos keliamas grėsmes.

Remiantis Lietuvos saugumo tarnybų parengtu Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimu, Rusijos užsienio politikos esminiai tikslai – (1) atkurti didžiosios galybės statusą ir užsitikrinti vieną svarbiausių vaidmenų tarptautinėje politikoje, (2) atkurti visišką dominavimą posovietinėje erdvėje, kurią Rusija priskiria savo išskirtinių interesų sferai¹⁹⁹. Anot politikologės Dovilės Jakniūnaitės, postsovietinio regiono, taip pat ir Baltijos valstybių, priskyrimas sau [Rusijai] remiasi ne tik istoriniais, bet ir geopolitiniais, ekonominiais argumentais, taip pat „savininkišku“ šių teritorijų

¹⁹⁹ Ten pat, p. 5.

suvokimu²⁰⁰. Tačiau Baltijos šalys yra vienintelės iš postsovietinių valstybių, kurios niekada nerodė noro jungtis į Rusijos siūlomus integracinius projektus, ir vienintelės iš jų tapo ES ir NATO narėmis. Rusijos politinis elitas suvokia šį išskirtinumą ir dėl to santykis su Baltijos šalimis yra kitoks, nei su kitomis postsovietinėmis valstybėmis²⁰¹. Todėl tarptautiniame kontekste Baltijos valstybės vis rečiau yra laikomos Rusijos erdvės dalimi ir vis dažniau vertinamos kaip Vakarų Europos dalis.

Rusijos santykių su Baltijos valstybėmis plėtojimuisi poveikį daro keletas svarbių veiksnių. Visų pirma, santykinis ir struktūrinis galios disbalansas tarp Rusijos ir Baltijos šalių. Antra, Rusija nenori pripažinti to, kad Baltijos šalys atsiskyrė nuo Rusijos įtakos sferos ir tapo Vakarų dalimi (ir, tikėtina, niekada su tuo nesusitaikys). Trečia, Rusijos ir Baltijos šalių santykių pobūdžiui didelę įtaką turi teritorinis artumas, ekonominiai ir energetiniai saitai bei istorinė praeitis. Visi šie veiksniai, ypač istorinė praeitis, kuria nesaugumo jausmą Baltijos valstybėse, o Rusija jaučia istorinį ir egzistencinį imperatyvą išlaikyti savo įtakos zoną šiame regione.

Dabartiniai dvišaliai Rusijos ir Baltijos valstybių santykiai yra labiau priešiški nei draugiški – dažnai naudojama abipusė kritika, girdima agresyvi retorika iš Rusijos pusės, o Baltijos šalių vykdoma saugumo politika Rusijoje vertinama kaip tiesioginė grėsmė jos nacionaliniam saugumui. Esminiai dvišalių santykių iššūkiai – Baltijos valstybių karinio ir energetinio saugumo siekiai, skirtingo istorijos interpretavimo klausimai ir rusakalbių padėtis Baltijos šalyse – nesikeičia ilgus metus ir nėra sprendžiami dvišalių santykių lygmeniu. Verta pastebėti, kad dažniausiai Baltijos valstybių ir Rusijos santykiai sprendžiami įvairių tarptautinių organizacijų lygiu. Baltijos valstybės yra per mažos, kad galėtų daryti tiesioginį poveikį Rusijos užsienio politikai, todėl būdamos JT, NATO, ES, ESBO narėmis naudojasi šiomis organizacijomis kaip instrumentais savo tikslams Rusijos atžvilgiu pasiekti.

Galima teigti, kad Rusijos interesai Baltijos šalių atžvilgiu yra tiek dvišalio, tiek regioninio pobūdžio, apimantys ekonominę, sociokultūrinę ir ypač energetinio bei karinio saugumo sritis. Žymus Rusijos politologas Dmitrijus Treninas taip apibendrina Rusijos interesus Baltijos valstybėse: Rusija stengiasi neleisti dislokuoti NATO infrastruktūros Baltijos valstybėse, siekia įsigyti infrastruktūros elementus šiose šalyse, priversti Latviją ir Estiją sumažinti reikalavimus, svarstant pilietybės suteikimo rusų tautybės asmenims klausimą ir ginti istorinį Sovietų Sąjungos naratyvą apie jos pastangas išvaduoti Europą nuo nacionalizmo²⁰².

²⁰⁰ Jakniūnaitė D., „Baltijos valstybės ir Rusija: liminali dvišalių santykių būseną“, *Politologija*, 3 (71), 2013

²⁰¹ *Ten pat.*

²⁰² Trenin D., „Russian Policies toward the Nordic-Baltic Region“, in Nurick R., Nordenman M., ed., *Nordic-Baltic Security in the 21st Century. The Regional Agenda and the Global Role*, Atlantic Council, 2011, p. 47.

Svarstant Rusijos karinės agresijos prieš Baltijos šalis galimybę, paminėtini keleriopi veiksniai, galintys tapti jos priežastimi. Visų pirma, politinės ir emocinės priežastys. Baltijos šalys ilgą laiką buvo sudedamoji Rusijos imperijos dalis, taip pat didžiąją XX amžiaus dalį jos buvo Sovietų Sąjungos okupacijoje. Rusijos valdžia ypač vertino europietiškąją savo teritorijos dalį, todėl nemažai investavo į šio regiono industrializaciją ir militarizaciją. Tačiau Sovietų Sąjungos žlugimas kartu reiškė ir šių procesų pabaigą. Šiuo metu yra likusios tik apleistos gamyklos ir karinės bazės. Vieninteliu vertingu Rusijos palikimu laikytini rusakalbiai imigrantai, kurių ypač daug yra Latvijoje ir Estijoje. Abiejose šalyse 9-ojo dešimtmečio pradžioje imtasi aktyvių veiksmų, kuriais siekta sujungti pilietybės neturinčius asmenis į atskirą bendruomenę. Šis Latvijos ir Estijos valdžios siekis buvo iš esmės politiškai motyvuotas. Latvijos nacionalinės partijos baiminosi, kad rusakalbiai rinkėjai gali išrinkti antivakarietiškas politines jėgas, kurios galėtų trukdyti Latvijos ir Estijos narystės NATO ir glaudesnio bendradarbiavimo su JAV siekiam. Vis dėlto per pastaruosius dvidešimt metų šiose šalyse priimti natūralizacijos įstatymai, suteikę galimybę pilietybės neturintiems rusų tautybės asmenims ją gauti, patvirtino ankstesnius nuogąstavimus, kad rusakalbiai rinkimuose bus linkę balsuoti už prorusiškas partijas. Šiuo metu toliau išliekant reikšmingam pilietybės neturinčių rusakalbių asmenų skaičiui šiose šalyse, Rusija savo užsienio politikoje nemažą dėmesį skiria šių asmenų apsaugai.

Rusijos užsienio politikos kryptį, skirtą civilinėmis ir karinėmis priemonėmis apsaugoti rusakalbius asmenis, užuomazgos pastebimos jau B. Jelcino prezidentavimo laikotarpiu. Vis dėlto ši linija buvo esmingai išplėta šaliai pradėjus vadovauti V. Putinui. Rusija ypač daug investavo, siekdama sukurti vadinamąjį „rusiškąjį pasaulį“ – organizacijų tinklą, kurio atsakomybė būtų rusų kalbos, švietimo ir mokslo bei kultūros apsauga už Rusijos ribų. Latvijoje keletas tokių organizacijų, kaip „Pilietybės neturinčiųjų kongresas“, prorusiškų pažiūrų partija „Zarya“, „Rusijos nacionalinė sąjunga“, rodo atvirą pasipriešinimą Latvijos vyriausybei ir yra persekiojamos nacionalinių teisėtvarkos institucijų. 2008 metais Gruzijoje ir 2014 metais Ukrainoje vykusių įvykių kontekste Rusija viešai reiškė kaltinimus šių šalių piliečiams vykdant smurtinius veiksmus prieš rusakalbius, gyvenančius šiose šalyse, ir tuo grindė savo veiksmus, kuriais siekta apsaugoti savo tėvynainius. Baltijos šalyse vienintelis toks smurto protrūkis buvo „bronzinio kareivio“ riaušės 2006 metais Taline, kai Rusija surengė masines kibernetines atakas ir iš Rusijos siuntė sukilimą kurstančius asmenis. Turėdama pakankamai finansinių išteklių ir lojalius agentus, Rusija gali inicijuoti smurtines provokacijas, siekdama gauti *casus belli* įsiveržimui arba kišimuisi į kitos šalies vidaus reikalus. Rusakalbių bendruomenė išlieka svarbus Rusijos provokacijų ir Rygos bei Talino nerimo šaltinis. Verta pažymėti, kad Talinas atliko nemažai sėkmingų veiksmų rusakalbių integracijos kontekste. Tuo tarpu Latvijai integruoti rusakalbius sekėsi sunkiau. Didžiausia Latvijos Saeimas parlamentinė

frakcija „Santarvė“ yra laikoma opozicijoje, ir dėl šios frakcijos ryšių su Kremliumi dauguma Latvijos partijų susitarė palikti ją valdžios nuošalyje. Savo jurisdikcijoje turėdama Rygą ir Rēzeknės savivaldybę ir įsivėlusį į nemažai korupcijos skandalų „Santarvės“ frakcija vis dar turi pakankamai lojalių rinkėjų. 2012 metais rusakalbiams radikalams pavyko surengti referendumą, kuriuo buvo siekiama antrąją valstybinę kalbą paskelbti rusų kalbą ir kuris neįvyko nesusirinkus reikiamam skaičiui rinkimų teisę turinčių piliečių. Vis dėlto rusų ir latvių kalbos išlieka vyraujančiu stipriai politizuotu klausimu, dažnai pasitaikančiu politinėje retorikoje. Naujausi tyrimai rodo, kad rusakalbiai jaučia iš latvių kylančią grėsmę, ypač tuose regionuose ar miestuose, kuriuose jie sudaro etninę daugumą (Ryga, Daugpilis, Latgalos regionas). Tuo tarpu tuose regionuose, kuriuose etninę daugumą sudaro latviai (Kuržemės, Vidžemės regionuose), rusakalbiai nejaučia grėsmės ir reiškia palaikymą nacionalinėms Latvijos politinėms kryptims. Apibendrinant galima pasakyti, kad Rusija turi nemažai priešasčių, įskaitant ir realias, ir įsivaizduojamas, imtis priešiško karinių veiksmų, siekiant apginti rusakalbius tėvynainius, gyvenančius šiame regione.

Antroji galima Rusijos priešiško veiksmų Baltijos šalių atžvilgiu ir galimos karinės atakos priežastis yra Rusijos politinė nesantaika su NATO ir, apskritai, su visa Euroatlantine bendruomene. V. Putinas ir jo valdantysis elitas, savo politinę karjerą pradėję paskutiniaisiais Sovietų Sąjungos gyvavimo dešimtmečiais, vis dar stipriai apgailestauja dėl Sovietų Sąjungos griūties ir tiesiogiai kaltina JAV ir Vakarų šalis priešiško veiksmų, kuriais siekta sugriauti Sovietų Sąjungą. Galima teigti, kad savo karjeros pradžioje V. Putinas norėjo užmegzti gerus santykius su JAV ir Jungtine Karalyste, bandydamas palenkinti Tony Blair'ą ir George'ą W. Bush'ą savo pusėn, tačiau buvo stipriai nuviltas, pamatęs, kad pastarieji imasi veiksmų, prieštaraujančių jo interesams. Pavyzdžiui, Rytų Europos šalių priėmimas į NATO ar Vakarų reiškiamą paramą demokratiniams judėjimams Gruzijoje, Ukrainoje ir net pačioje Rusijoje. Rusijos valdžia visas demokratines revoliucijas buvusiose Sovietų Sąjungos šalyse linkusi traktuoti kaip JAV Centrinės žvalgybos agentūros vykdomą planą. Todėl Rusija neatmeta galimybės, kad toks planas gali būti įgyvendintas taip pat ir jos teritorijoje. Rusiška propaganda sukūrė „Rusijos tvirtovės“, apsuptos NATO ir Kinijos, naratyvą. Todėl, siekdama sulaikyti šią savo pačios susikurtą „grėsmę“, Rusija ėmė didinti savo karinę galią ir stipriai riboti politines laisves. Atsižvelgus į tai, galima būtų teigti, kad vienas iš Rusijos ateities scenarijų galėtų būti įvykdyti atgrasantį lokalaus pobūdžio konfliktą, siekiant neleisti NATO plėsti savo ribas Rusijos sienų link. Šiuo metu tokie atgrasomieji lokalūs konfliktai vyksta Ukrainoje, siekiant užkirsti kelią pastarosios prisijungimui prie NATO ir ES, bei Sirijoje, kur siekiama išlaikyti savo politinę įtaką. Galima numanyti, jog Rusijai toliau jaučiant grėsmę dėl NATO aktyvėjančio dalyvavimo Baltijos šalyse, Rusija gali panaudoti prevencinio pobūdžio karinę ataką, siekdama atgrasinti NATO nuo tolesnės plėtros ir pajėgumų didinimo Rusijos kaimynystėje.

Trečiaja Rusijos karinės atakos prieš Baltijos šalis priežastimi galėtų būti Rusijos siekis pasinaudoti kariniu konfliktu kaip priemone, skirta sutelkti ir valdyti mases Rusijos viduje. Rusijos visuomenė reiškė atvirą palaikymą Krymo aneksijai ir Rytų Ukrainoje vykdomiems veiksams bei intervencijai Sirijoje. Nuo sovietmečio karas išliko Rusijos propagandos centrine ašimi ir, nepaisant ekonominių sunkumų, su kuriais susiduria šalis, yra tinkama priemonė, siekiant sutelkti ir išlaikyti visišką visuomenės paramą. Galima daryti prielaidą, jog atsiradus ekonominio žlugimo tikimybei (ar esant kitoms vidinio pobūdžio krizinėms situacijoms), karas prieš NATO, saugumizuotas ir dažnai pasitaikantis propagandinėje retorikoje, galėtų būti priemonė, kurios Rusija galėtų imtis, siekdama sutelkti savo piliečius.

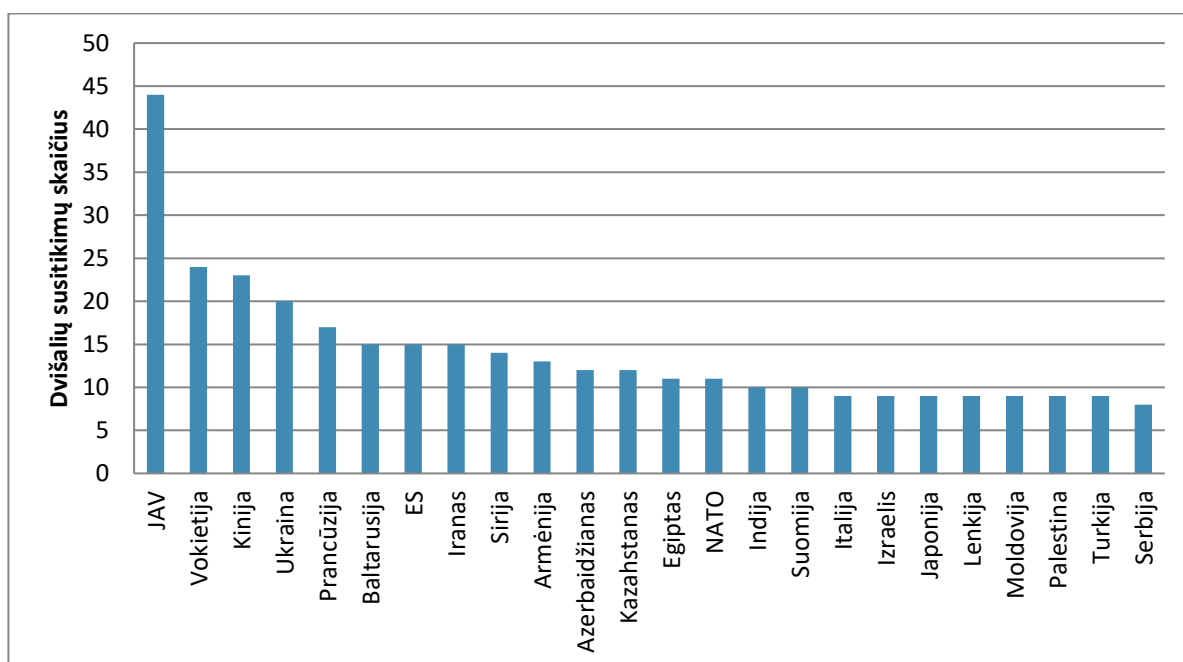
Galima teigti, kad NATO pajėgumų didinimas Baltijos šalyse ir, apskritai, narystė NATO ir ES, yra svarbus atgrasomasis veiksnys, sulaikantis Rusiją nuo karinės atakos prieš Baltijos šalis. Viena vertus, galima manyti, jog Rusija galėtų surizikuoti pulti Baltijos šalis, manydama, kad NATO, siekdama išvengti branduolinio ar plataus masto konvencinio konflikto, galėtų „paukoti“ Baltijos šalis. Tačiau tikėtina, kad Rusija nerizikuotų pradėti karo su Baltijos valstybėmis, nes nenorėtų vienu metu pradėti karinio konflikto su visomis NATO narėmis, kuris dėl didelio NATO karinių pajėgumų pranašumo, reikštų neišvengiamą Rusijos pralaimėjimą. Be to, tokie Rusijos veiksmai iš esmės reikštų visišką tarptautinę izoliaciją, kuri tik paaštrintų itin sudėtingą ekonominę ir politinę šalies situaciją, o karinės atakos nesėkmės atveju, tikėtina, kad, geriausiu atveju, žlugtų Rusijos politinis režimas, blogiausiu – prasidėtų branduolinis karas. Šios hipotetinės priežastys turėtų būti pakankama sąlyga, norint atgrasinti Rusiją nuo planų vykdyti karinę intervenciją į Baltijos šalis.

Siekiant detalumo ir pagrįstumo vertinant Rusijos užsienio politiką Baltijos šalių atžvilgiu, šioje darbo dalyje atliekama Rusijos užsienio reikalų ministro Sergejaus Lavrovo retorikos analizė. Šiai analizei pasirinkta S. Lavrovo viešoji retorika Baltijos šalių atžvilgiu per 8 metų laikotarpį (2008–2016 metais). Atliekant S. Lavrovo retorikos analizę, nagrinėjami empiriniai duomenys (S. Lavrovo vieši pasisakymai), interpretuojant juos Baltijos šalių ir Rusijos santykių plotmėje. S. Lavrovo diskurso analizės objektas – Baltijos valstybės. Raktiniai žodžiai, kurie naudojami atliekant tyrimą – Baltijos valstybės, Baltijos šalys, Lietuva, Latvija ir Estija. Ypatingas dėmesys S. Lavrovo diskurso analizėje yra skiriamas turiniui ir raiškai, t. y. kaip dažnai ir kokiame kontekste yra minimos Baltijos šalys. S. Lavrovo pasirinkimą šiai analizei lėmė keletas veiksnių: pirma, S. Lavrovas yra Rusijos politinio elito atstovas, turintis didelę įtaką formuojant, organizuojant, koordinuojant ir įgyvendinant šalies užsienio ir saugumo politiką; antra, S. Lavrovo viešuose pasisakymuose, palyginus juos su V. Putino retorika, yra skiriama kur kas daugiau dėmesio Rusijos užsienio ir saugumo politikai Baltijos šalių, NATO ir ES atžvilgiu, ir trečia, tyrimui reikalingi duomenys (visos S. Lavrovo viešos kalbos

ir straipsniai 2018–2016 metų laikotarpiu) pateikti viename šaltinyje – oficialiame Rusijos užsienio reikalų ministerijos internetiniame puslapyje, tai leidžia nuosekliai ir išsamiai atlikti retorikos analizę.

Per visą tiriamąjį laikotarpį Rusijos užsienio reikalų ministras S. Lavrovas turėjo 656 dvišalius susitikimus. Aktyviausi dvišaliai santykiai buvo su JAV (44 susitikimai), Vokietija (24 susitikimai) ir Kinija (23 susitikimai). Taip pat Rusija aktyvius diplomatinis santykius palaikė su Ukraina, Prancūzija, Baltarusija, ES, Iranu, Sirija, Armėnija ir Azerbaidžanu (11 paveikslas). Galima konstatuoti, kad dvišalių santykių su tam tikromis šalimis aktyvumui poveikį darė Rusijos užsienio ir saugumo politikos prioritetai ir jos interesai tų šalių atžvilgiu. Kuo aktyvesni Rusijos diplomatiniai santykiai su tam tikra šalimi, tuo Rusijos interesai tos šalies atžvilgiu yra stipresni. Kaip galima matyti iš 11 paveikslo, tiriamuoju laikotarpiu Rusijos dvišaliai santykiai su JAV buvo patys aktyviausi ir Vokietiją susitikimų skaičiumi lenkė beveik du kartus. Tai sietina su vienu svarbiausių Rusijos užsienio politikos tikslų – Rusijos kaip didžiosios pasaulio valstybės statuso atkūrimu daugiapoliame pasaulyje.

Aktyvūs santykiai nebūtinai reiškia, kad jie yra draugiški. Rusijos ir JAV dvišalio bendradarbiavimo atveju, didelis diplomatinis aktyvumas galimai reiškę didelį tarptautinį konkurencingumą ir interesų susikirtimą, t. y. JAV ir Rusija yra strateginės varžovės. Nuo Sovietų Sąjungos žlugimo Rusija visada siekė, kad tarptautinė sistema būtų daugiapolės struktūros. Tai reiškia, kad vienpolė tarptautinės sistemos sankloda, kurios, Rusijos manymu, siekia JAV, jai nėra priimtina dėl JAV vienašališkumo grėsmės tarptautinėje sistemoje. Rusija siekia neleisti JAV vienašališkai siekti savo užsienio politikos tikslų tarptautinėje erdvėje, o ypač Rusijos interesų zonose.

Santykių su Europos šalimis kontekste, 2008–2016 metais aktyviausi Rusijos dvišaliai diplomatiniai santykiai buvo su Vokietija ir Prancūzija. Santykiai su šiomis šalimis yra intensyvūs, nes jos yra vienos ekonomiškai stipriausių ir įtakingiausių ES valstybių. Rusija, koncentruodama savo pastangas į kelias galingas regiono valstybes, gali efektyviau pasiekti savo užsienio politikos tikslus, nei tuomet, kai diplomatinės pastangos skiriamos visoms regiono valstybėms po lygiai, nepriklausomai nuo valstybės dydžio ir galios. Didelis dvišalių susitikimų skaičius su Vokietija (kaip, beje, ir su Prancūzija) nebūtinai reiškia, kad santykiai su šiomis valstybėmis yra abipusiškai draugiški. Pavyzdžiui, Vokietija buvo viena aktyviausių Europos valstybių, pasisakiusių už ekonominių sankcijų įvedimą Rusijai, po to, kai pastaroji aneksavo Krymą. Be to, Vokietija reikšmingai prisidėjo prie NATO priešakinių pajėgumų stiprinimo Baltijos valstybėse, nors Rusija šią NATO iniciatyvą vertina kaip grėsmę nacionaliniam saugumui. Rusijos užsienio politikoje Vokietija ir Prancūzija vertinamos labiau ne kaip partnerės, o kaip valstybės, su kurių pagalba būtų galima daryti įtaką visai Europai, taip pat ir Baltijos valstybėms.

Tiriamuoju laikotarpiu Rusijos diplomatiniai santykiai su Baltijos valstybėmis nebuvo intensyvūs. Tai lėmė Baltijos valstybių dydis ir jų proeuropietiška politika. Rusijos užsienio reikalų ministras S. Lavrovas 2008–2016 metų laikotarpiu turėjo du dvišalius susitikimus su Latvijos atstovais, vieną susitikimą – su Estijos delegacija ir du dvišalius susitikimus – su Lietuvos užsienio reikalų ministru. Taigi per 8 metus Rusijos užsienio reikalų ministras turėjo tik penkis dvišalius susitikimus su Baltijos šalių atstovais. Tai rodo, kad Rusija nėra suinteresuota palaikyti dvišalius santykius su Baltijos valstybėmis, bet tai nebūtinai reiškia, kad ji neturi interesų šiame regione. Kaip jau buvo minėta ankščiau, Rusija jaučia istorinį ir egzistencinį imperatyvą išlaikyti savo įtakos zoną Baltijos šalyse.

Analizuojamu laikotarpiu (2008–2016 metais) Lietuvos ir Rusijos užsienio reikalų ministrai susitiko du kartus. 2011 metų vasarį tuometis Lietuvos užsienio reikalų ministras Audronis Ažubalis susitiko su S. Lavrovu Maskvoje. Kadangi jis Rusijoje viešėjo ne tik kaip Lietuvos atstovas, bet taip pat kaip Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) pirmininkas, todėl šio vizito pagrindinis tikslas buvo pristatyti Rusijai Lietuvos pirmininkavimo ESBO prioritetus ir aptarti organizacijos veiklą 2011 metais. Susitikimo metu taip pat buvo aptarti dvišaliai santykiai. Po susitikimo su Rusijos kolega S. Lavrovu A. Ažubalis sakė įžvelgiantis pavojų, kad dabar stabilūs

²⁰³ Parengta autoriaus.

santykiai gali peraugti į stagnaciją, todėl santykiams reikalinga nauja dinamika²⁰⁴. Per susitikimą su S. Lavrovu buvo aptarti energetiniai bei istoriniai klausimai (okupacijų, stalinizmo ir nacizmo klausimai). 2011 m. gruodžio 5–6 d. S. Lavrovas dalyvavo Vilniuje vykusiame ESBO šalių užsienio reikalų ministrų susitikime, kurio metu susitiko abiejų šalių diplomatijos vadovai. Dvišalio susitikimo metu buvo ypač akcentuojamas okupacinės žalos atlyginimo klausimas. Rusijos diplomatijos vadovas taip pat kalbėjo apie priešraketinės gynybos sistemas ir kovinės ginkluotės dislokavimą Kaliningrado srityje. Jis pareiškė, esą Rusija tokiais veiksmais jokių tarptautinių įsipareigojimų nepažeidžia – priešingai nei NATO, kurios ginkluotės prie Rusijos sienų daugėja²⁰⁵.

2008–2016 metų laikotarpiu Estijos ir Rusijos diplomatijos vadovai susitiko tik vieną kartą. 2014 m. vasario 18 d. Maskvoje įvyko Rusijos ir Estijos užsienio reikalų ministrų S. Lavrovo ir Urmo Paeto susitikimas, kurio metu jie pasirašė nemažai susitarimų, tarp jų – susitarimą dėl tarpvalstybinės sienos. Be sutarties sienų klausimų, ministrai taip pat pasirašė susitarimą dėl diplomatinio nekilnojamojo turto. Estijos užsienio reikalų ministras U. Paetas pareiškė pageidaujantis, kad jo šalis užmegztų glaudesnius ryšius su Rusija aukščiausiu lygiu ir išplėstų derybų temas. Anot Estijos ministro, stiprinant tarpvalstybinius santykius svarbiausia – valstybių vadovų bendravimo atvirumas ir dažnumas. U. Paeto manymu, nėra normalu, kai dviejų valstybių kaimynių vadovai susitinka taip retai. Taip pat susitikimo metu buvo aptartas rusų mažumos Estijoje klausimas. Kariniame kontekste Rusijos užsienio reikalų ministras išreiškė nuogąstavimus dėl NATO planų plėtoti priešraketinę sistemą Europoje bei NATO vykdomų 5-ojo straipsnio tarptautinių karinių pratybų²⁰⁶.

Tiriamuoju laikotarpiu S. Lavrovas su Latvijos kolegomis susitiko 2 kartus. Pirmą kartą Rusijos užsienio reikalų ministras su Latvijos užsienio reikalų ministru Marisu Riekstinsu susitiko 2008 m. spalio 23 d. Maskvoje. Antrą kartą S. Lavrovas susitiko su Latvijos užsienio reikalų ministru Edgarsu Rinkevicsu 2015 m. sausio 12 d., Latvijai pirmininkaujant ES Tarybai. Verta paminėti, kad pirmasis susitikimas tarp Latvijos ir Rusijos užsienio reikalų ministrų įvyko praėjus tik keliems mėnesiams nuo Rusijos karo su Gruzija; nepaisant to, kad Latvija viešai pasmerkė Rusijos karinius veiksmus Gruzijoje²⁰⁷. Tačiau šiame kontekste reikėtų paminėti, kad tai buvo Latvijos užsienio reikalų ministro atsakomasis vizitas į Rusiją (S. Lavrovas Latvijoje lankėsi 2007 metų gruodį, pirmą kartą nuo Latvijos nepriklausomybės atkūrimo). Taigi, tikėtina, kad vizitas buvo suplanuotas iš anksto, dar iki karo Gruzijoje. Šiame susitikime susitarta plėtoti ekonominius santykius, buvo aptarti

²⁰⁴ BNS, *Lietuvos ir Rusijos santykiams reikia naujos dinamikos – ministras A. Ažubalis*, 2011/02/02, <http://www.veidas.lt/lietuvos-ir-rusijos-santykiams-reikia-naujos-dinamikos-ministras-a-azubalis>

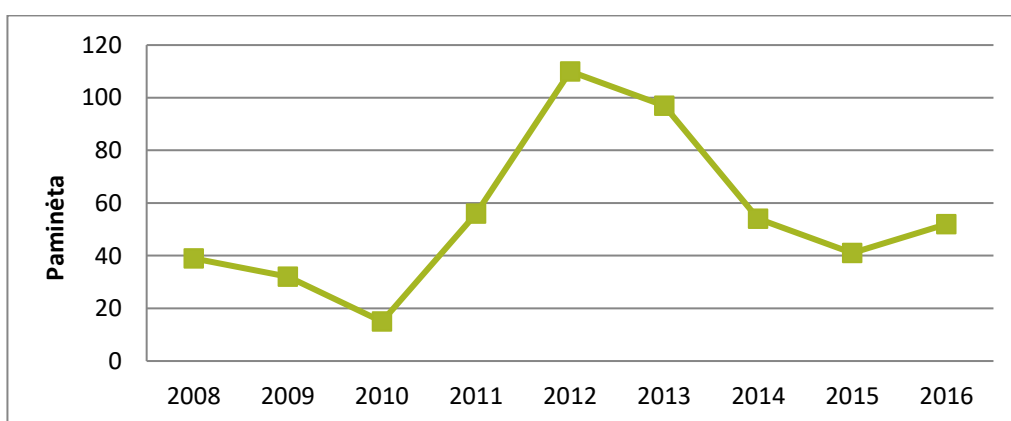
²⁰⁵ Černiauskas Š., „S. Lavrovas: A. Ažubalis man neparodė, kur vėžiai žiemoja“, *Delfi*, 2011/12/07, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/slavrovas-aazubalis-man-neparode-kur-veziai-ziemoja.d?id=52633389>

²⁰⁶ LŽ, *Išspręstas Estijos ir Rusijos sienos klausimas*, 2014/02/19, <http://lzinios.lt/lzinios/print.php?id=174003>

²⁰⁷ Gomez E. M., *Russia, Europe, new world order? “Welcome to the Hot Peace”*, Hearst Communications, 2008, <http://blog.sfgate.com/worldviews/2008/08/29/russia-europe-new-world-order-welcome-to-the-hot-peace/>

investicijų apsaugos ir dvigubo apmokestinimo, energetiniai klausimai (rusiškos naftos tiekimas). S. Lavrovas didelį dėmesį atkreipė į rusakalbių padėtį Latvijoje, pabrėžė, kad tėvynainių teisių apsauga yra vienas iš Rusijos užsienio politikos prioritetų. Diskutuota apie bendros istorinės praeities interpretavimo problematiką²⁰⁸. Antrojo S. Lavrovo susitikimo su E. Rinkevicsu Rygoje metu 2015 m. sausio 12 d. didžiausias dėmesys buvo skiriamas ES ekonominėms sankcijoms, įvestoms Rusijai dėl Krymo aneksijos ir Rusijos atsakomosioms sankcijoms. Iš esmės, pagrindinės susitikimo temos apėmė Rusijos–ES, o ne Rusijos–Latvijos santykius, todėl galima manyti, kad Rusijos užsienio reikalų ministras susitikimą su latvių kolega traktavo ne kaip dvišalį Rusijos–Latvijos susitikimą, o labiau kaip susitikimą su ES Tarybai pirmininkaujančios šalies atstovu. Nepaisant to, susitikimo metu taip pat buvo aptarti ir dvišaliai klausimai: pilietybės suteikimas rusų tautybės gyventojams, tėvynainių politikos vystymas, ekonominių ir prekybinių ryšių stiprinimas. Galima teigti, kad pagrindinis šio vizito tikslas buvo pasinaudoti Latvija, siekiant daryti įtaką ES sprendimams dėl prieš Rusiją nukreiptų sankcijų, atsižvelgiant į šias aplinkybes: (1) Latvija yra maža ir silpna ES ir NATO valstybė, esanti Rusijos kaimynystėje (gali pasiduoti stipresnės valstybės spaudimui); (2) iš visų Baltijos valstybių mažiausiai priešiška nusiteikusi prieš Rusiją (galimai dėl didžiausio rusų tautybės gyventojų skaičiaus Baltijos šalyse); ir (3) vizito metu Latvija pirmininkavo ES Tarybai (tuo metu turėjo santykinai reikšmingą įtaką ES sprendimams).

S. Lavrovas žodžius: „Baltijos“, „Lietuva“, „Latvija“, „Estija“, ir šių žodžių skirtingas gramatines formas per tiriamąjį laikotarpį paminėjo 496 kartus (12 paveikslas). Visos S. Lavrovo retorikos imtyje tai neatrodo labai reikšminga – tik 0,2 proc. iš viso diskurso.

12 pav. Rusijos užsienio reikalų ministro S. Lavrovo viešų pasisakymų metu paminėtų žodžių „Baltijos“, „Lietuva“, „Latvija“ ir „Estija“ skaičius (2008 metų sausis – 2016 metų rugpjūtis)²⁰⁹.

²⁰⁸ Veidas, *Ar kelia pavojų Baltijos šalyse rusų tautinė mažuma?*, 2014/03/17, <http://www.veidas.lt/ar-kelia-pavoju-baltijos-salyse-rusu-tautine-mazuma>

²⁰⁹ Parengta autoriaus.

2008 metais Rusijos užsienio reikalų ministras S. Lavrovas, viešai kalbėdamas įvairiomis progomis, 13 kartų paminėjo žodį „Baltijos“, Lietuvą paminėjo 6 kartus, Latviją – 19 kartų, Estiją – 1 kartą. Žodį „Baltijos“ ministras dažniausiai vartojo kalbėdamas apie Baltijos regioną, dujotiekį ir Baltijos jūros valstybių tarybą. 2008 metais Rusijos ir Baltijos šalių dvišaliams santykiams gana reikšmingos įtakos turėjo 2008 metų rugpjūtį įvykęs Rusijos–Gruzijos karas. Iš karto po įvykių Gruzijoje Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse prasidėjo diskusijos dėl to, kas būtų, jeigu agresyvėjanti Rusija staiga nuspręstų okupuoti Baltijos valstybes. Tuometis Lietuvos Prezidentas Valdas Adamkus pažymėjo, kad įvykiai Gruzijoje tebuvo ilgalaikių Rusijos planų įgyvendinimo pradžia, nes dabartiniai Rusijos lyderiai tebesiilgi didelės rusų ar sovietinės imperijos. Šie planai, jo manymu, susiję, pirmiausia su Krymu, paskui – su Baltijos šalimis, dar vėliau – su Pietų Kaukazu²¹⁰.

2008 metais S. Lavrovo retorikoje Baltijos šalys buvo minimos iš esmės dviejuose kontekstuose. Pirma, Baltijos regionas buvo minimas dėl projekto „Nord Stream“ – gamtinių dujų dujotiekio, jungiančio Rusiją ir Vokietiją. Tuo laikotarpiu Rusija įrodinėjo Baltijos jūros valstybėms, ypač Suomijai, kad šis projektas yra visiškai saugus ir patikimas bei ekonomiškai naudingas ne tik Rusijai, bet ir visai Europai. Antra, Baltijos regionas buvo minimas dėl JAV planų dislokuoti savo priešraketines sistemas Baltijos jūros pakrantėje. Rusija JAV priešraketinę sistemą Europoje vertino kaip priemonę, kuri pažeistų strateginį balansą regione Rusijos nenaudai. Todėl Rusija, atsakydama į tai, pabrėžė, kad ji neturi pakankamai resursų vystyti analogiškas priešraketines sistemas savo šalyje, todėl ji plėtos ir tobulins jau turimą strateginę branduolinę puolamąją ginkluotę, kad būtų išlaikytas strateginis balansas regione.

Kaip jau buvo minėta, 2008 metais S. Lavrovas viešuose pasisakymuose Lietuvą paminėjo 6 kartus. Lietuva buvo minima dviem atvejais: pirma, Lietuvai blokuojant ES ir Rusijos susitarimo derybas. Balandžio 29 d. vykusiam Europos Sąjungos Bendrųjų reikalų ir saugumo tarybos posėdyje Lietuva nepritarė mandato suteikimui ES deryboms su Rusija dėl naujo partnerystės sutarties patvirtinimo. Lietuvos reikalavimai iš esmės buvo trys: atnaujinti naftos tiekimą dėl prastos techninės būklės uždarytu naftotiekiu „Družba“; spręsti regioninius konfliktus Gruzijoje ir Moldovoje; ir bendradarbiauti kriminalinėse bylose dėl Medininkų žudynių ir 1991 m. sausio 13 d. įvykių. Rusijos užsienio reikalų ministro komentarai dėl derybų blokavimo buvo labai rezervuoti. Antras kontekstas, kuriame buvo minima Lietuva, tai JAV ir Lietuvos dvišaliai santykiai. Konkrečiai, galimybė dislokuoti Lietuvoje JAV priešraketinės gynybos sistemos (PRG) elementus. Pentagono vadovas R. Gatesas Lietuvos Premjerui G. Kirkilui pareiškė, kad jeigu su Lenkija vedamos derybos dėl gaudomųjų raketų dislokavimo baigtųsi be rezultatų, Lietuva taptų gera alternatyva geografiniu

²¹⁰ Volovoj V., „Kas būtų, jeigu Rusija nuspręstų okupuoti Baltijos valstybes?“, *Delfi*, 2008/10/20, <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vvolovoj-kas-butu-jeigu-rusija-nusprest-okuoti-baltijos-valstybes.d?id=18941376>

požiūriu²¹¹. S. Lavrovas, reaguodamas į tai, pareiškė, kad tai pirmas kartas istorijoje, kai Amerikos strateginės struktūros realiai artėja Rytų Europos regiono link. Taip pat S. Lavrovas atkreipė dėmesį, kad JAV viceprezidentas Dickas Cheney 2006 metais lankėsi Lietuvoje. Anot Rusijos diplomatijos vadovo, tokie vizitai atkreipia Rusijos dėmesį. Toks S. Lavrovo komentaras galimai reiškia, kad Rusijos valdžia susirūpinusi Lietuvos ir JAV suartėjimu.

Estija S. Lavrovo pasisakymuose 2008 metais buvo paminėta vieną kartą – nacistinių judėjimų kontekste, kartu su Latvija ir Ukraina. Toks Baltijos šalių vaizdavimas viešojoje erdvėje yra skirtas greičiausiai supriešinti Rusijos ir Baltijos šalių visuomenes, vaizduojant pastarąsias kaip esančias rusofobiškas ir keliančias pavojų rusų tautybės mažumoms, gyvenančioms Baltijos šalyse ir Ukrainoje.

Latviją 2008 metais S. Lavrovas paminėjo 19 kartų. Gana dažnas Latvijos minėjimas S. Lavrovo retorikoje buvo tiesiogiai sąlygotas 2008 m. spalio 23 d. Maskvoje vykusio Rusijos užsienio reikalų ministro susitikimo su Latvijos užsienio reikalų ministru Marisu Riekstinsu. Kaip jau buvo minėta, šio susitikimo metu buvo susitarta plėtoti ekonominius santykius, buvo aptarti investicijų apsaugos ir dvigubo apmokestinimo klausimai, aptarti energetiniai klausimai (rusiškos naftos tiekimas). S. Lavrovas didelį dėmesį atkreipė į rusakalbių padėtį Latvijoje, pabrėžė, kad tėvynainių teisių apsauga yra vienas iš Rusijos užsienio politikos prioritetų. Diskutuota apie bendros istorinės praeities interpretavimo problematiką. Šio susitikimo tikslas, greičiausiai, buvo Rusija siekis stiprinti dvišalius santykius su viena iš Baltijos valstybių, t. y. Latvija, kad galėtų supriešinti Baltijos šalis, ES ir NATO; bei užtikrinti gana gausios rusų tautinės mažumos Latvijoje (apie 27 proc.) teisių apsaugą.

Baltijos šalys (paminėta 13 kartų)	Lietuva (paminėta 6 kartus)	Latvija (paminėta 19 kartų)	Estija (paminėta 1 kartą)
- „Nord Stream“ projekto įgyvendinimas; - JAV planai dislokuoti savo priešraketines sistemas Baltijos šalyse.	- ES ir Rusijos susitarimo dėl naujos partnerystės blokavimas; - JAV planai dislokuoti savo priešraketines sistemas Lietuvoje.	- Dvišalis užsienio reikalų ministrų susitikimas; - Rusakalbių padėtis Latvijoje; - Istorinės praeities interpretavimas.	- Nacistiniai judėjimai

5 lentelė. **Pagrindinės temos, naudotos Rusijos užsienio reikalų ministro retorikoje Baltijos šalių atžvilgiu 2008 metais**²¹²

2009 metais Rusijos užsienio reikalų ministras S. Lavrovas viešai kalbėdamas įvairiomis progomis 25 kartus paminėjo žodį „Baltijos“, Lietuvą paminėjo 6 kartus, Latvijos nepaminėjo nė

²¹¹ Vitkūnas M., „Ar priešraketinis skydas būtų naudingas Lietuvai?“, *Valstiečių laikraštis*, 2008/07/05, <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/mvitkunas-ar-priesraketinis-skydas-butu-naudingas-lietuvai.d?id=17630973>

²¹² Parengta autoriaus.

karto, o Estiją paminėjo 1 kartą. 2009 metais vienas svarbiausių įvykių, formavusių Baltijos ir Rusijos santykius, buvo naujoji iniciatyva „Rytų partnerystė“, kurios tikslas formuoti glaudžius antykius su rytinėmis ES kaimynėmis: Armėnija, Azerbaidžanu, Baltarusija, Gruzija, Moldova ir Ukraina. Rusija išreiškė nepasitenkinimą dėl ES patvirtintos „Rytų partnerystės“ iniciatyvos. Rusijos užsienio reikalų ministras S. Lavrovas pareiškė, kad Europos Sąjunga siekia išplėsti savo įtakos erdvę. Rusijos Federacijos Tarybos Tarptautinių reikalų komiteto vadovas Michailas Margelovas pareiškė, kad šis projektas – mėginimas buvusias sovietines respublikas įtraukti į NATO įtakos zoną²¹³.

Baltijos jūros regioną, įskaitant ir Baltijos šalis, S. Lavrovas dažnai minėjo 2009 m. birželio 4 d. Baltijos jūros valstybių tarybos posėdžio metu. Rusijos pagrindinis tikslas šiame susitikime buvo įtikinti Baltijos jūros regiono valstybių užsienio reikalų ministrus, kad dujotiekio projektas „Nord Stream“ yra ekonomiškai naudingas visai Europai ir nekeliantis jokio ekologinio pavojaus Baltijos jūrai. Rusijai buvo svarbu gauti sutikimus iš visų Baltijos jūros pakrantės valstybių, per kurių kontinentinį šelfą ir išskirtinę ekonominę zoną turėjo būti tiesiamas „Nord Stream“ dujotiekis. Taigi 2009 metais S. Lavrovas Baltijos jūros regioną dažniausiai minėjo tiesiamo dujotiekio „Nord Stream“ kontekste. Vis dėlto, nepaisant oficialiosios Rusijos pozicijos „Nord Stream“ atžvilgiu, galima pagrįstai teigti, kad šiuo projektu Rusija siekė geopolitinių tikslų – įtvirtinti savo, kaip pagrindinės dujų tiekėjos ES šalims statusą, kurį vėliau, esant poreikiui galėtų panaudoti kaip politinio spaudimo įrankį, pirmiausia prieš Baltijos šalis ir Lenkiją. Atsižvelgdamos į tai, Lietuva ir Lenkija pagrįstai baiminosi, kad, nutiesus dujotiekį Baltijos jūros dugnu, kils grėsmė jų energetiniam saugumui, pavyzdžiui, Rusijai nusprendus nutraukti joms dujų tiekimą dvišalio ginčo metu; taip pat baiminosi, kad gali sumažėti Baltijos valstybių ir Lenkijos, kaip energijos šaltinių tranzito šalių, svarba.

2009 metais Lietuva S. Lavrovo viešuose pasisakymuose buvo paminėta 6 kartus – nedažnai, bet dažniau, nei Estija (pastaroji buvo paminėta 1 kartą) ar Latvija (nepaminėta nė karto). Verta pastebėti, kad Lietuva 2009 metais nebuvo paminėta neigiamame dvišalių santykių kontekste. S. Lavrovas kalbėjo, kad reikia stiprinti ekonominę dvišalę Lietuvos ir Rusijos bendradarbiavimą, ypač technologijų srityje. Be to, jis išreiškė viltį, kad Lietuva sieks sudaryti Kaliningrado srities gyventojams kuo palankesnes vykimo tranzitu per Lietuvos teritoriją sąlygas.

Estija buvo paminėta vieną kartą – 2009 m. balandžio mėn., kai S. Lavrovas sakė kalbą atidarant Rusijos centrą Š. Korėjoje. Estija buvo įvardinta kaip viena iš šalių, kurioje buvo atidarytas Rusijos centras. Verta paminėti, kad oficialus tokių centrų siekis – populiarinti rusų kalbą ir kultūrą, tačiau, labai tikėtina, kad šiais centrais siekiama ir kitų tikslų. Estijos pareigūnai yra pripažinę, kad

²¹³ Binkis R., „Europos Sąjungos iniciatyva „Rytų partnerystė“, *Nacionalinė nevyriausybių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platforma*, 2009, http://www.pagalba.org/lt/pasaulio_naujienuos/europos_sajungos_iniciatyva_rytu_partneryste

Taline veikiantis Rusų centras kelia grėsmę jų šalies nacionaliniam saugumui. Centras buvo atidarytas fondo „Russkij mir“, kuriam vadovauja buvusio SSRS užsienio reikalų ministro Viačeslavo Molotovo anūkas, iniciatyva²¹⁴. Reikėtų paminėti, kad 2009 metais analogiški rusiški centrai buvo taip pat atidaryti Latvijoje ir Lietuvoje.

Baltijos šalys (paminėta 25 kartus)	Lietuva (paminėta 6 kartus)	Latvija (paminėta 0 kartų)	Estija (paminėta 1 kartą)
- iniciatyva „Rytų partnerystė“; - „Nord Stream“ projekto įgyvendinimas.	- Ekonominis bendradarbiavimas; - Tranzitas per Lietuvos teritoriją.		- Rusijos centro atidarymas.

6 lentelė. Pagrindinės temos, naudotos Rusijos užsienio reikalų ministro retorikoje Baltijos šalių atžvilgiu 2009 metais²¹⁵

2010 metais Rusijos užsienio reikalų ministras S. Lavrovas, viešai kalbėdamas įvairiomis progomis, 7 kartus paminėjo žodį „Baltijos“, Lietuvą paminėjo 5 kartus, Latviją – 1 kartą, o Estiją – 2 kartus. Vertėtų paminėti, kad 2010 metais Rusijos užsienio reikalų ministras, kalbėdamas apie Baltijos regioną, santykinai dažnai pabrėžė regioninio bendradarbiavimo svarbą Baltijos jūros valstybių tarybos formate. Ši platforma leidžia Rusijai siekti užsienio politikos interesų Baltijos regione. 2010 m. vasario 3 d. susitikimo su Norvegijos užsienio reikalų ministru metu S. Lavrovas pabrėžė, kad Rusija yra susirūpinusi rusų mažumos situacija kai kuriose šalyse, su kuriomis Norvegija palaiko gerus santykius. S. Lavrovas nurodė, kad jis turi omenyje Baltijos valstybes. Anot jo, rusakalbių gyventojų sąlygos šiose šalyse negerėja, ir tai nėra normalu. Rusijos užsienio reikalų ministras paprašė norvegų kolegos iškelti šią problemą dvišaliame ir regioniniame kontekste t. y. per ESBO ir Europos Tarybos posėdžius. Toks Rusijos elgesys galimai demonstruoja vieną iš Rusijos užsienio politikos įgyvendinimo metodų, kai trečiosios valstybės pasitelkiamos siekiant interesų tam tikrose šalyse, šiuo konkrečiu atveju – Baltijos šalyse. Taip pat S. Lavrovas paminėjo, kad privalu sukurti Rusijos ir Baltijos šalių bendras istorikų grupes, kurios siektų išgryninti bendrą istoriją. Tokios grupės galėtų būti panaudotos kaip platformos, kurių pagalba būtų diegiama Rusijos istorijos politikos koncepcija Baltijos šalyse. Tai liudija, kad Rusija užsienio politikos tikslams yra pasiruošusi išplėtoti ir išnaudoti „minkštosios politikos“ strateginius instrumentus.

2010 metais S. Lavrovas Lietuvą minėjo vieną kartą – balandžio 30 d., kreipdamasis į Europos Komisiją. Kreipimosi tikslas buvo Kaliningrado srities įtraukimas į Šengeno bevizę zoną. Jis nurodė,

²¹⁴ Digrytė E., „V. Molotovo anūkas Vilniuje atidarė rusų kultūros centrą“, *Delfi*, 2009/05/21, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vmolotovo-anukas-vilniuje-atidare-rusu-kulturos-centra.d?id=22266648>

²¹⁵ Parengta autoriaus.

kad kartu su lenkų kolega yra parengęs kreipimąsi į Europos Komisiją, kuriame prašoma Kaliningrado sritį dėl jos unikalios geografinės padėties įtraukti į Šengeno erdvę. Jis pabrėžė, kad Lenkija šiai idėjai visiškai pritaria. 2010 metų pradžioje buvo planuojamas trišalės sutarties pasirašymas. Prie bevizio pasienio regionų režimo sutarties turėjo prisijungti ir Lietuva, tačiau po kurio laiko ji atsisakė. Lietuva siūlė įgyvendinti supaprastintą judėjimą per sieną, leidžiant Karaliaučiaus srities gyventojams įvažiuoti į Lietuvos teritoriją ne daugiau kaip 30–50 kilometrų. Tačiau Rusijos netenkino Lietuvos valdžios pozicija.

Vizų klausimas taip pat buvo keliamas S. Lavrovui kalbant apie santykius su Latvija ir Estija. 2010 metais savo kalbose S. Lavrovas teigė apie galimybę Latvijos ir Estijos piliečiams, turėjusiems Sovietų Sąjungos pilietybę, vykti į Rusiją nereikalaujant vizos. Be to, Rusijos užsienio reikalų ministras Estiją įvardijo kaip vieną iš valstybių, su kuria vis dar neišspręstos problemos dėl bendros Estijos–Rusijos sienos.

Baltijos šalys (paminėta 7 kartus)	Lietuva (paminėta 5 kartus)	Latvija (paminėta 1 kartą)	Estija (paminėta 2 kartus)
- Rusakalbių padėtis Baltijos šalyse; - Rusų ir Baltijos šalių bendros istorikų grupės sukūrimas.	- Kaliningrado srities įtraukimas į Šengeno bevizę zoną.	- Bevizis režimas piliečiams, turėjusiems Sovietų Sąjungos pilietybę.	- Bevizis režimas piliečiams, turėjusiems Sovietų Sąjungos pilietybę.

7 lentelė. Pagrindinės temos, naudotos Rusijos užsienio reikalų ministro retorikoje Baltijos šalių atžvilgiu 2010 metais²¹⁶

2011 metais Rusijos užsienio reikalų ministras viešose kalbose įvairiomis progomis net 33 kartus paminėjo žodį „Baltijos“ (palyginimui, praėjusiais metais 7 kartus), Lietuvą paminėjo 17 kartų (praėjusiais metais tik 5 kartus), Latviją – 3 kartus, Estiją – taip pat 3 kartus. S. Lavrovas žodį „Baltijos“ dažniausiai vartojo kalbėdamas apie Baltijos jūros valstybių tarybos posėdžiuose diskutuotas temas ir priimtus susitarimus. 2011 metais Rusijos užsienio reikalų ministras pabrėžė glaudų bendradarbiavimą tarp Rusijos, Vokietijos ir Lenkijos. Po šių trijų valstybių užsienio reikalų ministrų neformalaus susitikimo S. Lavrovas pasidžiaugė gerėjančiu trišaliu bendradarbiavimu įvairiose srityse, atspindinčiu bendrus interesus Baltijos jūros regione. Taip pat S. Lavrovas 2011 metais Baltijos regiono kontekste nemažai kalbėjo energetiniais klausimais, konkrečiau, minėtas Baltijos energijos žiedas, kurio svarbia dalimi turėjo tapti Kaliningrade planuota statyti Baltijos

²¹⁶ Parengta autoriaus.

atominė elektrinė. Verta paminėti, kad stiprindama savo politinę ir ekonominę įtaką Europoje, Rusija ne tik stengiasi užsitikrinti išskirtinę padėtį dujų sektoriuje, tačiau taip pat siekia įtvirtinti tam tikras pozicijas ES šalių elektros energijos rinkoje. Aptariamuoju laikotarpiu potencialiu rusiškos elektros energijos eksporto šaltiniu į ES turėjo tapti netoli Lietuvos sienos rusų bendrovės „Rosatom“ planuota statyti Baltijos atominė elektrinė²¹⁷. Ši atominė elektrinė galėtų būti vertinama, kaip Rusijos naujosios energetinės strategijos esminis projektas, atveriantis kelią jos branduolinei ekspansijai į Vakarų. Taip pat 2011 metais S. Lavrovas, viešai kalbėdamas apie Baltijos šalis, išreiškė susirūpinimą dėl NATO planų, patvirtintų NATO viršūnių susitikime Lisabonoje 2010 metų pabaigoje, ginti Baltijos valstybes ir Lenkiją nuo galimos Rusijos karinės atakos. „WikiLeaks“ pavišintuose JAV diplomatinės tarnybos dokumentuose užsimenama, kad Baltijos šalių gynybos planas „Eagle Guardian“ NATO buvo sukurtas išplėtus ankstesnį Lenkijos gynybos planą²¹⁸. Vėliau Latvijos gynybos ministras viešai patvirtino, kad tokie planai išties egzistuoja. Anot S. Lavrovo, NATO gynybos planai, skirti gintis nuo Rusijos, reiškia tai, kad NATO Rusiją vertina kaip priešišką valstybę, nors oficialiai NATO deklaruoja, jog Rusija nėra laikoma grėsme. Šie atskleisti NATO gynybos planai Rusijos valdžiai dar kartą leido pagrįsti vykdomos karinės transformacijos būtinumą.

2011 metais Rusijos užsienio reikalų ministras su lietuvių kolega buvo susitikęs net du kartus – vasarį tuometis Lietuvos užsienio reikalų ministras Audronis Ažubalis su oficialiu vizitu viešėjo Maskvoje, o gruodį S. Lavrovas susitiko su A. Ažubaliu Vilniuje, Lietuvai pirmininkaujant ESBO. Kaip jau buvo minėta, šiuos du Lietuvos ir Rusijos dvišalius susitikimus lėmė tai, kad 2011 metais Lietuva pirmininkavo ESBO. Po pirmojo susitikimo su A. Ažubaliu (vasario 2 d.) Rusijos diplomatijos vadovas S. Lavrovas pažymėjo, kad plėtojant dvišalius santykius, būtini tolesni abiejų valstybių atstovų susitikimai. Jis iškėlė mintį, kad Lietuvos ir Rusijos santykiams reikia naujos dinamikos. A. Ažubalis pritarė Rusijos užsienio reikalų ministro teiginiui. Taip pat šio susitikimo metu didelis dėmesys buvo skiriamas skirtingam istorinės praeities interpretavimui. S. Lavrovas, atsakydamas į klausimą, ar dabartinė Rusijos valdžia pripažins sovietinės okupacijos faktą, pabrėžė, kad istorijos vertinimai yra skirtingi, ir kad tai turi išspręsti dvišalės istorikų komisijos. Antrojo Lietuvos ir Rusijos užsienio reikalų ministrų susitikimo Lietuvoje metu (gruodžio 6 d.) taip pat buvo keliami istorijos interpretavimo klausimai, o konkrečiai – okupacijos žalos atlyginimo klausimas. Galima konstatuoti, kad bendra istorinė praeitis yra įtampą keliantis veiksnys abiejų šalių santykiuose. Verta paminėti, kad antrojo susitikimo su lietuvių kolega metu S. Lavrovas akcentavo,

²¹⁷ Šireika J., Kreivys D., „Lietuva atominiame Rusijos voratinklyje“, *Delfi*, 2013/02/20, <http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/dkreivys-jsireika-lietuva-atominiame-rusijos-voratinklyje.d?id=60718839>

²¹⁸ Samoškaitė E., „R. Juknevičienė: komentuoti gynybos plano detales – tas pats, kas pareikalauti naujo plano“, *Delfi*, 2010/12/07, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rjuknevicienne-komentuoti-gynybos-plano-detales-tas-pats-kas-pareikalauti-naujo-plano.d?id=39431061>

jog Rusijai nerimą kelia tai, kad NATO kariniai pajėgumai ir karinė infrastruktūra dislokuojama aplink Rusiją, t. y. jos kaimynystėje esančiose teritorijose. Anot jo, NATO, pasirašydama susitarimą su Rusija, įsipareigojo nedislokuoti jokių stambių kovinių pajėgų naujų NATO narių teritorijose (turimas omeny priešraketinių elementų dislokavimas Baltijos šalyse ir Lenkijoje)²¹⁹. S. Lavrovo teigimu, šis įsipareigojimas buvo šiurkščiai pažeistas. Prisidengdama šia deklaruojama grėsme, Rusija Karaliaučiaus srityje dislokavo modernias žemė–oras tipo raketines sistemas S-400. Rusijos diplomatijos vadovas pareiškė, kad Rusija jokių įsipareigojimų tokiais savo veiksmais nepažeidžia, tačiau S-400 raketų sistemų dislokavimas Baltijos šalių kaimynystėje galėtų būti vertinamas kaip Rusijos strateginio balanso ir atgrasymo priemonė, nukreipta prieš NATO, t. y. siekiant, kad NATO šalims būtų pernelyg pavojinga dislokuoti savo karinius pajėgumus Baltijos šalyse.

2011 metais Latviją ir Estiją S. Lavrovas savo viešose kalbose paminėjo po tris kartus. Daugiausia buvo kalbama apie nepiliečių statusą minėtose valstybėse. Rusijos užsienio reikalų ministras S. Lavrovas 2011 metų gruodį keletą kartų pabrėžė, esą, tai, kad Estijoje ir Latvijoje išlieka tokia žmonių kategorija kaip nepiliečiai, yra gėda visai Europai. Jis nurodė, kad nepiliečių kategorija šiose Baltijos valstybėse yra labai gausi. Tokį S. Lavrovo susirūpinimą dėl nepiliečių sukėlė tai, kad šiai kategorijai priskirtini daugiausia rusų tautybės asmenys, kurie nebūdami Estijos ar Latvijos piliečiai negali balsuoti nacionaliniuose vietiniuose ar savivaldos rinkimuose. Tačiau suteikus nepiliečiams balsavimo teisę, atsiranda grėsmė, kad pastarieji galėtų balsuoti už Rusijai palankius kandidatus, taip suteikiant Rusijai galimybę daryti įtaką minėtų šalių politiniams sprendimams. Atkreiptinas dėmesys, kad nemažai rusakalbių tikslingai neprašo nei Estijos, nei Latvijos pilietybės, norėdami išsaugoti Rusijos pilietybę.

Baltijos šalys (paminėta 33 kartus)	Lietuva (paminėta 17 kartų)	Latvija (paminėta 3 kartus)	Estija (paminėta 3 kartus)
- bendradarbiavimas tarp Rusijos, Vokietijos ir Lenkijos; - Baltijos atominė elektrinė; - NATO planai ginti Baltijos valstybes ir Lenkiją.	- okupacinės žalos atlyginimo klausimas; - NATO karinių pajėgumų didinimas šalia Rusijos; - S-400 raketų sistemų dislokavimas Kaliningrado srityje.	- Nepiliečių padėtis Latvijoje ir Estijoje.	- Nepiliečių padėtis Latvijoje ir Estijoje.

²¹⁹ 1997 metais Rusija ir NATO pasirašė dokumentą dėl tarpusavio santykių, bendradarbiavimo ir saugumo pagrindų. Šiame dokumente NATO pabrėžė, kad ateities saugumo aplinkoje Aljansas, užuot nuolat dislokuodamas dideles karines pajėgas Vidurio ir Rytinėje Europoje, savo kolektyvinio saugumo misijas vykdys užsitikrindamas galimybes suteikti pastiprinimą, siekdamas karinės sąveikos ir integracijos. Šis teisiškai neįpareigojantis dokumentas paliko erdvės interpretacijoms, nes jame nėra aiškiai įvardyta, kas yra "didelės" kovinės pajėgos.

8 lentelė. **Pagrindinės temos, naudotos Rusijos užsienio reikalų ministro retorikoje Baltijos šalių atžvilgiu 2011 metais**²²⁰

2012 metais Rusijos užsienio reikalų ministras, viešai kalbėdamas įvairiomis progomis, net 52 kartus paminėjo žodį „Baltijos“ (2011 metais paminėjo 33 kartus), Lietuvą paminėjo 6 kartus (palyginimui, 2011 metais – 17 kartų), Latviją paminėjo net 27 kartus (2011 metais – tik 3 kartus), o Estiją – 25 kartus (2011 metais – 3 kartus). 2012 metais, kalbėdamas apie Baltijos šalis, S. Lavrovas pabrėžė, kad viena didžiausių dvišalių santykių su Baltijos šalimis problemų yra pilietybės neturinčių rusakalbių padėtis Baltijos valstybėse. Nepiliečių, gyvenančių Baltijos šalyse, ypač Latvijoje, yra gana didelis skaičius. Pavyzdžiui, 2012 metais nepiliečių skaičius Latvijoje siekė 297 tūkst. 365 (apie 13 proc. šalies gyventojų)²²¹. Šiame kontekste verta paminėti, kad Baltijos šalyse yra teisinė galimybė visiems nepiliečiams tapti atitinkamos šalies piliečiais (pilietybei įgyti reikia išlaikyti kalbos ir istorijos egzaminus raštu). Tačiau, kaip jau minėta, ne visi nepiliečiai dėl tam tikrų priežasčių nori įgyti šalies, kurioje gyvena, pilietybę, pavyzdžiui, norėdami išsaugoti Rusijos pilietybę. 2012 metų duomenimis, Latvijoje 24,8 proc. nepiliečių nenorėjo natūralizuotis, nes jie buvo įsitikinę, kad pilietybė jiems turi būti suteikta automatiškai; 13,5 proc. nepiliečių su nepiliečio pasu buvo lengviau keliauti po NVS šalis; o 44 proc. nepiliečių - nemokėjo arba labai prastai mokėjo latvių kalbą ir istoriją. Didelė nepiliečių grupė, kuri nėra integruota į visuomenę, yra grėsmė nacionaliniam Baltijos šalių saugumai, nes dalis šios grupės asmenų (prorusiškoji dalis) gali būti panaudota įvairiems Rusijos tikslams, pavyzdžiui, vykdyti propagandinę veiklą, skatinti socialinius neramumus, remti Rusijos agresyvius veiksmus. Kita tema, kurią S. Lavrovas 2012 metais eskalavo savo kalbose – Baltijos šalių reikalavimas pripažinti sovietinės okupacijos faktą ir okupacijos žalos atlyginimo siekis. S. Lavrovas su tuo kategoriškai nesutiko, teigdamas, kad Baltijos šalys neįvertino Sovietų Sąjungos duotos naudos regionui, pavyzdžiui, indėlio į ekonomikos ir energetikos plėtrą Baltijos šalyse.

Lietuvą S. Lavrovas 2012 metais minėjo mažiausiai iš visų Baltijos šalių – tik 6 kartus. Lietuva buvo minima iš esmės dėl Lietuvos Respublikos Prezidentės sprendimo sudaryti naują tarptautinę komisiją, kuri vertintų nacių okupacinio režimo nusikaltimus ir sovietinio okupacinio režimo pasekmes Lietuvos gyventojams. Kalbėdamas šia tema, Rusijos užsienio reikalų ministras pabrėžė, kad Lietuva nesugeba įvertinti naudos, visų pirma, ekonominės, kurią Sovietų Sąjunga davė Baltijos valstybėms. Anot S. Lavrovo, toks neigiamas Sovietų Sąjungos vertinimas nepadeda Rusijai

²²⁰ Parengta autoriaus.

²²¹ Ancytis T., „Gyvenimas be latviško paso – kas ir kodėl nenori pilietybės?“, *Lrytas*, 2013/05/04, <http://pasaulis.lrytas.lt/rytai-vakarai/gyvenimas-be-latvisko-paso-kas-ir-kodel-nenori-pilietybes.htm>

plėtoti dvišalių santykių su Baltijos valstybėmis. Be to, S. Lavrovas išreiškė nuogąstavimus dėl Europoje ir Baltijos šalyse stiprėjančių neonacistinių nuotaikų.

2012 metais S. Lavrovas Latviją ir Estiją minėjo gana dažnai – Latviją paminėjo 27 kartus, o Estiją – 25 kartus. Latvija dažniausiai buvo minima dėl Latvijoje vasarį įvykusio referendumo dėl antrosios valstybinės kalbos statuso suteikimo rusų kalbai. Daugiau nei trys ketvirtadaliai šiame referendume dalyvavusių Latvijos rinkėjų pasisakė prieš šį siūlymą. Nepaisant to, antrame pagal dydį Latvijos mieste, Daugpilyje, 85 proc. rinkėjų balsavo už rusų kalbos pripažinimą valstybine²²². Anot S. Lavrovo, didelis žmonių, balsavusių už rusų kalbos statuso pripažinimą, skaičius atspindi tai, kad šis klausimas Latvijoje yra ypač aktualus. Taip pat jis pabrėžė, kad nereikėtų pamiršti, jog daugiau kaip 300 tūkst. Latvijos gyventojų, neturintiems šios šalies pilietybės, nebuvo suteikta galimybė dalyvauti šiame referendume. Sprendžiant iš S. Lavrovo pasisakymų, galima konstatuoti, kad Rusijai šis referendumas buvo kaip indikatorius, leidžiantis įvertinti prorusiškų gyventojų Latvijoje apimtis. Be to, S. Lavrovas pabrėžė, kad jis labai susirūpinęs rusų mažumos padėtimi tiek Estijoje, tiek Latvijoje. Panašiai kaip ir 2011 metais, šios šalys toliau buvo kritikuojamos dėl pilietybės nesuteikimo nepiliečiams. Taip pat S. Lavrovas negalėjo sutikti su tuo, kad Estijoje ir Latvijoje išplitęs nacionalizmas, toleruojamas nacizmas, perrašinėjama istorija. Apibendrinant S. Lavrovo pasisakymus rusų mažumų Baltijos šalyse klausimu, galima daryti išvadą, kad 2012 metais S. Lavrovas, kaip niekada anksčiau, daug dėmesio skyrė rusams, gyvenantiems Baltijos šalyse, ypač Latvijoje ir Estijoje. Be to, Europos ir Rusijos visuomenėms buvo bandoma įteigti, kad rusų mažuma Baltijos šalyse diskriminuojama.

Baltijos šalys (paminėta 52 kartus)	Lietuva (paminėta 6 kartus)	Latvija (paminėta 27 kartus)	Estija (paminėta 25 kartus)
- Nepiliečių rusakalbių padėtis Baltijos valstybėse; - Sovietinės okupacijos žalos atlyginimas.	- Sovietinės okupacijos interpretacija; - Nacizmas Lietuvoje.	- Referendumas dėl antrosios valstybinės kalbos statuso suteikimo rusų kalbai; - Nepiliečių padėtis Latvijoje; - Nacizmas Latvijoje.	- Nepiliečių padėtis Estijoje; - Nacizmas Estijoje.

9 lentelė. Pagrindinės temos, naudotos Rusijos užsienio reikalų ministro retorikoje Baltijos šalių atžvilgiu 2012 metais²²³

²²² BNS, *Referendumo Latvijoje rezultatai: iniciatyva rusų kalbą paversti antrąja valstybine kalba žlugo*, 2012/02/19, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/referendumo-latvijoje-rezultatai-iniciatyva-rusu-kalba-paversti-antraja-valstybine-kalba-zlugo-57-197259>

²²³ Parengta autoriaus.

2013 metais Rusijos užsienio reikalų ministras viešai kalbėdamas įvairiomis progomis net 65 kartus paminėjo žodį „Baltijos“ (2012 metais paminėjo 52 kartus), Lietuvą paminėjo 21 kartą (palyginimui, 2012 metais – tik 6 kartus), Latviją paminėjo 6 kartus (2012 metais – net 27 kartus), o Estiją – tik 5 kartus (2012 metais – 25 kartus). Kaip jau buvo minėta, Baltijos šalis kartu su Lenkija 2013 metais S. Lavrovas minėjo dažniausiai dėl šiose šalyse vykdytų NATO karinių pratybų „Steadfast Jazz 2013“. Šios pratybos Rusijai kėlė nerimą, nes jos tapo rimtu patikrinimu, kad Rusijos agresijos atveju NATO pasiryžusi ginti Baltijos šalis kaip ir bet kurią kitą Aljanso narę. S. Lavrovas neslėpė, kad jis neigiamai vertina NATO pratybas Rusijos kaimynystėje bei NATO karinės infrastruktūros priartėjimą prie Rusijos sienų. Anot S. Lavrovo, tai, kad NATO karinių pratybų scenarijuose kaip potencialus agresorius netiesiogiai įvardijama Rusija, ją verčia imtis atitinkamų atsakomųjų priemonių. Taip pat 2013 metais S. Lavrovas Baltijos šalis minėjo dėl nesutariamų energetinių klausimų, t. y. ES Trečiojo energetikos paketo, dujotiekio „Nord Stream“ ir Kaliningrado srityje planuojamos statyti Baltijos atominės elektrinės. Išskirtinis S. Lavrovo dėmesys energetikos sektoriui rodė tai, kad Rusija aktyviai naudoja energetinius instrumentus, siekdama daryti politinį spaudimą Baltijos šalims ir pasinaudoti jais tam tikriems užsienio politikos tikslams pasiekti.

S. Lavrovas 2013 metais Lietuvą minėjo trijų Rusijai aktualių klausimų kontekste: pirma, dėl Rusijos piliečių ir krovinių tranzito tarp Kaliningrado srities ir likusios Rusijos Federacijos dalies per Lietuvos teritoriją; antra, supaprastinto judėjimo pasienio gyventojams; ir trečia, rusofobiškų judėjimų. S. Lavrovo teigimu, derybos dėl Kaliningrado tranzito geležinkeliu per Lietuvos teritoriją stringa dėl Lietuvos kaltės. Tačiau reikėtų pažymėti, kad nuo 2003 metų įgyvendinant supaprastintą tranzito į Kaliningradą tvarką Rusijos piliečiams, vykstantiems iš Kaliningrado srities į kitą Rusijos dalį ir atgal tranzitu per Lietuvą, išduodamos ne vizos, bet supaprastinto tranzito dokumentai²²⁴. Rusijos užsienio reikalų ministras pažymėjo, kad derybos su Lietuva dėl netrikdomo tranzito į Kaliningrado sritį ir atgal vyksta jau daug metų, tačiau Lietuva vengia daryti papildomų nuolaidų. Derėdamasis dėl tranzito sąlygų per Lietuvos teritoriją S. Lavrovas priminė, kad Rusija yra sudariusi NATO labai palankias sąlygas kariniam tranzitui į Afganistaną ir atgal. Anot S. Lavrovo, Rusija nesugebėjo susitarti su lietuviais dėl normalių karinio tranzito sąlygų, nors ir siūlė tokias pačias sąlygas, kurias suteikė NATO tranzitui į Afganistaną. Tačiau nurodė, kad derybos dėl tranzito tęsiamos, nors lietuviai – sudėtingi partneriai, kurių pozicija, anot Rusijos diplomatijos vadovo, ne visuomet protinga. S. Lavrovas, kalbėdamas apie supaprastintą judėjimą pasienio gyventojams, vykstantiems iš Kaliningrado srities į Lietuvą ar atvirkščiai, siūlė taikyti tokį patį modelį, kuris

²²⁴ BNS, *L.Linkevičius: su S.Lavrovu sutarėm, kad Lietuvos ir Rusijos santykius reikia suintensyvinti*, 2013/02/02, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/linkevicius-su-slavrovu-sutarem-kad-lietuvos-ir-rusijos-santykius-reikia-suintensyvinti.d?id=60579127>

naudojamas Kaliningrado srities ir Lenkijos pasienio gyventojams²²⁵. Taip pat verta paminėti, kad 2013 metais Miuncheno saugumo konferencijoje Lietuvos užsienio reikalų ministras L. Linkevičius susitiko su Rusijos užsienio reikalų ministru S. Lavrovu. Ministrai sutarė sustiprinti dvišalį bendradarbiavimą, visuose lygiuose suaktyvinti abiejų šalių kontaktus. Susitikimo metu buvo kalbama apie tranzitą į Kaliningrado sritį, NATO ir Rusijos tarybos projektą dėl perteklinių sprogmenų Kaliningrado srityje sunaikinimo bei apie dvišalio bendradarbiavimo stiprinimą. Kalbėdamas apie rusofobiškas nuotaikas Lietuvoje, S. Lavrovas paminėjo, kad antirusiškos fobijos Lietuvoje kaip ir kitose Baltijos šalyse atsirado tuomet, kai šios šalys tapo NATO narėmis. Apibendrinant S. Lavrovo retoriką 2013 metais, verta pažymėti, kad Lietuvos atžvilgiu ji išsiskyrė negatyvumu, ir, kai kuriais atvejais netgi nepagarba.

S. Lavrovas 2013 metais Latviją ir Estiją minėjo daug rečiau negu Lietuvą. Dažniausiai šias abi šalis minėdavo drauge. Panašiai kaip 2012 metais, 2013 metais Latvija ir Estija buvo minimos dėl neišspręstų problemų su šiose šalyse gyvenančiais rusų tautybės nepiliečiais. Šiame kontekste verta paminėti, kad 2013 metais Latvijos Parlamentas įteisino dvigubą pilietybę²²⁶. Rusijos vertinimu, jai šis sprendimas buvo palankus, nes tai suteikė Rusijai galimybę skatinti Latvijos piliečius priimti Rusijos pilietybę neatsisakant latviškos, taigi didinant ir taip nemažą rusų mažumos skaičių šioje šalyje.

Baltijos šalys (paminėta 65 kartus)	Lietuva (paminėta 21 kartą)	Latvija (paminėta 6 kartus)	Estija (paminėta 5 kartus)
- NATO karinės pratybos „Steadfast Jazz 2013“; - ES Trečiasis energetinis paketas, dujotiekis „Nord Stream“ ir Baltijos atominė elektrinė.	- Tranzitas į Kaliningrado sritį; - Supaprastintas judėjimas pasienio gyventojams; - Rusofobiški judėjimai.	- Rusų tautybės nepiliečių padėtis Latvijoje.	- Rusų tautybės nepiliečių padėtis Estijoje.

10 lentelė. Pagrindinės temos, naudotos Rusijos užsienio reikalų ministro retorikoje Baltijos šalių atžvilgiu 2013 metais²²⁷

2014 metų balandį Rusijos užsienio reikalų ministras, kalbėdamas apie Rusijai kylančias grėsmes iš Vakarų, pareiškė, kad NATO pajėgų dislokavimas Rytų Europos šalyse netoli Rusijos pažeidžia Aljanso susitarimus su ja. Anot S. Lavrovo, tai, kad NATO pareigūnai nagrinėja galimą

²²⁵ Pagal 2011 m. gruodį Sergejaus Lavrovo ir Lenkijos užsienio reikalų ministro Radoslawo Sikorskiego pasirašytą susitarimą Pamaro ir Varmijos Mozūrų vaivadijų bei Kaliningrado srities gyventojai gali lankytis šiuose rajonuose be vizų.

²²⁶ Vaikutis A., „Latvijoje įteisinta dviguba pilietybė“, *15MIN*, 2013/05/09, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/latvijoje-iteisinta-dviguba-pilietybe-57-334063>

²²⁷ Parengta autoriaus.

pajėgų ir priemonių dislokavimą teritorijose, tiesiogiai besiribojančiose su Rusijos valstybe, yra NATO–Rusijos steigiamojo akto ir Vienos deklaracijos pažeidimas. Pasak S. Lavrovo, Rytų Europos šalys, priklausančios NATO blokui, taip pat ir Baltijos šalys, mėgina sulaikyti Aljansą nuo bendradarbiavimo su Rusija dėl menamos Rusijos grėsmės. Ši S. Lavrovo išsakyta prielaida atspindi Rusijos neigiamą nusiteikimą Baltijos šalių atžvilgiu. S. Lavrovo pasikeitusiai retorikai NATO atžvilgiu įtakos turėjo ir tai, kad NATO generalinis sekretorius A. F. Rasmussenas Rusiją (konkrečiai, Rusijos agresiją prieš Ukrainą) įvardijo kaip didžiausią grėsmę Europai²²⁸.

2014 metais Rusijos užsienio reikalų ministras, viešai kalbėdamas įvairiomis progomis tik 13 kartų paminėjo žodį „Baltijos“ (kai 2013 metais jis šį žodį paminėjo net 65 kartus). Tikėtina, jog viena iš priežasčių, kodėl Baltijos regionas buvo daug rečiau minimas S. Lavrovo kalbose, yra ta, kad 2014 metais Rusijos užsienio reikalų ministras nedalyvavo Baltijos jūros šalių tarybos susitikime. 2014 metais kalbėdamas apie Baltijos šalis, jis teigė, kad Baltijos šalys į NATO buvo priimtoms, nes jautėsi nesaugios pabuvusios Sovietų Sąjungos sudėtyje (anot jo, taip jam įrodinėjo NATO pareigūnai). Tačiau dabar, tapusios NATO narėmis, jos ir toliau jaučiasi nesaugios. Be to, S. Lavrovas pareiškė, kad Baltijos šalys kartu su Lenkija prašo NATO nutaikyti priešraketinės gynybos sistemą Rusijos kryptimi.

2014 metais S. Lavrovas kalbėjo ir apie tai, kad užsienyje, taip pat ir Baltijos valstybėse, planuoja steigti rusiškų mokyklų tinklą pagal rusiškus standartus. Anot Rusijos užsienio reikalų ministro, vyriausybės lygiu šiam sprendimui jau pritarta, ir artimiausiu metu bus pradėtas įgyvendinti projektas „Rusiška mokykla užsienyje“. Jis teigė, kad dėl rusiškų mokyklų steigimo Rusija tarsis ne tik su Baltijos šalimis, bet ir su kitomis Rusijos kaimynėmis, kuriose gyvena rusų tėvynainiai, o steigimo išlaidas padengs pati Rusija. Galima teigti, kad tai Rusijos užsienio politikos projektas, kurio tikslas – išsaugoti įtaką ir daryti poveikį posovietinių šalių visuomenei. Beje, S. Lavrovas 2014 metais kalbėdamas apie Baltijos šalis piktinosi, kad Europos Taryba neturi priekaištų Baltijos šalims dėl žmogaus teisių pažeidimų, ypač Latvijai ir Estijai, kurioms, anot jo, sunkiai sekasi spręsti rusakalbių nepiliečių problemą. Taip pat S. Lavrovas išreiškė susirūpinimą, kad Baltijos šalyse veikia neonacistiniai rusofobiniai judėjimai, kurie kelia grėsmę rusų tautybės gyventojams. S. Lavrovas šią retoriką galimai naudojo siekdamas viešai deklaruoti Rusijos vyriausybės rūpinimąsi savo tautiečiais, gyvenančiais užsienyje.

2014 metais Rusijos užsienio reikalų ministras, viešai kalbėdamas įvairiomis progomis, Lietuvą paminėjo tik 7 kartus (kai 2013 metais jis Lietuvą paminėjo net 21 kartą). Galima teigti, kad Rusijos ir Lietuvos santykiams 2014 metais didžiausios įtakos turėjo Rusijos veiksmai Ukrainoje:

²²⁸ Rasmussen A. F., *Press conference following the first day of meetings of NATO Ministers of Foreign Affairs*, Brussels, 2014, http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_108511.htm?selectedLocale=en

Krymo aneksija ir separatistinių kovotojų, kariaujančių Rytų Ukrainoje, palaikymas. 2014 metais Lietuvos politikai atvirai ir griežtai kritikavo Rusijos veiksmus Ukrainoje. Pavyzdžiui, Lietuvos Prezidentė Dalia Grybauskaitė Rusiją atvirai pavadino teroristine valstybe ir perspėjo, kad jei nebus sustabdyta jos agresija Ukrainoje, ji gali išplisti ir toliau į Europą. S. Lavrovas 2014 metais Lietuvą minėjo dažniausiai dėl to, kad Lietuva kartu su JAV ir Jungtine Karalyste blokavo Rusijos pasiūlymą dėl Ukrainos kariuomenės vykdomų karinių veiksmų Rytų Ukrainoje nutraukimo, kurį JT Saugumo Tarybai Rusija pateikė 2014 metų liepos mėn. Šis blokavimas reiškė, kad Lietuva kartu su JAV ir Jungtine Karalyste smerkia Rusijos veiksmus Ukrainoje bei palaiko Ukrainos karinių pajėgų vykdomą antiteroristinę karinę operaciją Rytų Ukrainoje. Reaguodamas į tai, S. Lavrovas pareiškė, kad šios šalys pradėjo skleisti nepagrįstus kaltinimus Rusijos atžvilgiu.

2014 metais Rusijos užsienio reikalų ministras, viešai kalbėdamas įvairiomis progomis, Latviją paminėjo 10 kartų (2013 metais Latviją paminėjo 6 kartus), o Estiją – net 24 kartus (kai 2013 metais Estiją paminėjo tik 5 kartus). 2014 metais S. Lavrovas ne kartą išreiškė susirūpinimą tautiečių padėtimi Latvijoje ir Estijoje, ypač tais, kurie neturėjo šių valstybių pilietybės. 2014 metais Baltijos šalyse gyveno kiek daugiau nei milijonas save rusais laikančių žmonių²²⁹.

Taip pat verta paminėti, kad Rusijos ir Estijos užsienio reikalų ministrai S. Lavrovas ir U. Paetas 2014 m. vasario mėn. Maskvoje pasirašė susitarimus dėl valstybės sienos ir dėl jūros sienos Narvos ir Suomijos įlankose, taip pat – susitarimą dėl diplomatinio nekilnojamojo turto, pagal kurį Estijai perduotas diplomatinės atstovybės pastatas Maskvoje, o Rusijai – Taline²³⁰. S. Lavrovas gyrė šią sutartį kaip svarbų ir realų žingsnį, gerinant dvišalius santykius. Tačiau šio susitikimo metu jis taip pat išreiškė susirūpinimą dėl, esą, nesąžiningo Estijos elgesio su 25 proc. šalies gyventojų – etninių rusų mažumos. Jo teigimu, rusakalbiai yra diskriminuojami mokyklose ir susiduria su dideliais sunkumais siekdami pilietybės. Galima būtų teigti, kad šis susitarimas dėl valstybės sienos tarp Estijos ir Rusijos yra strateginis ir labai savalaikis įvykis, kuris padidino Estijos stabilumą ir saugumo lygį įvykių Rytų Ukrainoje kontekste.

²²⁹ Petkauskas V., „Sotus ir išglebės „biudžetinis“ lietuvis“, *DELFI*, 2014/04/02, <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/v-petkauskas-sotus-ir-isglebes-biudzetinis-lietuvis.d?id=64409256>

²³⁰ BNS, *Rusija ir Estija pasirašė istorinę sutartį dėl sienos*, 2014/02/18, <http://pasaulis.lrytas.lt/ivykiai/rusija-ir-estija-pasirase-istorine-sutarti-del-sienos.htm>

Baltijos šalys (paminėta 13 kartų)	Lietuva (paminėta 7 kartus)	Latvija (paminėta 10 kartų)	Estija (paminėta 24 kartus)
- NATO priešraketinių sistemų dislokavimas Baltijos šalyse; - Rusiškų mokyklų steigimas; - Rusakalbių nepiliečių problemos; - Neo-nacistiniai rusofobiniai judėjimai.	- Rusijos pasiūlymo dėl Ukrainos kariuomenės vykdomų karinių veiksmų Rytų Ukrainoje nutraukimo blokavimas JT Saugumo Taryboje.	- Rusų tautybės nepiliečių padėtis Latvijoje.	- Rusų tautybės nepiliečių padėtis Estijoje; - Susitarimus dėl valstybinės sienos.

11 lentelė. Pagrindinės temos, naudotos Rusijos užsienio reikalų ministro retorikoje Baltijos šalių atžvilgiu 2014 metais²³¹

2015 m. vasario mėn. Miuncheno saugumo konferencijoje Rusijos užsienio reikalų ministras, kalbėdamas apie Rusijai kylančias grėsmes iš Vakarų, apkaltino Vakarus kurstant karą Ukrainoje. Rusijos diplomatijos vadovas apkaltino JAV rengiant karines atakas prieš taikius ukrainiečius. Pasak jo, Ukrainos krizė yra 25 metus nesiliovusių JAV pastangų pakenkti europinei saugumo architektūrai rezultatas. Rusijos užsienio reikalų ministras savo kalboje taip pat sukritikavo JAV dėl siekio dominuoti. Be to, pabrėžė, kad strateginė partnerystė tarp Rusijos ir Europos Sąjungos neišlaikė testo, ir kad Europos saugumo sistema turi rimtų problemų. Rusijos ir Vakarų susipriešinimas sustiprėjo po Krymo aneksijos ir besitęsiančių karinių veiksmų Rytų Ukrainoje. Dar didesnę Vakarų ir Rusijos priešpriešą paskatino įvestos ekonominės sankcijos Rusijai, NATO gynybinių pajėgumų Baltijos šalyse ir Rytų Europoje stiprinimas bei Vakarų pastangos izoliuoti Rusiją.

2015 metais Rusijos užsienio reikalų ministras, viešai kalbėdamas įvairiomis progomis, 14 kartų paminėjo žodį „Baltijos“ (2014 metais jis šį žodį paminėjo 13 kartų). Kalbėdamas apie Baltijos šalis S. Lavrovas išreiškė susirūpinimą, kad NATO didina savo karinius pajėgumus šalia Rusijos valstybinės sienos – steigiami mokymo centrai, dislokuojama papildoma infrastruktūra, kuriami nauji kariniai vienetai. Taip pat jis nurodė, kad jam kelia nerimą, jog Baltijos valstybes NATO įvardija, kaip esančias fronto linijoje su Rusija. Be to, S. Lavrovas nurodė, kad Rusija susirūpinusi dėl išaugusio NATO pratybų skaičiaus netoli Rusijos valstybės sienos, JAV sunkiosios ginkluotės dislokavimo Baltijos ir Rytų Europos šalyse ir kuriamos priešraketinės gynybos sistemos. Kalbėdamas apie Baltijos šalis S. Lavrovas taip pat pareiškė, kad nepiliečių problema yra labai svarbi Rusijai, nes, anot jo, šimtai tūkstančių Baltijos šalyse gyvenančių etninių rusų neturi pilietybės statuso, taip išreikšdamas susirūpinimą neva prasta rusakalbių padėtimi Baltijos šalyse.

²³¹ Parengta autoriaus.

2015 metais Rusijos užsienio reikalų ministras, viešai kalbėdamas įvairiomis progomis, Lietuvos nepaminėjo nė karto, Latviją paminėjo 18 kartų (2014 metais paminėta 10 kartų), o Estiją – 9 kartus (2014 metais paminėjo 24 kartus). Iš šių duomenų galima spręsti, kad Rusijos dėmesys Baltijos valstybėms, palyginti su 2014 metais, reikšmingai sumažėjo. Tam įtakos galimai turėjo Rusijos skiriamas didesnis dėmesys kitiems pasaulio regionams ir šalims, ypač Artimiesiems Rytams, Ukrainai ir JAV.

2015 metais kalbėdamas apie Estiją S. Lavrovas paminėjo, jog tikisi, kad Estijos ir Rusijos parlamentai greitu laiku ratifikuos sutartį dėl valstybės sienos, kurią Rusijos ir Estijos užsienio reikalų ministrai pasirašė vasario 17 d. Maskvoje. Taip pat 2015 metais S. Lavrovas gana dažnai minėjo, kad reikia spręsti nepiliečių gyventojų klausimą, kuris yra labai aktualus tiek Estijoje, tiek Latvijoje.

Baltijos šalys (paminėta 14 kartų)	Lietuva (paminėta 0 kartų)	Latvija (paminėta 18 kartų)	Estija (paminėta 9 kartus)
- NATO karinių pajėgumų didinimas šalia Rusijos; - Rusų tautybės nepiliečių padėtis.		- Rusų tautybės nepiliečių padėtis.	- Rusų tautybės nepiliečių padėtis; - Susitarimus dėl valstybinės sienos.

12 lentelė. Pagrindinės temos, naudotos Rusijos užsienio reikalų ministro retorikoje Baltijos šalių atžvilgiu 2015 metais²³²

Rusijos užsienio reikalų ministras S. Lavrovas, 2016 metais kalbėdamas apie grėsmes iš Vakarų, pabrėžė, kad Rusijos karinė doktrina aiškiai nurodo, kad viena didžiausių grėsmių nacionaliniam saugumui yra NATO tolesnė rytinė ekspansija, t. y. NATO karinės infrastruktūros artėjimas prie Rusijos valstybės sienos ir karinės jėgos naudojimas pažeidžiant tarptautinę teisę, kaip taip buvo padaryta Libijos ir Jugoslavijos atvejais. 2016 metais S. Lavrovas akcentavo, kad NATO veiksmus vertina kaip grėsmę. Be to, jis nurodė, kad Rusija imsis visų būtinų priemonių, atsakydama į NATO karinės infrastruktūros dislokavimą netoli jos sienų. S. Lavrovas, reaguodamas į NATO pajėgumų didinimą Rusijos kaimynystėje, pabrėžė, kad reikia reaguoti, jeigu prie Rusijos sienų artėja organizacijos, laikančios Rusiją priešininku, ir nurodė, kad Rusija turi sukaupusi pakankamai patirties šioje srityje. Gynybos ministerija ir Generalinis štabas, anot jo, tikrai žino, ką reikia daryti tokiais atvejais. Verta pastebėti, kad iki 2015 metų S. Lavrovas deklaruodavo, kad NATO nėra grėsmė, o tik kelia pavojų. Tačiau 2016 metais retorika pasikeitė – S. Lavrovas NATO veiksmus nedviprasmiškai įvardijo kaip keliančius grėsmę Rusijos nacionaliniam saugumui.

²³² Parengta autoriaus.

2016 metais (iki tiriamojo laikotarpio pabaigos - rugpjūčio 23 d.) Rusijos užsienio reikalų ministras, viešai kalbėdamas įvairiomis progomis, 24 kartus paminėjo žodį „Baltijos“ (2015 metais jis šį žodį paminėjo 14 kartų). 2016 m. birželio mėn. S. Lavrovas susitikimo su Suomijos diplomatijos vadovu Timo Soini metu pareiškė, kad Baltijos jūros regione nėra militarizavimą pateisinančių grėsmių. Ir nurodė, kad Rusija sunerimusi dėl padidėjusio NATO aktyvumo Baltijos regione ir NATO infrastruktūros priartėjimo prie Rusijos sienų.

Vertėtų paminėti, kad Rusijos užsienio reikalų ministras keletą metų iš eilės, taip pat ir 2016 metais, Vakarų šalių auditorijai teikė pasikartojantį naratyvą apie tai, kaip Rusija neprieštaravo, t. y. leido Baltijos šalims tapti NATO narėmis. Pasak S. Lavrovo, „Rusija teiravosi NATO kolegų, kodėl jie nori priimti Baltijos šalis. Mums buvo paaiškinta, kad Baltijos šalys nuo Sovietų Sąjungos ir Pirmojo pasaulinio karo laikų jaučia įvairiausias fobijas. NATO pripažino, kad šių dienų Rusija nekelia jokios grėsmės Baltijos šalims. Štai kaip jie matė visą situaciją: kai Baltijos šalys bus priimtos į NATO, jos nusiramins; tai padės plėtoti dvišalius santykius (tarp Baltijos šalių ir Rusijos) bei užtikrins taiką ir stabilumą. Tačiau kai Baltijos šalys tapo NATO narėmis, jos tapo labai rusofobiškos, o likusi euroatlantinė bendruomenė iš solidarumo ar kitų priežasčių priverstos sekti šių valstybių pavyzdžiu“. Šis naratyvas kartojamas kiekvienais metais po kelis kartus. 2016 metais jis buvo pakartotas 3 kartus. Jo tikslas dvejopas: pirma, Vakarų ir savo šalies gyventojus įtikinti, kad Baltijos šalys buvo priimtos į NATO, nes Rusija tai leido; antra, siekia supriešinti euroatlantinę bendruomenę, t. y. nuteikti Vakarų šalis prieš Baltijos valstybes; ir trečia, pavaizduoti Baltijos šalis kaip netolerantiškas ir rusofobiškas valstybes.

2016 metais (iki rugpjūčio 23 d.) Rusijos užsienio reikalų ministras, viešai kalbėdamas įvairiomis progomis, Lietuvą paminėjo 6 kartus (2015 metais neminėjo nė karto). Kalbėdamas apie Lietuvą S. Lavrovas teigė, kad anksčiau Lietuva su Rusija planavo bendradarbiauti tranzito į Kaliningrado sritį ir ekonomikos srityse, tačiau Lietuva kažkodėl tapo pačia rusofobiškiausia valstybe Baltijos šalyse. Anot rusų ministro, būtent Lietuva yra „agresyviausias rusofobijos branduolys visame NATO aljanse“. Toks S. Lavrovo išskirtinis neigiamas dėmesys Lietuvai galimai reiškė netiesioginį grasinimą. Šį pasisakymą greičiausiai sąlygojo Lietuvos aktyvi ir nuolatinė veikla informuojant ir perspėjant euroatlantinę bendruomenę apie esamą ir potencialią saugumo situaciją regione.

2016 metais S. Lavrovas, kalbėdamas įvairiomis progomis, 13 kartų paminėjo Latviją ir 9 kartus Estiją. Iš esmės, visais atvejais tiek Latvija, tiek Estija buvo minimos dėl pilietybės nesuteikimo rusų tautybės gyventojams. S. Lavrovas pareiškė, kad Rusija nenustos reikalavusi suteikti etniniams rusams Latvijos ar Estijos pilietybę, nes tai pažeidžia tarptautinius įsipareigojimus ir teisę. Anot rusų ministro, negalima taikstyti su tuo, kad kas šeštas Latvijos ir kas tryliktas Estijos gyventojas, būdamas „nepilietis“, yra netekęs esminių politinių teisių, neturi galimybės pilnavertiškai

kaip kiti šalies gyventojai dalyvauti šalies rinkimuose ir rinkti valdžią. Tokie nuolatiniai S. Lavrovo pareiškimai dėl pažeidžiamų rusų mažumos teisių Estijoje ir Latvijoje suponuoja tai, kad jis siekia įtikinti Vakarų valstybes ir vietinius gyventojus, kad etniniai rusai Baltijos valstybėse yra diskriminuojami. Tokia retorika skaldo Estijos ir Latvijos visuomenes ir didina įtampa šių šalių viduje.

Baltijos šalys (paminėta 24 kartus)	Lietuva (paminėta 6 kartus)	Latvija (paminėta 13 kartų)	Estija (paminėta 9 kartus)
- NATO karinių pajėgumų didinimas šalia Rusijos.	Rusofobiškos nuotaikos.	- Rusų tautybės nepiliečių padėtis.	- Rusų tautybės nepiliečių padėtis.

13 lentelė. Pagrindinės temos, naudotos Rusijos užsienio reikalų ministro retorikoje Baltijos šalių atžvilgiu 2016 metais (iki rugpjūčio 23 d.)²³³

Apibendrinant Rusijos užsienio reikalų ministro S. Lavrovo diskurso analizės rezultatus, galima daryti išvadą, kad pagrindinės temos susijusios su Baltijos šalimis buvo keturios: (1) rusų tautinės mažumos padėtis Baltijos šalyse; (2) Baltijos šalių nacionalizmas ir skirtingas sovietinės istorijos interpretavimas; (3) NATO karinių pajėgumų didinimas šalia Rusijos valstybės sienos; ir (4) Rusijos energetiniai projektai Baltijos jūros regione (14 lentelė). Atlikta S. Lavrovo retorikos analizė taip pat atskleidžia Rusijos segmentuotą požiūrį į Baltijos šalis – galima pastebėti, kad Rusijos užsienio reikalų ministras kalbėdamas apie Baltijos šalis gana aiškiai atskiria Lietuvą nuo Latvijos ir Estijos. Lietuva dažniausiai buvo įvardijama kaip labiausiai iš trijų Baltijos šalių nusiteikusi prieš Rusiją ir labiausiai linkusi bendradarbiauti su ES ir NATO, siekdama sumažinti Rusijos įtakos plėtrą regione. Estija ir Latvija S. Lavrovo retorikoje dažniausiai buvo neišskiriamos. Šios dvi Baltijos valstybės dažniausiai buvo kritikuojamos dėl pilietybės nesuteikimo rusakalbiamis gyventojams, t. y. rusų mažumos klausimai dominavo S. Lavrovui kalbant apie Latviją ir Estiją. Tokių temų skirtingumą, tikėtina, lemia skirtingas rusų tautinės mažumos pasiskirstymas Baltijos šalyse – Latvijoje rusų kilmės gyventojai sudaro 27 proc., Estijoje – 24 proc., o Lietuvoje – tik apie 6 proc. gyventojų²³⁴. Todėl remiantis diskurso analizės rezultatais, galima teigti, kad Rusijos užsienio politika Baltijos šalių atžvilgiu nėra unifikuota – užsienio politikos tikslai Lietuvos atžvilgiu skiriasi nuo Rusijos užsienio politikos tikslų Latvijoje ir Estijoje. Tačiau būtų klaidinga manyti, kad Rusijos užsienio politika Latvijos ir Estijos atžvilgiu yra visiškai vienoda. Taip pat būtų klaidinga manyti, kad užsienio politika Lietuvos ir kitų dviejų Baltijos šalių atžvilgiu yra visiškai skirtinga.

²³³ Parengta autoriaus.

²³⁴ VEIDAS, *Ar kelia pavojų Baltijos šalyse rusų tautinė mažuma?*, 2014/03/17, <http://www.veidas.lt/ar-kelia-pavoju-baltijos-salyse-rusu-tautine-mazuma>

Metai	Pagrindiniai Rusijos užsienio politikos interesai Baltijos šalių atžvilgiu
2008	- „Nord Stream“ projekto įgyvendinimas; - JAV planai dislokuoti savo priešraketines sistemas Baltijos šalyse.
2009	- iniciatyva „Rytų partnerystė“; - „Nord Stream“ projekto įgyvendinimas.
2010	- Rusakalbių padėtis Baltijos šalyse; - Rusų ir Baltijos šalių bendros istorikų grupės sukūrimas.
2011	- Baltijos atominė elektrinė; - NATO planai ginti Baltijos valstybes ir Lenkiją.
2012	- Nepiliečių rusakalbių padėtis Baltijos valstybėse; - Sovietinės okupacijos žalos atlyginimas.
2013	- NATO karinės pratybos „Steadfast Jazz 2013“; - ES Trečiojo energetinis paketas, dujotiekis „Nord Stream“ ir Baltijos atominė elektrinė.
2014	- NATO priešraketinių sistemų dislokavimas Baltijos šalyse; - Rusiškų mokyklų steigimas; - Nepiliečių rusakalbių padėtis Baltijos valstybėse; - Neo-nacistiniai rusofobiniai judėjimai.
2015	- NATO karinių pajėgumų didinimas šalia Rusijos; - Nepiliečių rusakalbių padėtis Baltijos valstybėse.
2016	- NATO karinių pajėgumų didinimas šalia Rusijos.

14 lentelė. **Pagrindiniai Rusijos užsienio politikos interesai Baltijos šalių atžvilgiu (2008–2016 metai)**²³⁵

Iš atliktos S. Lavrovo diskurso analizės rezultatų galima daryti prielaidą, kad Rusijos užsienio politika Baltijos šalių atžvilgiu yra gana pasyvi ir negatyvi. Rusijos užsienio reikalų ministras santykinai nedažnai minėjo Baltijos šalis savo viešose kalbose. Dažniausiai Baltijos šalys buvo minimos NATO, ES ar Baltijos jūros šalių tarybos kontekste. Per visą tiriamąjį laikotarpį (2008–2016 metai) Baltijos šalys kaip regionas (t. y. neišskiriant atskirai valstybių) iš viso buvo paminėtos 246 kartus, Lietuva buvo paminėta 74 kartus, Latvija – 97 kartus, o Estija – 75 kartus. Remiantis tyrimo rezultatais galima konstatuoti, kad valstybių paminėjimo dažniui gana daug įtakos turėjo dvišaliai susitikimai.

S. Lavrovo retorikoje gana aiškiai atsispindėjo Rusijos nepasitenkinimas dėl Baltijos šalių noro atsiriboti nuo Rusijos ir tapti integralia ir visaverte euroatlantinės sistemos dalimi. Baltijos šalys įvardijamos kaip esančios rusofobiškos, ypač Lietuva bei diskriminuojančios rusų etninę mažumą. Retorika yra gana agresyvi ir priešiška. Galima būtų daryti prielaidą, kad šia retorika S. Lavrovas siekia: (1) supriešinti etninius rusus (tiek gyvenančius Rusijoje, tiek gyvenančius Baltijos šalyse ir kitose pasaulio šalyse) su Baltijos šalių gyventojais, t. y. Baltijos šalis pavaizduoti kaip nedraugiškas Rusijai valstybes; ir (2) sukurti neigiamą įvaizdį apie Baltijos šalis, siekiant sumažinti Vakarų valstybių paramą šiam regionui. Apibendrinus S. Lavrovo diskurso analizės rezultatus, galima būtų

²³⁵ Parengta autoriaus.

daryti išvadą, kad galutinis Rusijos užsienio politikos tikslas Baltijos šalių atžvilgiu – pakeisti esančią šio regiono saugumo architektūrą ir padidinti (ar bent jau išlaikyti) savo įtaką Baltijos valstybėse.

2.2.1. Rusijos užsienio, saugumo ir gynybos deklaratyvioji politika

Šalies saugumo ir gynybos politikos analizė yra esminis įrankis, leidžiantis tyrinėti Rusijos karinę transformaciją. Karinės pajėgos ir su jomis susijusios reformos neatsiranda savaime, tai visos visuomenės ir jai atstovaujančios politinės valdžios sprendimų rinkinys. Šiems su šalies saugumu susijusiems sprendimams teisinį pagrindą paprastai suteikia tam tikruose strateginiuose šalies dokumentuose įtvirtinti tikslai. Pagrindiniai Rusijos saugumo ir gynybos politiką apibrėžiantys dokumentai yra Nacionalinio saugumo strategija, Užsienio politikos koncepcija ir Karinė doktrina.

Rusijos nacionalinė saugumo strategija

2015 m. gruodžio 31 d. Rusijos rezidentas V. Putinas pasirašė įsaką, kuriuo patvirtino naują Rusijos Federacijos nacionalinio saugumo strategiją²³⁶ (toliau – Strategija).²³⁷ Prieš tai galiojusi Strategija buvo paskelbta 2009 m. gegužės 12 d. (ji buvo numatyta iki 2020 m.)²³⁸. Strategiją sudaro šešios pagrindinės dalys: (1) bendrosios nuostatos; (2) Rusija šiuolaikiniame pasaulyje; (3) nacionaliniai interesai ir strateginiai nacionaliniai prioritetai; (4) nacionalinio saugumo užtikrinimas; (5) Strategijos įgyvendinimo organizaciniai, teisiniai ir informaciniai pagrindai; ir (6) pagrindiniai nacionalinės saugumo būsenos indikatoriai. Ši Strategija yra pagrindinis Rusijos strateginio planavimo dokumentas, kuriame nustatomi šalies nacionaliniai interesai ir strateginiai prioritetai, tikslai, uždaviniai ir vidaus bei užsienio politikos priemonės, skirtos stiprinti Rusijos nacionalinį saugumą ir užtikrinti tvarią plėtrą ilguoju laikotarpiu. 2009 m. ir 2015 m. strategijų palyginimas suteikia galimybę suprasti Rusijos saugumo ir gynybos politikos dinamiką ir įvertinti strategijų santykį su Rusijos karine transformacija.

Lyginamoji 2009 m. ir 2015 m. strategijų analizė atskleidžia Rusijos vaidmens, kurį ji prisiima dalyvaudama globaliuosiuose procesuose ir spęsdama globalias problemas, kaitą. 2009 metų Strategijoje daug dėmesio buvo skiriama globaliai konkurencijai ir Rusijos integracijai į globalią ekonominę erdvę. Šioje Strategijoje esminiais stabilios tarptautinės sistemos elementais buvo

²³⁶ Президент Российской Федерации, *Стратегия национальной безопасности Российской Федерации*, 2015, <https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html>

²³⁷ Remiantis Rusijos įstatymais, Rusijos Federacijos nacionalinio saugumo strategija turi būti atnaujinama kas šešerius metus.

²³⁸ Президент Российской Федерации, *Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года*, 2009, <https://rg.ru/2009/05/19/strategia-dok.html>

įvardytos tarptautinės organizacijos ir tokie formatai, kaip JT, G8, G20, BRIC, NVS, KSSO, Eurazijos sąjunga, Šanchajaus bendradarbiavimo organizacija. Pastarojoje Strategijoje taip pat buvo akcentuojamas Rusijos strateginis interesas bendradarbiauti su Europos Sąjunga ir deklaruojamas pasirengimas bendradarbiauti su JAV bei NATO, tačiau NATO plėtra ir NATO karinės infrastruktūros dislokavimas šalia Rusijos valstybės sienų buvo vertinami neigiamai.

Tuo tarpu 2015 metų Strategijoje pabrėžiami jau kiti Rusijai svarbūs šiuolaikinės tarptautinės sistemos aspektai – daugiapolė pasaulio tvarka, augantis nestabilumas, socialinė nelygybė, kova dėl išteklių ir Rusijos pastangos atremti naujas grėsmes. 2015 metų Strategijoje pastebimas didesnis Rusijos vaidmens akcentavimas sprendžiant tarptautines problemas ir reguliuojant karinius konfliktus. Šioje Strategijoje Rusija naujomis grėsmėmis įvardija, visų pirma, JAV ir jų sąjungininkes, vykdančias Rusijos sulaikymo politiką. Taip pat didelis dėmesys skiriamas JAV vystomai priešraketinės gynybos sistemai.

Abiejose strategijose NATO plėtra, NATO karinio potencialo ir karinio aktyvumo didėjimas bei karinės infrastruktūros priartėjimas prie Rusijos sienų vertinami panašiai – kaip keliantys grėsmę Rusijos nacionaliniam saugumui. 2015 metų Strategijoje taip pat nurodoma, kad JAV ir ES, palaikydamos antikonstitucinį valstybinį perversmą Ukrainoje, sukūrė nestabilumo židinį Europoje²³⁹. Pastarojoje Strategijoje JAV ir jos sąjungininkai vaizduojami kaip darantys neigiamą poveikį tarptautinei sistemai ir keliantys pavojų Rusijos nacionaliniams interesams. Be to, šioje Strategijoje nurodoma, kad Rusija pasilieka teisę naudoti karinę jėgą nacionalinių interesų gynybai, kai neprievarinės priemonės yra neefektyvios.

2009 m. ir 2015 m. strategijų analizė atskleidžia, jog prioritetas šiose strategijose teikiamas šalies gynybai ir jos stiprinimui. Vis dėlto šalies gynybos stiprinimas kaip aiškus Rusijos interesas įvardijamas tik 2015 metų Strategijoje. 2009 metų Strategijoje pabrėžiamas Rusijos karinių pajėgų modernizavimo, struktūrinės ir sisteminės pertvarkos, karinės pramonės restruktūrizacijos, optimizacijos ir plėtros siekis. Tuo tarpu 2015 metų Strategijoje pabrėžiamas Rusijos karinių pajėgų ir kitų jėgos struktūrų panaudojimo būdų ir formų tobulinimo, atsižvelgiant į šiuolaikinių konfliktų pobūdį, tikslas, akcentuojama šalies mobilizacinės parengties svarba. Pastarojoje Strategijoje strateginio sulaikymo ir karinių konfliktų prevencijos priemonių sąrašė (šalia politinių, karinių, techninių, diplomatinių, ekonominių ir informacinių) paminėti ir branduoliniai pajėgumai (15 lentelė).

²³⁹ Greičiausiai turima omeny JAV Biologinės grėsmės mažinimo programa, kurios pagrindu JAV finansuoja projektus buvusiose Sovietų Sąjungos valstybėse, skirtus kovai su biologinėmis grėsmėmis. Daugiau informacijos apie programą: <http://www.nap.edu/read/12005/chapter/2>

Palyginus 2009 ir 2015 metų strategijas, atkreiptinas dėmesys į prioritetines Rusijos užsienio politikos ir tarptautinio bendradarbiavimo kryptis. 2015 metų Strategijoje nurodoma, kad svarbiausios Rusijos partnerės yra BRICS šalys, ypač Kinija ir Indija, taip pat NVS, KSSO, Eurazijos ekonominės sąjungos narės. Kaip vienas svarbiausių užsienio politikos tikslų įvardijamas bendradarbiavimo su NVS, Abchazija ir Pietų Osetija didinimas. Taip pat nurodoma, kad bendradarbiavimas su ES ir kitomis Europos valstybėmis turi vykti abipusiai naudingų pagrindų, integraciniai procesai Europoje ir postsovietinėje erdvėje turi būti harmonizuoti, o kolektyvinio saugumo sistema euroatlantinėje erdvėje turi būti atvira ir pagrįsta aiškiais teisiniais susitarimais. Verta paminėti, kad 2015 metų Strategijoje teigiama, jog Rusija suinteresuota bendradarbiauti su JAV bendrų interesų pagrindu tokiose srityse, kaip ginklų kontrolė, pasitikėjimo priemonių stiprinimas, masinio naikinimo ginklų neplatinimas, kova prieš terorizmą, regioninių konfliktų sureguliuojimas, tačiau pabrėžiama, kad bendradarbiavimas su NATO būtų įmanomas tik tuo atveju, jei NATO atsižvelgtų į teisėtus Rusijos interesus ir gerbtų tarptautinės teisės normas.

2009 m. Strategija	2015 m. Strategija
<ul style="list-style-type: none"> • Strateginis atgrasymas realizuojamas naudojant ekonominius resursus, plėtojant karinę-patriotine mokymo sistemą bei vystant karinę infrastruktūrą ir kariuomenės administracinę sistemą. • Karinis saugumas užtikrinamas plėtojant ir tobulinant karinę struktūrą ir valstybės gynybinį potencialą, tam tikslui skiriant pakankamus išteklius. Nacionalinės gynybos strateginiai tikslai realizuojami plėtojant nacionalinio saugumo sistemą, įgyvendinant ilgojo laikotarpio karinę-technologinę politiką, plėtojant karinę infrastruktūrą, kariuomenės administracinę sistemą bei didinant karinės tarnybos prestižą. • Nacionalinės gynybos stiprinimo tikslu turi būti vykdoma kokybinė Rusijos karinių pajėgų pertvarka. Tuo tikslu reikia tobulinti kariuomenės personalo struktūrą, didinti parengtų divizijų skaičių, gerinti karių kovinį parengimą bei sąveiką tarp skirtingų karinių vienetų, vykdyti karinių pajėgų modernizavimą, struktūrinę ir sisteminę pertvarką, karinės pramonės restruktūrizaciją, optimizaciją ir vystymą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Strateginis atgrasymas ir karinių konfliktų prevencija pasiekiami išlaikant pakankamo lygio branduolinio atgrasymo pajėgumus bei užtikrinant karinių pajėgų tinkamą kovinio parengimo lygį. • Nacionalinės gynybos užtikrinamas remiasi išteklių paskirstymo racionalumu ir efektyvumu, karinėmis ir nekarinėmis priemonėmis ir metodais, taikos palaikymo ir diplomatiniais mechanizmais, tarptautinio karinio ir karinio-techninio bendradarbiavimo plėtra, ginklų kontrole ir kitų tarptautinių teisinių instrumentų naudojimu. • Rusijos karinės pajėgos turi būti tobulinamos vystant karinės rizikos ir grėsmių perspėjimo sistemą, tobulinant karinę struktūrą ir sistemą, didinant gynybinius pajėgumus, apginkluojant karines pajėgas modernia ginkluote ir įranga, plėtojant gynybos pramonę, didinant mobilizacinės sistemos ir civilinių gynybinių pajėgumų efektyvumą ir pasirengimą.

15 lentelė. Rusijos nacionalinės gynybos užtikrinimo priemonių palyginimas²⁴⁰

²⁴⁰ Parengta autoriaus, remiantis 2009 m. ir 2015 m. Rusijos Federacijos Nacionalinio saugumo strategijomis.

Apibendrinant galima teigti, kad 2015 metų Strategija yra platesnė ir išsamesnė, nei 2009 metų Strategija. Pirmoji atspindi užsienio politikos tikslus ir prioritetus, suformuotus 2013 metų Rusijos Federacijos užsienio politikos koncepcijoje, daug dėmesio skiriant išorės grėsmėms. 2015 metų Strategija išsiskiria ryškia gynybine ir kartu konfrontacine bei antivakarietiška pozicija. Pagrindiniais grėsmių šaltiniais įvardijamos JAV ir NATO, pastarąsias kaltinant nesugebėjimu užtikrinti Europos saugumo. Šioje Strategijoje pastebimas didesnis Rusijos atsiribojimas nuo Vakarų ir siauresnio draugiškų valstybių rato nusistatymas. Tačiau Rusija numato bendradarbiavimo su Vakarais galimybę, jei bus atsižvelgiama į teisėtus Rusijos interesus. 2015 metų Strategijoje ypač daug dėmesio skiriama krašto gynybai, kuri tampa svarbiausiu veiksmu užtikrinant nacionalinį saugumą. Abiejose strategijose įvirtintas Rusijos tikslas transformuoti karines pajėgas: ankstesniojoje strategijoje nurodoma, kad nacionalinės gynybos stiprinimo tikslu turi tapti kokybinė Rusijos karinių pajėgų pertvarka, tuo tarpu, naujoje strategijoje įvardijama, kad karinės pajėgos turi būti tobulinamos didinant gynybinius pajėgumus (15 lentelė).

Lyginamoji 2009 m. ir 2015 m. strategijų analizė parodė, kad 2009 metų Strategija atitinka 2008 metais pradėtos Rusijos karinės transformacijos tikslą – atlikti esamų karinių pajėgų sistemine ir struktūrinę pertvarką. Tuo tarpu, 2015 metų Strategija paremta jau pasiektais transformacijos rezultatais bei atspindi 2010 metais pradėtą karinių pajėgų perginklavimo programą, kurios tikslas karinių pajėgumų didinimas ir efektyvinimas. Taip pat verta paminėti, kad 2015 metų Strategijoje branduoliniai Rusijos pajėgumai tampa viena iš karinių konfliktų prevencijos priemonių. Tai galima traktuoti kaip Rusijos karinės ir politinės vadovybės minties apie deeskalacinę taktinio branduolinio ginklo panaudojimą apraišką.

Rusijos užsienio politikos koncepcija

Rusijos užsienio politikos gairės yra apibrėžtos Rusijos užsienio politikos koncepcijoje (toliau - Koncepcija). Naujausia šio strateginio valstybės dokumento versija, patvirtinta prezidento V. Putino 2013 m. vasario 12 d.²⁴¹, pakeitė 2008 m. liepos 12 d. tuo metu prezidento pareigas ėjusio D. Medvedevo patvirtintą Koncepciją²⁴². Šių dviejų koncepcijų palyginimas leidžia atskleisti pagrindines šalies užsienio politikos kryptis ir suteikia galimybę suprasti, kaip Rusijos vadovybė suvokia geopolitinius pokyčius tarptautinėje aplinkoje.

²⁴¹ Президент Российской Федерации, *Концепция внешней политики Российской Федерации*, 2013, <http://www.pircenter.org/media/content/files/9/13617765900.pdf>

²⁴² Президент Российской Федерации, *Концепция внешней политики Российской Федерации*, 2008, <http://kremlin.ru/acts/news/785>

Rusijos užsienio politikos koncepcija susideda iš penkių pagrindinių dalių, skirtų apibrėžti šalies užsienio politikos kryptis ir jų santykį su šiuolaikiniu pasauliu, Rusijos prioritetus sprendžiant globalias problemas, regioninius prioritetus ir numatyti Rusijos užsienio politikos įgyvendinimo priemones ir plėtros perspektyvas. Dėmesys šioms sritims tik nežymiai skiriasi lyginant 2008 m. ir 2013 m. koncepcijas.

Rusijos užsienio politikos pagrindinis tikslas abiejose koncepcijose formuluojamas labai panašiai – apsaugoti piliečių, visuomenės ir valstybės interesus. Vienas svarbiausių užsienio politikos uždavinių – apsaugoti savo gyventojus ir užtikrinti valstybės išlikimą – taip pat išlieka nepakitęs. Tačiau 2008 metų Koncepcijoje įtvirtinta nuostata, kuria apeliuojama į Rusiją, kaip į didžiąją galią, ir jos sieki įsitvirtinti tarp pasaulio galingųjų, 2013 metų Koncepcijoje jau siek tiek keičiasi ir tampa nuosaikesnė. Pastarojoje Koncepcijoje nurodoma, kad Rusijai reikia išlaikyti iki šiol pasiekto progreso *status quo*. Tuo tarpu apie Rusijos planus įgyti daugiau globalios galios galima suprasti netiesiogiai, atliekant nuodugnesnę dokumento analizę. 2013 metų Koncepcijos analizė atskleidžia tai, kad Rusija oficialiai pripažįsta, jog praėjus trylikai metų nuo B. Jelcino prezidentavimo pabaigos, ji galiausiai sugebėjo susigrąžinti prarastą tarptautinį galingos valstybės statusą ir jau nuo 2013 metų save pradėjo vertinti kaip valstybę, esančią pasaulio galingųjų gretose. Visi kiti užsienio politikos uždaviniai, apimantys tarptautinės sistemos formuojamas grėsmes, ekonomiką, kaimynystės politiką, dvišalius ir daugiašalius santykius, rusų diasporą ir rusų kalbos bei kultūros puoselėjimą, išlieka nepakitę.

Analizuojant užsienio politikos koncepciją, kurios pagrindu formuojami valstybės užsienio ir saugumo politikos įgyvendinimo mechanizmai (taip pat ir karinė galia), svarbu įvertinti, kaip kito Rusijos grėsmių suvokimas. Egzistuojanti ar numanoma grėsmė yra esminis veiksnys, darantis reikšmingą poveikį valstybės saugumo politikai. Grėsmių diskurso formavimas ir viešas bei oficialus grėsmių identifikavimas suteikia galimybę valdžiai legitimiai ir pagrįstai kurti bei naudoti priemones, reikalingas kovai su tomis grėsmėmis. Todėl galima būtų teigti, kad Rusijos užsienio politikos koncepcijoje pateiktas grėsmių sąrašas iš dalies legitimizavo valdžios sprendimą transformuoti karines pajėgas.

Analizuojant 2008 metų Koncepciją galima pastebėti nuo Šaltojo karo vis dar išlikusią dvipolės tarptautinės sistemos sampratą. Esminis pokytis tarptautinės sistemos sampratos atžvilgiu pastebimas 2013 metų Koncepcijoje, kurioje tvirtinama, kad dėl Vakarų (visų pirma dėl JAV ir ES) santykinės įtakos mažėjimo susiformavo nauja pasaulio struktūra, paremta daugiapole sistema. Laikotarpiu apie 2013 metus Rusija save pradėjo laikyti įtakinga ir galinga ne tik regione, bet ir pasaulio valstybe, gebančia ir norinčia kaip lygiavertė partnerė bendradarbiauti su galingiausiomis pasaulio valstybėmis, sprendžiant globalaus pobūdžio problemas. Kartu su tarptautinės sistemos kaita

kito ir Rusijos suvokimas apie potencialias šalies nacionaliniam saugumui kylančias grėsmes. 1 lentelėje nurodomi išoriniai veiksniai, kuriuos Rusija vertina kaip pagrindinius grėsmės šaltinius jos nacionaliniams interesams. Iš 16 lentelės matyti, kaip pasikeitė grėsmių suvokimas, palyginus 2008 m. ir 2013 m. koncepcijas.

Abiejose koncepcijose apibrėžtų grėsmių lyginamoji analizė padeda daryti išvadą, kad 2008 metais Rusija nebuvo patenkinta pasaulinio ir regioninio saugumo palaikymo tvarka, susiformavusia po Šaltojo karo. Laikotarpiu apie 2008 metus Rusija identifikavo JAV, kuri pasibaigus Šaltajam karui tapo vienintele pasaulio supergalybe, gebančia ir galinčia vienašališkai spręsti konfliktus, ir jų dominavimą tarptautinėje sistemoje kaip potencialų grėsmės šaltinį. Dėl to galima daryti prielaidą, kad vienu iš pagrindinių Rusijos tikslų tapo vienpolės JAV hegemonijos išardymas ir daugiapolės tarptautinės sistemos sukūrimas. Siekdama šito tikslo Rusija bandė susilpninti Vakarų, ypač JAV, kurdama joms atsvarą ir skatindama kurtis tokias regionines galias, kaip Brazilija, Kinija ar Indija. Rusija taip pat ėmė siekti atgauti sovietinių laikų galią ir tapti regiono lydere, taip prisidėdama prie daugiapolės tarptautinės sistemos sukūrimo. Taigi Rusijos karinė transformacija tapo viena iš priemonių, leidžiančių Rusijai stiprinti savo regioninės lyderės pozicijas. Verta paminėti, kad abiejose koncepcijose nurodoma, kad Rusija išlaiko neigiamą požiūrį į NATO ekspansiją ir į NATO karinės infrastruktūros artėjimą prie Rusijos valstybės sienų. 2008 metų Koncepcijoje aiškiai nurodoma, kad Rusija nepatenkinta Rusijos NATO plėtros planais į Ukrainą ir Gruziją, tačiau 2013 metų Koncepcijoje šio konkretumo jau nebeliko.

2008 m. Koncepcija	2013 m. Koncepcija
<ul style="list-style-type: none"> • Skirtingas Šaltojo karo reikšmių ir pasekmių interpretavimas, globali konkurencija dėl skirtingų demokratiškos vertybių sistemų ir ekonomikos plėtros modelių bei Vakarų siekis kompensuoti savo galios praradimą taikant sulaikymo politiką prieš Rusiją. • Vienašališka veiklos strategija (NATO, ES) sąlygoja tarptautinės sistemos destabilizavimą, kelia įtampą, skatina ginklavimosi varžybas, gilina tarpvalstybinius skirtumus, kursto etninę ir religinę nesantaiką, kelia grėsmę kitų valstybių saugumui bei didina įtampą tarp skirtingų civilizacijų. • Tarptautinis terorizmas, nelegali prekyba narkotikais, turto prievartavimas, masinio naikinimo ginklų ir jų paleidimo sistemų vystymas, regioniniai konfliktai, demografinės problemos, globalus skurdas, nelegali imigracija ir klimato kaita. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nevisiškas Euro zonos šalių atsigavimas po ekonominės krizės leidžia daryti prielaidą, kad ateitis bus rizikinga, didės konkurencija dėl išteklių, bei formuosis ksenofobija, netolerancija ir įtampa tarptautiniuose santykiuose. • Krizių valdymas naudojant vienašališkas sankcijas ir prievartinės priemonės (ginkluotą agresiją) be JT Saugumo Tarybos mandato kelia grėsmę pasaulio taikai ir stabilumui, o legitiminės valdžios pašalinimas suvereniose valstybėse, prisidengiant vietinių gyventojų saugumu, nepadedą spręsti konfliktų. • Masinio naikinimo ginklų ir jų paleidimo sistemų vystymas, tarptautinis terorizmas, nekontroliuojama nelegali prekyba ginklais, religinis ekstremizmas, etninės įtampos, nelegali migracija, piratavimas jūrose, nelegali prekyba narkotikais, korupcija, regioniniai konfliktai, pagrindinių produktų trūkumas, demografinės problemos, globalus skurdas, aplinkosauginiai ir sveikatos iššūkiai, klimato kaita, informacinės grėsmės ir maisto sauga.

Siekiant suprasti Rusijos požiūrio į grėsmes kaitą, būtina atsižvelgti į istorinius įvykius, kurių kontekste buvo formuojamos 2008 m. ir 2013 m. koncepcijos. 2008 metų Koncepcija buvo rengiama tokių įvykių kontekste, kaip 2003 metais prasidėjęs ir tuo metu tebevykęs karas tarp JAV vadovaujamų sąjungininkų ir Irako, kuriam mandato nesuteikė JT Saugumo Taryba (sprendimą dėl invazijos vetavo ne tik Rusija ir Kinija, bet ir JAV sąjungininkės – Prancūzija bei Vokietija); „spalvotosios revoliucijos“ Gruzijoje (2003 metais), Ukrainoje (2004 metais) ir Kirgizijoje (2005 metais), kurioms pasibaigus, šių šalių vadovais buvo išrinkti asmenys, gana priešišškai nusiteikę Rusijos atžvilgiu; JAV priešraketinės gynybos sistemų įrengimo netoli Rusijos sienų programa; 2004 metais penktojo NATO plėtros etapo metu septynių šalių – Lietuvos, Latvijos, Estijos, Rumunijos, Slovakijos ir Slovėnijos – tapimas naujomis šios organizacijos narėmis. Pastarieji įvykiai Rusijoje buvo vertinami kaip išaugusi grėsmė šalies nacionaliniam saugumui. Vienas svarbiausių 2013 metų Koncepciją formavusių veiksnių – 2010 metų pabaigoje prasidėjęs „Arabų pavasaris“ (demonstracijos, protestai ir karai arabų pasaulyje). Rusija apkaltino JAV chaoso kėlimu Artimuosiuose Rytuose ir ekstremizmo skatinimu. Anot Rusijos užsienio reikalų ministro Sergejaus Lavrovo, vienašališki JAV jėgos veiksmai pastūmėjo Artimųjų Rytų regioną ir Šiaurės Afriką į nestabilumą bei chaosą ir didele dalimi sukūrė palankias aplinkybes ekstremizmo protrūkiui²⁴⁴. Kitas svarbus įvykis – NATO vadovaujama operacija civiliams Libijos gyventojams ginti 2011 metais. Prezidentas V. Putinas apkaltino NATO, kad bombarduodama Libiją ji pažeidė JT Saugumo Tarybos rezoliucijas²⁴⁵. Šiuo nepagrįstu kaltinimu Rusija pademonstravo, kad NATO operaciją Libijoje Rusija vertino kaip Vakarų įtakos plėtrą Šiaurės Afrikos regione. Galiausiai vienu iš veiksnių, turėjusių nemažai įtakos rengiant 2013 metų Koncepciją, buvo 2009 m. įvykęs šeštasis NATO plėtros etapas, kurio metu naujomis NATO narėmis tapo Albanija ir Kroatija.

2013 metų Koncepcija iš esmės yra prieš tai buvusios koncepcijos tęsinys. Šių koncepcijų panašumas demonstruoja Rusijos išsikeltų užsienio ir saugumo politikos tikslų nuoseklumą bei kryptingumą. Anot Rusijos užsienio reikalų ministro, 2013 metų Koncepcija išsaugoja pagrindinius principus, suformuotus 2008 metų Koncepcijoje, ir net kai kuriuos esminius 2000 metų Koncepcijos

²⁴³ Parengta autoriaus, remiantis 2008 m. ir 2013 m. Rusijos federacijos užsienio politikos koncepcijomis bei Ruiz González F. J., *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation: A Comparative Study*, 2013.

²⁴⁴ Lrytas, *Rusija kaltina JAV chaoso kėlimu Artimuosiuose Rytuose*, 2015/02/23, http://pasaulis.lrytas.lt/ivykiai/rusija-kaltina-jav-chaoso-kelimu-artimuosiuose-rytuose.htm?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy

²⁴⁵ NATO, „Rusijos kaltinimai – kaip yra iš tikrųjų“, 2014 m. faktų suvestinė, 2014, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20140604_LITH_Factsheet_Russia.pdf

akcentus²⁴⁶. Tačiau 2013 metų Konceptijoje pateikiama ir keletas naujų bei reikšmingų užsienio politikos formavimo priemonių. Pavyzdžiui, šioje Konceptijoje pristatoma „minkštosios galios“ sąvoka, pabrėžiant šio instrumento svarbą siekiant užsienio politikos tikslų. „Minkštoji galia“ įvardijama kaip alternatyva klasikinei diplomatijai. Taip pat 2013 metų Konceptija skiriasi nuo ankstesniosios palyginus regioninius prioritetus, kurie gana tiksliai atspindi Rusijos užsienio politikos tendencijas. Visų pirma reikėtų pabrėžti, kad 2013 metų Konceptijoje daugiau dėmesio skiriama Arktikai. Arkties regiono intensyvi militarizacija, kurios pradžia iš esmės sutampa su Rusijos karinės transformacijos pradžia, patvirtina tai, kad Rusija siekia išlaikyti ir plėsti savo įtaką šiame regione. Svarbu akcentuoti tai, kad nei vienoje iš dviejų koncepcijų Baltijos šalys nėra minimos, tačiau 2013 metų Konceptijoje įvardijama, kad Rusijos užsienio politikos prioritetas yra santykiai su euroatlantinėmis valstybėmis, kurios su Rusija turi bendrus geografinius, ekonominius, istorinius ir civilizacinius ryšius, t. y. ir su Baltijos šalimis.

Apibendrinant 2008 metų ir 2013 metų Rusijos užsienio politikos koncepcijų lyginamosios analizės rezultatus, visų pirma, reikėtų pabrėžti, kad šiuose dokumentuose išlaikomas Rusijos užsienio politikos tęstinumas. Antra, 2013 metais Rusija pradėjo save vertinti kaip didžiąją pasaulio valstybę, regiono lyderę ir lygiavertę kitų didžiųjų pasaulio valstybių partnerę, galinčią ir turinčią galimybes įsikišti ir reguliuoti tarptautinius įvykius, nors 2008 metų Konceptijoje tai buvo dar tik siekiamybė. Tai reiškia, kad nuo 2008 iki 2013 metų Rusijos santykinė galia, įskaitant ir karinę galią, reikšmingai sustiprėjo. Trečia, Rusija Vakarais, ypač JAV ir NATO, vertina kaip grėsmę jos nacionaliniams ir regioniniams interesams, todėl galima būtų konstatuoti, kad Rusijos užsienio politika ir toliau išliks išskirtinai antivakarietiška. Ir ketvirta, buvusias Sovietų Sąjungos valstybes, neišskiriant ir Baltijos šalių, Rusija vertina, kaip esančias jos interesų zonoje, todėl stiprėjant Rusijos galiai, ji gali ryžtis aktyviau siekti savo interesų šiose valstybėse, tam tikslui naudodama tiek „kietąsias“, tiek „minkštąsias“ priemones. Rusijos nacionalinio saugumo koncepcijos analizė yra naudinga, siekiant identifikuoti bendras gaires, kuriomis vadovaujamosi formuojant užsienio ir saugumo politiką. Vis dėlto užsienio politikos koncepcija yra palyginti abstraktus dokumentas, kuriame tik bendrais bruožais pristatomi pagrindiniai užsienio politikos prioritetai ir tikslai. Be to, reikia pastebėti, kad kuo daugiau laiko praeina nuo koncepcijos paskelbimo, tuo ji tampa mažiau aktuali ir atitinkanti realią šalies užsienio politiką, nes užsienio politika yra gana dinamiškas reiškinys, veikiamas pokyčių tarptautinėje aplinkoje bei vidinės šalies situacijos. Daugiau aiškumo suteikia tokių strateginių dokumentų analizė kaip Rusijos nacionalinio saugumo strategija.

²⁴⁶ Лавров С., „Внешнеполитическая философия России“, *Международная жизнь*, 2013/03/22, <https://interaffairs.ru/news/show/9274>

Rusijos karinė doktrina

Rusijos prezidentas V. Putinas naująją Rusijos Federacijos karinę doktriną (toliau – Karinė doktrina) patvirtino 2014 m. gruodžio 26 d.²⁴⁷, kuri pakeitė prieš tai galiojusią 2010 metų Karinę doktriną²⁴⁸. Karinė doktrina yra politinis dokumentas, kuris įvardija pagrindines šalies saugumo politikos prielaidas ir tikslus. Tiek 2010 metų, tiek 2014 metų Karinės doktrinos versijose dėmesys skiriamas toms pačioms sritims: saugumo aplinkai (kariniams pavojams ir karinėms grėsmėms), karinei politikai ir karinei–ekonominei paramai gynybai. 2010 metų ir 2014 metų karinių doktrinų lyginamoji analizė pagal minėtas sritis suteikia galimybę įvertinti grėsmių suvokimo ir saugumo politikos pokytį Rusijoje. Be to, abiejų karinių doktrinų galiojimo laikotarpiai sutampa su Rusijos karinės transformacijos laikotarpiu, todėl leidžia suprasti šios transformacijos prielaidas ir tikslus saugumo politikos lygmeniu.

Karinės doktrinos pagrindu atliktas saugumo aplinkos vertinimas padeda atskleisti prielaidas, kurių pagrindu buvo suformuota Rusijos karinė politika. Saugumo aplinka Karinėje doktrinoje suprantama kaip kariniai pavojai ir grėsmės, kurias sukelia tam tikra tarptautinių santykių būklė. Karinės grėsmės apibrėžiamos, kaip tarptautiniai veiksniai ir išoriniai įvykiai, kurie gali sukelti karinį konfliktą, o kariniai pavojai suprantami kaip situacijos, turinčios potencialą virsti karine grėsme. Palyginus 2010 m. ir 2014 m. karinėse doktrinose įvardijamus karinius pavojus ir grėsmes (1 priedas) matyti, kad abiejose karinėse doktrinose didžiausi pavojai Rusijai išlieka NATO karinės infrastruktūros artėjimas Rusijos sienos link bei JAV priešraketinės gynybos sistemos elementų vystymas, o didžiausia grėsmė – didelio masto karinės pratybos Rusijos kaimynystėje. Tačiau 2014 metų Karinėje doktrinoje pabrėžiama, kad pavojus kyla ir dėl NATO pajėgumų potencialo didėjimo. Tikėtina, kad šis naujas pavojus buvo identifikuotas po 2014 m. rugsėjo mėn. Velse vykusio NATO viršūnių susitikimo ir jame priimtų sprendimų, kuriais sutarta stiprinti NATO gynybos ir atgrasymo priemones Rytų Europoje, atnaujinti NATO gynybos planus, steigti NATO vadavietes Rytų Europoje, vykdyti nuolatinės NATO pratybas Baltijos regione ir sukurti ypač aukštos parengties greitojo reagavimo pajėgas.

Verta paminėti, kad skirtingai negu ankstesnėje, 2014 metų Karinėje doktrinoje bendradarbiavimas su NATO jau nėra vertinamas, kaip priemonė, padedanti stiprinti kolektyvinį saugumą, o NATO – kaip galima partnerė. Pastarojoje Karinėje doktrinoje pabrėžiama svarba bendradarbiauti su kitomis regioninėmis organizacijomis (ŠBO, KSSO, NVS ir ESBO). Tai galima

²⁴⁷ Президента Российской Федерации, *Военная доктрина Российской Федерации*, 2014, <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>

²⁴⁸ Президента Российской Федерации, *Военная доктрина Российской Федерации*, 2010, <http://kremlin.ru/supplement/461>

vertinti, kaip Rusijos valdžios norą nutraukti bendradarbiavimą su Vakarais ir plėsti alternatyvius bendradarbiavimo formatus, kuriose Rusija turėtų reikšmingą statusą. Bendradarbiavimas per regionines organizacijas Rusijai leidžia išlaikyti ir stiprinti savo įtaką kaimyninėse valstybėse ir tuo pačiu neleisti plisti Vakarų įtakai Rusijos interesų zonoje.

2014 metų Karinėje doktrinoje yra gana plačiai naudojama kaimynystės sąvoka. Šioje Karinėje doktrinoje nurodoma, kad pagrindiniai kariniai pavojai ir grėsmės kyla dėl dviejų esminių priežasčių: valdžios sistemos pokyčių kaimynystėje ir karinio aktyvumo kaimyninėse šalyse (įskaitant karinę mobilizaciją). Tikėtina, kad šie Rusijos nuogaštavimai susiję su 2014 metais prasidėjusiais neramumais Ukrainoje. Tačiau būtų klaidinga manyti, kad Rusijos interesai apsiriboja tik Ukraina ar Gruzija. Nors Rusija savo Karinėje doktrinoje tiksliai neįvardija, kurios valstybės įeina į jos interesų sritį, tačiau remiantis 2014 metų Karinė doktrina (ir kitais ankščiau minėtais dokumentais) galima būtų daryti pagrįstą prielaidą, kad Rusijos valdžia visą postsovietinę sritį vertina, kaip esančią jos interesų zonoje, taip pat ir Baltijos šalis. Svarbu pabrėžti, kad Karinėje doktrinoje nurodoma, kad Rusijos interesų gynyba yra jos saugumo užtikrinimo pagrindas.

Verta paminėti, kad 2014 metų Karinėje doktrinoje pirmą kartą įvardintas „globalaus smūgio“ pavojus. Rusija kovai su šiuo pavojumi planuoja panaudoti strateginį atgrasymą su ypač tikslia konvencine ginkluote. Nors strateginio atgrasymo svarba pabrėžiama jau 2010 metų Karinėje doktrinoje, tačiau Rusijos ambicijos stiprinti nebranduolinius atgrasymo pajėgumus dėl intensyvaus ir nuoseklaus ginkluotės modernizavimo ir investavimo į naujas technologijas įgauna daug didesnę reikšmę tik 2014 metų Karinėje doktrinoje. Rusijos konvenciniai atgrasymo pajėgumai neprilygsta NATO, tačiau pastaroji Karinė doktrina demonstruoja tai, kad Rusijos tikslas ilguoju laikotarpiu – vystyti tokio tipo pajėgumus. Abiejose karinėse doktrinose nurodoma, kad nepaisant Rusijos pastangų vystyti konvencinius strateginius pajėgumus, viena svarbiausių strateginio atgrasymo priemonių Rusijoje išlieka branduolinė ginkluotė. 2014 metų Karinėje doktrinoje pabrėžiama, kad branduoliniai ginklai išliks svarbiu prevenciniu veiksniu siekiant išvengti branduolinio plataus masto ar regioninio karinio konflikto. Rusijoje išlaikomo didelio branduolinio arsenalo tikslas galimai yra atgrasinti užsienio valstybes nuo intervencijos į Rusijos įtakos sferą. NATO šalims tai gali reikšti, kad NATO karinė parama Rytų Europos šalims, bent jau teoriškai, gali sąlygoti branduolinio konflikto riziką.

Apibendrinant galima teigti, kad 2010 metų ir 2014 metų karinėse doktrinose pastebima nemažai panašumų, o tai reiškia, kad išlaikoma nuosekli karinė politika. Nepaisant to, 2014 metų Karinėje doktrinoje galima įžvelgti tam tikrų mažų, bet svarbių pokyčių. Nieko naujo, kad Karinėje doktrinoje konkuravimas su Vakarais yra dominuojanti tema, tačiau 2014 metų Karinėje doktrinoje Vakarų karinės galios augimas ir karinės infrastruktūros artėjimas Rusijos sienų link vertinama, kaip

didesnė grėsmė, nei ji buvo vertinama 2010 metų Karinėje doktrinoje. 2014 metų Karinėje doktrinoje nurodoma, kad karinis aktyvumas kaimyninėse valstybėse gali būti suprantamas kaip *casus belli*. Tai aiškus grasinamojo pobūdžio signalas Vakarams – neplėsti ir nestiprinti savo įtakos postsovietiniame regione. Galima konstatuoti, kad grėsmių suvokimas Vakarų, ypač JAV ir NATO šalių, atžvilgiu reikšmingai sustiprėjo. Tai leidžia paaiškinti karinių konvencinių ir branduolinių pajėgumų didinimą, tam skiriant didelius finansinius išteklius. Karinė doktrina turi dvi auditorijas: vidinę ir išorinę. Vidinei siunčiamas signalas, kad visų neramumų šalyje ir kaimyninėse valstybėse šaltinis yra Vakarų geopolitiniai tikslai, ir kad Rusija, norėdama atremti šias grėsmes turi vystyti konvencinę ir branduolinę ginkluotę. Išorinei auditorijai siunčiamas signalas – užsienio valstybių veikla kaimyninėse ar draugiškose valstybėse (įtakos plėtra) Rusijoje bus vertinama kaip agresijos aktas prieš Rusiją, kuris gali sąlygoti atsakomuosius karinius veiksmus.

Apibendrinant naujausius Rusijos užsienio, saugumo ir gynybos politiką apibrėžiančius dokumentus, galima teigti, kad visuose šiuose strateginiuose dokumentuose aiškiai išsiskiria antivakarietiška pozicija. Verta pastebėti, kad nei Rusijos nacionalinėje saugumo strategijoje, nei Užsienio politikos koncepcijoje, nei Karinėje doktrinoje Baltijos šalys nėra išskiriamos. Tačiau jos neabejotinai tapatinamos su Vakaraais. Todėl Rusijos strateginiuose dokumentuose išreikšta pozicija dėl Vakarų, NATO ar ES atitinka Rusijos deklaratyvią poziciją Baltijos šalių atžvilgiu.

Kaip matyti iš 17 lentelės, Rusijos užsienio, saugumo ir gynybos politika karinės transformacijos laikotarpiu nuolatos keitėsi, tapdama vis labiau antivakarietiška. Pavyzdžiui, 2015 metų Nacionalinio saugumo strategijoje, šalia to, kad JAV ir NATO apibūdinamos neigiamame kontekste, ES vertinama kaip esanti priešiška Rusijai. Tokiu atveju galima konstatuoti, kad Baltijos šalys, esančios NATO ir ES narės bei JAV artimos sąjungininkės, Rusijoje vertinamos neigiami, ir netgi kaip potencialios Rusijos priešės. Nors naujausiuose Rusijos strateginiuose dokumentuose nuolatos pabrėžiama, kad Vakarai silpnėja, tačiau taip pat tuose pačiuose dokumentuose nurodoma, kad Vakarai yra pakankamai stiprūs, kad galėtų kelti rimtą grėsmę Rusijai.

Metai	Rusijos saugumo politikos strateginiai dokumentai	Baltijos valstybių keliamą grėsmę Rusijai	Rusijos politika Baltijos šalių atžvilgiu
2008	Užsienio politikos koncepcija	- Vakarų vykdoma Rusijos sulaikymo politika - Vienašališka NATO, ES veiklos strategija	- Bendradarbiavimas su NATO sprendžiant tarptautines problemas tokias, kaip terorizmas, masinio naikinimo ginklų platinimas, regioninės krizės, prekyba narkotikais, katastrofos

2009	Nacionalinio saugumo strategija	- NATO plėtra, NATO karinio potencialo ir karinio aktyvumo didėjimas bei karinės infrastruktūros priartėjimas prie Rusijos sienų	- Rusijos strateginis interesas bendradarbiauti su ES ir NATO
2010	Rusijos karinė doktrina	- NATO karinės infrastruktūros artėjimas Rusijos sienos link - Didelio masto karinės pratybos Rusijos kaimynystėje	- NATO vertinama, kaip priemonė padedanti stiprinti kolektyvinį saugumą - NATO – kaip galima partnerė
2013	Užsienio politikos koncepcija	- Ksenofobija, netolerancija ir įtampa tarptautiniuose santykiuose. - Krizių valdymas naudojant vienašališkas sankcijas	- Rusijos užsienio politikos prioritetas yra santykiai su Euroatlantinėmis valstybėmis, kurios su Rusija turi bendrus geografinius, ekonominius, istorinius ir civilizacinius ryšius
2014	Rusijos karinė doktrina	- NATO karinės infrastruktūros artėjimas Rusijos sienos link - Didelio masto karinės pratybos Rusijos kaimynystėje - NATO pajėgumų potencialo didėjimo - Valdžios sistemos pokyčiai kaimynystėje; - Karinis aktyvumas kaimyninėse šalyse	- Visa postsovietinė erdvė vertinama, kaip esanti Rusijos interesų zonoje
2015	Nacionalinio saugumo strategija	- NATO plėtra, NATO karinio potencialo ir karinio aktyvumo didėjimas bei karinės infrastruktūros priartėjimas prie Rusijos sienų - JAV ir jų sąjungininkų vykdoma Rusijos sulaikymo politika	- Bendradarbiavimas su ES turi vykti abipusiai naudingų pagrindų - Bendradarbiavimas su NATO būtų įmanomas tik tuo atveju, jei NATO atsižvelgtų į teisėtus Rusijos interesus ir gerbtų tarptautinės teisės normas - Integraciniai procesai Europoje ir postsovietinėje erdvėje turi būti harmonizuoti - Kolektyvinio saugumo sistema euroatlantinėje erdvėje turi būti atvira ir pagrįsta aiškiais teisiniais susitarimais

17 lentelė. Baltijos šalių vieta Rusijos saugumo politikos strateginiuose dokumentu

2.4. Rusijos karinės transformacijos keliamos potencialios grėsmės Baltijos šalių saugumui

Vertinant Rusijos potencialios karinės grėsmės dydį Baltijos valstybėms, visų pirma, reikėtų analizuoti arčiausiai NATO ir ES ribų esančius Rusijos karinius pajėgumus, t. y. Rusijos Vakarų karinę apygardą. Vakarų karinė apygarda (rus. *Западный военный округ*) – tai Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų teritorinis karinis administracinis vienetas šalies šiaurės vakaruose, kurio oficialioji paskirtis ginti valstybės vakarinę dalį. Vakarų karinę apygardą sudaro daugiau nei 2,5 tūkst. junginių ir karinių vienetų, kuriuose tarnauja daugiau nei 400 tūkst. karių, o tai sudaro apie 40 proc. visų Rusijos karinių pajėgumų²⁴⁹.

Galima būtų daryti prielaidą, kad pirmąjį Rusijos gynybos/puolimo ešeloną, nukreiptą Europos kryptimi (konkrečiai Baltijos jūros regiono kryptimi), sudarytų išimtinai Vakarų karinės apygardos kariniai vienetai: 1–oji tankų armija, 6–oji armija ir 20–oji armija, 11-as armijos korpusas. Pastarąjį korpusą sudaro trys manevrinės brigados dislokuotos Kaliningrado srityje, likusias karines formuotes – dvylika manevrinių brigadų²⁵⁰. Taip pat Vakarų karinėje apygardoje veikia trys oro puolimo divizijos, Baltijos laivynas bei KSSO Rytų Europos pajėgų grupė (tikėtina, kad į šios grupės sudėtį įeina visos Baltarusijos karinės pajėgos). Verta pažymėti, jog Vakarų karinėje apygardoje yra dislokuoti gana gausūs oro desanto kariuomenės, oro–kosmoso pajėgų ir strateginės paskirties raketų kariuomenės vienetai. Visa Rusijos Vakarų karinės apygardos sudėtis pateikta 2 priede.

Vakarų karinė apygarda nėra izoliuota nuo kitų apygardų, todėl, esant poreikiui, ji gali būti sustiprinta kariniais vienetais iš Centrinės ir Pietų apygardų. Be to, visos apygardos, įskaitant ir Vakarų apygardą, turi rezervines pajėgas, kurios, gavusios įsakymą, gali tapti visiškai funkcionuojančios. Per savaitę Vakarų apygarda gali būti sustiprinta papildomai penkiomis brigadomis ir viena oro desantų brigada, per mėnesį – papildomomis šešiomis brigadomis ir viena oro desantų divizija, o per pusę metų – dar penkiomis brigadomis ir dvejomis oro desantų divizijomis (18 lentelė). Iš viso per šešis mėnesius Vakarų karinės apygardos pajėgumai gali būti sustiprinti 16 brigadų, 3 oro desantų divizijomis ir viena oro desantų brigada.

Remiantis atliktais vertinimais, per 48 val. Rusijos karinės pajėgos galėtų dislokuoti nuo 11 iki 13 tūkst. motošaulių ir žvalgybos karių. Tai sudarytų apie 12 bataliono kovinių grupių (apimančių sausumos, oro, ir jūrų pajėgas) ir nuo 14 iki 18 oro desanto kariuomenės batalionų. Per kitas 24–48 val. šie pajėgumai galėtų būti sustiprinti 24 motošaulių bataliono kovinėmis grupėmis ir iki 5 tankų

²⁴⁹ Rusijos gynybos ministerijos tinklalapis, <http://structure.mil.ru/structure/forces/type.htm>

²⁵⁰ Persson G., *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective – 2016*, Försvarsdepartementet, Sweden, 2016

batalionų kovinėmis grupėmis, o tai sudarytų 28 tūkst.–30 tūkst. karių, 120–150 artilerijos vienetų ir iki 150 tankų. Per panašų laikotarpį (4 dienas) NATO gebėtų dislokuoti apie 6 kartus mažesnes pajėgas – tik 5 tūkst. karių. Per 2–3 savaites Rusija gebėtų dislokuoti 60 tūkst. manevrinių vienetų karių, kurie būtų pajėgūs išsilaikyti nuo 6 iki 12 mėnesių²⁵¹. Anot buvusio NATO jungtinių pajėgų Europoje vado pavaduotojo gen. Richardo Shirreffo, NATO būtų gana sunku per trumpą laiką suformuoti net ir vieną diviziją (20 tūkst. karių)²⁵².

Pajėgumai iš	1 savaitė	1 mėnesis	6 mėnesiai
Vakarų karinė apyg.	3 brigados (įskaitant 1 brigadą Kalining.)	3 brigados 2 brigados rezerve	2 brigados 1 brigada rezerve
Centrinė karinė apyg.	1 brigada	1 brigada	2 brigados
Pietų karinė apyg.	1 brigada		
Viso	5 brigados	6 brigados	5 brigados
Oro desantų pajėgos	1 oro desantų brigada	1 oro desantų divizija	2 oro desantų divizijos
Viso per 6 mėnesius: 16 brigadų, 3 oro desantų divizijos ir viena oro desantų brigada			

18 lentelė. Vakarų karinės apygardos pastiprinimo galimybės²⁵³

2015 metais Vakarų karinėje apygardoje vykdyti esminiai Rusijos kariuomenės pokyčiai: sukurta 1–oji tankų armija, kuriai perduoti buvę 20–osios armijos daliniai (4–oji tankų divizija, 2–oji motošaulių divizija, 6–oji atskiroji tankų brigada, 27–oji atskiroji motošaulių brigada). 1–oji tankų armija 2015 metų antrojoje pusėje parodė, kad jau yra funkcionali, jos padaliniais dalyvaujant bendruose Rusijos ir Baltarusijos mokymuose „Ščit Sojuza 2015“²⁵⁴. Kartu paskelbta apie 20–osios armijos perdislokavimą sienos su Ukraina link. Taip iš esmės pakeistas Rusijos dalinių išsidėstymas Vakarų karinėje apygardoje (13 paveikslas). Nuo 2008 metų, kai buvo pradėta Rusijos ginkluotųjų pajėgų transformacija, Ukrainos krypties realiai nedengė joks Rusijos operacinio lygmens junginys. Pasikeitus geopolitinei ir saugumo situacijai regione, tikėtina, pasikeitė ir Rusijos operacinis planavimas šia kryptimi. Nors struktūriniai pokyčiai 20–ojoje armijoje dar tik pradėti, jau aiškėja, kad jai pavaldi liks 9–oji atskiroji motošaulių brigada, taip pat rezervo bazės pagrindu kuriama 1–oji

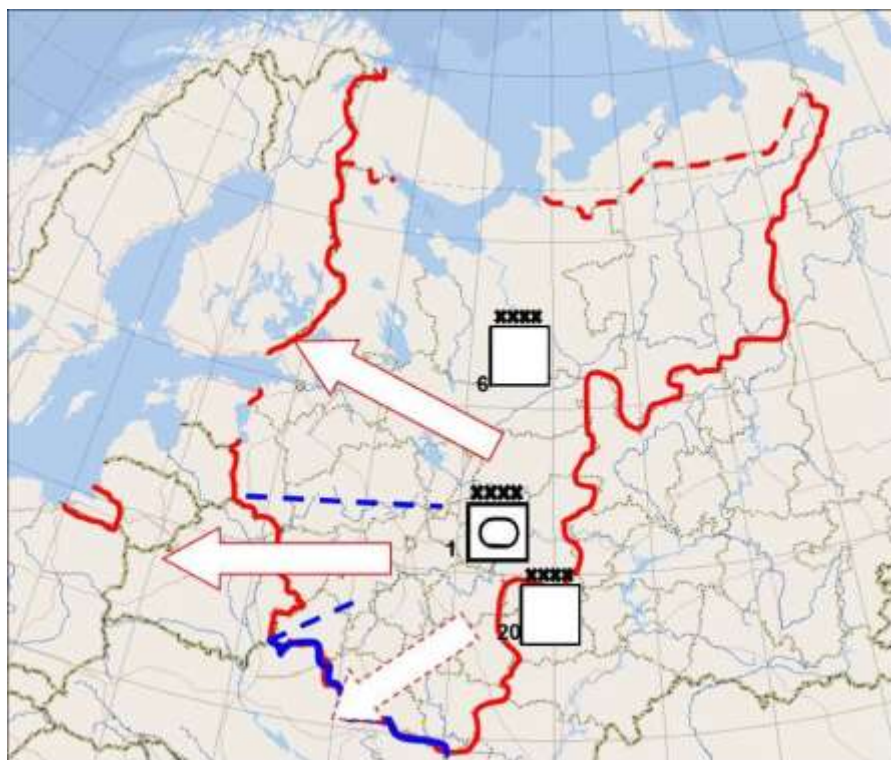
²⁵¹ Lo B., Pomerantsev P., Sutyagin I., *Oral evidence: Russia: implications for UK defence and security*, Defence Committee, 2016, <http://data.parliament.uk/writtenevidence/committeeevidence.svc/evidencedocument/defence-committee/russia-implications-for-uk-defence-and-security/oral/30301.html>

²⁵² McTague T., “NATO would be powerless to stop a Russian invasion of Eastern Europe, says top British general”, *Daily Mail*, 2014/08/27, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2735501/Nato-powerless-stop-Russian-invasion-Eastern-Europe-says-British-general.html#ixzz4FVeK89BP>

²⁵³ Hedenskog J., Pallin C. V., *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective – 2013*, Försvarsdepartementet, 2013.

²⁵⁴ Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas ir Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos, *Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas*, 2016.

tankų brigada. Armija bus sustiprinta papildomais daliniais, perdislokuotais iš kitų apygardų (tikėtina, Centro karinės apygardos). 2015 metų pabaigoje paskelbta apie europinėje Rusijos dalyje dislokuotų dalinių reorganizavimą ir stiprinimą. Šie planai daugiausia susiję su tolesniu Vakarų karinės apygardos stiprinimu – čia turi būti suformuotos 3 divizijos (tikėtina, mažesnių karinių dalinių pagrindu)²⁵⁵.

13 pav. Vakarų karinėje apygardoje dislokuotų armijų atsakomybės kryptys²⁵⁶

Atsižvelgiant į šiame darbe atliktą Rusijos karinės galios dinamikos analizę, galima teigti, kad pradinėje puolimo prieš Baltijos valstybes fazėje Rusija turėtų tiek geografinį, tiek kiekybinį pranašumą prieš NATO. Šiuo atveju Rusijos pranašumas išliktų net ir tuomet, jei įskaičiuotume visas Baltijos šalių karines pajėgas, Baltijos šalyse (ir Lenkijoje) dislokuotas rotacines ir priešakines NATO šalių pajėgas bei NATO greitojo reagavimo pajėgas, kurios galimai būtų iš anksto dislokuotos regione.

2016 metais Rusijos Vakarų karinėje apygardoje, taip pat ir Kaliningrado srityje, buvo dislokuota penkiolika manevrinių brigadų (trys armijos ir vienas korpusas), kurios galėtų būti aktyvuotos puolimui per 24–48 valandas. Baltijos šalių karines pajėgas sudaro penkios brigados

²⁵⁵ *Ten pat*, p. 9.

²⁵⁶ Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas ir Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos, *Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas*, 2016, p. 8.

(viena mechanizuotų pėstininkų ir viena motorizuotų pėstininkų brigada Lietuvoje, viena pėstininkų brigada Latvijoje ir viena motorizuotų pėstininkų bei viena pėstininkų brigada Estijoje) ir papildomai trys NATO priešakinių pajėgų bataliono kovinės grupės dislokuotos kiekvienoje iš Baltijos šalių. Neanalizuojant kokybinių ir kiekybinių brigadų rodiklių, galima konstatuoti, kad Rusijos ir Baltijos šalių pajėgų kovinis santykis yra vienas prie trijų. Tačiau vertinant Rusijos karinius puolamuosius pajėgumus, kurie galėtų būti panaudoti prieš Baltijos valstybes, reikėtų papildomai įvertinti prieš brigadų kovinės paramos elementus, tokius kaip artileriją, priešlėktuvinės gynybos sistemas, žvalgybą, elektroninės kovos priemones, RChB pajėgumus, inžineriją ir logistinius pajėgumus. Be to, sausumos puolamoji operacija būtų papildomai remiama prieš aviacijos, laivyno, oro desantų ir strateginės paskirties raketų kariuomenių.

Rusija 2008 metais pradėjusi karinę transformaciją reikšmingai sumažino kokybinį atsilikimą nuo NATO konvencinių pajėgumų. Rusijos karinė ir politinė vadovybė ir toliau siekė stiprinti Vakarų karinę apygardą. Šioje apygardoje esančios brigados aprūpinamos modernizuota arba nauja technika, taigi tampa efektyvesnės, geriau šarvuotos, mobilesnes ir turinčios didesnę kovinę galią. Dar 2015 m. Rusijos vadovybė paskelbė planus Vakarų kryptimi sukurti tris naujas divizijas kaip atsaką NATO. Pradėti dviejų motošaulių divizijų kūrimo darbai 20-ojoje armijoje. Dar viena divizija kuriama šalia Ukrainos sienos, Pietų karinėje apygardoje²⁵⁷.

Be jau egzistuojančių manevrinių brigadų ir naujųjų divizijų formavimo, daugelis kitų Rusijos karinių pajėgų pokyčių taip pat yra svarbūs Baltijos valstybių saugumo ir gynybos politikų formuotojams. Baltijos šalių sprendimų priėmėjai turėtų skirti didesnę dėmesį: galimam specialiujų pajėgų panaudojimui; lengvai ginkluotiems, bet greitai dislokuojamiems oro desantams; jūrų pėstininkams ir kitiems specialiosios paskirties kariniams vienetams bei bataliono taktinių grupių kovinės paramos elementams; ir nuolatiniam C4ISR²⁵⁸ plėtojimui. Visa tai didina pajėgų, kurias Rusija galėtų panaudoti Baltijos valstybių puolimui, greitį, saugumą ir lankstumą.

Transformacijos metu buvo reikšmingai sustiprinti vadinamieji A2AD (Anti-Access / Area Denial)²⁵⁹ pajėgumai: Kaliningrado srityje dislokuotos zenitinės raketos „S-400“, pakrantės gynybos raketinės sistemos „Bastion“, Baltijos laivyno laivai apginkluoti sparnuotomis raketomis „Kalibr“. Visi šie A2AD pajėgumai kelia rimtą grėsmę NATO laivams ir lėktuvams, esantiems Baltijos jūros regione. Rusijos vadovybės siekis – kariniai pajėgumai, kuriuos turint regione galima būtų įvykdyti

²⁵⁷ Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas ir Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos, Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas, 2016, p. 6-7.

²⁵⁸ Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance – vadovavimas, valdymas, ryšiai, kompiuteriai, žvalgyba, stebėjimas ir išžvalgyimas.

²⁵⁹ „Anti-Access“ – neleisti arba trukdyti oponento pajėgoms patekti į regioną. „Area Denial“ – labai apriboti oponento veiksmų galimybes regione. A2AD – visuma karinių priemonių, kurios krizės ir karo atveju turėtų izoliuoti konflikto regioną, maksimaliai apriboti oponento pajėgų patekimą ir galimybes veikti regione.

karinę operaciją be akivaizdaus ilgesnio pasirengimo laikotarpio, iki minimumo apribojant oponento galimybes atsakyti efektyviai.

Reformavus vadovavimo ir valdymo struktūrą, atnaujinus karinę įrangą, pagerinus karių rengimo sistemą, Rusijos karinės pajėgos, palyginti su pajėgomis naudotomis Gruzijos karo metu, tapo efektyviau valdomos, geriau parengtos ir moderniau aprūpintos. Kariniam karių parengimui ypač svarbus buvo sprendimas rengti daugiau planuotų ir netikėto patikrinimo karinių pratybų, į jas dažnai įtraukiant tarpžinybines institucijas. Šios dažnos pratybos leido Rusijos kariuomenei išspręsti trūkumus, susijusius ne tik su kariniu parengimu, bet ir su vadovavimo bei valdymo priemonėmis, mobilizacija ir rezerviniais pajėgumais.

Daugelis Rusijos vykdomų karinių pratybų organizuojamos remiantis puolamojo pobūdžio scenarijais, kuriuose atakos objektai dažniausiai būna Baltijos valstybės, Lenkija ir Šiaurės šalys. Net ir tuo atveju, jei Rusijos valdžia šiuo metu neturi ketinimų pradėti karinį konfliktą su NATO, tačiau situacija gali greitai pasikeisti ir, vadovaujantis jau parengtais puolimo planais, Rusija juos gali labai greitai įgyvendinti. Rusijos karinės pajėgos tokiam atvejui yra pasirengusios ir parengtos.

Apibendrinant Rusijos karinę transformaciją ir jos keliamas grėsmes Baltijos šalių saugumui, galima teigti, kad 2008 metais po karo su Gruzija pradėtos įgyvendinti karinės reformos pasižymėjo dideliu mastu ir sparčiu progresu. Rusijos karinė transformacija buvo vykdoma pagal iš anksto parengtą planą, pasižymėjusį visaapimančiu pobūdžiu, nuoseklumu, etapiškumu ir ilgalaikiškumu. Reformos ilgainiui apėmė visus karinio sektoriaus lygmenis – taktinį, operacinį ir strateginį. Tokio karinės transformacijos masto išskirtinumą žymi valstybinio sektoriaus įtraukimas ir visiškos tarpsektorinės koordinacijos sukūrimas. Taigi, šios transformacijos ligšiolinis rezultatas – per santykinai trumpą laiką (8 metų laikotarpį) reikšmingai modernizuotos karinės pajėgos ir pakeista karo veiksmų koncepcija, įgalinusi Rusiją pademonstruoti šiuolaikinius standartus atitinkantį karių parengimą, modernią karinę techniką bei naujoviškus iki šiol retai naudotus kariavimo būdus (Ukrainos atveju).

Rusijos karinės transformacijos pagrindinėmis priežastimis laikytini: vidiniai veiksniai (Rusijos kariuomenės struktūrinės–funkcinės, šalies politinės ir ekonominės priežastys) ir išoriniai veiksniai (išorinės grėsmės ir ekspansiniai tikslai). Vidinių priežasčių analizė atskleidė, kad Rusijos karinė transformacija yra ilgalaikis projektas, kurio tikslas pakeisti pasenusią ir neefektyvią karinę struktūrą bei sukurti mobilias greitojo reagavimo pajėgas su modernia konvencine bei nekonvencine ginkluote. Transformaciją pradėti paskatino tinkamos ekonominės sąlygos, konkrečiai, labai

išaugusios energetinių išteklių kainos. Išoriniai veiksniai yra ne mažiau svarbūs Rusijos karinės transformacijos akstinai. NATO plėtra ir karinė veikla Rusijoje oficialiai vertinama kaip reali grėsmė nacionaliniam saugumui. Todėl negalima būtų neigti, kad aktyvesnė NATO veikla ir plėtra daro įtaką Rusijos saugumo ir gynybos politikai, ir, kai kuriais atvejais, netgi spartina Rusijos karinės transformacijos procesą. Tačiau Rusija karinę galią stiprina ne tikrai gynybiniais tikslais. Agresyvi, dažnai grasinančią potekstę turinti retorika bei realūs kariniai veiksmai Gruzijoje, Ukrainoje, Sirijoje yra naudojami įtakai išsaugoti ir plėsti savo interesų zonose, ypač posovietinėse valstybėse. Tam tikslui Rusija turi turėti santykinai stiprius karinius pajėgumus, kuriuos ir siekia suformuoti karinės transformacijos metu.

Rusijos užsienio, saugumo ir gynybos politika Baltijos šalių atžvilgiu yra gana pasyvi ir negatyvi. Pasyvumą galimai sąlygoja santykinai mažas Baltijos valstybių reikšmingumas bendroje tarptautinėje sistemoje, negatyvumą – jų priklausymas tokioms tarptautinėms struktūroms kaip NATO ir ES, savo veiklą grindžiančioms vakarietiškomis vertybėmis. Rusija Baltijos šalis vertina dvejopai: viena vertus – kaip posovietines valstybes, esančias jos išskirtinėje interesų zonoje, kita vertus – kaip NATO ir ES nedaloma struktūros dalimi. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad ilgalaikėje perspektyvoje galutiniu Rusijos užsienio politikos tikslu Baltijos šalių atžvilgiu gali tapti siekis padidinti savo įtaką šiose posovietinėse valstybėse, taip pakeičiant šio regiono saugumo architektūrą ir praplečiant savo saugumo zoną.

Rusijos karinės transformacijos bei užsienio ir saugumo politikos analizė taip pat padėjo įvertinti potencialias Rusijos keliamas grėsmes Baltijos šalims. Apibendrinant analizės rezultatus, galima išskirti keletą tokių grėsmių. Didžiausia grėsmė laikytina tikėtina Rusijos karinė invazija į Baltijos šalis, panaudojant konvencines karines pajėgas ir branduolinį atgrasymą. Rusijos karinė transformacija suteikė Rusijos karinėms pajėgoms galimybę per labai trumpą laiką sugeneruoti ir perdislokuoti dideles puolamojo pobūdžio manevrines pajėgas. Kita nemaža grėsmė išlieka nekonvencinių priemonių panaudojimo tikimybė, tokių kaip kibernetinės ir informacinės atakos bei netiesioginio poveikio priemonės, kai skatinamas visuomenės susipriešinimas. Taip pat rimta grėsmė laikytina Rusijos hibridinio karo, nukreipto prieš Baltijos valstybes tikimybė, kuriame būtų naudojamos tiek konvencinės, tiek nekonvencinės priemonės. Tokių grėsmių Baltijos šalims tikimybę patvirtina Rusijos kariniai veiksmai kitose posovietinėse valstybėse.

3. BALTIJOS ŠALIŲ ATSAKAS Į RUSIJOS KARINĖS TRANSFORMACIJOS KELIAMAS GRĖSMES

Nuo Rusijos karinės transformacijos pradžios strateginiu Rusijos tikslu išlieka siekis atkurti po Sovietų Sąjungos žlugimo prarastą pasaulinės galybės statusą ir išlaikyti bei, esant galimybei, sustiprinti savo įtaką kaimyninėse valstybėse, ypač posovietinėje erdvėje. Siekiant įgyvendinti minėtus tikslus svarbiausia kliūtis Rusijai yra ES, NATO ir ypač JAV, kurią Rusija vertina kaip didžiausią grėsmę savo nacionaliniams interesams. Atsakydama į tai, Rusija ypač didelį dėmesį skiria pastangoms skaldyti Vakarų šalių vienybę bei pakirsti pasitikėjimą euroatlantinės integracijos institucijomis. Taip Rusija siekia sugriauti esamą euroatlantinę saugumo architektūrą, panaudodama įvairias priemones, tarp jų – diplomatines ir, esant būtinybei, karines.

Priklausymas euroatlantinės integracijos institucijoms (pirmiausia ir visų svarbiausia – NATO) Lietuvai ir kitoms Baltijos šalims yra svarbiausias saugumo garantas. Baltijos šalys įtemptų santykių su Rusija kontekste yra ypač suinteresuotos Vakarų šalių vienybės išsaugojimu ir vienodu grėsmių suvokimu, kuris taptų būtinas realios grėsmės akivaizdoje, kai būtų reikalinga greita Vakarų šalių reakcija.

Realiausią grėsmę Baltijos šalių saugumui šiuo metu kelia galima Rusijos karinė agresija. Rusijos karinė transformacija ir skiriamos didelės investicijos perginklavimui, ginkluotės modernizavimui, mokymams ir personalui sąlygojo tai, kad Rusija išvystė efektyvius karinius pajėgumus visoje Rusijos teritorijoje. Ypač daug dėmesio Rusija skyrė Vakarinės šalies dalies militarizacijai. Visa tai Rusijai suteikia galimybę operatyviai sutelkti pakankamus puolamuosius pajėgumus, kurie galėtų būti panaudoti atakai prieš Baltijos valstybes. Rusijos galimybės leidžia vienu metu per labai trumpą laiką (per apytiksliai 24–48 val.) dideliais atstumais perdislokuoti daugiau negu 100 tūkst. karių. Tenka konstatuoti, kad NATO konvenciniais pajėgumais, esančiais Baltijos šalyse, ir sprendimo priėmimo greičiu juos panaudoti smarkiai nusileidžia Rusijai.

Tiriamuoju laikotarpiu (2008–2016 metais) saugumo situacija Baltijos šalyse buvo gana įtempta: sparčiai didinami ir modernizuojami Rusijos kariniai pajėgumai (ypač Vakarų karinėje apygardoje), šalia Baltijos valstybių reguliariai organizuojamos plataus masto Rusijos karinės pratybos, kurių scenarijuose Baltijos šalys neretai buvo įvardijamos kaip agresorės, vykdomi dažni Rusijos provokaciniai veiksmai, naudojama agresyvi, o kartais ir branduolinė Rusijos retorika Baltijos šalių atžvilgiu. Visas šis karinis aktyvumas Baltijos šalių kaimynystėje buvo sąlygotas Rusijos karinės transformacijos. Baltijos valstybių grėsmių suvokimo pokyčiui ypač didelę įtaką turėjo 2014 metais prasidėjusi Rusijos karinė agresija Ukrainoje.

Verta paminėti keletą Rusijos karinės transformacijos vizualizacijos pavyzdžių Baltijos šalių kaimynystėje, turėjusių (ir tebeturinčių) įtakos saugumo politikos prioritetų kaitai ir aiškesniam jų apibrėžimui šiose šalyse. Visų pirma, verta atkreipti dėmesį, kad Baltijos šalių kaimynystėje dislokuotos Rusijos karinės pajėgos yra linkusios demonstruoti didelį karinį aktyvumą. Rusijos kariuomenė reguliariai vykdo netikėto kovinio patikrinimo pratybas, apimančias visus karinius lygius (nuo taktinio iki strateginio). Pavyzdžiui, 2015 m. pavasarį net apie 80 tūkst. karių dalyvavo strateginiuose mokymuose Rusijos pietvakariuose šalia Ukrainos sienos²⁶⁰. Plataus masto karinės pratybos, kuriose šalia konvencinės ginkluotės neretai imituojamas taktinės branduolinės ginkluotės panaudojimas, gali būti vertinamos kaip vis stiprėjančio Rusijos priešiško NATO išraiška. Intensyvėjančios pratybos Vakarų karinėje apygardoje, konvencinės ginkluotės bei prieigos ir kontrolės (angl. *Anti-Access Areal Denial, A2AD*) pajėgumų modernizavimas ir stiprinimas Baltijos šalių kaimynystėje, visa apimtimi įtraukiant ir išbandant taktinio branduolinio ginklo panaudojimo scenarijus, kelia didelę grėsmę Baltijos šalių saugumui.

Kitas Rusijos karinės transformacijos vizualizacijos pavyzdys yra provokaciniai kariniai veiksmai Baltijos šalių oro erdvėje ir Baltijos jūroje. Dažni Rusijos karinių orlaivių skrydžiai be išanksto suderintų planų ir su išjungtais atsakikliais ne tik provokuoja Baltijos ir kitas NATO šalis, bet ir kelia grėsmę civilinės aviacijos saugumui. Agresyvos provokacijos, pavyzdžiui, Rusijos šturmo lėktuvo „Su-24“ skrydis Baltijos jūroje vos per devynis metrus nuo JAV eskadrinio raketinio minininko „USS Donald Cook“²⁶¹ galimai atskleidžia Rusijos siekį pademonstruoti visam pasauliui (taip pat Rusijos tautai) savo karinę galią ir regioninį dominavimą. Rusijos jūrų pajėgų vykdomi kariniai veiksmai Baltijos jūroje – kovinio šaudymo pratybos, trukdančios komercinei laivybai, Rusijos karinių laivų patruliavimas netoli Baltijos šalių teritorinių vandenų – taip pat yra provokacinio pobūdžio ir keliantys įtampą regione. Tokie agresyvūs provokaciniai veiksmai reikšmingai padidina tyčinio ar netyčinio incidento tikimybę, kuris gali virsti tarptautiniu kariniu konfliktu.

Tačiau ryškiausias Rusijos karinės transformacijos vizualizacijos pavyzdys, turėjęs įtakos Baltijos šalių grėsmių percepcijos kaitai, yra karinė agresija Ukrainoje. Krymo aneksija ir kariniai veiksmai Rytų Ukrainoje atspindi Rusijos užsienio politikos tikslus ir, svarbiausia, priemones tiems tikslams pasiekti. Rusija, vykdydama karinę kampaniją Ukrainoje, demonstruoja Vakarams, kad siekdama savo nacionalinių interesų ji, esant reikalui, yra pasirengusi panaudoti karinę jėgą. Be to, Krymo aneksija atskleidė Rusijos karinės transformacijos sąlygotą karinių pajėgų aukštą karinį

²⁶⁰ Agence France-Presse, *Russia Expands Military Exercises To 80,000 Troops*, 2015/03/19, <http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2015/03/19/russia-expands-military-exercises-troops/25023979/>

²⁶¹ BNS, *Rusijos karo lėktuvų provokacijos Baltijos jūroje*, 2016/04/14, <http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/rusijos-karo-lektuvu-provokacijos-baltijos-juroje/221420>

pasirengimą, mobilumą, didelį sprendimo priėmimo proceso greitį ir pasikeitusią kariavimo strategiją.

Sėkmingai vykdyta ir tebevykdoma Rusijos karinė transformacija leido padidinti Rusijos karinę galią visoje Rusijos teritorijoje ir ypač Vakariniėje Rusijos dalyje, esančioje šalia Baltijos valstybių. Karinių pajėgumų modernizavimas ir naujos ginkluotės įsigijimas, karinių pratybų gausa ir mastas, karinės provokacijos bei kariniai veiksmai Ukrainoje ir Sirijoje – 2008 metais pradėtos karinės transformacijos rezultatas. Auganti Rusijos karinė galia ir ypač jos vizualizacija Ukrainoje reikšmingai pakeitė Baltijos šalių grėsmių suvokimą. Todėl besikeičiančios regioninio saugumo situacijos kontekste Baltijos šalys iš naujo apibrėžė saugumo politikos prioritetus ir numatė naujas priemones šiems prioritetams įgyvendinti.

3.1. Rusijos karinės transformacijos keliamų grėsmių suvokimas ir Baltijos šalių vadovų užsienio bei saugumo politikos interesai

Išorinės ir vidinės grėsmės, įvairiais priklausomybės ryšiais persipindamos su šalies tarptautiniais santykiais, nacionaliniais gynybiniais pajėgumais, ekonomika, energetika, identitetu ir kitomis sritimis, daro atitinkamą poveikį šalies saugumo ir gynybos politikai. Šis poveikis priklauso ir nuo *de facto* įvykių, ir nuo jų kryptingų interpretacijų (pavyzdžiui, karinės agresijos rizikos ir grėsmių tikimybės ar / ir pasekmių išaiškinimo), kurios paprastai formuojamos daugelyje skirtingų kontekstų. Šiame darbe, remiantis neoklasikinio realizmo teorija, daroma prielaida, kad grėsmės suvokimas ir valstybės interesai priklauso nuo to, kas, kodėl ir kaip priima sprendimus, t. y. nuo subjekto, nuo aplinkos (tarptautinės ir vidinės sistemos) ir nuo sprendimo priėmimo proceso, galima sakyti, įkūnijančio idėją ir paverčiančio ją apčiuopiama grėsme ar gynybos politika. Šiame skyriuje analizuojamos sprendimų priėmėjų percepcijos (kaip Baltijos šalių vadovai suvokia Rusijos keliamas grėsmes?) ir jų preferencijos (kokie Baltijos šalių vadovų vidaus ir užsienio politikos interesai). Tai leidžia įvertinti Baltijos šalių vadovų politinę valią formuoti saugumo ir gynybos politiką, esant tam tikrai grėsmei tam tikru laikotarpiu.

Saugumo ir gynybos politikos formavimo procese dalyvauja daugybė skirtingų veikėjų (politikos, mokslo, visuomenės, kariuomenės, gynybos pramonės, žiniasklaidos ir t.t.). Tačiau šiame darbe apsiribojama valstybės vadovų – Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentų – politine elgsena. Politinės valios analizei atlikti pasirinkta prezidentų viešoji retorika atsižvelgiant į tai, kad šalies vadovai paprastai turi sprendimų priėmimo galią ir sprendžia pagrindinius užsienio politikos klausimus bei kartu su vyriausybe vykdo užsienio politiką. Prezidentas taip pat yra vyriausiasis

valstybės ginkluotųjų pajėgų vadas, disponuoja specifine ir neretai slapta informacija, daro įtaką visuomenės nuomonės formavimuisi ir turi tam tikrą visuomenės pasitikėjimo kreditą. Šios darbo dalies tikslas – atskleisti Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikos formavimo dinamiką, analizuojant Baltijos valstybių prezidentų viešąją retoriką 2008–2016 metų laikotarpiu, t. y. atskleisti, kaip suvokiamos Rusijos karinės transformacijos keliamos grėsmės, ir įvertinti valstybių politinę valią reaguoti į jas.

Prezidentai, turėdami saugumo ir gynybos politikos formavimo svertus (tiek sprendžiant pagrindinius užsienio ir saugumo politikos klausimus bei kartu su vyriausybe vykdant saugumo ir gynybos politiką, tiek nurodant saugumo politikos kryptis ir interpretuojant saugumo būklę), savo sprendimais (didinti arba mažinti šalies gynybinius pajėgumus) stipriai veikia viešąjį saugumo diskursą. Vis dėlto, siekiant užtikrinti valstybės saugumą, svarbu yra ne tik realiai priimami valstybės vadovo sprendimai, bet ir gebėjimas įtikinti visuomenę ir tarptautinę bendruomenę, kad grėsmės yra realios ir keliančios egzistencinį pavojų tiek valstybės, tiek viso regiono saugumui. Šiame kontekste yra ypač svarbus valstybės vadovo gebėjimas identifikuoti ir suvokti valstybei kylančias grėsmes ir priimti tinkamus sprendimus formuojant šalies saugumo ir gynybos politiką.

Atliekant Baltijos šalių vadovų retorikos analizes, tiriami empiriniai duomenys (Baltijos šalių prezidentų vieši pasisakymai), interpretuojant juos Baltijos šalių ir Rusijos santykių plotmėje. Baltijos šalių vadovų retorikos analizės objektas – Rusijos grėsmė nacionaliniam saugumui. Raktiniai žodžiai, kurie naudojami atliekant tyrimą – Rusija, saugumas ir grėsmė. Ypatingas dėmesys šioje analizėje yra skiriamas turiniui ir raiškai, t. y. kaip dažnai ir kokiame kontekste yra minima Rusijos valstybė. Šiai analizei reikalingų pirminių duomenų pagrindiniai šaltiniai – Baltijos šalių prezidentūrų, užsienio reikalų ir gynybos ministerijų oficialūs internetiniai puslapiai.

3.1.1. Lietuvos valstybės vadovų retorikos Rusijos atžvilgiu analizė

Tiriamuoju laikotarpiu (2008–2016 metais) Lietuvoje buvo du prezidentai: Valdas Adamkus, kuris pareigas pradėjo eiti 2004 m. liepos 12 d. ir baigė 2009 m. liepos 12 d., ir Dalia Grybauskaitė, kuri prezidento pareigas perėmė iš V. Adamkaus ir jas vykdo iki šiol. Atsižvelgiant į tai, kad beveik absoliučią dalį tiriamojo laikotarpio sudarė Lietuvos Respublikos Prezidentės D. Grybauskaitės prezidentavimo laikotarpis, tyrime didžiausias dėmesys bus skiriamas pastarajam.

Šiame darbe tyrinėjant Lietuvos prezidentų grėsmių diskursą, saugumo ir gynybos politika suprantama, kaip siekis apsisaugoti nuo Rusijos karinės transformacijos keliamų rizikų ir grėsmių. Rusijos keliamų grėsmių klausimas čia siejamas su nacionaliniais ir regioniniais interesais, užsitikrinant patikimą ir ilgalaikę valstybės, regiono ir visos NATO saugumą. Lietuvos prezidentų

pasisakymuose gausu neigiamos simbolikos Rusijos atžvilgiu: Rusija vadinama „neprognozuojama ir agresyvia“, kartais net „terroristine valstybe“, aiškiai identifikuojama, kad Rusija kelia karinę grėsmę nacionaliniam saugumui: „šiandien Rusijos agresija nukreipta prieš Ukrainą, rytoj gali atsisukti prieš mus“²⁶².

Remiantis viešai išreikštais Lietuvos prezidentų pasisakymais apie Rusiją, šiame skyriuje naudojant kritinio diskurso analizės metodą tyrinėjamos Rusijos keliamos grėsmės regiono saugumui. Tyrimo laikotarpis atitinka Rusijos karinės transformacijos laikotarpį, t. y. 2008–2016 m. Analizuojami empiriniai duomenys suskirstyti į vienerių metų laikotarpius.

2008–2009 metų periodas atitinka Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kadencijos laikotarpio dalį (pareigas baigė eiti 2009 m. liepos 12 d.), o likę tyrimo periodai atitinka Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės prezidentavimo laikotarpį. Todėl natūralu, kad didesnis dėmesys šiame tyrime skiriamas D. Grybauskaitės retorikos analizei, V. Adamkaus retoriką naudojant daugiau kaip priemonę atliekant lyginamąją analizę (palyginti, kaip skyrėsi retorika Rusijos atžvilgiu V. Adamkui baigus prezidento kadenciją ir D. Grybauskaitei pradėjus kadenciją).

Visų pirma, verta paminėti, kad Lietuvos Prezidento V. Adamkaus antroji kadencija (2004 m. liepos 12 d.–2009 m. liepos 12 d.) prasidėjo kartu su 2004 m. pabaigoje vykusiais prezidento rinkimais Ukrainoje, kuriuos lydėjo neramumai ir masiniai protestai, vėliau virtę „Oranžine revoliucija“. Prezidentas V. Adamkus viešai palaikė šios revoliucijos idėjas ir pasisakė už šių idėjų tolesnę sklaidą Rytų Europoje ir netgi Rusijoje. Jis pabrėžė, kad įvykiai Ukrainoje, kai tūkstančiai žmonių išėjo į gatves ir piketavo sostinėje Kijeve, reikalaujami teisingų prezidento rinkimų rezultatų, turėtų būti raktas į Rusijos demokratizacijos procesus bei lemti tolesnius įvykius Moldovoje ir Baltarusijoje²⁶³. Lietuvos Prezidento įsitraukimas į Rytų kaimynystės politiką ir regiono valstybių skatinimas integruotis į Vakarų neatitiko Rusijos užsienio politikos tikslų. Rusijai sunkiai sekėsi slėpti savo pasipiktinimą ir dėl Lietuvos Prezidento V. Adamkaus sprendimo nepriimti Rusijos kvietimo atvykti į Maskvą minėti 60-ųjų SSRS pergalės kare prieš nacistinę Vokietiją metinių²⁶⁴. Galima būtų teigti, kad nuo Prezidento V. Adamkaus antrosios kadencijos pradžios prasidėjo gana atviros Lietuvos konfrontacijos su Rusija laikotarpis.

²⁶² ALFA, *Lietuvos saugumui – padidintas JAV dėmesys*, 2014/03/28, <http://www.alfa.lt/straipsnis/15865171/lietuvos-saugumui-padidintas-jav-demesys>

²⁶³ ELTA, *Adamkus: "oranžinė revoliucija" palies visą Rytų Europą*, 2004/12/30, <http://www.delfi.lt/news/daily/world/adamkus-oranzine-revoliucija-palies-visa-rytu-europa.d?id=5739942>

²⁶⁴ Vitkus G., *Diplomatinė aporija: tarptautinė Lietuvos ir Rusijos santykių normalizacijos perspektyva*, Monografija, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2006, p. 15.

2008 metai tapo reikšmingi dėl rugpjūtį įvykusio Gruzijos ir Rusijos karinio konflikto, dėl kurio Gruzija *de facto* neteko dviejų savo regionų – Abchazijos ir Pietų Osetijos. Lietuvos Prezidentas V. Adamkus pažymėjo, kad įvykiai Gruzijoje tebuvo ilgalaikių Rusijos planų įgyvendinimo pradžia, nes, anot jo, dabartiniai Rusijos lyderiai tebesiilgi didelės rusų ar sovietinės imperijos. Šie planai, jo manymu, susiję pirmiausia su Krymu, paskui – su Baltijos šalimis, paskėliau – su Pietų Kaukazu²⁶⁵. Šis Prezidento pareiškimas apie Rusiją yra viešas įvardijamas, kad Rusija gali kelti grėsmę viso regiono, taip pat ir Baltijos šalių, saugumui. Verta pastebėti, kad V. Adamkus dar 2008 metais numatė, kad Krymo prijungimas yra Rusijos planuose.

2008 metų spalį buvo priimtas naujas Lietuvos politinių partijų susitarimas dėl užsienio politikos tikslų. Šiame susitarime, anot mokslininkės D. Jakniūnaitės, išsiskyrė ryškus retorikos pokytis Lietuvos saugumo ir gynybos politikos atžvilgiu, galimai sąlygotas įvykių Gruzijoje. Susitarime teigiama, kad „po įvykusio konflikto Pietų Kaukaze būtina naujai ir išsamiai išanalizuoti susiklosčiusią geopolitinę situaciją regione ir Lietuvos saugumui ir užsienio politikai kylančius iššūkius“. Tarp kitų užduočių paminėta, kad reikia „siekti efektyvesnės NATO, ES bei kitų tarptautinių organizacijų politikos Rusijos Federacijos atžvilgiu“, „siekti, kad į dabartinės Rusijos Federacijos valdžios vykdomos politikos keliamus iššūkius būtų tinkamai atsižvelgta ES ir NATO“²⁶⁶. Taigi V. Adamkus Gruzijos–Rusijos karą interpretavo kaip įvykį, indikavusį, kad Lietuvos saugumui gali kilti karinė grėsmė iš Rusijos. Rusijos karinių veiksmų Gruzijoje saugumizavimas per valstybės vadovo viešus pareiškimus, galimai paveikė Lietuvos politinius sprendimus nacionalinio saugumo klausimais, kurie pasireiškė minėtu politinių partijų susitarimu.

Taip pat verta paminėti, kad Prezidentas V. Adamkus 2008 metais savo metiniame pranešime atkreipė dėmesį, kad Rusija pradėjo vykdyti karinę transformaciją, skirdama tam vis daugiau valstybės lėšų. Anot jo, milžiniškus naftos ir dujų eksporto pelnus Rusija nukreipė į ginklavimąsi²⁶⁷. Jis savo pranešime viešai išreiškė nuogąstavimus dėl tokios pasikeitusios Rusijos saugumo politikos ir karinės retorikos.

Apibendrinant galima būtų teigti, kad Lietuvos santykiai su Rusija V. Adamkaus antrosios prezidentavimo kadencijos metu tapo gana įtempti. Tai sąlygojo Prezidento neigiamas požiūris į Rusijos pradėtą karinę transformaciją ir vykdytą karinę agresiją Gruzijoje bei jo siekis remti Ukrainą, Moldovą, Gruziją, Baltarusiją ir kitas posovietines valstybes euroatlantinės integracijos kelyje.

²⁶⁵ Volovoj V., „Kas būtų, jeigu Rusija nuspręstų okupuoti Baltijos valstybes?“, *DELFI*, 2008/10/20, <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vvolovoj-kas-butu-jeigu-rusija-nusprest-ukupuoti-baltijos-valstybes.d?id=18941376>

²⁶⁶ Lietuvos Respublikos Seimas, *Dėl 2008–2012 metų Lietuvos užsienio politikos principų, strateginių gairių ir tikslų*, Lietuvos politinių partijų pareiškimai ir susitarimai, 2008, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5042&p_k=1

²⁶⁷ Lietuvos Respublikos Seimas, *LR Prezidento Valdo Adamkaus metiniai pranešimai*, 2008, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4980&p_k=1

2009 m. liepos 12 d. Lietuvos Respublikos Prezidente tapo Dalia Grybauskaitė. Naujai išrinktos Prezidentės užsienio politikos prioritetai gerokai skyrėsi nuo jos pirmtako. Jos požiūriu, Lietuvos užsienio politika Rusijos atžvilgiu buvo nesubalansuota, nepragmatiška ir nekonstruktyvi. Rinkiminės kampanijos metu, ji pasisakė už tai, kad Lietuva turi išlikti ori ir pagarbi su visais kaimynais²⁶⁸. Galima teigti, kad naujoji Lietuvos Prezidentė norėjo „perkrauti“ Lietuvos santykius su Rusija. Tačiau reikėtų pastebėti, kad D. Grybauskaitės tuomečiai užsienio politikos prioritetinių kryptų pakeitimai, t. y. glaudesnis bendradarbiavimas su Rusija, buvo sąlygotas greičiau ne tiek idealistinių, vertybinių pagrindų, paskatų, kiek pragmatiškumo ir ekonominio išskaičiavimo.

D. Grybauskaitės prezidentavimo pradžioje iš esmės konfrontacinių pasisakymų Rusijos atžvilgiu nebuvo. Dvišaliai Lietuvos ir Rusijos santykiai normalizavosi. Čia verta paminėti, kad ir JAV 2009 metais nusprendė „perkrauti“ savo politiką Rusijos atžvilgiu, siekdama paskatinti JAV ir Rusijos dvišalių santykių reviziją bei atšilimą. D. Grybauskaitės pasiryžimą normalizuoti santykius su Rusija demonstruoja ir faktas, kad 2009 m. vasaros pabaigoje ji paskambino tuomečiam Rusijos prezidentui Dmitrijui Medvedevui. Tai buvo pirmasis Lietuvos ir Rusijos vadovų oficialus pokalbis per aštuonerius metus (Lietuvos prezidentai po Nepriklausomybės atkūrimo yra lankęsi Maskvoje tik du kartus – 1997 ir 2001 metais.), kuris politologų buvo pavadintas nauju vėju Rytų politikos kryptimi²⁶⁹. Pokalbyje buvo aptartos pastarojo meto aktualijos, susijusios su Lietuvos vežėjų patiriamais sunkumais bei lietuviškų pieno produktų eksporto problemomis, taip pat platesnės ekonominio bei kultūrinio šalių bendradarbiavimo perspektyvos²⁷⁰.

Nepaisant pagerėjusių Lietuvos ir Rusijos santykių, 2009 metais D. Grybauskaitė viešai išskyrė ir keletą probleminių su Rusija susijusių sričių, pirmiausia, energetinę priklausomybę nuo Rusijos. Jau antrą prezidentavimo dieną (liepos 13 d.) Respublikos Prezidentė nurodė, kad reikia siekti realios nepriklausomybės nuo Rusijos energetikos išteklių. Vėliau (gruodžio 18 d.) ji pabrėžė, kad Lietuvos priklausomybė nuo Rusijos gamtinių dujų, naftos ir net branduolinio kuro tiekimo Ignalinos atominiai elektrinei yra didžiulė problema Lietuvai. Ji nurodė, kad šalis gali susitvarkyti pati ir siekti tikros energetinės nepriklausomybės nuo Rusijos įvairiais būdais, pavyzdžiui, prisijungdama ir prie Šiaurės šalių tinklų ir prie Vakarų tinklų ateityje²⁷¹. Šioje vietoje reikėtų pabrėžti, kad uždarius

²⁶⁸ LRYTAS, D. *Grybauskaitė: Esu grynakraujė lietuvė, vaikštau į bažnyčią ir turiu teisingų pažiūrų koncentratą*, 2009/03/04, <http://www.lrytas.lt/-/12361863721234408643-d-grybauskait%C4%97-esugrynakrauj%C4%97-lietuv%C4%97-vaik%C5%A1tau-%C4%AF-ba%C5%BEny%C4%8Di%C4%85-ir-turiuteising%C5%B3-pa%C5%BEi%C5%ABr%C5%B3-koncentrat%C4%85-video.htm>

²⁶⁹ Radžiūnas V., „Dalis Grybauskaitės ir Vyriausybės politika: kas už ką atsakingas?“, *15MIN*, 2013/10/15, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/dalis-grybauskaites-ir-vyriausybes-politika-kas-uz-ka-atsakingas-56-377083>

²⁷⁰ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos tarnyba, *Geros kaimynystės santykių svarbą šalies vadovė telefonu aptarė su Rusijos Prezidentu*, 2009/08/18, <https://www.lrp.lt/geros-kaimynystes-santykiu-svarba-salies-vadove-telefonu-aptare-su-rusijos-prezidentu/6717>

²⁷¹ Remtasi informacija iš Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centro.

Ignalinos atominę elektrinę Lietuvos energetinė priklausomybė nuo Rusijos dar labiau išaugo, pirmiausia, gamtinių dujų ir elektros energijos importo užsitikrinimo srityje. Taigi šiuo atveju Prezidentė saugumizavo energetinę priklausomybę nuo Rusijos ir nurodė užsienio politikos gaires šiai problemai spręsti.

Planuojamas Rusijos dujotiekio tiesimo Baltijos jūros dugnu projektas „Nord Stream“ buvo dar viena probleminė energetikos sritis. Baltijos valstybės nepritarė „Nord Stream“ projektui, savo poziciją argumentuodamos tuo, kad būsimas dujotiekis gali daryti neigiamą poveikį Baltijos jūros ekosistemai, užteršti ją. Taip pat buvo susirūpinta, kad šis dujotiekis gali būti Rusijos siekis Baltijos valstybes padaryti labiau priklausomas nuo Rusijos tiekiamų gamtinių dujų. Tačiau Prezidentė pastarąją prielaidą atmetė (greičiausiai vėlgi siekdama gerinti dvišalius santykius), pareikšdama, kad „Nord Stream“ svarbos niekas neginčija. Anot jos, Lietuva tik nori garantijų, kad dujotiekis nepakenks Baltijos jūros ekosistemai²⁷².

Kita problema, kurią 2009 metais D. Grybauskaitė viešai deklaravo buvo susijusi su Lietuvos vežėjų ir pieno produktų eksportu. Ši problema buvo viena iš temų, kuri buvo aptarta jau minėto telefoninio pokalbio metu su Rusijos prezidentu D. Medvedevu. Verta pastebėti, kad po šio Lietuvos ir Rusijos prezidentų pokalbio, vežėjų pralaidumo situacija pagerėjo, tačiau išspręsta visiškai nebuvo. 2009 metais Lietuva turėjo 27 dideles transporto bendroves, kurios kontroliavo apie 70 proc. pervežimų į Rusiją rinką²⁷³. Tai reiškė, kad Rusija galėjo daryti tiesioginę įtaką Lietuvos vidaus politikai. 2009 metais Rusijos valdžios priimtą sprendimą, sąlygojusį Lietuvos vežėjų pralaidumo per Rusijos pasienio punktus trukdžius ir pieno produktų eksporto ribojimą, galima vertinti kaip Rusijos užsienio politikos priemonę, kuri buvo panaudota, kaip „baudžiamasis instrumentas“ Lietuvai dėl 2009 m. liepos 3 d. Lietuvos ir Slovėnijos inicijuotos deklaracijos „Padalintosios Europos suvienijimas“ (šioje deklaracijoje palyginti ir pasmerkti abu XX amžiaus totalitariniai režimai – nacistinis ir stalinistinis). Neigiamą Rusijos nuostatą dėl tos deklaracijos atspindi vieši šios šalies valdžios atstovų pasisakymai. Vilniuje vykusioje ESBO Parlamentinės Asamblėjos sesijoje Rusijos delegacijos vadovas Aleksandras Kozlovskis, vertindamas šią rezoliuciją, pareiškė, kad dokumente neteisingai traktuojama istorija ir kad tai yra įžeidimas jam asmeniškai ir visiems rusams²⁷⁴.

Sovietinės žalos atlyginimas yra dar vienas klausimas, turintis reikšmingos įtakos dvišaliams Lietuvos ir Rusijos santykiams. 2009 metais Lietuvos Prezidentė D. Grybauskaitė net keletą kartą

²⁷² *Ten pat.*

²⁷³ Dambrauskaitė Ž., Kasčiūnas L., Gira V. S., „Lietuvos ir Rusijos santykių krizė: pamokos, kurias būtina išmokti“, *DELFI*, 2009/08/27, <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/lietuvos-ir-rusijos-santykiu-krize-pamokos-kurias-butina-ismokti.d?id=23771549>

²⁷⁴ DIENA, *ESBO Parlamentinės Asamblėjos sesijos pabaigą vainikavo Vilniaus deklaracija*, 2009/07/03, <http://www.diena.lt/dienrastis/lietuva/esbo-parlamentines-asamblejos-sesijos-pabaiga-vainikavo-vilniaus-deklaracija-226609>

viešai išsakė savo poziciją dėl sovietinės okupacijos žalos atlyginimo. Sovietinės okupacijos padarytos žalos kompensavimo klausimą Lietuva iškėlė iškart paskelbusi Nepriklausomybę 1990 metais. Lietuvos piliečiai išreiškė savo valią dėl žalos atlyginimo surengtame gyventojų referendume. 2000-ųjų birželį Seimas priėmė įstatymą „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“. Tačiau, anot Prezidentės, realių žingsnių vykdyti šį įstatymą nesiimta, o tautos valią ir įstatymus reikia vykdyti. Rusija tokiai išsakytai pozicijai nepritarė ir vertino tai kaip neigiamą įtaką dvišaliams santykiams²⁷⁵. Rusijos prezidento specialusis atstovas santykių su Europos Sąjungos klausimais Sergejus Jastržembskis teigė, kad geriau šią temą apskritai reikia baigti, jei Lietuva ir Rusija nori toliau plėtoti dvišalius santykius. Rusija iki šiol atsisako pasmerkti Baltijos šalių sovietinės okupacijos faktą, o V. Putinui tapus Rusijos prezidentu, pradėta tvirtinti, esą Lietuvos, Latvijos ir Estijos šalių okupacija ir aneksija buvo savanoriškas prisijungimas prie Sovietų Sąjungos²⁷⁶. Verta paminėti, kad D. Grybauskaitės nuomonė šiuo klausimu nesiskyrė nuo V. Adamkaus. Prezidentės principinga pozicija šiuo klausimu demonstravo tai, kad jos suartėjimo su Rusija tikslai buvo daugiau ekonominio, bet ne ideologinio pobūdžio.

Apibendrinant 2009 metus galima teigti, kad D. Grybauskaitei tapus Lietuvos Prezidente, Rusijos ir Lietuvos santykiai pagerėjo. Vardan geresnių santykių su Rusija Lietuvos Prezidentė pakeitė iki tol buvusią gana negatyvią ir kategorišką V. Adamkaus vykdytą užsienio politiką Rytų kaimynės atžvilgiu. Ji nekėlė į viešumą Rusijai ypač jautrių temų: Rusijos–Gruzijos karo ar posovietinių valstybių palaikymo euroatlantinės integracijos kelyje. Tokio strateginės užsienio politikos krypties pakeitimo pagrindinis tikslas, tikėtina, buvo susijęs su siekiu didinti šalies ekonominį potencialą (ypač turint omenyje, kad tuomet Lietuva buvo stipriai paveikta pasaulinės ekonominės krizės). Nepaisant to, 2009 metais D. Grybauskaitė savo retorikoje nevengė kalbėti apie tokias problemas, su Rusija susijusias sritis, kaip energetinė priklausomybė, Lietuvos vežėjų ir pieno produktų eksporto problemos, okupacinės žalos atlyginimas ir dujotiekio „Nord Stream“ projektas. Verta pastebėti, kad 2009 metais visiškai nebuvo kalbama apie Rusijos karinės transformacijos keliamas grėsmes Lietuvos saugumui, kurios buvo ypač pabrėžtos V. Adamkaus antrosios prezidentavimo kadencijos laikotarpiu. Taigi galima daryti prielaidą, kad 2009 metais buvo siekiama stiprinti Lietuvos ekonominį potencialą, nuošalyje paliekant nacionalinio saugumo klausimus.

2010 metais įvyko du aukščiausio lygio dvišaliai Lietuvos ir Rusijos susitikimai. Vasario mėnesį Lietuvos Prezidentė D. Grybauskaitė Suomijoje tarptautiniame forume susitiko su tuo metu

²⁷⁵ Plačiau šios disertacijos 2.3 skyriuje.

²⁷⁶ LRYTAS, *Rusija neatlygins sovietinės okupacijos žalos*, 2006/03/23, <http://lietuvsdiena.lrytas.lt/-11431033241141879318-rusija-neatlygins-sovietin%C4%97s-okupacijos-%C5%BEalos-dar-papildyta.htm>

Rusijos premjero pareigas ėjusių V. Putinu. Šio susitikimo, kuris įvyko Rusijos premjero iniciatyva, pagrindinis tikslas buvo energetinio, ekonominio ir politinio bendradarbiavimo vystymas. Rusijos premjeras pasiūlė apsvarstyti galimybę geromis sąlygomis padidinti Lietuvai tiekiamų gamtinių dujų apimtį ir kartu statyti naują atominę elektrinę Kaliningrade. Prezidentė atmetė pastarąjį pasiūlymą, motyvuodama tuo, kad Lietuva savarankiškai planuoja statyti atominę elektrinę. Susitikimo metu Lietuvos Prezidentė taip pat akcentavo, jog būtina užtikrinti, kad Lietuvos verslas Rusijoje nebūtų diskriminuojamas nacionaliniu pagrindu. Galiausiai buvo susitarta plėtoti konstruktyvų dialogą²⁷⁷. Antrasis 2010 metais aukšto lygio susitikimas įvyko kovo mėnesį Maskvoje. Lietuvos Ministras Pirmininkas Andrius Kubilius susitiko su Rusijos premjeru V. Putinu. Tai buvo pirmas Lietuvos Ministro Pirmininko vizitas į Rusiją ir pirmas kaimyninių valstybių premjerų susitikimas po šešerių metų pertraukos. Šio susitikimo pagrindiniai tikslai buvo energetinis ir ekonominis bendradarbiavimas. Susitikimo metu A. Kubilius leido suprasti, kad Lietuva ir toliau vykdys savarankišką politiką energijos apsirūpinimo klausimu ir pabrėžė, kad Lietuvai svarbu Visagine pastatyti naująją atominę elektrinę²⁷⁸. Šiame susitikime A. Kubilius labai aiškiai suformulavo principinę Lietuvos poziciją dėl Lietuvos energetinės nepriklausomybės kūrimo ir, tuo pačiu, atkartojė Prezidentės poziciją, išsakytą susitikimo su Rusijos premjeru metu. Šiuos du susitikimus galima vertinti kaip bandymus stiprinti dvišalius santykius, tačiau jie tik išryškino skirtingas pozicijas esminiais klausimais, tokiais kaip energetinė nepriklausomybė ir istorinių įvykių interpretavimas.

2010 metais kalbėdama apie Rusiją Lietuvos Prezidentė dažniausiai minėjo energetinę priklausomybę. 2010 metų pradžioje D. Grybauskaitė pareiškė, kad Lietuvos energetikos sistema buvo ir yra priklausoma nuo Rusijos, nes visi energetiniai išteklių – tiek gamtinių dujų, tiek elektros tiekimas – yra susiję su Rusija. Vėliau, gegužę, Prezidentė pirmą kartą nuo prezidentavimo pradžios Rusiją viešai ir tiesiogiai įvardijo kaip keliančią grėsmę Lietuvos saugumui. Kalbėdama apie elektros tinklus, ji pabrėžė, kad Vakarų Europa veikia pagal vieną sistemą, o Lietuva pagal Rusijos sistemą, ir tai, anot jos, „nėra labai saugu“²⁷⁹. Šios grėsmės viešas identifikavimas yra politinės valios išraiška, kurios pagrindu buvo formuojama atitinkama užsienio politika. Atsižvelgdama į šią grėsmę D. Grybauskaitė nurodė, kad jungtys su Lenkija gali padėti Baltijos valstybėms įgyti nepriklausomybę nuo Rusijos energijos tiekimo.

²⁷⁷ ELTA, *Du buvę leningradiečiai V.Putinas ir D.Grybauskaitė susitiko Suomijoje*, 2010/02/11, <http://lietuvsdiena.lrytas.lt/-12658213371265306526-du-buv%C4%99-leningradie%C4%8Diai-v-putinas-ir-d-grybauskait%C4%97-susitiko-suomijoje-video-dar-papildyta.htm>

²⁷⁸ BNS, *A.Kubilius V.Putinui siūlė „modernizuoti“ dujų kainas ir pakvietė į Lietuvą*, 2010/03/26, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/akubilius-vputinui-siule-modernizuoti-duju-kainas-ir-pakviete-i-lietuva-atnaujinta.d?id=30409993>

²⁷⁹ Remtasi informacija iš Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centro.

2010 metais Lietuvos Prezidentė kėlė ir kitas su Rusija susijusias problemas: energetinę priklausomybę, Lietuvos vežėjų ir pieno produktų eksporto trukdžius, okupacinės žalos atlyginimą, dujotiekio „Nord Stream“ projektą ir verslo diskriminavimą. Todėl po 2010 metų jau tapo aišku, kad Lietuvos ir Rusijos dvišaliai santykiai visgi nekis ir netaps labiau pragmatiški, nei buvo V. Adamkaus prezidentavimo laikotarpiu. Tačiau verta pastebėti, kad 2010 metais, kaip ir 2009 metais, D. Grybauskaitė savo retorikoje Rusijos karinių grėsmių neminėjo, nors V. Adamkus savo visos antrosios kadencijos metu jas nuosekliai pabrėždavo. Iki 2010 metų tai buvo esminis V. Adamkaus ir D. Grybauskaitės užsienio politikos Rusijos atžvilgiu skirtumas. Tačiau tai, kad D. Grybauskaitė savo viešajame diskurse neminėjo karinių grėsmių, kylančių iš Rusijos, dar nereiškė, kad jos neegzistavo. Tokios grėsmės egzistavo, tačiau nebuvo saugumizuotos. Galima daryti prielaidą, kad 2010 metais Lietuvoje dar trūko politinės valios įvardinti Lietuvai kylančias karines grėsmes iš Rusijos, todėl ir tuometėje šalies saugumo ir gynybos politikoje dar nebuvo šios grėsmės akcentuojamos. Tokios politinės krypties pasirinkimo rezultatas buvo tai, kad 2010 metais krašto apsaugos finansavimas pasiekė rekordines žemumas – karinėms išlaidoms buvo skirta tik apie 245 mln. Eur²⁸⁰.

2011 metais reikšmingų permainų Lietuvos–Rusijos dvišaliuose santykiuose nebuvo. Energetinė priklausomybė nuo Rusijos išliko pagrindine grėsme Lietuvos nacionaliniam saugumui. 2012 metų Lietuvos Vyriausybės ataskaitoje nurodoma, kad, kaip ir 2010 metais, pagrindinis nacionalinio saugumo rizikos veiksnys buvo pernelyg didelė Lietuvos priklausomybė nuo vienos valstybės strateginių žaliavų ir energijos tiekimo²⁸¹. Valstybės saugumo departamento veiklos apžvalgoje taip pat nurodoma, kad 2011 metais ypatingą grėsmę Lietuvai kėlė trukdymai (1) apsirūpinti gamtinėmis dujomis, (2) įgyvendinti struktūrinę Lietuvos gamtinių dujų sektoriaus reformą, (3) realizuoti Visagino atominės elektrinės bei Ignalinos atominės elektrinės eksploatacijos nutraukimo projektus. Tačiau verta pastebėti, kad, tikėtina, dėl politinių tikslų, t. y. siekiant negadinti santykių su kaimyninėmis valstybėmis, šioje Vyriausybės ataskaitoje tiesiogiai nebuvo įvardintos grėsmę keliančios valstybės.

2011 metų Lietuvos Prezidentės retorikos analizė patvirtina, kad tais metais buvo skiriama daug dėmesio energetinės priklausomybės nuo Rusijos saugumizavimui, t. y. Prezidentė dažnai ir įvairiais lygiais kalbėjo apie energetinį saugumą. Prezidentė pabrėžė, kad Lietuva yra 100 proc. priklausoma nuo energijos tiekėjų iš Rusijos ir dėl to žmonės jaučiasi nesaugūs. Verta pastebėti, kad

²⁸⁰ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, Krašto apsaugos sistemos 2016–2018 metų strateginis veiklos planas, 2015.

²⁸¹ BNS, *Energetinė priklausomybė nuo Rusijos išlieka pagrindine grėsme nacionaliniam saugumui*, 2012/03/28, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/energetine-priklausomybe-nuo-rusijos-islieka-pagrindine-gresme-nacionaliniam-saugumui-56-207003>

2011 metais jos retorika Rusijos atžvilgiu griežtėjo. Prezidentės teigimu, Rusija dažnai naudojo energijos šaltinius, kaip politinio spaudimo priemonę. Anot jos, nors santykiai su Rusija tapo atviresni, o dialogas gilesnis, tačiau Lietuva dar negali būti visiškai rami ir visiškai ja pasitikėti. 2011 metais D. Grybauskaitė tarptautiniu lygiu viešai ir nedviprasmiškai pareiškė, kad Rusija kelia grėsmę Lietuvos saugumui. „Lietuvos kaimynystėje planuojamos branduolinės jėgainės gali kelti grėsmę mūsų šalies saugumui, todėl Lietuva ir ES privalo užtikrinti, kad jos atitiktų aukščiausius saugumo standartus“, – pabrėžė šalies vadovė 2011 m. gegužės 30 d. laišku kreipdamasi į ES Tarybos Pirmininką Hermaną Van Rompuy ir Europos Komisijos Prezidentą Jose Manuelį Barroso²⁸². Tenka konstatuoti, kad šios problemos viešas ir tarptautinio lygio saugumizavimas davė rezultatų – Europos Komisija atsižvelgė į Prezidentės D. Grybauskaitės raginimus, jog ES nedelsiant imtųsi visų įmanomų priemonių, kad jos kaimynystėje esančios ir planuojamos statyti atominės elektrinės būtų saugios.

2011 metų Lietuvos Prezidentės retorikoje šalia energetinių grėsmių jau gana aiškiai atsispindėjo ir karinės grėsmės iš Rusijos. Kai Baracko Obamos administracija kartu su Rusija kūrė strateginį raketinės ginkluotės mažinimo planą – vadinamąjį „Naujo starto“ planą – D. Grybauskaitė kritikavo jį tvirtindama, kad šis planas pakenks Lietuvos saugumui²⁸³. Iš esmės, 2011 metais Prezidentė gana aiškiai išreiškė Lietuvos poziciją dėl NATO svarbos užtikrinant nacionalinį saugumą karinių grėsmių iš Rusijos akivaizdoje. Lietuvos vadovė pabrėžė, jog NATO priešraketinė gynyba turi apimti visas aljanso nares. Pasak Prezidentės, Lietuvai, esančiai strategiškai ypatingoje Aljanso teritorijos riboje, yra itin svarbi NATO ir Rusijos santykių tema. Susitikime su JAV Prezidentu B. Obama Prezidentė D. Grybauskaitė pareiškė, kad "NATO šalys turi ginti save, o Rusija – save"²⁸⁴.

Apibendrinant 2011 metus, galima teigti, kad Lietuvos Prezidentės retorika Rusijos atžvilgiu griežtėjo. Nors dar buvo tikimasi išlaikyti pragmatiškus ir konstruktyvius dvišalius santykius, tačiau Rusijos nenoras nusileisti sprendžiant Lietuvai svarbius klausimus (visų pirma energetinius), D. Grybauskaitę vertė keisti poziciją Rusijos atžvilgiu. Ji vis dažniau ir griežčiau pradėjo kalbėti apie gresiančius energetinės priklausomybės pavojus tarptautiniu lygiu. Be to, verta pastebėti, kad 2011 metais Prezidentė savo tarptautinėje retorikoje energetinėmis grėsmėmis neapsiribojo. Ji taip pat

²⁸² Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *J.M. Barosso palaiko Prezidentę dėl saugumo reikalavimų naujoms AE*, 2011/08/04, <http://lrp2.freshmedia.lt/lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/j.m.-barosso-palaiko-prezidente-del-saugumo-reikalavimu-naujoms-ae/11801>

²⁸³ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras. 2011-03-16. Lietuvos Prezidentės interviu tarptautinei naujienų agentūrai The Associated Press: "Lietuvos „plieninė magnolija“ gina kitoniską požiūrį į užsienio politiką". <https://www.lrp.lt/lt/lietuvos-prezidentes-interviu-tarptautinei-naujienu-agenturai-the-associated-press-lietuvos-plienine-magnolija-gina-kitoniska-pozhuri-i-uzsienio-politika/21813>

²⁸⁴ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras. 2011-05-28. JAV Prezidentas palaiko Lietuvos nuostatas dėl priešraketinės gynybos. <https://www.lrp.lt/lt/jav-prezidentas-palaiko-lietuvos-nuostatas-del-priesraketines-gynybos/pranesimai-spaudai/11186>

išsakė poreikį stiprinti regioninį saugumą NATO pajėgomis. D. Grybauskaitė netgi pati prisipažino, siekdama NATO gynybos planų Baltijos šalims, nevengė naudoti tiesmukų, glaustų ir tvirtų pareiškimų²⁸⁵.

2012 metais Lietuvos energetinis saugumas išliko tarp pažeidžiamiausių sričių. Kaip nurodoma Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento 2012 metų veiklos ataskaitoje, ypatingą grėsmę Lietuvos energetiniam saugumui kelia šalies priklausomybė nuo vienintelio gamtinių dujų tiekėjo - Rusijos koncerno „Gazprom“ - ir jo diktuojamų gamtinių dujų kainų bei tiekimo sąlygų. Remiantis ataskaita, gamtinių dujų sektorius yra pažeidžiamiausia Lietuvos energetikos sritis, nes Lietuva išlieka techniškai ir ekonomiškai priklausoma nuo „Gazprom“²⁸⁶. 2012 metais grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui kėlė ir Rusijos bandymai paveikti Lietuvos vidaus procesus: buvo bandoma kurstyti etninę ir politinę nesantaiką, mažinti tautinių bendrijų integraciją į Lietuvos visuomenę, skatinti nepasitikėjimą Lietuvos demokratine politine sistema, remti tam tikras politines jėgas²⁸⁷. 2012 metais Lietuvos valstybės saugumo departamentas tiesiogiai įvardijo Rusiją kaip keliančią grėsmę nacionaliniam saugumui.

Lietuvos Prezidentė D. Grybauskaitė 2012 metais santykinai mažai dėmesio skyrė Rusijos generuojamoms problemoms. Prezidentės retorikoje Rusija dažniausiai buvo minima dėl Kaliningrade planuojamos statyti Baltijos atominės elektrinės ir dėl Kaliningrado srities militarizavimo. 2012 metų kovą Prezidentė labai aiškiai išreiškė susirūpinimą dėl Rusijos Kaliningrado srityje ir Baltarusijoje planuojamų atominių elektrinių saugumo: „Šiandien didžiausią rūpestį mums kelia visi nauji branduoliniai projektai regione“, – sakė D. Grybauskaitė Branduolinio saugumo viršūnių susitikimo metu. Ji taip pat teigė, kad nauji branduoliniai projektai Kaliningrade ir Baltarusijoje yra planuojami neatlikus tinkamų saugos vertinimų, neužtikrinus skaidrumo ir nesidalinant informacija²⁸⁸. Be to, viešai kalbėdama apie energetinį savarankiškumą ir saugumą Prezidentė nevengė kaltinti Rusijos dėl vienašališkai diktuojamų monopolinių dujų kainų²⁸⁹.

²⁸⁵ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras. 2011-03-16. Lietuvos Prezidentės interviu tarptautinei naujienų agentūrai The Associated Press: "Lietuvos „plieninė magnolija“ gina kitonišką požiūrį į užsienio politiką". <https://www.lrp.lt/lt/lietuvos-prezidentės-interviu-tarptautinei-naujienų-agentūrai-the-associated-press-lietuvos-plieninė-magnolija-gina-kitonišką-požiūrį-į-užsienio-politiką/21813>

²⁸⁶ Valstybės saugumo departamentas, 2013. Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento 2012 m. veiklos ataskaita visuomenei. http://www.vsd.lt/vsd_ataskaita_20130607.pdf

²⁸⁷ *Ten pat.*

²⁸⁸ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Prezidentės Dalios Grybauskaitės interviu Pietų Korėjos dienraščiui The Korea Herald: "Kaimynų planuojamos statyti atominės elektrinės kelia susirūpinimą Lietuvos Prezidentei"*, 2012/03/26, <https://www.lrp.lt/lt/prezidentės-dalios-grybauskaitės-interviu-pietų-korėjos-dienraščiui-the-korea-herald-kaimynų-planuojamos-statyti-atominės-elektros-kelia-susirūpinimą-lietuvos-prezidentei/prezidentė-ziniasklaidoje-spaudoje/21801>

²⁸⁹ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Dujų tiekimo įvairovė garantuos energetinį saugumą ir konkurencines kainas*, 2012/04/29, <https://www.lrp.lt/lt/dujų-tiekimo-įvairovė-garantuos-energetinį-saugumą-ir-konkurencines-kainas/13492>

Verta pastebėti, kad 2012 metų pavasarį Lietuvos Prezidentė pirmą kartą viešai prabilo apie Kaliningrado srities militarizaciją ir jo sąlygotas karines grėsmes Lietuvos saugumui. NATO vadovų susitikime Čikagoje Prezidentė atkreipė NATO dėmesį į stiprėjančią Kaliningrado militarizaciją. Prezidentės teigimu, intensyvi militarizacija Aljanso pašonėje prieštarauja pačios Rusijos deklaruojamam siekiui plėtoti strateginę partnerystę su NATO. Atsižvelgiant į tai, kad NATO šalių pasienyje didinami Rusijos kariniai pajėgumai, pareikalauta, kad būtų užtikrinta patikima ir lanksti NATO pajėgų sąveika Baltijos regione per bendras pratybas, mokymus, taip pat plėtojant išmaniosios gynybos iniciatyvą²⁹⁰. Prezidentė NATO viršūnių susitikimo metu viešai saugumizavo Kaliningrado srities militarizaciją ir tuo pačiu metu tarptautinei (NATO šalių) bendruomenei nurodė priemones, kurių dėka galima būtų užkirsti kelią potencialioms karinėms grėsmėms. Griežta ir įtikinanti retorika davė rezultatų: susitikime Čikagoje buvo nutarta neterminuotam laikui pratęsti NATO oro policijos misiją, užtikrintos kolektyvinės gynybos garantijos, patvirtintos priemonės gynybos planams įgyvendinti, nuspręsta, kad priešraketinė gynyba nebus dalijama į sektorius ir NATO šalis gins visavertę, efektyvi ir savarankiška NATO Priešraketinės gynybos sistema²⁹¹.

Apibendrinat 2012 metų Lietuvos Prezidentės retoriką Rusijos keliamų grėsmių atžvilgiu galima konstatuoti, kad Rusija nacionalinio saugumo kontekste buvo minima gana retai (iš esmės, tik metų pradžioje). Tačiau retorika buvo gana kategoriška ir negatyvi. Diskursu Prezidentė siekė saugumizuoti dvi esmines problemas: energetinį ir karinį saugumą. Verta atkreipti dėmesį, kad tik praėjus trejiems metams nuo kadencijos pradžios D. Grybauskaitė viešai išsakė Lietuvos poziciją apie Rusijos karinės transformacijos generuojamas grėsmes, t. y. Kaliningrado srities militarizaciją, o NATO viršūnių susitikimas Čikagoje pasitarnavo kaip tinkama platforma atkreipti Vakarų šalių lyderių dėmesį į Baltijos šalims kylančias karines grėsmes.

2013 metai buvo reikšmingi tuo, kad Lietuva pirmąjį pusmetį ruošėsi pirmininkauti ES Tarybai, o antrąjį pusmetį – pirmininkavo. Svarbiausiu pirmininkavimu įvykiu turėjo tapti Vilniaus Rytų partnerystės vadovų susitikimas, kuriame turėjo būti pasirašytas Asociacijos susitarimas tarp ES ir Ukrainos. Lietuvos santykiai su Rusija buvo reikšmingai sąlygoti Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai ir ypač Lietuvos aktyvaus vaidmens plėtojant Rytų partnerystės programą. Verta paminėti, kad Ukraina paskutinėmis dienomis visgi nusprendė pristabdyti pasirengimą pasirašyti Asociacijos sutartį. Tuo metu Ukrainos prezidento pareigas ėjusio Viktoro Janukovyčiaus teigimu, jis negalėjo

²⁹⁰ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *NATO susitikimas Čikagoje – pats rezultatyviausias Baltijos valstybėms*, 2012/05/21, <https://www.lrp.lt/lt/nato-susitikimas-cikagoje-pats-rezultatyviausias-baltijos-valstybems/13660>

²⁹¹ ELTA, *Prezidentė: NATO susitikime Čikagoje pasiekti visi Lietuvos tikslai*, 2012/05/21, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/prezidente-nato-susitikime-cikagoje-pasiekti-visi-lietuvos-tikslai.d?id=58761575>

pasirašyti sutarties su ES dėl Rusijos ekonominio spaudimo ir šantažo. Tuometinės Lietuvos Prezidentės patarėjos užsienio politikai Jovitos Neliupšienės teigimu: „Ukraina neatlaikė ekonominio spaudimo ir šantažo. Jai buvo grasinama riboti jos prekių importą į Rusiją, ypač iš įmonių Rytų Ukrainoje, kur sukonzentruota didžioji pramonės dalis, kur dirba šimtai tūkstančių žmonių. Vertinama, kad Ukraina patirtų milijardinius nuostolius. Tokias savo sprendimo priežastis nurodė prezidentas per pokalbį telefonu su prezidente šią savaitę“²⁹². Rusija oficialiai tvirtino, kad laisvosios prekybos sutartis pakenktų jos ekonomikai, nes leistų Ukrainai eksportuoti pigesnius europietiškus produktus į Rusiją, kurie būtų pardavinėjami žemesnėmis kainomis nei vietos produkcija²⁹³. Rusija spaudė Ukrainą, kad pastaroji nepasirašytų susitarimo su ES ir vietoj to prisijungtų prie Rusijos kuriamos Eurazijos sąjungos. Tačiau greičiausiai pati svarbiausia Rusijos spaudimo priežastis buvo ta, kad ji nenorėjo prarasti savo įtakos vienoje iš didžiausių posovietinių valstybių.

Lietuvos Prezidentė jau Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai pradžioje perspėjo Europos lyderius, kad Rusijos įtaka Rytuose didėja. Anot Prezidentės, „dabar – kaip tik tas lemiamas laikas, kai Rusija stengiasi įtikinti ES Rytų partneres žengti arčiau muitų sąjungos“²⁹⁴. Lietuvos parama Ukrainai siekiant asociacijos su Europos Sąjunga bei nesutarimai su „Gazprom“ Rusiją paskatino „nubausti“ Lietuvą. 2013 metų vasaros pabaigoje Rusija aktyviai pradėjo taikyti ekonomines sankcijas Lietuvai – pieno produktams, mėšai. Rusija įgyvendino grąsinimus sustabdyti lietuviškų pieno produktų įvežimą, nurodė griežčiau kontroliuoti iš Lietuvos gabenamą mėsą ir žuvį. Prezidentės teigimu, Rusijos naudojami metodai įbauginti Ukrainą ir jos partnerius yra nepriimtini: „susiduriame su ekonominiu, prekybos ir net energetiniu spaudimu. Maskva jau ėmėsi taikyti spaudimą Europos Sąjungai per Lietuvą, blokuodama mūsų šalyje pagamintų pieno produktų importą ir nepagrįstai sustiprindama muitų kontrolę prie sienos. Kremlius išlieka nenuspėjamu partneriu, kuris elgiasi neracionaliai“²⁹⁵.

2013 metais Lietuvos Prezidentė ir toliau išlaikė griežtą retoriką energetinės nepriklausomybės nuo Rusijos srityje. Lietuvos vadovė pabrėžė, jog didžiausia kliūtis ES konkurencingumui yra nesąžiningos energijos išteklių kainos. Pasak Prezidentės, Rusijos dujų koncerno „Gazprom“ piktnaudžiavimas monopoline padėtimi Lietuvoje ir kitose Rytų bei Vidurio

²⁹² BNS, V. Janukovyčius prisipažino D. Grybauskaitėi: Ukraina priremta, 2013/11/22, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/v-janukovycius-prisipazino-d-grybauskaitei-ukraina-priremta.d?id=63349578>

²⁹³ BNS, Ukraina ir ES galės keisti sutartį tik dvišaliu sutarimu, 2014/09/29, <http://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/3/67411>

²⁹⁴ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, Lietuvos Prezidentė išpėja dėl didėjančios Rusijos įtakos Rytuose, 2013/07/03, <https://www.lrp.lt/lt/lietuvos-prezidente-ispėja-del-didejancios-rusijos-itakos-rytuose/21754>

²⁹⁵ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, Prezidentės interviu Prancūzijos dienraščiui "Le Figaro", 2013/11/08, <https://www.lrp.lt/lt/prezidentes-interviu-prancuzijos-dienrasciui-le-figaro/21721>

Europos šalyse pažeidžia laisvosios rinkos principus ir kenkia visos Europos konkurencingumui²⁹⁶. 2013 metais Prezidentė pirmą kartą viešai pareiškė, kad Lietuvos saugumui kelia grėsmę taip pat ir Rusijos kibernetinės atakos, kuriomis ji siekia sukompromituoti Lietuvos politinę sistemą ir daryti įtaką šalies žiniasklaidai²⁹⁷.

2013 metais D. Grybauskaitė, panašiai kaip ir 2012 metais, pabrėžė, kad Lietuvos nacionaliniam saugumui kelia grėsmę Rusijos karinių pajėgumų didinimas šalia valstybės sienos. Anot Prezidentės, greta Lietuvos esančios teritorijos, ypač Kaliningrado srityje, intensyviai militarizuojamos, o prie Lietuvos sienų vykdomos karinės pratybos. Prezidentės manymu, šie Rusijos kariniai veiksmai labai aiškiai rodo jos poziciją kaimyninių šalių atžvilgiu ir norą vėl dominuoti regione²⁹⁸. Verta paminėti, kad 2013 metų pabaigoje Rusija svarstė galimybę Kaliningrado srityje dislokuoti apie dešimt raketų kompleksų „Iskander M“ (raketų sistemos galinčios nešti branduolinius užtaisus). Rusijos gynybos ministras neslėpė, kad raketų kompleksų dislokavimas Kaliningrado srityje būtų tiesioginis atsakas į NATO šalyse plečiamą priešraketinės gynybos skydo programą²⁹⁹.

Apibendrinant 2013 metų Lietuvos prezidentės retoriką Rusijos atžvilgiu, galima teigti, kad didžiausias dėmesys buvo skiriamas Rusijos siekiui sukompromituoti Lietuvos pirmininkavimą ES Tarybai ir Rusijos trukdymui plėtoti Rytų partnerystės programą. Lietuvos aktyvus dalyvavimas padedant buvusioms posovietinėms valstybėms – Armėnijai, Azerbaidžanui, Baltarusijai, Gruzijai, Moldovai ir Ukrainai – jų euroatlantinės integracijos kelyje neigiamai paveikė Lietuvos ir Rusijos santykius. Rusija prieš Lietuvą pradėjo taikyti ekonominio ir energetinio pobūdžio poveikio priemones. Lietuvos Prezidentės retorika Rusijos atžvilgiu atitinkamai darėsi vis griežtesnė. Todėl galima būtų teigti, kad Lietuvos pirmininkavimas ES Tarybai ir jos aktyvus išitraukimas į Rytų partnerystės programą buvo lemiami įvykiai Lietuvos ir Rusijos santykiams, tapusiems atvirai priešiškais. Tačiau 2013 metais D. Grybauskaitės retorikoje Rusijos karinės grėsmės dar nebuvo dominuojančios.

2014 metais Lietuvos Prezidentė D. Grybauskaitė buvo perrinkta antrajai kadencijai. Tačiau nei priešrinkiminė kompanija, nei kadencijos pradžia nesąlygojo jokių reikšmingų pokyčių užsienio politikoje. Kritiška retorika Rusijos atžvilgiu išliko atvira ir griežta. Metų pradžioje ši kritika buvo

²⁹⁶ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Monopolinės dujų kainos mažina ES konkurencingumą*, 2013/10/03, <https://www.lrp.lt/lt/monopolines-duju-kainos-mazina-es-konkurencinguma/17537>.

²⁹⁷ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės interviu Vokietijos savaitraščiui „Die Zeit“*, 2013/11/28, <https://www.lrp.lt/lt/lietuvas-respublikos-prezidentes-dalios-grybauskaites-interviu-vokietijos-savaitrasciui-die-zeit/21716>

²⁹⁸ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Švedija gali tikėtis mūsų paramos*, 2013/07/11, <https://www.lrp.lt/lt/svedija-gali-tiketis-musu-paramos/prezidente-ziniasklaidoje-spaudoje/21751>

²⁹⁹ LRYTAS, *V.Putinas siūlo nesijaudinti dėl „Iskander“ raketų Kaliningrado srityje*, 2013/12/19, <http://pasaulis.lrytas.lt/konfliktai-ir-saugumas/v-putinas-siulo-nesijaudinti-del-iskander-raketu-kaliningrado-srityje.htm>

sąlygota Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai metu kilusių tarptautinių krizių bei nuolatinio Rusijos spaudimo ir provokacijų, tačiau vėliau Prezidentės kritika Rusijai įgavo dar didesnę neigiamą atspalvį.

D. Grybauskaitės retoriką paaštrino 2014 metų įvykiai Ukrainoje: masiniai mitingai ir tragiški bandymai susidoroti su mitinguotojais, valdžios pasikeitimas, V. Janukovyčiaus pabėgimas iš šalies, Krymo aneksavimas ir prorusiškų separatistų teroristiniai veiksmai pietryčių Ukrainos regione. 2014 metų pabaigoje D. Grybauskaitė Rusiją viešai pavadino „teroristine valstybe“³⁰⁰. Kaip pastebi D. Jakniūnaitė, 2014 metais taip pat intensyviau pradėta šnekėti apie karinę gynybą, diskutuota apie Rusijos užpuolimo tikimybes ir NATO įsipareigojimų tvirtumą agresijos atveju ginti Baltijos valstybes³⁰¹.

Galima teigti, kad 2014 metais D. Grybauskaitės retorikoje pradėjo dominuoti karinės grėsmės. 2014 m. kovo 2 d. žymi reikšmingą pokytį Prezidentės diskurse Rusijos atžvilgiu. Tokį reikšmingą Prezidentės retorikos pasikeitimą sąlygojo kovo 1 d. Rusijos Parlamento sprendimas leisti panaudoti karinę jėgą ginant Rusijos piliečius Ukrainoje, nepaisant Vakarų raginimų nesikišti, ir realus šio sprendimo įgyvendinimas (jau kitą dieną rusų kariai buvo dislokuoti Kryme). Lietuvos vadovė griežtai pasmerkė Rusijos agresijos aktus Ukrainoje, pabrėždama, kad tarptautinė bendruomenė turi mobilizuotis ir ieškoti bendrų sprendimų bei išeičių iš šios grėsmingos situacijos. Prezidentės teigimu, tai kas vyksta prie ES išorinių sienų yra nepateisinama ir gali turėti rimtų pasekmių viso regiono saugumui bei įtakos Europos ateičiai, todėl būtina kaip galima greičiau sustabdyti dirbtinį konflikto eskalavimą ir užkirsti kelią karinės jėgos panaudojimui³⁰². Kaip ir ankstesniais metais, 2014 metais grėsmes Lietuvos nacionaliniam saugumui didžiąja dalimi lėmė šalies geopolitinė padėtis ir sunkiai prognozuojama, kitų valstybių suverenumo ir pasirinkimo teisės negerbianti, agresyvią užsienio politiką vykdanči Rusija. Kaip nurodoma Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento ataskaitoje, Rusijos agresija Ukrainoje ir mūsų šalies principinė reakcija į karinius veiksmus ir tiesioginį kišimąsi į suverenios šalies vidaus politikos procesus išprovokavo dar aktyvesnes Rusijos informacines, žvalgybines operacijas, „minkštosios galios“ įrankių stiprinimą, politiškai motyvuotas ekonomines sankcijas, pastangas dar labiau centralizuoti ir koordinuoti prorusiškas tėvynainių ir jiems prijaučiančiųjų grupes³⁰³.

³⁰⁰ BNS, D. Grybauskaitė: nesustabdžius teroristinės Rusijos, agresija gali išplisti, 2014/11/20, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/d-grybauskaite-nesustabdzius-teroristines-rusijos-agresija-gali-isplisti.d?id=66447998>

³⁰¹ Jakniūnaitė D., *Ambicingas dešimtmetis: Lietuvos užsienio politika: 2004-2014*, Vilniaus universiteto leidykla, 2015, http://www.jakniunaite.lt/wp-content/uploads/2015/06/2015_Ambicingas-Desimtemetis-Lietuva-Rusija.pdf

³⁰² Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Lietuvos ir Jungtinės Karalystės pozicijos dėl padėties Ukrainoje sutampa*, 2014/03/02, <https://www.lrp.lt/lt/lietuvos-ir-jugtines-karalystes-pozicijos-del-padeties-ukrainoje-sutampa/18816>

³⁰³ Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas, *Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas*, 2015, <http://www.vsd.lt/files/documents/635633000992101250.pdf>

Prezidentė viešai tarptautiniu lygiu deklaravo, kad Rusijos veiksmai Ukrainoje ir karinės galios demonstravimas Kaliningrade kelia grėsmę Baltijos regiono saugumui, todėl būtinos neatidėliotinos priemonės ir sutelktos pastangos stiprinant regiono saugumą. Anot Prezidentės, „Rusija vykdo atvirą suverenios valstybės užgrobimą ir inkorporavimą į savo sudėtį. Tai brutalaus agresijos aktas ir tarptautinių įsipareigojimų pažeidimas. Būtina greita Europos reakcija į Rusijos agresiją³⁰⁴“. Verta pastebėti, kad tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygiu atsakas į naujas grėsmes buvo ryžtingas ir greitas. Rusijos karinė intervencija į Ukrainą buvo greitai saugumizuota nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu. Netrukus šis saugumizavimas buvo transformuotas į naujas saugumo ir gynybos politikos reformas.

Jau 2014 m. kovo 6 d. į Lietuvą buvo atsiųsti 6 papildomi JAV naikintuvai „F-15“, kuriais sustiprinta Baltijos šalių oro policijos misija. Baltijos jūroje užduotis pradėjo vykdyti NATO nuolatinės parengties priešmininių laivų grupė. Prezidentės pokalbių su JAV prezidentu Baracku Obama (2014 m. kovo 8 d.) ir viceprezidentu Joe Bidenu (2014 m. kovo 4 d.), į Lietuvą iki metų pabaigos buvo atsiųsta 150 JAV karių. Sąjungininkai į Baltijos šalis ir Lenkiją pratyboms iš viso 2014 metais atsiuntė apie 600 karių³⁰⁵.

Vėliau, reaguojant į įvykius Ukrainoje ir Rusijos karinės galios Baltijos šalių kaimynystėje demonstravimą, NATO vadovai Velse susitarė dėl gynybos plano, kuriame buvo numatytos papildomos saugumo priemonės Baltijos regionui. Nuspręsta, kad gynybos planai bus nuolat atnaujinami, atsižvelgiant į naujai kylančias grėsmes. Taip pat nuspręsta Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse įkurti NATO vadavietes. Jos padėtų priimti pastiprinimą ir rengtų kolektyvinės gynybos pratybas. Be to, NATO vadovų susitikime priimtas sprendimas sukurti ypač greito reagavimo pajėgas, kurios efektyviai reaguotų į grėsmes ir galėtų suteikti skubią pagalbą. Taip pat susitarta dėl esamų reagavimo pajėgų parengties didinimo.

Nacionaliniu lygiu gynybinių pajėgumų stiprinimui buvo taip pat skiriama daug dėmesio. 2014 m. kovą priimtas politinių partijų susitarimas dėl užsienio, saugumo ir gynybos politikos strateginių gairių. Susitarime išreikštas susirūpinimas dėl Rusijos agresyvios politikos keliamų iššūkių pasaulio, Europos ir ypač mūsų regiono saugumui, nurodyta, kad pagrindinis ir ilgametis užsienio politikos iššūkis yra Rusijos revizionistinė politika Rytų ir Vidurio Europoje, taip pat tai, kad iš šios Rusijos politikos kyla pagrindinės grėsmės Lietuvos nacionaliniam saugumui³⁰⁶.

³⁰⁴ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Būtina greita Europos reakcija į Rusijos agresiją*, 2014/03/11, <https://www.lrp.lt/lt/butina-greita-europos-reakcija-i-rusijos-agresija/18876>

³⁰⁵ Remtasi informacija iš Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centro.

³⁰⁶ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, *LR Seime atstovaujamų politinių partijų susitarimas dėl 2014–2020 metų Lietuvos Respublikos užsienio, saugumo ir gynybos politikos strateginių gairių*, 2014, <http://www.kam.lt/download/40874/partiju%20susitarimas%20del%20gynybos%202014-2020%20m.pdf>

Atsižvelgiant į pastaruosius įvykius Ukrainoje ir Rusijos karinės galios Lietuvos pašonėje demonstravimą, šiuo susitarimu siekiama stiprinti mūsų šalies gynybą. Susitarimą pasirašiusios partijos įsipareigojo užtikrinti, kad kasmet nuosekliai būtų didinamos lėšos krašto apsaugai, kad jos 2020 metais pasiektų 2 proc. šalies BVP. Prezidentė D. Grybauskaitė pabrėžė, kad Lietuvos gynybos stiprinimas – išskirtinis uždavinys. Todėl, anot jos, reikia užtikrinti tinkamą krašto apsaugos finansavimą, peržiūrėti kariuomenės prioritetus, stiprinti teritorinės gynybos pajėgumus, pasirengti atremti informacines atakas ir įkurti kibernetinio saugumo centrą³⁰⁷.

Apibendrinant 2014 metus, galima teigti, kad Lietuvos santykiai su Rusija tapo atvirai priešiški. 2009 metais Lietuvos Prezidentės D. Grybauskaitės pradėta „perkrovimo“ politika Rusijos atžvilgiu, kurios tikslas buvo išplėtoti subalansuotus ir konstruktyvius dvišalius santykius, 2014 metais tapo sunkiai išsivaizduojama ir praktiškai neįgyvendinama. Tam didžiausią įtaką turėjo įvykiai Ukrainoje, kurie sąlygojo itin išaugusią konvencinių ir hibridinių grėsmių percepciją. Lietuvoje susirūpinta nacionaliniu saugumu. Taip pat siekta nedelsiant sustiprinti NATO ir nacionalinius pajėgumus Baltijos šalyse. 2014 metais saugumas ir gynyba tapo Baltijos valstybių prioritetine sritimi. Todėl galima daryti prielaidą, kad Rusijos karinė agresija Ukrainoje ir karinių pajėgumų didinimas Baltijos šalių pašonėje turėjo reikšmingą poveikį Lietuvos ir kitų Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai.

2015 metais saugumo situacija Lietuvoje ir visame Baltijos šalių regione išliko įtempta. Didėjo Rusijos užsienio politikos agresyvumas. Vykdydama didelio masto ir netikėto patikrinimo pratybas Baltijos šalių kaimynystėje Rusija toliau demonstravo savo karinę galią. Rusija tęsė intensyvų Ukrainos karinį, politinį, ekonominį ir informacinį spaudimą. Karinės jėgos reikšmė bendrajai saugumo situacijai Rytų Europoje ir konkrečių šalių saugumui, labai padidėjusi 2014–2015 metais dėl agresyvių Rusijos veiksmų Ukrainoje, išliko ypač didelė. Verta paminėti, kad 2015 metais Rusija įsitraukė į karinį konfliktą Sirijoje, siekdama tarptautinei bendruomenei pademonstruoti savo politinę valią bei galimybes ginti savo interesus karine jėga. Nepaisant Vakarų šalių taikytų ekonominių sankcijų, sparčiai nuvertėjusios nacionalinės valiutos ir reikšmingai sumažėjusių naftos ir dujų pardavimo kainų, 2015 metais Rusijos ginkluotųjų pajėgų kovinis potencialas ir toliau buvo stiprinamas.

2015 metais, panašiai kaip ir 2014 metais, Lietuvos Prezidentės D. Grybauskaitės retorika Rusijos atžvilgiu išliko labai kategoriška ir atvirai priešiška. Prezidentė aiškiai ir nedviprasmiškai

³⁰⁷ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, Prezidentė nubrėžė gaires Vyriausybei, 2014/08/26, <https://www.lrp.lt/lt/prezidente-nubreze-gaires-vyriausybei/20219>

įvardijo, kad „Rusija yra agresorė“³⁰⁸. D. Grybauskaitė taip pat pabrėžė, kad atgimstanti rusų agresija ir posovietinis imperializmas yra didžiausia grėsmė. Prezidentės teigimu, „būdami laisvos ir demokratinės Europos dalimi, negalime pasiduoti agresoriaus šantažui“³⁰⁹. Anot Prezidentės, Rusijos karinės pratybos ir karinių pajėgų didinimas Baltijos šalių kaimynystėje ir provokaciniai veiksmai Baltijos regione aiškiai rodo, kad saugumo grėsmės yra realios: „mūsų šalis yra nuolat puolama informacinėje erdvėje, prie mūsų sienų dislokuojama karinė technika ir rengiamos karinės pratybos, Rusijos naikintuvai vos ne kasdien pažeidžia mūsų oro erdvę, nuolat sulaukiame tiesioginių ar netiesioginių grasinimų“³¹⁰. Taigi galima teigti, kad 2015 metais D. Grybauskaitė aktyviai siekė saugumizuoti Rusijos karinės transformacijos generuojamas karines, informacines ir kibernetines grėsmes. Be minėtų grėsmių, Prezidentė viešai deklaravo ir kitas iš Rusijos kylančias grėsmes, tokias kaip šalies ekonominė ir energetinė priklausomybė, ekonomikos ir ūkio pažeidžiamumas bei nesaugios branduolinės energetikos plėtojimas regione. Šių grėsmių saugumizavimo tikslas buvo atkreipti visuomenės ir tarptautinės bendruomenės dėmesį, siekiant, visų pirma, pagrįsti pasikeitusią Lietuvos užsienio ir saugumo politiką, antra, pritraukti į regioną didesnius NATO gynybinius pajėgumus, ir trečia, paskatinti Vakarų valstybes diplomatinėmis ir ekonominėmis priemonėmis daryti spaudimą Rusijai.

Reaguodama į Rusijos karines grėsmes 2015 metais D. Grybauskaitė skyrė didelį dėmesį tiek NATO kolektyvinės gynybos stiprinimo priemonėms, tiek nacionalinių gynybos pajėgumų stiprinimui: Baltijos šalyse buvo sustiprinta NATO oro policijos misija, Lietuvoje treniravosi sąjungininkų rotacinės sausumos pajėgos, Vilniuje įsteigta NATO vadavietė. Nacionaliniu lygmeniu Lietuva taip pat nuosekliai vykdė savo įsipareigojimus stiprinti krašto gynybą: pasiektas nacionalinis susitarimas padidinti valstybės gynybos pajėgumų finansavimą, gražinta šauktinių kariuomenė, įsteigtos greitojo reagavimo pajėgos. Prezidentė pabrėžė, kad ir toliau svarbu valstybės gynybai skirti deramą dėmesį. Agresyvus Rusijos elgesys nesikeičia, todėl būtinas adekvatus finansavimas valstybės gynybai³¹¹.

Apibendrinant 2015 metus galima konstatuoti, kad palyginti su 2014 metais D. Grybauskaitės suvokimas apie iš Rusijos kylančias grėsmes skyrėsi tik nežymiai. Galima pastebėti, kad retorika Rusijos atžvilgiu pasidarė šiek tiek griežtesnė ir aštresnė. Prezidentė atviriau ir drąsiau reiškė

³⁰⁸ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, „Rusija yra agresorė“, 2015/02/09, <https://www.lrp.lt/lt/rusija-yra-agresore/prezidente-ziniasklaidoje-spaudoje/22114>

³⁰⁹ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Prezidentės Dalios Grybauskaitės interviu Lenkijos naujienų agentūrai PAP*, 2015/05/08, <https://www.lrp.lt/lt/prezidentes-dalios-grybauskaites-interviu-lenkijos-naujienu-agenturai-pap/22680>

³¹⁰ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Prezidentė: turime pasirūpinti žmonėmis*, 2015/07/11, <https://www.lrp.lt/lt/prezidente-turime-pasirupinti-zmonemis/23258>

³¹¹ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Priešrinkiminius populizmas neturi užgožti svarbių sprendimų*, 2015/09/09, <https://www.lrp.lt/lt/priesrinkiminius-populizmas-neturi-uzgozti-svarbiu-sprendimu/23629>

priešiškumą Rusijos vykdomai užsienio politikai. Tačiau taip pat tenka konstatuoti, kad nuo 2015 metų rudens Prezidentė pradėjo skirti santykinai mažiau dėmesio Rusijos karinėms grėsmėms. Tokį pokytį galimai sąlygojo jau pasiekti rezultatai nacionalinio saugumo stiprinimo srityje. Nuolatinis nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu išreiškiamas nuogaštavimas dėl Rusijos veiksmų davė neabejotinus rezultatus: NATO sąjungininkės ėmėsi būtinų atgrasymo veiksmų, o Lietuva gerokai padidino savo nacionalinius gynybinius pajėgumus. Taip pat tenka konstatuoti, kad 2015 metais saugumo situacijos Rytų Europoje klausimą nustelbė kova su terorizmu ir migracijos krizė.

2016 metais Rusijos agresyvūs veiksmai, pažeidžiantys tarptautines normas ir griauinantys taisyklėmis pagrįstą saugumo architektūrą Europoje ir toliau neigiamai veikė Lietuvos saugumo aplinką. Kaip buvo nurodoma 2016 metų Lietuvos Respublikos Nacionalinio saugumo strategijos projekte, agresija prieš kaimynines valstybes, Krymo aneksija, prie Lietuvos Respublikos ir kitų šalių sienų sutelkta moderni Rusijos Federacijos ginkluotė, didelio masto puolamojo pobūdžio pratybos, pasirengimas išvien naudoti karines ir ekonomines, energetines, informacines ir kitokio pobūdžio civilines priemones, nukreiptas prieš kaimynines valstybes, gebėjimas išnaudoti vidines Lietuvos Respublikos Rytų kaimynystėje esančių valstybių problemas, taip pat pasirengimas panaudoti branduolinį ginklą ir prieš jo neturinčias valstybes yra iššūkis Lietuvos Respublikos ir visos euroatlantinės bendruomenės saugumui³¹². Taigi, 2016 metais Rusijos veiksnys išliko lemiamas formuojant Lietuvos saugumo ir gynybos politiką.

2016 metais Lietuvos Prezidentė D. Grybauskaitė tęsė neigiamą retoriką Rusijos atžvilgiu. Pasisakymai išliko panašūs į tuos, kurie buvo naudoti 2014 ir 2015 metais. Prezidentė toliau kaltino Rusiją dėl vykdomos agresijos Ukrainoje, Krymo aneksijos, tarptautinių sutarčių laužymo, kibernetinių ir informacinių atakų, oro antskrydžių prieš civilius gyventojus Sirijoje³¹³. Įvardinti pagrindiniai nacionalinio saugumo rizikos veiksniai: Kaliningrado regiono militarizavimas, NATO šalių oro erdvės pažeidinėjimai, vykdomos nepaskelbtos karinės pratybos. Agresyvi Rusijos užsienio politika ir aiškus apsisprendimas naudoti karinę jėgą savo tikslams įgyvendinti itin neigiamai veikė Lietuvos saugumo situaciją. Tai toliau skatino Prezidentę ieškoti galimybių stiprinti nacionalinį saugumą NATO ir nacionalinėmis pastangomis.

2016 metais Lietuvos ir kitų valstybių vadovų pastangomis buvo pasiektos papildomos NATO saugumo garantijos, įgyvendinami NATO viršūnių susitikime Velse priimti sprendimai, įkurta NATO

³¹² Lietuvos Respublikos Vyriausybė, *Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimo Nr. IX-907 „dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ pakeitimo“ projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui*, 2016.

³¹³ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Lietuvos prezidentė Dalia Grybauskaitė: „Europa turi tapti stipresnė jau dabar“*, 2016/04/01, <https://www.lrp.lt/lt/lietuvas-prezidente-dalia-grybauskaite-europa-turi-tapti-stipresne-jau-dabar/prezidente-ziniasklaidoje-spaudoje/24956>

pajėgų integravimo vadavietė Vilniuje, per trejus metus padvigubintas karinių pratybų skaičius, Lietuvoje pirmoje iš Baltijos šalių dislokuota JAV karinė technika, skirta kolektyvinei gynybai užtikrinti³¹⁴. Nuo 2016 metų pradžios D. Grybauskaitė dar aktyviau pradėjo indikuoti Baltijos saugumui kylančias grėsmes ir nurodyti priemones, reikalingas užkirsti kelią šioms grėsmėms. Tuo buvo siekiama sustiprinti argumentus prieš NATO viršūnių susitikimą Varšuvoje. Likus pusei metų iki minėto susitikimo Prezidentė viešai deklaravo, kad „NATO viršūnių susitikime Varšuvoje būtini ryžtingi sprendimai, padėsiantys Aljansui ne tik atremti esamas, bet ir atgrasyti naujas grėsmes“³¹⁵. Varšuvoje buvo priimti ypač svarbūs regiono saugumą stiprinantys ir Rusiją atgrasantys sprendimai. Visų pirma, šiame susitikime NATO šalių lyderiai vieningai pripažino, kad rytiniame NATO flange Rusija yra pagrindinė grėsmė Aljansui. Reaguojant į agresyviuosius Rusijos veiksmus sutarta stiprinti atgrasymo pajėgumus visomis sąjungininkų turimomis priemonėmis – nuo įprastinės ginkluotės iki raketinių pajėgumų ir branduolinės gynybos. Pirmą kartą patvirtintas visas kompleksas konkrečių ilgalaikių karinių kolektyvinės gynybos priemonių, kurios turėjo padėti atgrasyti Rusiją nuo kėsimosi į Baltijos ir kitas NATO šalis. NATO viršūnių susitikime Varšuvoje buvo patvirtinta, kad kiekvienoje Baltijos valstybėje ir Lenkijoje bus dislokuota po tūkstančio karių daugianacionalinių sąjungininkų batalioną, kuriuos formuos JAV, Vokietija, Jungtinė Karalystė ir Kanada. Nuspręsta, kad Lenkijoje bus papildomai dislokuotas brigados dydžio (3–4 tūkst. karių) sunkiosios karinės technikos karinis junginys tam, kad esant būtinybei bet kurią regiono šalį operatyviai pasiektų pastiprinimas. Taip pat šiame NATO viršūnių susitikime patvirtintos priemonės, kurios apsaugotų Baltijos šalį nuo galimos karinės izoliacijos ir NATO pastiprinimo atėjimo blokados. Šios priemonės įtrauktos į NATO gynybos planus ir planuojamos patikrinti per simuliacines pratybas. Sutarta ir dėl NATO gynybos planų atnaujinimo pagal realius grėsmių scenarijus ir nuolatinio jų testavimo intensyviose pratybose. Taip pat užsitikrintas greitesnis Aljanso sprendimų priėmimo mechanizmas – nuo šiol sprendimus dėl greitojo reagavimo pajėgų panaudojimo priims NATO karinių pajėgų vadas Europoje, o ne Šiaurės Atlanto Taryba³¹⁶. Taigi NATO reikšmingai sureagavo į Rytų Europos šalių vadovų, taip pat ir Lietuvos Prezidentės, raginimus skirti didesnę dėmesį Rusijos keliamoms grėsmėms. Anot Prezidentės, „pirmą kartą nuo įstojimo į NATO turime garantuotus rimtus ir ilgalaikius karinius pajėgumus“³¹⁷.

³¹⁴ Remtasi informacija iš Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centro.

³¹⁵ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Prezidentė susitiko su Belgijos senato pirmininke*, 2016/01/14, <https://www.lrp.lt/lt/prezidente-susitiko-su-belgijos-senato-pirmininke/24522>

³¹⁶ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *NATO viršūnių susitikime – istorinė diena Lietuvos ir Baltijos regiono saugumui*, 2016/07/08, <https://www.lrp.lt/lt/nato-virsuniu-susitikime-istorine-diena-lietuvos-ir-baltijos-regiono-saugumui/25639>

³¹⁷ *Ten pat.*

Nacionaliniu lygiu 2016 metais, panašiai kaip 2015 metais, buvo taip pat gana intensyviai stiprinama šalies gynyba: atnaujinta Lietuvos Respublikos karinė strategija, įtvirtintas mišrios kariuomenės modelis, kariuomenės dalinių užpildymas kariais išaugo daugiau nei dvigubai, parengti 2017–2020 metų karinės technikos modernizacijos planai, didintas gynybos finansavimas – 2016 metais finansavimas gynybai didėjo iki 1,5 proc. BVP, kuris buvo vienas sparčiausių tarp NATO narių³¹⁸.

Apibendrinant 2016 metus, galima būtų teigti, kad nuo 2014 metų pavasario D. Grybauskaitės pradėta Rusijos veiksmų saugumizavimo retorika davė ilgalaikių nacionalinį saugumą užtikrinančių rezultatų. Jei 2014 metais saugumo priemonės buvo reakcinio trumpalaikio pobūdžio, tai 2016 metais jos jau buvo ilgalaikės, strateginės ir plataus spektro. Tačiau tikėtina, kad Rusija toliau tęs europinėje Rusijos dalyje dislokuotų dalinių reorganizavimą ir stiprinimą bei netikėtus kovinės parengties patikrinimus ir toliau vykdys planinį pajėgų aprūpinimą naujo ir modernizuoto pavyzdžio ginkluote. Reikia pabrėžti, kad esminis Rusijos karinės transformacijos tikslas – ginkluotosios pajėgos, gebančios ypač greitai generuoti pajėgumus konflikto kryptimi, kiek įmanoma sumažinant oponento ankstyvojo perspėjimo apie Rusijos pasirengimą kariniam konfliktui galimybes. Tenka konstatuoti, kad 2016 metais Vakarų karinėje apygardoje rusai turėjo dešimteriopai daugiau karių nei NATO. Todėl šalia gynybinių, nacionaliniu pagrindu suformuotų pajėgų svarbu stiprinti NATO kolektyvinės gynybos dimensiją, nes išaugęs NATO ir sąjungininkų karinis matomumas šalyje ir regione veikia kaip atgrasymo priemonė ir yra valstybės saugumo garantas. Anot D. Grybauskaitės, „nepriklausomai nuo to, kokio dydžio kariuomenė bus sutelkta už mūsų sienos ribų, nepriklausomai nuo to, kaip elgsis Rusija, vienybė, kuri buvo parodyta NATO viršūnių susitikime, yra pagrindinė mūsų pasitikėjimo priežastis. Juk svarbiausia žinia – jei kils būtinybė, jei bus prieita prie konvencinio karo, visa NATO kovos už kiekvieną Aljanso teritorijos metrą“³¹⁹.

Apibendrinant Rusijos grėsmių diskurso formavimo analizės rezultatus Lietuvoje galima teigti, kad kadencijos pradžioje (2009–2013 metai) Lietuvos Prezidentės D. Grybauskaitės retorika Rusijos atžvilgiu reikšmingai skyrėsi nuo Prezidento V. Adamkaus retorikos (2003–2009 metai). Po Rusijos karo su Gruzija V. Adamkus siekė atkreipti tarptautinės bendruomenės dėmesį į Rusijos keliamą grėsmę posovietiniam regionui. Jis atvirai smerkė Rusijos karinius veiksmus Gruzijoje, todėl Lietuvos–Rusijos dvišaliai santykiai tapo įtempti ir pasyvūs. Tačiau Lietuvos ir Rusijos dvišalių santykių srityje situacija iš esmės pasikeitė D. Grybauskaitei tapus Lietuvos prezidente.

³¹⁸ Remtasi informacija iš Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centro.

³¹⁹ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Vokietijos kariai Lietuvoje – tai lūžis*, 2016/07/11, <https://www.lrp.lt/vokietijos-kariai-lietuvoje-tai-luzis/prezidente-ziniasklaidoje-spaudoje/25672>

Prezidentavimo pradžioje ji siekė plėtoti su Rusija pragmatinius abipusiais ekonominiais interesais paremtus santykius, neeskaluojant jautrių Rusijai klausimų. Tyrimas taip pat parodė, kad nors savo kadencijos pradžioje D. Grybauskaitė siekė subalansuoti dvišalius santykius su Rusija, visgi dvi pagrindinės dvišalių santykių problemų grupės – energetikos sektorius ir istorijos politika – išliko politiniame Prezidentės diskurse. Lietuvos Respublikos Prezidentės D. Grybauskaitės retorikos tikslas buvo konstruoti tendencingą supratimą apie Rusijos keliamas grėsmes ir siūlyti bei bandyti formuoti ir įgyvendinti tam tikrą saugumo ir gynybos politiką, siekiant užkirsti kelią nacionaliniam saugumui kylančioms grėsmėms (19 lentelė). Tyrimas parodė, kad kadencijos pradžioje (2009–2013 metai) Prezidentės D. Grybauskaitės retorika Rusijos atžvilgiu reikšmingai skyrėsi nuo Prezidento V. Adamkaus retorikos (2003–2009 metai). D. Grybauskaitė prezidentavimo pradžioje siekė plėtoti su Rusija pragmatinius abipusiais ekonominiais interesais paremtus santykius neeskaluojant jautrių Rusijai klausimų. Tačiau jau po kelerių metų tapo aišku, jog Lietuvos ir Rusijos dvišaliai santykiai visgi nekis ir Lietuvos pozicija nebus tokia jau skirtinga nuo V. Adamkaus antrosios prezidentavimo kadencijos laikų.

Iš atliktos Prezidentės D. Grybauskaitės diskurso analizės matyti, kad pasikeitusiai Prezidentės pozicijai Rusijos atžvilgiu reikšmingą įtaką padarė du įvykiai: pirma, Lietuvos pirmininkavimas ES Tarybai ir pirmininkavimo metu aktyviai plėtotą Rytų partnerystės programa bei Rusijos aktyvus pasipriešinimas siekiant trikdyti Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai veiklą; ir, antra, Rusijos agresija Ukrainoje (Krymo aneksija ir separatistų rėmimas Rytų Ukrainoje). Šie du įvykiai, ypač pastarasis, paskatino Prezidentę tarptautiniu ir nacionaliniu lygiu saugumizuoti Rusijos karinės transformacijos keliamas grėsmes: karinių pajėgumų didinimas Rusijos Vakarų karinėje apygardoje, ypač Kaliningrado srityje; didelio masto neplanuotų karinių pratybų vykdymas Baltijos šalių kaimynystėje ir Rusijos agresyvėjanti pozicija NATO atžvilgiu. Pasikeitusią Prezidentės retoriką lydėjo konkretūs Lietuvos saugumą stiprinantys trumpalaikiai ir ilgalaikiai sprendimai.

Galima būtų teigti, kad vienas iš Prezidentės D. Grybauskaitės diskurso bruožų buvo nesugebėjimas iš anksto atpažinti ryškėjančių Rusijos karinės transformacijos keliamų rizikos veiksnių (ar, greičiau, jų ignoravimas), kurie iš esmės veikė Baltijos šalių saugumo aplinką jau nuo 2008 metų (nuo Rusijos–Gruzijos karo). Dinamiškai besiplėtojanti Rusijos karinė transformacija jau nuo pat jos įgyvendinimo pradžios reikalavo nuolatinio svarstymo ir sprendimų vis naujai besiformuojančių Rusijos keliamų karinių grėsmių akivaizdoje. Tačiau Prezidentės suvoktas poreikis (kad ir pavėluotas) stiprinti Lietuvos saugumą, atsiradęs po Rusijos karinės agresijos Ukrainoje, leido pakankamai efektyviai formuoti saugumo ir gynybos politiką ir stiprinti gynybinius šalies pajėgumus. Taigi galima daryti prielaidą, kad santykis tarp atstovaujamos politikos ir egzistuojančių grėsmių konteksto, kuris priklauso nuo šalies sprendimų priėmėjų grėsmių percepcijų, negarantuoja saugumo

ir gynybos politikos tęstinumo. Kitais žodžiais tariant, šalies saugumo ir gynybos politika priklauso nuo valdžios atstovų grėsmių suvokimo ir preferencijų.

Prezidentas	Metai	Preferencijos susijusios su Rusija	Rusijos keliamų grėsmių suvokimas	Saugumo ir gynybos politika Rusijos atžvilgiu
V. Adamkus	2008	- Rytų kaimynystės politika - Konfrontacinė politika su Rusija	- Karas Gruzijoje - Rusijos karinė transformacija	- Lietuvos politinių partijų susitarimas dėl užsienio politikos tikslų
D. Grybauskaitė	2009	- Glaudesnis ekonominis bendradarbiavimas su Rusija	- Energetinė priklausomybė - Ekonominės sankcijos - Neteisingas istorijos interpretavimas	- Užsienio politikos gairės dėl energetinės nepriklausomybės
	2010	- Ekonominis bendradarbiavimas su Rusija	- Energetinė priklausomybė - Ekonominės sankcijos - Neteisingas istorijos interpretavimas - Verslo diskriminavimas	- Aktyvi diplomatinė veikla
	2011	- Konstruktivūs dvišaliai santykiai su Rusija - Didėjantis nepsitikėjimas Rusija	- Energetinė priklausomybė - Rusijos ir JAV strateginės raketinės ginkluotės mažinimo planas	- Aktyvi diplomatinė veikla - regioninio saugumo stiprinimas NATO pajėgomis - siekis turėti NATO gynybos planus Baltijos šalims
	2012	- Pasyvi ir negatyvi diplomatija	- Energetinė priklausomybė - Nesaugi branduolinė energetika - Etninės ir politinės nesantaikos kurstymas - Politinės sistemos diskreditavimas - Kaliningrado srities militarizavimas	<u>NATO viršūnių susitikimo Čikagoje metu pasiekta:</u> - Neterminuotam laikui pratęsta NATO oro policijos misija - Užtikrintos kolektyvinės gynybos garantijos - Patvirtintos priemonės gynybos planams įgyvendinti
	2013	- Konfrontacinė politika su Rusija - Pirmininkavimas ES Tarybai - Rytų partnerystės politika	- Ekonominės sankcijos - Energetinė priklausomybė - Kaliningrado srities militarizavimas - Karinės pratybos	Griežta ir aktyvi diplomatinė veikla pirmininkavimo ES Tarybai metu
	2014	- Rusijos smerkimas dėl veiksmų Ukrainoje - Konfrontacinė politika perauganti į atvirai priešišką	- Karas Ukrainoje - Agresyvi užsienio politika - Informacinės, žvalgybinės operacijos - Etninės ir politinės nesantaikos kurstymas - Ekonominės sankcijos	<u>NATO pajėgumų stiprinimas:</u> - JAV karinis buvimas regione - NATO gynybos planų atnaujinimas - NATO Ypač greitojo reagavimo pajėgų sukūrimas ir kitų NATO pajėgumų parengties didinimas <u>Nacionalinių pajėgumų stiprinimas:</u> - Politinių partijų susitarimas dėl užsienio, saugumo ir gynybos politikos strateginių gairių - Įsipareigojimas didinti finansavimą krašto apsaugai
	2015	- Rusijos smerkimas dėl veiksmų Ukrainoje - Kategoriška ir atvirai priešiška politika	- Karas Ukrainoje - Karas Sirijoje - Didelio masto ir netikėto patikrinimo pratybos - Auganti karinė galia - Agresyvi užsienio politika - Informacinės ir kibernetinės grėsmės - energetinė ir ekonominė priklausomybė - Nesaugi branduolinė energetika	<u>NATO pajėgumų stiprinimas:</u> - JAV karinis buvimas regione - Sustiprinta NATO oro policijos misija - NATO rotacinių pajėgų buvimas regione - NFIU įsteigimas <u>Nacionalinių pajėgumų stiprinimas:</u> - Gražinta šauktinių kariuomenė - Įsteigtos greitojo reagavimo pajėgos - Finansavimo krašto apsaugai didinimas
	2016	- Krašto apsauga - Rusijos smerkimas dėl veiksmų Ukrainoje ir Sirijoje - Kategoriška ir atvirai priešiška politika	- Karas Ukrainoje - Karas Sirijoje - Didelio masto ir netikėto patikrinimo pratybos - Auganti karinė galia - Agresyvi užsienio politika - Informacinės ir kibernetinės grėsmės - Energetinė ir ekonominė priklausomybė	<u>NATO pajėgumų stiprinimas:</u> - Padvigubintas karinių pratybų skaičius - Dislokuota JAV karinė technika - Nuspręsta dislokuoti daugianacionalinį sąjungininkų batalioną - NATO gynybos planų atnaujinimas <u>Nacionalinių pajėgumų stiprinimas:</u> - Atnaujinta karinė strategija, - Kariuomenės dalinių užpildymas kariais išaugo daugiau nei dvigubai - Parengti 2017–2020 metų karinės technikos modernizacijos planai - Finansavimo krašto apsaugai didinimas

19 lentelė. Rusijos keliamų grėsmių poveikis Lietuvos saugumo ir gynybos politikai

3.1.2. Latvijos valstybės vadovų retorikos Rusijos atžvilgiu analizė

Tiriamuoju laikotarpiu (2008–2016 metais) Latvijai atstovavo trys prezidentai: Valdis Zatleris (2007 m. liepos 8 d. – 2011 m. liepos 7 d.), Andris Bērzinis (2011 m. liepos 8 d. – 2015 m. liepos 7 d.) ir Raimundas Vējuonis (nuo 2015 m. liepos 8 d.). Latvijos valdymo forma yra parlamentinė demokratija, todėl prezidentas renkamas parlamento paprasta balsų dauguma, slaptu balsavimu ketveriems metams. Kaip ir kitose parlamentinėse respublikose, Latvijoje prezidentas labiau yra simbolinis valstybės vadovas, tačiau jis yra atsakingas už užsienio politiką. Latvijos prezidentas taip pat yra vyriausiasis ginkluotojų pajėgų vadas. Atsižvelgiant į tai, šiame darbe Latvijos prezidento retorika vertinama kaip atspindinti visos šalies užsienio, saugumo ir gynybos politiką. Siekiant užtikrinti tyrimo rezultatų įtikimumą bei dėl gana ribotų Latvijos prezidento galių, šiame tyrime valstybės vadovo retorika bus dažnai papildyta kitų aukštų šalies pareigūnų retorika.

2008 metais reikšmingiausias įvykis, turėjęs daug įtakos Latvijos, kaip, beje, ir kitų Baltijos šalių, vadovų viešajam diskursui Rusijos atžvilgiu, buvo Rusijos–Gruzijos karas. 2008 metų Gruzijos ir Rusijos karas dėl separatistinės Pietų Osetijos truko tik penkias dienas, tačiau tai Baltijos šalims buvo rimtas signalas, kad Rusija, siekdama savo interesų, gali panaudoti karinę jėgą (agresyviais kariniais veiksmais Rusija siekė užkirsti kelią Gruzijos euroatlantinei integracijai ir išlaikyti savo įtaką šioje šalyje). 2008 metais Latvijos prezidentas Valdis Zatleris, viešai kalbėdamas apie Rusiją, taip pat kėlė energetinio saugumo ir valstybės sienos kirtimo klausimus. Verta pastebėti, kad nepaisant Rusijos karinės agresijos Gruzijoje ir kitų problemų, buvo siekiama išlaikyti pragmatinius Latvijos ir Rusijos dvišalius santykius.

Vis dėlto Latvija laikėsi pastovios pozicijos ir niekada nenustojo rėmusi Gruzijos ir Ukrainos siekio tapti NATO ir ES nare. Tokia Latvijos pozicija nesutapo su Rusijos tikslais. Galima teigti, kad Latvijos pozicija Gruzijos ir Ukrainos atžvilgiu buvo netgi labai kategoriška. Anot prezidento V. Zatlerio: „Mes tuščiai gaištame laiką svarstydami, kokia galėtų būti Rusijos reakcija Gruzijai ar Ukrainai pasiūlius NATO narystės veiksmų planą (*angl. Membership Action Plan*). Mes turime nusistatyti savo tikslus šių valstybių atžvilgiu ir turime būti pasiruošę juos apginti“³²⁰. Tačiau 2008 m. balandžio 2 d. vykusio NATO viršūnių susitikimo Bukarešte metu Latvijos prezidentas V. Zatleris ramino Rusiją, teigdamas, kad Rusijai nėra pagrindo nerimauti dėl NATO plėtros šalia Rusijos sienų.

2008 m. rugpjūčio 8–12 d. vykęs karas tarp Rusijos ir Gruzijos dėl Pietų Osetijos įrodė, kad visgi Rusija nėra linkusi nusileisti dėl tolesnės NATO plėtros Rusijos kaimynystėje, o siekdama

³²⁰ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Latvia Today: Foreign Policy News*, No. 25, 2008/04/04, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/newsletters/9376-fpn-no-25-31-march-4-april-2008>

išsaugoti įtaką savo interesų zonose Rusija pasirengusi panaudoti karinę jėgą. Vakarai, taip pat ir Baltijos šalys, pasmerkė Rusijos agresyviuosius veiksmus Gruzijos atžvilgiu. Latvijos prezidentas oficialiai pareiškė smerkiantis Rusijos veiksmus. Anot jo, Rusijos veiksmai pažeidė Gruzijos nepriklausomybę, suverenitetą ir teritorinį vientisumą, ir kad Latvija toliau remia ir remis Gruziją euroatlantinės integracijos kelyje³²¹.

2008 metais kalbėdamas apie energetinę priklausomybę nuo Rusijos, Latvijos prezidentas pabrėžė, kad tai, visų pirma, yra šalies nepriklausomybės ir nacionalinio saugumo klausimas. Prezidentas pareiškė, kad Latvija yra labai priklausoma nuo Rusijos tiekiamų energetinių išteklių, todėl Latvija siekia sumažinti šią priklausomybę glaudžiau bendradarbiaudama energetiniais klausimais su Azija, Turkija, Balkanais ir Kaukazu. Taigi Latvija siekė diversifikuoti energetinių išteklių tiekimą, taip mažindama priklausomybę nuo Rusijos. Prezidentas V. Zatleris viešai išreiškė nuogąstavimus dėl energetinio saugumo, t. y. šią problemą saugumizavo, ir įvertinęs esamus nacionalinius pajėgumus apsaugoti nuo šios grėsmės, pradėjo formuoti energetinio saugumo politiką.

Nepaisant Latvijos gana griežtos pozicijos Rusijos atžvilgiu dėl pastarosios agresyviųjų veiksmų Gruzijoje ir energetinio priklausomumo, Latvijos valdžia 2008 metais visgi siekė išlaikyti gerus dvišalius santykius su Rusija. Praėjus trims mėnesiams nuo Rusijos–Gruzijos karo, Latvijos, Lietuvos ir Estijos prezidentai sutarė, kad reikia siekti pragmatinių santykių su Rusija³²². Latvijos, kaip ir kitų Baltijos šalių, siekis turėti gerus santykius su Rusija galimai buvo paveiktas nacionalinių interesų, tokių kaip energetinė priklausomybė, ekonomikos skatinimas ir gausi rusų tautinė mažuma. Be to, 2008 metais JAV pradėta santykių su Rusija „perkrovimo“ politika galimai, taip pat turėjo įtakos Baltijos šalių užsienio politikai Rusijos atžvilgiu.

Apibendrinant 2008 metus, galima konstatuoti, kad Latvijos prezidento retorikai Rusijos atžvilgiu didžiausią įtaką padarė Rusijos–Gruzijos karas, tačiau poveikio Latvijos dvišaliams santykiams su Rusija šis karas neturėjo arba turėjo labai minimalų. Taip pat galima teigti, kad trumpuoju laikotarpiu Rusijos–Gruzijos karas Latvijos saugumo ir gynybos politikai įtakos neturėjo.

2009 metais Latvijos prezidento V. Zatlerio ir kitų aukščiausių Latvijos pareigūnų viešojo retorika Rusijos atžvilgiu ir toliau buvo veikiamą tokių pačių veiksnių kaip ir 2008 metais: energetinės priklausomybės, Rusijos–Gruzijos karo ir rusų tautinės mažumos klausimų. 2009 metais Latvijos santykiams su Rusija turėjo įtakos ir Rusijos planai tiesti „Nord Stream“ dujotiekį Baltijos

³²¹ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Latvia Today: Foreign Policy News*, No. 32, 2008/09/12, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/newsletters/9730-fpn-no-32-8-12-september-2008>

³²² Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Latvia Today: Foreign Policy News*, No. 43, 2008/11/28, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/newsletters/9885-fpn-no-43-24-28-november-2008>

jūros dugnu. Anot V. Zatlerio, dujotiekis nei duoda kokios nors komercinės naudos Latvijai, nei suteikia galimybę kaip nors bendradarbiauti, tik kelia ekologines grėsmes Baltijos jūrai. Jis taip pat buvo įsitikinęs, kad tuo atveju, jeigu būtų išspręstos visos ekologinės problemos, Latvija nebeprieštarautų projekto "Nord Stream" įgyvendinimui³²³. Kalbėdamas apie energetinį saugumą, Latvijos prezidentas pabrėžė, kad būtina siekti energetinės nepriklausomybės nuo Rusijos energijos išteklių, formuojant visiškai integruotą ir diversifikuotą Europos energetikos rinką.

2009 metais V. Zatleris ir toliau palaikė Gruziją jos euroatlantinės integracijos kelyje ir nenustojo smerkti Rusijos politikos vykdomos Gruzijos atžvilgiu. Anot jo, esama saugumo situacija Gruzijoje ir šalia jos sienų neramina – incidentai tebesitęsia, Rusija didina savo pajėgumus, o gruzinai, gyvenantys Abchazijoje ir Pietų Osetijoje, susiduria su žmogaus teisių pažeidimais³²⁴. Verta pastebėti, kad V. Zatleris, kalbėdamas apie Rusijos agresiją prieš Gruziją, nekėlė klausimo apie galimas šio konflikto pasekmes Latvijos saugumui. Panašaus karinio konflikto tikimybė Baltijos šalyse neatsispindėjo nei Latvijos valdžios atstovų retorikoje, nei oficialiose šalies strateginiuose dokumentuose. Latvijos prezidentas tik abstrakčiai užsiminė, kad jo šalis neturėtų būti naivi, nes paskutiniai keleri metai parodė, kad Rusija pradėjo aktyviai siekti savo interesų nesiskaitydama su tarptautine bendruomene ir pateikė keletą tokio nesiskaitymo pavyzdžių, kaip antai, Įprastinių karinių pajėgų Europoje sutarties (*angl. Treaty on Conventional Armed Forces in Europe – CFE*) sustabdymas, karas Gruzijoje, dujų tiekimo stabdymai, tarptautinių įsipareigojimų nesilaikymas siekiant išlaikyti įtaką savo interesų zonose.

Nepaisant to, kad 2009 metais V. Zatlerio diskursas energetikos ir Rusijos veiksmų Gruzijoje atžvilgiu buvo aiškiai negatyvus, visgi jis taip pat pabrėžė, kad norėtų santykius su Rusija plėtoti abipusės priklausomybės ir abipusės naudos pagrindu bei remtis, visų pirma, ekonominiu tikslingumu, o ne politiniais motyvais³²⁵. Taigi, galima teigti, kad įsibėgėjanti Rusijos karinė transformacija, kuri 2009 metais dar nebuvo labai vizualiai matoma, neturėjo didelės įtakos Latvijos grėsmių suvokimui ir, atitinkamai, saugumo ir gynybos politikos pokyčiams. Tenka konstatuoti, kad Latvijos kritika Rusijos atžvilgiu buvo gana nepastovi ir vienareikšmiškai neužkertanti kelio bendradarbiavimui su Rusija. Nors Latvija aiškiai pozicionavo save kaip Vakarų valstybę, visgi

³²³ BNS, V.Zatleris: Latvija pasirengusi tartis su Rusija dėl „Nord Stream“ dujotiekio tiesimo sausuma per Latviją, 2009/04/17, <http://www.delfi.lt/verslas/energetika/vzatleris-latvija-pasirengusi-tartis-su-rusija-del-nord-stream-dujotiekio-tiesimo-sausuma-per-latvija.d?id=21733176>

³²⁴ Speech of Latvijas Valsts Prezidents, 2009, http://www.president.lv/pk/preview/?module=print_content&module_name=content&art_id=13812&lng=en

³²⁵ BNS, V.Zatleris: Latvija pasirengusi tartis su Rusija dėl „Nord Stream“ dujotiekio tiesimo sausuma per Latviją, 2009/04/17, <http://www.delfi.lt/verslas/energetika/vzatleris-latvija-pasirengusi-tartis-su-rusija-del-nord-stream-dujotiekio-tiesimo-sausuma-per-latvija.d?id=21733176>

Latvijos prezidento diskurso analizė atskleidė, kad Latvija siekė išlaikyti tam tikrą balansą tarp Vakarų ir Rusijos.

2010 metais Latvijos prezidento V. Zatlerio retorika Rusijos atžvilgiu buvo pasyvi, bet pozityvi. Verta pastebėti, kad 2010 metais pagrindinis prezidento viešų pasisakymų apie Rusiją tikslas – plėtoti konstruktyvius dvišalius santykius. Viešajame diskurse Rusija nebuvo vertinama kaip kelianti grėsmę Latvijos nacionaliniam saugumui. Latvijos prezidentas 2010 metais, praėjus tik dvejiems metams nuo Rusijos–Gruzijos karo, buvo linkęs nekelti šios temos dvišalių santykių kontekste. Todėl galima teigti, kad 2010 metais Latvija, vengdama konfrontacinių Rusijos valdžiai nepatinkančių temų, siekė stiprinti bendradarbiavimą su Rusija.

2010 metais vienas svarbiausių įvykių Latvijos ir Rusijos dvišalių santykių kontekste buvo metų pabaigoje įvykęs oficialus Latvijos prezidento vizitas į Maskvą ir susitikimas su tuo metu Rusijos prezidento pareigas ėjusiu D. Medvedevu. Susitikimo metu Latvijos ir Rusijos prezidentai daug dėmesio skyrė dvišaliams santykiams. Pagrindiniu pasiekimu Latvijos prezidentas įvardijo sutarimą įkurti bendrą istorikų komisiją, kuri tirtų XX amžiaus įvykius, pasižyminčius skirtingomis interpretacijomis. Galima teigti, kad šio susitikimo metu pasiekti susitarimai neatrodo labai reikšmingi, tačiau svarbu pabrėžti, kad šio vizito metu Latvijos pusė siekė parodyti, kad Latvija yra pasirengusi bendradarbiauti su Rusija, nežiūrint į pastarosios veiksmus, kurie anksčiau Latvijos buvo vertinami neigiamai. Latvijos prezidentas susitikimą su Rusijos vadovu pavadino „labai produktyviu“ ir pridūrė, kad buvo aptartos visos temos, net ir pačios opiausios³²⁶. Be to, verta paminėti, kad 2010 metais Latvijos prezidentas buvo pakviestas atvykti į Maskvą dalyvauti gegužės 9–osios iškilmėse paminėti sovietų pergalę Antrajame pasauliniame kare. Latvijos prezidentas kvietimą priėmė, kai tuo tarpu Lietuvos ir Estijos prezidentai gavę analogiškus kvietimus vykti į Maskvą atsisakė. Tai dar vienas pavyzdys, iliustruojantis Latvijos ryžtą plėtoti glaudesnius dvišalius santykius nepaisant neigiamų dvišalių istorinių įvykių.

Apibendrinant 2010 metų Latvijos prezidento viešus pasisakymus Rusijos atžvilgiu, galima teigti, kad jie atspindėjo Latvijos siekį suartėti su Rusija. Klausimai, susiję su Rusija, kuriais gana dažnai ir griežtai buvo viešai pasisakoma 2008 metais ir 2009 metais (t. y. Rusijos–Gruzijos karas ir energetinė priklausomybė), 2010 metais vykusių dvišalių susitikimų metų retai buvo keliami. Latvijos prezidento pasisakymuose Rusija nebuvo įvardijama kaip kelianti grėsmę nacionaliniam saugumui, todėl 2010 metais didesnės įtakos šalies saugumo ir gynybos politikai Rusijos vykdoma karinė transformacija (pradėta vykdyti 2008 metais) neturėjo.

³²⁶ ELTA, *Valdis Zatleris: Rusijos tonas pasikeitė*, 2010/12/20, <http://www.ve.lt/naujienos/pasaulis/valdis-zatleris-rusijos-tonas-pasikeite-525620/>

2011 metais liepos mėnesį Latvijos Saeima išrinko naują šalies prezidentą Andrį Berzinį. Tačiau V. Zatleris prieš palikdamas prezidento postą 2011 metų balandžio mėnesį pabrėžė, kad svarbu išlaikyti gerus santykius su Rusija. Kalbėdamas apie Baltijos valstybių santykius su Rusija V. Zatleris teigė, kad turime susidoroti su istorijos mums sukurta situacija. Jo nuomone, Latvija ir Rusija turi dirbti, kad būtų atkurtas tarpusavio supratimas ir pasitikėjimas. Anot Latvijos Prezidento, turime keisti požiūrį į Rusiją, ir paminėjo, kad 2010 metų pabaigoje susitikimo su Rusijos prezidentu D. Medvedevu metu, iš pastarojo išgirdo patikinimą, kad Rusija norinti gerinti santykius su visomis Baltijos valstybėmis³²⁷. Tuometis Latvijos užsienio reikalų ministras Ģirts Valdis Kristovskis taip pat pabrėžė, kad prezidento vizitas į Maskvą iš esmės pakeitė Latvijos–Rusijos dvišalių santykių atmosferą³²⁸. Naujasis Latvijos prezidentas A. Berzinis, kalbėdamas apie savo užsienio politikos uždavinius, pabrėžė, kad sieks gerų santykių su Rusija ir Baltarusija. Pasak A. Berzinio, pastaraisiais metais Latvijos santykiai su Rusija pagerėjo ir jis stengsis juos padaryti dar geresniais³²⁹.

Vertinant Latvijos–Rusijos santykius saugumo kontekste, verta paminėti, kad 2011 metais tam įtakos turėjo 2008 metais JAV iniciatyva pradėta JAV–Rusijos santykių „perkrovimo“ politika. Anot Latvijos užsienio reikalų ministro ši politika padidino ne tik Latvijos, bet ir visų kitų euroatlantinėje erdvėje esančių valstybių saugumą. Be to, tuometis Latvijos diplomatijos vadovas džiaugėsi, kad prie visos Europos saugumo stiprinimo prisidėjo taip pat 2011 metais ratifikuota JAV–Rusijos Strateginės ginkluotės mažinimo sutartis (angl. *Strategic Arms Reduction Treaty, START II*)³³⁰.

Apibendrinant Latvijos–Rusijos dvišalius santykius 2011 metais, galima teigti, kad jie buvo gana pasyvūs, tačiau pozityvūs. Latvijos politika Rusijos atžvilgiu – siekti glaudesnių ir draugiškesnių santykių su Rusija – 2011 metais nepasikeitė. Latvija neįžvelgė grėsmių nacionaliniam saugumui iš Rusijos pusės, todėl Latvijos saugumo ir gynybos politika nebuvo kaip nors reikšmingai veikiamą Rusijoje vykdomos karinės transformacijos, o savo nacionalinį saugumą daugiausiai grindė gerėjančiais santykiais tarp Vakarų ir Rusijos, taip pat tarp Latvijos ir Rusijos.

2012 metais vienas svarbiausių įvykių galėjęs turėti įtakos Latvijos–Rusijos santykiams buvo NATO viršūnių susitikimas Čikagoje, o konkrečiau – Latvijos prezidento retorika Rusijos atžvilgiu šio susitikimo metu. Likus mėnesiui iki NATO viršūnių susitikimo, Latvijos prezidentas A. Berzinis

³²⁷ Tracevičiūtė R., „Zatleris: mano pareiga Lietuvoje kalbas sakyti lietuviškai“, *Lietuvos žinios*, 2011, <http://www.alfa.lt/straipsnis/10950164/zatleris-mano-pareiga-lietuvoje-kalbas-sakyti-lietuviskai>

³²⁸ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Speech by the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Latvia at the Foreign Policy Debate in the Saeima*, 2011/01/27, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/speeches-and-interviews/10919-speech-by-the-minister-of-foreign-affairs-of-the-republic-of-latvia-at-the-foreign-policy-debate-in-the-saeima>

³²⁹ Naujienų centras, *Kas tas Andris Berzinis?*, 2011/06/03, <http://iq.lt/lietuva/kas-tas-andris-berzinis>

³³⁰ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Speech by the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Latvia at the Foreign Policy Debate in the Saeima*, 2011/01/27, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/speeches-and-interviews/10919-speech-by-the-minister-of-foreign-affairs-of-the-republic-of-latvia-at-the-foreign-policy-debate-in-the-saeima>

nurodė, kad visų sąjungininkų interesas yra vertinti Rusiją, kaip patikimą ir nuspėjamą partnerę. Ši pozicija atspindėjo Latvijos siekį išlaikyti gerus santykius su Rusija ir tuo pačiu būti lojalia NATO sąjungininke. Tinkamiausiu būdu tai pasiekti laikė tvarius, pasitikėjimu paremtus, NATO–Rusijos santykius. Tačiau Latvijos prezidentas susitikimo metu taip pat pažymėjo, kad yra gyvybiškai svarbu užtikrinti, kad Baltijos šalyse ir visame Rytų Europos regione NATO būtų matomas³³¹. Verta pastebėti, kad šio NATO viršūnių susitikimo metu buvo pradėta aktyviau diskutuoti dėl NATO narių didesnių išipareigojimų, ypač gynybos išlaidų didinimo srityje. Prezidento teigimu, dauguma kalbėtojų tvirtino, kad gynybos biudžeto klausimus reikia spręsti nedelsiant, bet, anot jo, taip pat labai svarbu suprasti, kad pasaulinė ekonominė krizė turėjo reikšmingos įtakos daugumai valstybių narių, todėl gynybos finansavimas išlieka probleminė sritis³³². Šiame kontekste verta paminėti, kad 2012 metais Latvijos gynybos finansavimas pasiekė rekordines žemumas ir sudarė tikrai 0,89 proc. BVP ir nesiekė net 200 mln. eurų. Tačiau Latvijos Saeima siekė padidinti gynybos išlaidas, todėl 2012 metų gegužę Saeimos vieningai priimtoje Nacionalinėje gynybos koncepcijoje nurodoma, kad reikia nuosekliai kasmet didinti lėšas krašto apsaugai, kad jos iki 2020 metų pasiektų 2 proc. BVP³³³.

Kitas svarbus 2012 metų įvykis, turėjęs įtakos dvišaliams Latvijos–Rusijos santykiams ir kuris netiesiogiai galėjęs turėti įtakos Latvijos nacionaliniam saugumui, buvo 2012 metų vasarį vykęs referendumas Latvijoje, kuriame buvo sprendžiama dėl valstybinės kalbos statuso suteikimo rusų kalbai. Beveik visi Latvijos politikai liko neabejingi ir pareiškė savo poziciją dėl abejotino referendumo. Šalies prezidentas A. Berzinis pavadino referendumą absurdo žaidimu, jis teigė: „Aš manau, kad latvių kalba turi likti vienintele valstybine kalba. Nematau prasmės dalyvauti šiame referendume, nes jame bus sprendžiama dėl kitos kalbos pripažinimo valstybine kalba. Jeigu nėra kalbos, nėra ir Latvijos³³⁴“. Rusijos diplomatinė atstovybė, kaip ir tikėtasi, palaikė referendumo idėją. Garsėjantis ekscentriškais pareiškimais Rusijos ambasadorius Latvijoje Aleksejus Vešniakovas teigė, kad referendumas yra protestas prieš nuolatinį žmogaus teisių pažeidinėjimą šioje šalyje³³⁵. Tuo tarpu Saeima nurodė, kad referendumas kelia grėsmę nepriklausomybei, demokratijai, parlamentarizmui, teritoriniam vientisumui, valstybinei kalbai ir atributikai³³⁶. Visgi daugiau kaip 75 proc. Latvijos

³³¹ Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, *Latvian, Polish, Estonian Presidents Meet, Discuss Preparations for NATO Summit*, 2012/04/17, http://www.president.lv/pk/content/?art_id=19370

³³² Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, *NATO Summit: Baltic Air Patrols Are Example of Smart Defence*, 2012/05/12, http://www.president.lv/pk/content/?art_id=19492

³³³ Latvian Ministry of Defence, *State Defence Concept*, 2012, http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par_aizsardzibas_nozari/Plani,%20konceptijas/2012_va_EN.ashx; Latvian Parliament Saeima, *Saeima approves State Defence Concept*, 2012, <http://www.saeima.lv/en/news/saeima-news/19693-saeima-approves-state-defence-concept>

³³⁴ Rečko K., „Latvija klastingo referendumo išvakarėse“, *POLITOLOGAS*, 2012/02/17, <http://www.politologas.lt/2012/02/17/latvija-klastingo-referendumo-ismakarese>

³³⁵ *Ten pat.*

³³⁶ *Ten pat.*

rinkėjų nepritarė sumanymui, kad rusų kalbai būtų suteiktas valstybinės kalbos statusas. Nors Rusijos valdžia teigė, kad šis referendumas yra Latvijos vidaus reikalas, tačiau Rusijos užsienio reikalų ministras S. Lavrovas priekaištavo Latvijai dėl rusakalbių diskriminacijos. Tenka konstatuoti, kad šiuo referendumu, kuris galėtų būti vertinamas kaip minkštosios galios priemonė, Rusija siekė padidinti savo įtaką vienoje iš Baltijos šalių.

Apibendrinant 2012 metų Latvijos prezidento retoriką, galima teigti, kad nepaisant prorusiškų politinių jėgų inicijuoto referendumo dėl rusų kalbos paskelbimo valstybine, kuris galėjo reikšmingai padidinti Rusijos įtaką Latvijoje bei Latvijos siekių išlaikyti NATO pajėgumus regione ir raginimų kurti NATO gynybos planus, skirtus išskirtinai Baltijos šalims, santykiai su Rusija išliko geri. 2012 metų lapkritį Latvijos prezidentas A. Berzinis pripažino, kad geri santykiai su Rusija, kurie reikšmingai pagerėjo per pastaruosius metus, Latvijai yra ypač svarbūs³³⁷.

2013 metais Latvijos prezidento A. Berzinio retorika Rusijos atžvilgiu buvo gana pasyvi, ir, panašiai kaip ir 2012 metais, pasižymėjo siekiu išlaikyti konstruktyvius dvišalius santykius. 2013 metų rudenį Latvijos prezidentas, susitikęs su Rusijos prezidento padėjėju Igoriu Levitinu, pareiškė, kad Latvijos–Rusijos dvišaliai santykiai plėtojasi pozityviu, konstruktyviu ir dinamiu keliu. Be to, Latvijos prezidentas minėto susitikimo metu pareiškė, kad abi šalys sėkmingai bendradarbiauja energetikos sektoriuje³³⁸. Šis A. Berzinio pasisakymas galimai atspindi Latvijos energetinės politikos krypties pasikeitimą. Iki 2009 metų, Latvijos santykiai su Rusiją energetinio bendradarbiavimo kontekste aiškiai nepasižymėjo sėkmingu bendradarbiavimu – Latvija siekė mažinti priklausomybę nuo vieno tiekėjo (ir anksčiau tai nedviprasmiškai komunikavo nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu), o Rusija, atvirkščiai, energetikos priemonėmis siekė išlaikyti savo įtaką Latvijoje.

2013 metais Latvijos užsienio reikalų ministras Edgaras Rinkevičius Latvijos santykius su Rusija vertino taip pat gana palankiai. Lapkričio mėnesį susitikęs su Rusijos diplomatijos vadovu S. Lavrovu pasidžiaugė, kad dvišaliai santykiai yra konstruktyvūs ir ypač gerai įvertino Tarpvyriausybinių Latvijos–Rusijos komisijos indėlį stiprinant dvišalį bendradarbiavimą³³⁹. Latvijos užsienio reikalų ministras siekė ne tik glaudesnių santykių tarp Latvijos ir Rusijos, bet taip pat tarp ES ir Rusijos, t. y. siekė ES labiau priartinti prie Rusijos. Kovo mėnesį E. Rinkevičius ES Užsienio reikalų tarybos posėdžio metu pažymėjo, kad derybose su Rusija, ES turi siekti vidinio solidarumo ir

³³⁷ Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, Latvian, *Polish Presidents Emphasise Excellent Bilateral Relationship, Importance of All-Encompassing Co-operation in Future*, 2012/11/23, http://www.president.lv/pk/content/?art_id=20184

³³⁸ Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, Latvian, *Russian relations experiencing development, expansion*, 2013/10/25, http://www.president.lv/pk/content/?art_id=21362

³³⁹ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Foreign Minister Rinkēvičs invites Russia to cooperate in Afghanistan and Central Asia*, 2013/11/21, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/13305-foreign-minister-rinkevics-invites-russia-to-cooperate-in-afghanistan-and-central-asia>

vienybės, kurios trūko iki šiol³⁴⁰. Verta pastebėti, kad 2013 metais iš visų trijų Baltijos šalių, Latvijos santykiai su Rusija buvo draugiškiausi, kas leido Rusijai pasinaudoti Latvija kaip tarpininku ir užtarėju siekiant savo tikslų ES ir NATO.

Nepaisant to, 2013 metais Latvija pirma kartą viešai ir tiesiogiai išreiškė kritiką dėl Rusijos karinio aktyvumo Baltijos šalių kaimynystėje, kuris buvo sąlygotas Rusijos karinės transformacijos. Latvijai susirūpinimą sukėlė Rusijos sprendimas šalia Baltijos valstybių dislokuoti raketų sistemas „Iskander-M“, gebančias nešti branduolinį užtaisą, bei organizuoti didelio masto karines pratybas „Zapad 2013“. Latvijos užsienio reikalų ministerija išreiškė susirūpinimą dėl Rusijos karinių veiksmų, kurie, anot ministerijos atstovų, sumažino abipusį pasitikėjimą ir sukėlė grėsmę regiono saugumui³⁴¹. Reaguodamas į šiuos Rusijos veiksmus, Latvijos užsienio reikalų ministras pabrėžė, kad svarbu stiprinti Aljanso gynybinį pajėgumą svarbą. Anot jo, būtina užtikrinti sąjungininkų reguliarias karines pratybas³⁴². Kaip atsakas į Rusijos karines pratybas „Zapad 2013“, Baltijos regione, taip pat Latvijos teritorijoje, buvo organizuotos NATO 5 straipsnio tarptautinės karinės pratybos „Steadfast Jazz 2013“. Galima teigti, kad anksčiau minėtas Latvijos užsienio reikalų ministro pasisakymas dėl Rusijos karinio aktyvumo Baltijos šalių kaimynystėje, galėtų būti vertinamas kaip reakcija į Rusijos karinę transformaciją. Ši Latvijos reakcija, patvirtina šiame darbe išsikeltą teiginį, kad Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai įtaką darė ne Rusijos karinė transformacija *per se*, o transformacijos vizualizacija: karinės pratybos ir raketų sistemų dislokavimas Baltijos šalių pakraštyje.

2014 metais Latvijos prezidentas A. Berzinis santykinai dažnai savo viešose kalbose minėjo dvišalius santykius su Rusija. Rusija dažniausiai buvo minima grėsmių nacionaliniam ir tarptautiniam saugumui kontekste. Tokiai pasikeitusiai Latvijos prezidento retorikai (palyginus ją su ankstesnių metų viešais pasisakymais) įtakos turėjo Rusijos karinė agresija Ukrainoje: Krymo aneksija ir Rusijos remiami kariniai veiksmai Rytų Ukrainoje. Įvykiai Ukrainoje reikšmingai paveikė Latvijos, taip pat ir kitų Baltijos šalių saugumo ir gynybos politiką. Latvijos prezidentas kartu su kitais aukštais šalies pareigūnais saugumizavo Rusijos keliamą karinę grėsmę nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu. Galima teigti, kad Rusijos karinių veiksmų sugrėsminimas buvo Latvijos politinės valios raiška. Tai suteikė

³⁴⁰ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *E.Rinkēvičs: European Union should be more united in talks with Russia*, 2013/03/12, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/12846-e-rinkevics-european-union-should-be-more-united-in-talks-with-russia>

³⁴¹ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Foreign Ministry comment to the press about Russia's Iskander-M missiles near the border of Baltic states*, 2013/12/17, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/13393-foreign-ministry-comment-to-the-press-about-russia-s-iskander-m-missiles-near-the-border-of-baltic-states>

³⁴² Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Foreign Minister Rinkēvičs calls on Russia to demonstrate greater openness regarding Zapad-2013 military exercise*, 2013/04/24, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/12905-foreign-minister-rinkevics-calls-on-russia-to-demonstrate-greater-openness-regarding-zapad-2013-military-exercise>

galimybę Latvijai panaudoti vidinius šalies išteklius ir tarptautinę pagalbą šalies gynybinių pajėgumų stiprinimo tikslais.

2014 metų kovą Latvijos prezidentas paskelbė oficialų pranešimą, smerkiantį Rusijos veiksmus Ukrainoje. Pareiškime nurodoma, kad Rusijos sprendimas sankcionuoti ginkluotųjų pajėgų panaudojimą Ukrainos teritorijoje yra šiurkštus tarptautinės teisės pažeidimas ir tiesioginis kišimasis į suverenios valstybės vidaus reikalus³⁴³. Latvijos prezidentas su užsienio reikalų ministru bendrai sutarė, kad atsižvelgiant į Rusijos keliamas grėsmes regionui, būtina stiprinti Latvijos gynybinius pajėgumus³⁴⁴. Šis Latvijos aukščiausių šalies pareigūnų, atsakingų už šalies užsienio ir saugumo politikos formavimą, pareiškimas yra vienas pirmųjų, atskleidžiančių tiesioginę Rusijos karinės transformacijos vizualizacijos daromą įtaką Latvijos saugumo ir gynybos politikai. Praėjus tik keturiems mėnesiams nuo Rusijos intervencijos į Krymo pusiasalį, 2014 metų liepą, Latvijos Saeima priėmė įstatymą dėl biudžeto asignavimų padidinimo gynybos sektoriui, kuriuo remiantis Latvijos gynybos biudžetas iki 2020 metų turėtų pasiekti 2 proc. BVP³⁴⁵.

Atsižvelgdama į Rusijos agresiją Ukrainoje, Latvija ne tik nusprenė didinti savo karinius pajėgumus, bet taip pat buvo suinteresuota siekti didesnio NATO pajėgų matomumo regione. Jau nuo 2014 metų balandžio JAV kariai buvo dislokuoti Latvijoje, Estijoje ir Lietuvoje. Latvijos prezidentas pabrėžė, kad NATO nuolatinis karinis buvimas ir trumpesnis reakcijos laikas yra imperatyvi sąlyga siekiant atgrasinti potencialų agresorių³⁴⁶.

2014 metais pasidėjusi Rusijos agresija Ukrainoje buvo tarsi katalizatorius Baltijos šalims stiprinant nacionalinius gynybinius pajėgumus. Anot Latvijos gynybos ministro Raimondo Vejonio, Rusija rodo, kad turi geopolitinių interesų Latvijoje ir visame regione, ir bando Baltijos šalims bei NATO parodyti, kokia ji stipri³⁴⁷. Jei iki 2014 metų Rusija buvo vertinama kaip Latvijos partnerė, tai po Krymo aneksijos ji buvo pradėta traktuoti kaip kelianti grėsmę nacionaliniam saugumui. Rusijos karinės agresijos artumas suponavo suvokimą, kad Ukrainos scenarijaus pasikartojimas Baltijos šalyse yra gana realus, ypač turint omeny Rusijos geografinį artumą ir gana gausią Rusijos etninę mažumą Latvijoje ir Estijoje.

³⁴³ Latvijas Republikas Saeima, *Statement by President of Latvia, Speaker of Saeima, Prime Minister and Foreign Minister on Russia's interference in Ukraine*, 2014/03/01, <http://www.saeima.lv/en/news/saeima-news/21906-statement-by-president-of-latvia-speaker-of-saeima-prime-minister-and-foreign-minister-on-russia-s-i>

³⁴⁴ Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, *President of Latvia and the Minister of Foreign Affairs: Latvian foreign policy is uniform*, 2014/04/07, http://www.president.lv/pk/content/?art_id=22014

³⁴⁵ Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, *Presidents of nine countries agree on action regarding the largest security challenge since World War II*, 2014/07/22, http://www.president.lv/pk/content/?art_id=22367

³⁴⁶ Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, *President of Latvia presented the Latvian vision on NATO objectives in the new security environment*, 2014/09/05, http://www.president.lv/pk/content/?art_id=22469

³⁴⁷ 15MIN, *Baltijos šalys pasiruošusios galimam karui su imperialistine Vladimiro Putino Rusija*, 2014/11/23, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/baltijos-salys-pasiruosusios-galimam-karui-su-imperialistine-vladimiro-putino-rusija-57-467985>

Apibendrinant 2014 metus, galima teigti, kad šie metai, o konkrečiai Rusijos kariniai veiksmai Ukrainoje, padarė reikšmingą įtaką Latvijos saugumo ir gynybos politikai. Pragmatizmu paremtus dvišalius Latvijos–Rusijos santykius pakeitė padidėjęs susirūpinimas šalies saugumu ir Rusijos kritika, kuri buvo atvirai reiškiamą kartu su kitomis Europos šalimis. Be to, Latvija, nepaisydama akivaizdžių ekonominių nuostolių savo šaliai, principingai ir besąlygiškai pritarė ES sankcijoms, taikomoms prekybai su Rusija. Latvijai visgi teko pripažinti, kad dvišalių Latvijos–Rusijos santykių „perkrovimo“ politika 2014 metais žlugo.

2015 metų liepą Latvijos Saeima išrinko naująjį šalies prezidentą, buvusį gynybos ministrą R. Vejuonį. Naujasis prezidentas jau savo pirmojoje kalboje užsiminė apie pašlijusius santykius su Rusija. R. Vejuonio teigimu, jis norėtų pagerinti santykius su Rusija, tačiau kol Rusijos raketos ir sunkioji ginkluotė yra Ukrainoje, tai iš tikrųjų neįmanoma³⁴⁸. R. Vejuonis yra provokarietiškas politikas, gerai suprantantis regiono saugumui kylančias grėsmes iš Rytų pusės. Todėl Saeimo sprendimas Latvijos prezidento postą patikėti R. Vejuoniui galimai reiškė, kad šalis siekė stiprinti šalies gynybinius pajėgumus. Po pergalės rinkimuose R. Vejuonis pabrėžė, kad jo prioritetą bus nacionalinis saugumas ir šalies ginkluotųjų pajėgų ir sienų apsaugos stiprinimas, nacionalinis saugumas ir šalies ginkluotųjų pajėgų ir sienų apsaugos stiprinimas³⁴⁹. Be to, Latvijos ryžtingą siekį keisti šalies saugumo ir gynybos politiką reaguojant į Rusijos karines grėsmes atspindi sprendimas išlaidas gynybai padidinti iki 2 proc. BVP jau iki 2018 metų, t. y. dvejais metais anksčiau, nei buvo numatyta 2014 metais. R. Vejuonio teigimu: „Jau esame sutarę iki 2018–ųjų išlaidas gynybai padidinti iki 2 proc. BVP, tačiau turime kelti klausimą, ką dar galėtume padaryti, kad sustiprintume nacionalinį saugumą“³⁵⁰.

Latvijos grėsmių suvokimo pokytis ir šalies saugumo ir gynybos politikos formavimo tendencijos atsispindi ne tik valdžios pareigūnų viešojoje retorikoje, bet ir valstybės strateginiuose dokumentuose. Iš esmės, galima teigti, kad valstybės strateginiai dokumentai yra saugumo ir gynybos politikos dalis, t. y. šiame darbe naudojamo tyrimo modelio priklausomas kintamasis, o šalies sprendimų priėmėjų retorika yra tarpinis kintamasis, kurio pagrindu grėsmių suvokimas transformuojamas į saugumo ir gynybos politiką. Palyginus 2015 metų Latvijos nacionalinio saugumo koncepcijas su ankstesnėmis jos versijomis, galima konstatuoti, kad ji reikšmingai skiriasi. Iki 2015 metų, Rusija koncepcijose buvo vertinama kaip grėsmės nekelianti šalis. 2011 metų koncepcijoje buvo teigiama, kad nepaisant kai kurių įvykių, kėlusiu susirūpinimą dėl jų tikslų,

³⁴⁸ BNS, Naujasis Latvijos prezidentas Raimondas Vėjuonis – pagonių tikėjimo atstovas, 2015/05/04, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/naujasis-latvijos-prezidentas-raimondas-vejuonis-pagoniu-tikejimo-atstovas-57-507563>

³⁴⁹ *Ten pat.*

³⁵⁰ *Ten pat.*

pavyzdžiui, karinis konfliktas Gruzijoje ar Rusijos ir Baltarusijos bendri kariniai mokymai „Ladoga“ ir „Zapad“, saugumo padėtis Baltijos jūros regione buvo vertinama, kaip saugi ir stabili³⁵¹. Ankstesnėse saugumo koncepcijose, aprašant grėsmes nacionaliniam saugumui, Rusija buvo retai minima, tačiau 2015 metų koncepcijoje ji jau buvo įvardinta kaip esminė ir didelė grėsmė šalies nacionaliniam saugumui. Naujojoje koncepcijoje nurodoma, kad Rusijos veiksmai reikšmingai paveikė euroatlantinės erdvės saugumą ir turėjo ilgalaikių pasekmių Latvijos nacionaliniam saugumui. Be to, 2015 metų saugumo koncepcijoje apibrėžiama, kodėl Rusijos politinė elgsena ir Ukrainoje vykdyta karinė agresija gali kelti grėsmę Latvijos nacionaliniam saugumui³⁵²:

- Rusijos karinės operacijos, vykdytos Ukrainos teritorijoje, atskleidė esamus Rusijos pajėgumus ir pasirengimą. Akivaizdu, kad Rusija išvystė aukštos parengties ir labai mobilius karinius vienetus.
- Rusija, įgyvendindama savo užsienio politiką, naudoja kompleksines priemones, kurios kelia hibridinio karo grėsmę. Ji, siekdama savo užsienio politikos tikslų, kartu su konvencinėmis karinėmis priemonėmis nevengia naudoti politinių, ekonominių, energetinių, socialinių, informacinių ir kibernetinių priemonių.
- Rusijai naudinga kurti konflikto zonas šalia savo valstybės sienos, kurioje perėjimas iš taikos į krizės metą, o vėliau į karo metą, yra labai sunkiai identifikuojamas.
- Rusija siekia kurti neigiamą naratyvą apie NATO, kuriuo siekiama skaldyti ir neigiamai nuteikti visuomenę sąjungininkų atžvilgiu.

Tenka konstatuoti, kad visos ankščiau įvardintos Rusijos užsienio ir saugumo politikos tikslų sąlygotos grėsmės Latvijos nacionaliniam saugumui yra tiesiogiai susijusios su Rusijos karine transformacija, nes šių tikslų įgyvendinimui būtinos atitinkamos karinės priemonės, kurių iki tol Rusijos kariuomenė neturėjo arba jos buvo nefunkcionalios. Taigi, tik praėjus septyneriems metams nuo Rusijos karinės transformacijos pradžios, Latvijoje oficialiai buvo įvardinta, kad Rusijos tikslai ir, atitinkamai, priemonės jiems pasiekti kelia grėsmę šalies saugumui.

2015 metų Latvijos nacionalinio saugumo koncepcijoje taip pat nurodomos gynybos priemonės, kurios padėtų užkirsti kelią iš Rusijos kylančioms karinėms grėsmėms. Koncepcijoje pabrėžiama, kad Latvijos karinio saugumo užtikrinimo esminis strateginis principas yra nekintantis – Latvija, siekdama sumažinti išorinės karinės agresijos riziką, stiprina ir modernizuoja nacionalinio

³⁵¹ Latvian Ministry of Defence, *The National Security Concept*, 2011, http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par_aizsardzibas_nozari/Plani,%20konceptijas/2011_EN_ND.ashx

³⁵² Latvian Ministry of Defence, *The National Security Concept*, 2015, http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par_aizsardzibas_nozari/Plani,%20konceptijas/NDK/NDK_ENG_final.ashx

saugumo pajėgumus, remia NATO kolektyvinės gynybos priemones, prisideda prie tarptautinio saugumo užtikrinimo ir, jei reikia, yra pasirengusi panaudoti kitas efektyvias priemones³⁵³.

2016 metais Latvijos prezidento R. Vėjuonio, kaip ir kitų šalies pareigūnų, retorika Rusijos atžvilgiu buvo panaši į 2015 metų, t. y. Rusija buvo vertinama kaip kelianti grėsmę nacionaliniam saugumui. R. Vėjuonis 2015 metais ir toliau smerkė Rusijos agresyviuosius veiksmus Ukrainoje ir vykdomas plataus masto karines pratybas Baltijos šalių kaimynystėje. Jis nurodė, kad karinės pratybos, kurios buvo vykdomos prie Ukrainos ir Gruzijos sienų, vėliau tapo okupacija, ir kad dabar tos karinės pratybos vyksta prie Latvijos sienų³⁵⁴.

2016 metų pradžioje Latvijos užsienio reikalų ministras E. Rinkevičius savo metinėje kalboje Latvijos Saeimoje taip pat Rusiją vertino kaip keliančią grėsmę šalies nacionaliniam saugumui. Jis pabrėžė, kad Rusijos agresyvūs veiksmai Ukrainoje ir neteisėta Krymo aneksija turi reikšmingos įtakos dvišaliams Latvijos–Rusijos santykiams. Anot jo, Rusija yra nenuspėjama ir agresyvi, todėl Latvija privalo stiprinti savo šalies saugumą stiprindama savo gynybinius pajėgumus ir siekdama ilgalaikio NATO sąjungininkų buvimo šalyje. E. Rinkevičiaus teigimu, būtina nuosekliai didinti gynybos finansavimą, modernizuoti karines pajėgas bei stiprinti atsaką į hibridines grėsmes³⁵⁵.

Verta paminėti, kad vienas svarbesnių 2016 metais vykusių renginių, turėjusių įtakos Baltijos šalių saugumui, buvo liepos 8–9 d. vykęs NATO viršūnių susitikimas Varšuvoje. Šiame renginyje išryškėjo kelios svarbiausios temos, kurių reikšmingiausia susijusi su Latvijos ir kitų Baltijos šalių gynyba bei visu rytiniu NATO pasieniu. Susitikime buvo priimtas sprendimas nuo 2017 metų Baltijos šalyse ir Lenkijoje dislokuoti po NATO priešakinių pajėgų bataliono kovinę grupę. Tokį sprendimą NATO valstybių vadovai priėmė atsižvelgdami į agresyviuosius Rusijos veiksmus Ukrainoje ir pasikeitusią saugumo aplinką regione. Šis sprendimas demonstruoja NATO aljanso solidarumą, vienybę ir yra patikimo atgrasymo ir pasiruošimo kolektyvinei gynybai išraiška. Galima teigti, kad tai viena svarbiausių saugumo garantijų Latvijai ir kitoms Baltijos šalims.

Latvijos prezidentų ir kitų aukštų Latvijos valdžios atstovų retoriką Rusijos atžvilgiu 2008–2016 metų laikotarpiu, galima būtų suskirstyti į du etapus (20 lentelė):

³⁵³ Latvian Ministry of Defence, *The National Security Concept*, 2015, http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par_aizsardzibas_nozari/Plani.%20konceptijas/NDK/NDK_ENG_final.ashx

³⁵⁴ Gritėnas P., „Latvijos prezidentas perspėja: „Matėme, kaip Rusijos karinės pratybos virto okupacija. Dabar tos pratybos – prie mūsų sienos“, *15MIN*, 2016/07/08, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/latvijos-prezidentas-pasiunte-perspejima-nato-mateme-kaip-rusijos-karines-pratybos-virto-okupacija-dabar-tos-pratybos-prie-musu-sienos-57-652907>

³⁵⁵ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Speech by Latvian Foreign Minister Edgars Rinkėvičs at annual Foreign Policy Debate in the Latvian Parliament (Saeima)*, 2016/01/26, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/speeches-and-interviews/49504-speech-by-latvian-foreign-minister-edgars-rinkevics-at-annual-foreign-policy-debate-in-the-latvian-parliament-saeima-on-26-january-2015>

- 2008–2014 metai, t. y. iki Rusijos karinės agresijos Ukrainoje. Šiuo laikotarpiu Latvija stengėsi plėtoti pozityvius ir pragmatinius santykius su Rusija. Galima konstatuoti, kad šiame etape Rusijos įtaka Latvijoje didėjo: buvo stiprinami politiniai, ekonominiai ir tarpvyriausybiniai ryšiai. Latvijos valdžia tarptautiniu lygiu rėmė Rusijos užsienio politiką ir nuolatos skatino ES ir NATO palaikyti glaudesnius ryšius su Rusija, tai suponuoja, kad Rusija, pasinaudodama Latvija, siekė daryti įtaką ES ir NATO sprendimams. Iš Latvijos prezidentų ir kitų aukštų šalies pareigūnų retorikos analizės galima daryti išvadą, kad Latvija nesuvokė Rusijos karinės transformacijos keliamų grėsmių nacionaliniam saugumui. Tokią išvadą patvirtina ir tai, kad gynybos biudžetas minėtuoju laikotarpiu buvo mažinamas, o strateginiuose šalies dokumentuose Rusija nebuvo įvardijama kaip kelianti grėsmę.
- 2014–2016 metai, t. y. Rusijai vykdant karinę agresiją Ukrainoje. Latvijos valdžios pozicija Rusijos atžvilgiu akivaizdžiai pasikeitė. Latvijos prezidentai ir kiti valdžios atstovai vieningai pasisakė, kad Rusijos veiksmai Ukrainoje pažeidžia tos šalies suverenitetą, teritorinį vientisumą ir tarptautinę teisę. Latvija pasmerkė Rusijos karinius veiksmus, taip pat nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu išreiškė rimtą susirūpinimą savo šalies saugumu. Galima daryti išvadą, kad 2014 metų kovą pradėti Rusijos kariniai veiksmai Ukrainoje padarė reikšmingą įtaką Latvijos saugumo ir gynybos politikai: krašto apsaugos finansavimas stipriai išaugo, tai leido modernizuoti turimus ir įsigyti naujus pajėgumus, didelis dėmesys buvo skiriamas šalies atsparumui bei buvo siekiama didesnio sąjungininkų matomumo regione.

Prezidentas	Metai	Preferencijos susijusios su Rusija	Rusijos keliamų grėsmių suvokimas	Saugumo ir gynybos politika Rusijos atžvilgiu
V. Zatleris	2008	- Pragmatiniai dvišaliai santykiai su Rusija - Rytų kaimynystės politika	- Karas Gruzijoje - Energetinė priklausomybė	- Energetinių išteklių tiekimo diversifikavimas
	2009	- Pragmatiniai dvišaliai santykiai - Glaudesnis ekonominis bendradarbiavimas - Balansavimas tarp Rusijos ir Vakarų - Rytų kaimynystės politika	- Karas Gruzijoje - Tarptautinių įsipareigojimų nesilaikymas - Energetinė nepriklausomybė - „Nord Stream“ dujotiekio keliama ekologinė grėsmė	- Formuoti pilnai integruotą ir diversifikuotą Europos energetikos rinką
	2010	- Konstruktyvūs dvišaliai santykiai su Rusija	- Skirtingas istorijos interpretavimas	- Sutarimas įkurti bendrą istorikų komisiją
	2011	- Gerų dvišalių santykių išlaikymas ir stiprinimas		
A. Berzinis	2011	- Gerų dvišalių santykių išlaikymas ir stiprinimas		- JAV–Rusijos santykių „perkrovimo“ politika - JAV–Rusijos Strateginės ginkluotės mažinimo sutarties ratifikavimas (Lietuvoje tai buvo vertinama kaip grėsmė)
	2012	- Gerų dvišalių santykių išlaikymas ir stiprinimas - Rusija patikima ir nuspėjama partnerė	- Referendumas dėl rusų kalbos pripažinimo valstybine kalba	- Siekis išlaikyti NATO pajėgumus regione - Raginimas kurti NATO gynybos planus Baltijos šalims - Latvijos Sacimas siekė padidinti gynybos išlaidas (siekis, kad gynybos išlaidos iki

				2020 metų pasiektų 2 proc. BVP, įtvirtintas Nacionalinėje gynybos koncepcijoje)
	2013	- Gerų dvišalių santykių išlaikymas ir stiprinimas - Bendradarbiavimas energetikos sektoriuje	- Šalia Baltijos valstybių dislokuojamos raketų sistemos „Iskander-M“ - Didelio masto karinės pratybos „Zapad 2013“.	- Siekis užtikrinti sąjungininkų reguliarias karines pratybas regione (organizuotos NATO 5 straipsnio tarptautinės karinės pratybos „Steadfast Jazz 2013“)
	2014	- Rusija vertinama, kaip kelianti grėsmę nacionaliniam saugumui - Rusijos smerkimas dėl veiksmų Ukrainoje	- Karas Ukrainoje	<u>NATO pajėgumų stiprinimas:</u> - NATO nuolatinis karinis buvimas regione ir trumpesnis reakcijos laiko - JAV karių dislokavimas regione <u>Nacionalinių pajėgumų stiprinimas:</u> - Nuspręsta stiprinti Latvijos gynybinius pajėgumus - Saeimas priėmė įstatymą dėl gynybos išlaidų didinimo, kuriuo remiantis Latvijos gynybos biudžetas iki 2020 metų turėtų pasiekti 2 proc. BVP
R. Vejuonis	2015	- Provokarietiška politika - Rusija vertinama, kaip kelianti grėsmę nacionaliniam saugumui	- Karas Ukrainoje - Rusijos karinė transformacija - Hibridinio karo grėsmė	<u>NATO pajėgumų stiprinimas:</u> - NATO kolektyvinės gynybos priemonių stiprinimas <u>Nacionalinių pajėgumų stiprinimas:</u> - Sprendimas išlaidas gynybai padidinti iki 2 proc. BVP jau iki 2018 metų - Stiprinami ir modernizuojami nacionalinio saugumo pajėgumai
	2016	- Provokarietiška politika - Rusija vertinama, kaip kelianti grėsmę nacionaliniam saugumui	- Karas Ukrainoje - Rusijos karinė transformacija - Hibridinio karo grėsmė	<u>NATO pajėgumų stiprinimas:</u> - Siekiama ilgalaikio NATO sąjungininkų buvimo šalyje <u>Nacionalinių pajėgumų stiprinimas:</u> - Siekiama stiprinti savo gynybinius pajėgumus - Nuosekliai didinamas gynybos finansavimą - Modernizuojamos karinės pajėgos - Stiprinamas atsakas į hibridines grėsmes

20 lentelė. Rusijos keliamų grėsmių poveikis Latvijos saugumo ir gynybos politikai

3.1.3. Estijos valstybės vadovo retorikos Rusijos atžvilgiu analizė

Siekiant įvertinti Rusijos karinės transformacijos poveikį Estijos saugumo ir gynybos politikai, šiame darbe analizuojama viešoji Estijos prezidento retorika Rusijos karinio aktyvumo ir Estijos gynybinių pajėgumų stiprinimo atžvilgiu. Remiantis Estijos prezidento ir kitų aukštų šalies pareigūnų viešais pasisakymais ieškoma sąsajų tarp Rusijos karinės transformacijos sąlygoto karinio aktyvumo ir Estijos saugumo ir gynybos politikos kaitos. Šių sąsajų ieškojimas paremtas šiame darbe sukonstruotu tyrimo modeliu, kuriame išskiriami priklausomas, tarpinis ir priklausomas kintamasis. Estijos atveju nepriklausomas kintamasis yra Rusijos karinė transformacija, tarpinis kintamasis – Estijos prezidento politinė valia, pasireiškianti per Rusijos keliamų karinių grėsmių saugumizavimą, o priklausomas kintamasis – Estijos saugumo ir gynybos politika.

Estija yra parlamentinė respublika, todėl prezidentas renkamas parlamente. Estijos prezidentas atstovauja šaliai tarptautiniuose santykiuose, todėl jo vieši pasisakymai atspindi šalies užsienio politikos esmines kryptis. Estijos prezidentas taip pat yra Vyriausiasis šalies ginkluotojų pajėgų vadas ir vadovauja Valstybės gynimo tarybai, kuri svarsto ir koordinuoja svarbiausius valstybės gynybos reikalus. Nepaisant to, kad Estijos prezidentas yra aukščiausias šalies vadovas, jis

realių galių formuoti užsienio, saugumo ir gynybos politiką neturi. Estijoje užsienio politiką formuoja vyriausybė, o prezidentas ją atspindi savo atstovavimu tarptautiniuose santykiuose. Taigi formuojant užsienio politiką, Estijos prezidentas formaliai atlieka tik reprezentacinį vaidmenį. Pavyzdžiui, vienoje svarbiausioje institucijoje – Europos Taryboje – Estijai atstovauja ministras pirmininkas, o vieną iš svarbiausių Estijai užsienio politikos susitarimų – Susitarimą su Rusija dėl sienos – pasirašė abiejų šalių užsienio reikalų ministrai³⁵⁶. Todėl šiame skyriuje Estijos prezidento retorika yra papildyta vyriausybės ir kitų šalies institucijų sprendimų priėmėjų viešais pasisakymais.

Tiriamuoju laikotarpiu, t. y. 2008–2016 metais, Estijoje prezidento pareigas ėjo tik vienas asmuo – Toomas Hendrikas Ilvesas (pareigas pradėjo vykdyti 2006 m. spalio 9 d. ir baigė 2016 m. spalio 10 d.). Tarptautinių santykių srityje T. H. Ilvesas pirmenybę teikė glaudžių santykių su JAV palaikymui. Atitinkamai, Rusijos įsiveržimą į Ukrainą vertino itin neigiamai ir tapo vienu aršiausių V. Putino vadovaujamos Rusijos kritiku visame pasaulyje. Jo manymu, Rusija iš esmės yra Estijos antitezė, o pastarąją vadina pačia laisviausia iš buvusių sovietinių respublikų³⁵⁷. Taip pat verta pastebėti, kad dažniausiai savo viešose kalbose jis akcentuoja elektroninius Estijos sprendimus, taip aukštindamas šalies pasiekimus kibernetinio saugumo srityje ir girdamasis elektronine valdžia.

Visų pirma, vertėtų pabrėžti, kad Estijos saugumo ir gynybos politikos formavimui (2008 metais ir vėlesniu laikotarpiu) reikšmingos įtakos turėjo įvykiai, sekę po Bronzinio kario paminklo, skirto Antrajame pasauliniame kare žuvusiems rusams atminti, perkėlimo į miesto pakraštyje esančias karių kapines. Estijoje 2007 metų balandžio pabaigoje kilo masiniai rusakalbių gyventojų neramumai, kurie vėliau peraugo į masines riaušes. Per šiuos įvykius buvo surengtos ir precedento pasaulyje neturėjusios atakos kibernetinėje erdvėje. Kibernetinių atakų taikiniai buvo Estijos valstybės institucijų – vyriausybės, parlamento, prezidento, taip pat – dviejų didžiausių šalies laikraščių – „Postimees“ ir „Eesti Paevaleht“ – tinklalapiai. Buvo atakuojami ir telekomunikacijų kompanijų ir komercinių bankų tinklalapiai³⁵⁸. Šie įvykiai Estijos valdžią paskatino jau 2008 metais patvirtinti Estijos kibernetinio saugumo strategiją bei tais pačiais metais Taline įkurti NATO kibernetinio saugumo kompetencijų centrą. 2008 metų balandžio mėnesį prezidentas T. H. Ilvesas, susitikimo su JAV Nacionalinio saugumo sekretoriumi metu, pareiškė, kad kenkėjiška veikla kibernetinėje erdvėje kelia didelę riziką nacionaliniam saugumui, todėl, anot prezidento, siekiant apsisaugoti nuo tokio pobūdžio grėsmių, svarbu labai glaudus tarptautinis bendradarbiavimas ir apsikeitimas informacija. Tokio bendradarbiavimo pavyzdžiu prezidentas nurodė neseniai Taline įsteigtą NATO kibernetinio

³⁵⁶ Černiauskas, Š., „Baltijos šalių prezidentai: D. Grybauskaitė tikrai išsiskyrė“, *DELFI*, 2015/01/02, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/baltijos-saliu-prezidentai-d-grybauskaite-tikrai-issiskyre.d?id=66800970>

³⁵⁷ *Ten pat.*

³⁵⁸ BERNARDINAI, *Žvilgsnis į prieš Estiją vykdytas kibernetines atakas*, 2007/06/08, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2007-06-08-linnar-viik-zvilgsnis-i-pries-estija-vykdytas-kibernetines-atakas/27624>

saugumo kompetencijų centrą³⁵⁹. Tenka konstatuoti, kad šie protestai, riaušės ir kibernetinės atakos buvo inspiruotos prorusiškų veikėjų, galimai remiamų Rusijos valdžios. Todėl galima teigti, kad sprendimas perkelti Bronzinio kario paminklą buvo panaudotas kaip Rusijos opurtinistinė priemonė, kuria buvo siekiama skleisti rusišką ideologiją ir skaldyti Estijos visuomenę. Šie įvykiai paskatino Estiją priimti atitinkamus šalies saugumą stiprinančius sprendimus, kurie padėtų ateityje išvengti panašių scenarijų. Verta pastebėti, kad nei Latvijos, nei Lietuvos saugumo ir gynybos politika nebuvo reikšmingai paveikta minėtų įvykių.

2008 metais Estijos prezidento T. H. Ilveso retorika Rusijos atžvilgiu buvo reikšmingai sąlygota Rusijos–Gruzijos karo. Estija, kaip ir kitos Baltijos šalys, palaikė Gruziją jos transatlantinės integracijos kelyje. Tuo tarpu Rusija siekė Gruziją išlaikyti savo įtakos zonoje, todėl tokia Baltijos šalių pozicija Gruzijos atžvilgiu neigiamai veikė dvišalius Baltijos šalių ir Rusijos santykius. Diplomatiniai santykiai dar labiau suprastėjo Rusijos–Gruzijos karo metu. Estija, kartu su Lietuva ir Latvija, pasmerkė Rusijos karinius veiksmus Gruzijoje. 2008 m. rugpjūčio 9 d. karui tik prasidėjus, Baltijos šalių ir Lenkijos prezidentai priėmė bendrą deklaraciją, kurioje nurodė, kad jie griežtai smerkia Rusijos karinių pajėgų veiksmus, vykdomus prieš suverenią ir nepriklausomą Gruzijos valstybę³⁶⁰. Ir nors T. H. Ilvesas Rusijos karinę agresiją prieš Gruziją vertino neigiamai, visgi Estija neįtė tiesioginės grėsmės nacionaliniam saugumui. Galima teigti, kad 2008 metais Estijos saugumo ir gynybos politikai daugiau įtakos turėjo 2007 metais vykę neramumai ir kibernetinės atakos dėl Bronzinio kario paminklo perkėlimo, nei 2008 metų rugpjūčio mėnesį vykęs Rusijos–Gruzijos karas.

Nepaisant Bronzinio kario paminklo incidento ir Rusijos karinės agresijos Gruzijoje, Estijos prezidentas T. H. Ilvesas 2008 metais siekė plėtoti su Rusija pragmatinius dvišalius santykius. 2008 metų birželio mėnesį T. H. Ilvesas susitiko su tuo metu Rusijos prezidento pareigas ėjusiu D. Medvedevu. Šio susitikimo metu prezidentas T. H. Ilvesas patvirtino, kad Estija pasiruošusi perkrauti dvišalius santykius, ypač ekonomikos srityje³⁶¹. Netgi po Rusijos–Gruzijos karo, praėjus vos trimis mėnesiams, Estijos prezidentas kartu su kitais Baltijos šalių vadovais, pabrėžė būtinybę palaikyti pragmatinius santykius tarp ES/NATO ir Rusijos³⁶². Estija siekė išlaikyti dvišalį dialogą su Rusija, nes, nepaisant to, kad 2004 metais Estija tapo NATO ir ES nare, ji vis dar turėjo pasirašyti susitarimą

³⁵⁹ Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves to the United States Secretary for Homeland Security: our objective is a safer and more secure world*, 2008/10/29, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/1772-president-ilves-to-the-united-states-secretary-for-homeland-security-our-objective-is-a-safer-and-more-secure-world/>

³⁶⁰ Press Service of the President of the Republic of Lithuania, *Joint Declaration of Estonian, Latvian, Lithuanian and Polish Presidents on the situation in Georgia*, 2008/08/09, <http://archyvas.lrp.lt/en/news.full/9475>

³⁶¹ Office of the President of the Republic of Estonia, *Estonian Head of State met the President of Russia*, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/1704-estonian-head-of-state-met-the-president-of-russia/layout-visit.html>

³⁶² Office of the President of the Republic of Estonia, *Presidents of Baltic States met near Tallinn*, 2008/11/26, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/1787-presidents-of-baltic-states-met-near-tallinn/index.html>

dėl sienos demarkavimo su Rusija. Be to, Estija turi didelę rusų mažumą, kurią Rusija krizės atveju galėtų mobilizuoti antivalstybinei veiklai, kaip tai buvo padaryta 2007 m. incidento su Bronzinio kario paminklo perkėlimo iš Talino centro metu.

Nepaisant 2008 metais vykdytos Rusijos karinės agresijos Gruzijoje, kurią Estijos prezidentas viešai pasmerkė, 2009 metais jo retorika Rusijos atžvilgiu, palyginti ją su 2008 metais, tapo nuosaikesnė. T. H. Ilvesas toliau tvirtai rėmė Gruziją³⁶³, tačiau jis taip pat akcentavo Estijos siekį išlaikyti praktiškus, abipuse nauda paremtus, dvišalius Estijos–Rusijos santykius. 2009 metų birželio mėnesį T. H. Ilvesas susitikimo su JAV prezidentu metu nurodė, kad labai svarbu palaikyti glaudų ir praktišką dialogą su Rusija³⁶⁴. Tačiau tuo pačiu jis nuolatos pabrėždavo, kad šių santykių plėtojimas neturi kenkti Estijos interesams ir vertybėms. Anot Estijos prezidento, santykių su Rusija vystymas yra ypač svarbus siekis, tačiau Estija turi būti tikra, kad tai nepakenks jos vertybėms³⁶⁵.

Verta paminėti, kad Estijos Prezidentas buvo vienas pirmųjų Baltijos šalių vadovų, atkreipęs dėmesį į Rusijos karinio aktyvumo didėjimą Baltijos šalių kaimynystėje. 2009 metų rudenį T. H. Ilvesas išreiškė susirūpinimą dėl Rusijos karinių pratybų, vykdomų šalia NATO rytinių sienų, į kurias nebuvo pakviesti stebėtojai iš Aljanso valstybių³⁶⁶. Nors šis pareiškimas buvo reakcija į Rusijos karinės transformacijos keliamą grėsmę, bet jis 2009 metais visgi dar nebuvo transformuotas į konkrečią Estijos saugumo ir gynybos politiką. T. H. Ilvesas nematė poreikio stiprinti šalies gynybinius pajėgumus, nes tuomet jis buvo tikras, kad Estija yra pakankamai atspari išorinėms konvencinėms grėsmėms. Anot jo, Estijos nacionalinė gynyba remiasi dviem patikimais principais – nepriklausomais nacionaliniais gynybiniais pajėgumais ir kolektyvine NATO gynyba³⁶⁷. Jam didesnę susirūpinimą kėlė nekonvencinės – kibernetinės – grėsmės.

2009–2018 metų Estijos ilgalaikiame gynybos plėtros plane nurodoma, kad tuometėje saugumo aplinkoje Estijai negrėsė plataus masto karinė ataka. Šiame plane neminamos galimos grėsmės iš Rusijos, o grėsmių vertinimas paremtas 2004 metų Estijos nacionalinio saugumo

³⁶³ Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves speaks at the United Nations General Assembly*, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/1993-president-ilves-speaks-at-the-united-nations-general-assembly/layout-visit.html>

³⁶⁴ Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves met with President Obama*, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/1938-president-ilves-met-with-president-obama/layout-visit.html>

³⁶⁵ Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves met with the Delegation of the US Congress*, 2009/04/15, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/1877-president-ilves-met-with-the-delegation-of-the-us-congress/index.html>

³⁶⁶ Office of the President of the Republic of Estonia, *President of Estonia and NATO Secretary General: the foundation of the alliance is collective defence*, 2009/10/08, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/2001-president-of-estonia-and-nato-secretary-general-the-foundation-of-the-alliance-is-collective-defence/>

³⁶⁷ Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves at the Spring Storm 2009 exercises: the professionalism of the members of the Defence Forces is impressive*, 2009/05/18, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/1903-president-ilves-at-the-spring-storm-2009-exercises-the-professionalism-of-the-members-of-the-defence-forces-is-impressive/index.html>

konceptija, todėl galima teigti, kad Rusijos–Gruzijos karas šalies saugumo suvokimui įtakos neturėjo. Tačiau dokumente taip pat pabrėžiama, kad Estija turi būti pasirengusi savarankiškai gintis išorinio spaudimo ar jėgos demonstravimo atveju. Todėl plane nurodoma, kad Estijai kartu su sąjungininkais svarbu sukurti patikimą ir funkcionalų atgrasymą³⁶⁸. Verta pastebėti, kad šiame plane nurodomas siekis gynybos išlaidas padidinti iki 2 proc. BVP jau 2010 metais³⁶⁹. Tuo tarpu Latvijos strateginiuose dokumentuose šis siekis atsirado tik 2012 metais, o Lietuvos – tik 2014 metais, t. y. Rusijai pradėjus karinę agresiją Ukrainoje.

2010 metų Estijos prezidento T. H. Ilveso retorikoje gana dažnai buvo minimi JAV–Rusijos santykiai bei jų daroma įtaka Estijos ir Rusijos dvišaliam bendradarbiavimui. 2010 m. balandžio 8 d. Prahoje JAV prezidentas Barackas Obama ir Rusijos prezidentas Dmitrijus Medvedevas pasirašė naują Strateginės ginkluotės mažinimo sutartį (angl. *Strategic Arms Reduction Treaty*; START). Ši sutartis įpareigojo abi valstybes gerokai sumažinti branduolinio ginklo atsargas. Estijos valstybės vadovas, kalbėdamas apie pasirašytą START sutartį, pabrėžė, kad JAV pavyko Rusiją įtraukti į labiau konstruktyvų dialogą³⁷⁰. 2010 metų pradžioje kalbėdamas apie Rusiją, T. H. Ilvesas pripažino, kad Rusija nekelia grėsmės Estijos egzistencijai. Anot jo, B. Obamos planas – pagerinti santykius su Rusija – visiškai sutampa su Estijos interesais. Be to, Estijos prezidentas pridūrė, kad Vakarai turėtų būti labiau atviri ir labiau pasirengę bendradarbiauti komunikuojant su Rusija³⁷¹. Estijos valdžios norą „perkrauti“ santykius su Rusija demonstruoja ir faktas, kad 2010 m. gegužės 9 d. Estijos prezidentas (kartu su Latvijos prezidentu) dalyvavo Pergalės dienos parade Maskvoje, skirtame vadinamojo Didžiojo Tėvynės karo pabaigos paminėjimui. Šis minėjimas yra pagrindinė Rusijos ideologinė ir šovinistinė šventė, kurioje demonstruojama Rusijos karinė galios supremacija. Todėl Estijos prezidento dalyvavimas šiame parade galimai reiškė sąlyginį Estijos susitaikymą su istorine sovietine praeitimi vardan geresnių pragmatizmu paremtų dvišalių santykių.

Nepaisant gerėjančių Vakarų–Rusijos santykių ir siekio palaikyti gerus dvišalius Estijos–Rusijos santykius, Estija 2010 metais ir toliau demonstravo politinę valią nemažinti finansavimo gynybai ir kuo greičiau pasiekti 2 proc. nuo BVP ribą. 2010 metų birželio mėnesį Estijos valstybės gynybos taryba unisonu pritarė, kad 2 proc. nuo BVP riba turėtų būti pasiekta iki 2012 metų³⁷². Estijos

³⁶⁸ Estonian Ministry of Defence, *Estonian Long Term Defence Development Plan 2009 – 2018*, 2009, p. 5

³⁶⁹ *Ten pat*, p 16.

³⁷⁰ Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves to US Secretary of State: NATO is in Afghanistan to get out of it*, 2010/04/24, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/2115-president-ilves-to-us-secretary-of-state-nato-is-in-afghanistan-to-get-out-of-it/index.html>

³⁷¹ Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves: Estonia is living in the safest stage of its history*, 2010/01/19, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/2068-president-ilves-estonia-is-living-in-the-safest-stage-of-its-history/>

³⁷² Office of the President of the Republic of Estonia, *Meeting of the National Defence Council took place in Kadriorg*, 2010/06/15, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/2133-meeting-of-the-national-defence-council-took-place-in-kadriorg/>

prezidentas Amario aviacijos bazės atidarymo metu pabrėžė, kad labai svarbu, kad recesijos metu Estija galėtų išlaikyti nacionalines karines išlaidas per daug nenutolstant nuo 2 proc. BVP ribos, ir kad vyriausybė, planuodama valstybės biudžetą, nusistatytų sau tikslą šį lygį pasiekti iki 2012 metų³⁷³. Didesnės išlaidos gynybai reiškia didesnę šalies matomumą ir didesnę jos svarbą tarptautinėje bendruomenėje derantis dėl saugumo priemonių didinimo regione. T. H. Ilveso teigimu, kuo daugiau šalis investuoja į savo nacionalinį saugumą, tuo rimčiau bus įsiklausoma į jos nuomonę dėl saugumo politikos – ir ne tik NATO, bet ir kitose tarptautinėse organizacijose³⁷⁴.

2011 metais Estijos prezidento retorika Rusijos atžvilgiu buvo gana pasyvi. Verta paminėti, kad Estijos parlamentas 2011 metų rugpjūčio mėnesį per pirmąjį balsavimą perrinko antrai penkerių metų kadencijai šalies prezidentą Toomą Hendriką Ilvesą. Todėl Estijos – Rusijos santykiuose reikšmingesnių pokyčių nebuvo: T. H. Ilvesas ir toliau pasisakė už praktiškų santykių su Rusija plėtojimą, tačiau išsaugojant provakarietišką šalies plėtros ir vertybių kryptį. T. H. Ilveso perrinkimas antrajai kadencijai taip pat reiškė, kad šalis ir toliau bus pozicionuojama kaip pasaulio lyderė kibernetinio saugumo srityje. Skiriamą didelį dėmesį kibernetinės erdvės saugumui sąlygojo anksčiau aprašytos 2007 metų balandžio mėnesį vykusios kibernetinės atakos, nutaikytos prieš Estijos valstybinį sektorių, kurios, anot T. H. Ilveso, buvo organizuojamos ne be Rusijos valdžios žinios³⁷⁵. Kibernetinės grėsmės jausmas Estijoje tapo pagrindine priežastimi įkurti Kibernetinės gynybos pajėgas. Estijos gynybos ministras Jaakas Aaviksookadas, antrindamas T. H. Ilveso nuomonei dėl kibernetinio saugumo svarbos, pabrėžė, kad Estijai svarbu turėti kvalifikuotą kibernetinę kariuomenę³⁷⁶.

Svarbu paminėti, kad 2011 metais Estijos valdžia viešai išreiškė nuogąstavimus dėl Rusijos karinės transformacijos keliamos grėsmės nacionaliniam šalies saugumui. Estijos užsienio reikalų ministras Urmas Paetas pareiškė, kad nori sužinoti, kodėl Rusija plėtoja savo karinį dalyvavimą šiaurės vakarų kryptimi. Anot U. Paeto, svarbu, kad Rusija pati paaiškintų šią tendenciją, kodėl auga karinis dalyvavimas, ir kokie jo tikslai³⁷⁷. Tai vienas pirmųjų oficialių pareiškimų, kuriame identifikuojama, kad Rusijos karinės galios augimas Estijos kaimynystėje kelia potencialią grėsmę šalies saugumui. 2010 metų vasarą Estijos gynybos ministras M. Laaras taip pat viešai pareiškė apie

³⁷³ Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves: Ämari Air Base shows solidarity of NATO allies*, 2010/09/15, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/4993-president-ilves-aemari-air-base-shows-solidarity-of-nato-allies/>

³⁷⁴ *Ten pat.*

³⁷⁵ Office of the President of the Republic of Estonia, "Cyber warfare: Unity in defence", Silicon Republic, 2011/06/20, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/interviews/6254-qcyber-warfare-unity-in-defenceq-silicon-republic-20-june-2011/index.html>

³⁷⁶ Samku, M., „Estija sukūrė kibernetinę kariuomenę“, *Technologijos*, 2011/01/20, <http://www.technologijos.lt/n/technologijos/it/S-16964/straipsnis/Estija-sukre-kibernetine-kariuomene>

³⁷⁷ DELFI, *Estija reikalauja, kad Rusija pasiaiškintų dėl karinių pajėgų*, 2011/10/12, <http://www.delfi.lt/news/daily/world/estija-reikalauja-kad-rusija-pasiaiskintu-del-kariniu-pajegu.d?id=50625334>

galimą Rusijos tankų grėsmę, tačiau nurodė, kad Estijos kariuomenė pajėgi sulaukyti Rusijos tankus, jeigu jie pultų Taliną³⁷⁸. Be to, M. Laaras nurodė ir gynybos priemones, kurias privalu vystyti, siekiant apsisaugoti nuo išorinių grėsmių. Todėl galima teigti, kad Estija buvo pirmoji Baltijos šalis, kuri suvokė, kad Rusijos karinė transformacija kelia grėsmę nacionaliniam saugumui, ir kuri reaguodama į tai atitinkamai pradėjo formuoti Estijos saugumo ir gynybos politiką.

2012 metais Estijos prezidento T. H. Ilveso vieši pasisakymai Rusijos atžvilgiu buvo gana reti. Tačiau verta pastebėti, kad 2012 metų pabaigoje prasidėjo Estijos ir Rusijos konsultacijos dėl naujos sienų sutarties, kuri turėjo daug reikšmės dvišalių santykių plėtrai. Derybų rezultatas – 2014 metų pradžioje Rusijos ir Estijos užsienio reikalų ministrų S. Lavrovo ir U. Paeto pasirašytas susitarimas. Estijos vyriausybė pripažino, kad tai strateginis ir perspektyvus sprendimas, kuris didina ne tik Estijos, bet ir viso regiono stabilumą ir saugumo lygį³⁷⁹.

Nepaisant stabilių dvišalių politinių santykių ir augančio ekonominio bendradarbiavimo tarp Estijos ir Rusijos, Estijos valdžia nenustojė didinti savo gynybinių pajėgumų ir tęsė pažadą iki 2012 metų karines išlaidas padidinti iki NATO rekomenduojamų 2 proc. BVP. T. H. Ilveso pabrėžė, kad tai pirmas kartas, kai valstybė iš savo biudžeto gynybos išlaidoms skiria 2 proc. BVP. Anot jo, tai lygis, kurį NATO rekomenduoja pasiekti visoms savo narėms, tačiau iki šiol jį pasiekė tik kelios³⁸⁰. Estijai didesnės lėšos gynybai suteikė galimybę įgyvendinti svarbius pirkimus, kurie buvo įvardinti naujai patvirtintame 2013–2022 metų Estijos nacionalinės gynybos plėtros plane³⁸¹. Dokumente yra įtvirtintas siekis geriau apginkluoti esamas pajėgas, jas mechanizuoti, pirkti moderniausius prieštankinius ginklus. Taip pat, esant didesnėms finansinėms įplaukoms, numatyta galimybė įsigyti tankų ir vidutinio nuotolio priešlėktuvinės gynybos sistemų. Estijos prezidentas Valstybės gynybos tarybos susitikimo metu kalbėdamas apie naujo dešimties metų Estijos nacionalinės gynybos plėtros plano svarbą nurodė, kad jame apibrėžiami gyvybiškai svarbūs Estijos gynybinius pajėgumus stiprinantys siekiai, tokie kaip karinių pajėgų greitojo reagavimo pajėgumų stiprinimas, personalo skaičiaus didinimas, savanorių pajėgų svarbos teritorinėje gynyboje stiprinimas, naujos ginkluotės ir įrangos įsigijimas bei žvalgybos ir ryšio pajėgumų vystymas³⁸². Nors 2012 metais Estijos gynybos

³⁷⁸ 15MIN, *Estija pajėgs sulaukyti Rusijos tankus, tikina gynybos ministras Martas Laaras*, 2011/07/07, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/estija-pajegs-sulaikyti-rusijos-tankus-tikina-gynybos-ministras-martas-laaras-57-159292>

³⁷⁹ LRYTAS, *Rusija ir Estija pasirašė istorinę sutartį dėl sienos*, 2014/02/18, <http://pasaulis.lrytas.lt/ivykiai/rusija-ir-estija-pasirase-istorine-sutarti-del-sienos.htm>

³⁸⁰ Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves: a democratic world needs a strong NATO*, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/7340-president-ilves-a-democratic-world-needs-a-strong-nato/layout-visit.html>

³⁸¹ Estonian Defence Forces, *National Defence Development Plan 2013 – 2022*, 2013, <http://www.kaitseministeerium.ee/riigikaitse2022/riigikaitse-arengukava/index-en.html>

³⁸² Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves at the National Defence Council: the Estonian National Defence Plan is both efficient and realistic*, 2012/12/14, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press->

finansavimas reikšmingai padidėjo ir gerokai lenkė kitų Baltijos šalių skiriamų karinių išlaidų lygį nuo BVP, Estija visgi pripažino, kad vien jos pajėgų nepakaktų šalies saugumui užtikrinti. 2013–2022 metų Estijos ilgalaikiame gynybos plėtros plane nurodoma, kad siekiant užtikrinti valstybės saugumą būtina ir NATO partnerių parama³⁸³. T. H. Ilvesas taip pat nurodė, kad Estijos nacionalinė gynyba paremta dviem kintamaisiais - nepriklausomais nacionaliniais gynybos pajėgumais ir NATO kolektyvinės gynybos principu³⁸⁴.

2013 metais, panašiai kaip ir 2012 metais, Estijos prezidento retorika Rusijos atžvilgiu buvo gana pasyvi. T. H. Ilvesas kalbėdamas apie Rusiją daugiausia dėmesio skyrė 2013 metų rudenį prie Baltijos šalių sienų organizuotoms didelio masto bendroms Rusijos ir Baltarusijos karinėms pratyboms „Zapad 2013“. Rusija galimai slėpė tikrąjį šiose pratybose dalyvavusių kareivių skaičių, oficialiai deklaruodama tik kiek per 20 tūkst. karių. Tačiau įvairiais Vakarų žvalgybų skaičiavimais vien kareivių galėjo būti nuo 35 iki 45 tūkst. Tuo tarpu įskaičiuojant visą pagalbinių personalą mobilizacija veikiausiai apėmė iki 70 tūkst. asmenų³⁸⁵. Iš Rusijos pusės toks karinis masiškas rodo tai, kad 2008 metais pradėta Rusijos kariuomenės transformacija vykdoma, t. y. pasiektas vienas svarbiausių transformacijos tikslų – itin pagerinti kariuomenės valdymą, mobilumą bei pasirengimą plataus masto konfliktams. T. H. Ilveso teigimu, šios pratybos yra perspėjamasis signalas visam Baltijos jūros regionui. Anot jo, Rusijos karinės pratybos „Zapad 2013“, skirtos pasirengti Baltijos šalių okupacijai, todėl Baltijos šalys turi būti budrios³⁸⁶.

Estijos valdžios nerimą dėl vykdomos Rusijos karinės transformacijos taip pat atspindi tuometis Estijos gynybos ministras Urmas Reinsalus. 2013 metų viduryje jis nurodė, kad per pastaruosius ketverius metus Rusija dvigubai padidino savo karinę galią, ji taip pat nuolat vykdė žvalgybą netoli NATO oro erdvės ir pažeidinėjo Estijos oro erdvę. Anot jo, visa tai rodo, kad Estijos gynybą reikia plėtoti.³⁸⁷ Šis Estijos gynybos ministro teiginys ir Estijos prezidento išsakytas nerimas dėl kaimynystėje vykdomų karinių pratybų „Zapad 2013“ įrodo, kad Estija dar iki 2014 metais

[releases/8386-president-ilves-at-the-national-defence-council-the-estonian-national-defence-plan-is-both-efficient-and-realistic/index.html](https://www.president.ee/en/media/press-releases/8386-president-ilves-at-the-national-defence-council-the-estonian-national-defence-plan-is-both-efficient-and-realistic/index.html)

³⁸³ Estonian Defence Forces, „National Defence Development Plan 2013-2022“, 2013, <http://www.kaitseministeerium.ee/riigikaitse2022/riigikaitse-arengukava/index-en.html>

³⁸⁴ Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves at the National Defence Council: the Estonian National Defence Plan is both efficient and realistic*, 2012/12/14, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/8386-president-ilves-at-the-national-defence-council-the-estonian-national-defence-plan-is-both-efficient-and-realistic/index.html>

³⁸⁵ Kazlauskas A., „Zapad 2013“ – Lietuvos okupacijos repeticija?, *DELFI*, 2013/10/16, <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/a-kazlauskas-zapad-2013-lietuvos-okupacijos-repeticija.d?id=63051140>

³⁸⁶ Warren A., *‘Not Just For the Fun of It’? Russia and Belarus Start Military Activity on Baltic Border*, Eastbook.eu, 2013/09/23, <http://www.eastbook.eu/en/2013/09/23/not-just-for-the-fun-of-it-russia-starts-military-activity-on-baltic-border/>

³⁸⁷ LRYTAS, *Estija nepalaiko pasiūlymo kurti bendras Baltijos šalių pajėgas*, 2013/07/22, <http://pasaulis.lrytas.lt/konfliktai-ir-saugumas/estija-nepalaiko-pasiulymo-kurti-bendras-baltijos-saliu-pajegas.htm>

pradėtos Rusijos karinės agresijos Ukrainoje suvokė, jog Rusijos karinė transformacija kelia grėsmę nacionaliniam saugumui, ir kad tai verčia stiprinti Estijos gynybinius pajėgumus.

2014 metais Estijos prezidento T. H. Ilveso, panašiai kaip ir kitų Baltijos valstybių vadovų, retorika Rusijos atžvilgiu reikšmingai buvo sąlygota Rusijos karinės agresijos Ukrainoje. Estija nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu pasmerkė Rusijos karinius veiksmus Ukrainoje. Be to, Estijos valdžia šiuos Rusijos veiksmus suvokė kaip grėsmę nacionaliniam saugumui, o tai paskatino formuoti atitinkamą Estijos saugumo ir gynybos politiką, nukreiptą į atgrasymo ir gynybinių pajėgumų stiprinimą.

T. H. Ilvesas, reaguodamas į susidariusią krizę Ukrainoje 2014 m. kovo 3 d. sušaukė Valstybės gynybos tarybą ir pareiškė, kad Rusija *de facto* vykdo Ukrainos Krymo pusiasalio okupaciją, ir kad Rusijos kariniai veiksmai ar grasinimai kariniais veiksmais daro įtaką visos Europos saugumui³⁸⁸. Estija pasmerkė Krymo aneksiją, o Rusijos veiksmus vertino kaip pažeidžiančius tarptautinius įsipareigojimus, susitarimus ir taisykles. Estijos prezidentas Rusijos sąlygotą krizę Ukrainoje įvertino kaip keliančią ilgalaikę grėsmę globaliu mastu. Todėl pabrėžė, kad būsimas NATO viršūnių susitikimas Velse turi paskelbti aiškia ir stiprią žinią, kad Aljanso narės gali reaguoti greitai ir ryžtingai, atsakydamos į didėjančią grėsmę iš Rusijos, pridurdamas, kad dabar būtina atnaujinti NATO gynybos planus, kad jie atitiktų nūdienos saugumo situaciją: jie turi būtų realistiniai ir greitai įgyvendinami. Be to, T. H. Ilvesas paskatino visas NATO nares padidinti gynybos finansavimą³⁸⁹. Visi šie Estijos prezidento ir kitų aukštų šalies pareigūnų vieši pasisakymai atspindi šalies suvokimą, kad Rusija po pradėtos karinės agresijos Ukrainoje tapo grėsme nacionaliniam ir tarptautiniam saugumui. Rusijos karinė agresija Ukrainoje buvo saugumizuota nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu, o tai leido Estijos valdžiai naudoti papildomus valstybės resursus (su visuomenės palaikymu) šalies saugumui ir gynybai stiprinti.

Reaguojant į Rusijos keliamas grėsmes, atgrasymo ir gynybinių pajėgumų didinimas tapo esminis Estijos saugumo ir gynybos politikos tikslas. Anot Estijos prezidento, atgrasymas tapo svarbus instrumentas šioje naujai susiformavusioje saugumo aplinkoje – jis turi būti nuolatinis ir įtikinamas, o pagrindinis atgrasymo komponentas yra NATO ir ypač JAV pajėgų dislokavimas

³⁸⁸ Office of the President of the Republic of Estonia, *The National Defence Council supported the adoption of the strongest counter-measures by the European Union and NATO in response to Russia's military activities in Ukraine*, 2014/03/02, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/9882-the-national-defence-council-supported-the-adoption-of-the-strongest-counter-measures-by-the-european-union-and-nato-in-response-to-russias-military-activities-in-ukraine/>

³⁸⁹ Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves at the meeting of East-European heads of state: NATO must show its ability to respond to increased threats*, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/10434-president-ilves-at-the-meeting-of-east-european-heads-of-state-nato-must-show-its-ability-to-respond-to-increased-threats/layout-visit.html>

Baltijos šalyse³⁹⁰. Verta pastebėti, kad Rusijai pradėjus karinius veiksmus Ukrainoje, NATO reikšmingai padidino savo pajėgumus Baltijos valstybėse. JAV pirmosios sustiprino Baltijos šalių oro policijos misiją, taip pat bendroms karinėms pratyboms atsiuntė savo karius. NATO vadovai Velse susitarė dėl gynybos plano, kuriame numatomos papildomos saugumo priemonės Baltijos regione. Nuspręsta, kad gynybos planai bus nuolat atnaujinami, atsižvelgus į naujai kylančias grėsmes. Taip pat nuspręsta Estijoje ir kitose Baltijos šalyse įkurti NATO vadavietes. NATO vadovų susitikime priimtas sprendimas sukurti greito reagavimo pajėgas, kurios efektyviai reaguotų į grėsmes ir galėtų suteikti skubią pagalbą. Taip pat susitarta dėl esamų reagavimo pajėgų parengties didinimo. Tačiau Estijos prezidentas taip pat pabrėžė, kad efektyvus atgrasymas priklauso ir nuo nacionalinių gynybos pajėgumų stiprinimo, t. y. kiek valstybė pasirengusi didinti gynybos išlaidas³⁹¹.

2015 metais Estijos prezidentas T. H. Ilvesas toliau smerkė Rusijos agresiją Ukrainoje ir reikė dėl to sąlygotą susirūpinimą nacionaliniu saugumu. Prezidento teigimu, Rusija, vykdydama karinę agresiją Ukrainoje, pažeidė tarptautinės teisės esminius pagrindus – valstybinės sienos neliečiamumą ir draudimą naudoti jėgą suverenioje valstybėje. Jis pabrėžė, kad Estija toliau palaiko Ukrainos siekius atstatyti taiką ir užtikrinti valstybės nepriklausomybę, jos suverenitetą ir teritorijos vientisumą³⁹². Visgi verta pastebėti, kad 2015 metais reikšmingai išaugo Estijos valdžios skiriamas dėmesys Rusijos kariniam aktyvumui Baltijos šalių kaimynystėje ir augantiems Rusijos kariniams pajėgumams bei kariniam pasirengimui. Estijai kėlė susirūpinimą Rusijos karinių pajėgų sprendimo priėmimo proceso efektyvumas ir gausių karinių pajėgumų perdislokavimo greitis. T. H. Ilvesas nurodė, kad per pastaruosius keletą metų, mes galėjome įsitikinti, kad Rusijos strateginiai vadovybei tereikia vos keturių valandų, kad Rusijos karinės pajėgos pereitų į kovinį pasirengimą. Jis pabrėžė, kad tai demonstruoja, jog sprendimo priėmimas panaudoti karines pajėgas ir tų pajėgų dislokavimas yra kelių valandų klausimas³⁹³. T. H. Ilvesas 2015 metais taip pat su nerimu pasisakė apie grėsmes, kurioms nėra vietos XXI amžiuje: Krymo aneksija, prorusiškų separatistų rėmimas Ukrainoje, rusų karinių lėktuvų pratybos, kurių metu treniruojamasi Europos Šiaurės šalių puolimo veiksmai bei

³⁹⁰ Office of the President of the Republic of Estonia, *The National Defence Council agreed that deterrence must be prominent*, 2014/04/23, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/10089-the-national-defence-council-agreed-that-deterrence-must-be-prominent/>

³⁹¹ *Ten pat.*

³⁹² Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves responding to media questions on the situation in Ukraine and the Minsk agreement*, 2015/02/13, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/11082-president-ilves-responding-to-media-questions-on-the-situation-in-ukraine-and-the-minsk-agreement/index.html>

³⁹³ Office of the President of the Republic of Estonia, *Estonian head of state to the German Minister of Defence: permanent deterrence units in NATO border states are required in the current security situation*, 2015/04/14, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/11271-estonian-head-of-state-to-the-german-minister-of-defence-permanent-deterrence-units-in-nato-border-states-are-required-in-the-current-security-situation/index.html>

karinės pratybos šalia NATO išorinių sienų³⁹⁴. Tenka konstatuoti, kad šiuos suaktyvėjusius viešus pasisakymus Rusijos karinio aktyvumo atžvilgiu galima paskatino ne tiek Rusijos karinė transformacija, kuri buvo pradėta dar 2008 metais, o Rusijos karinė agresija Ukrainoje, t. y. Rusijos karinės transformacijos vizualizacija ir suvokimas, kad Ukrainos scenarijus gali pasikartoti taip pat ir Baltijos šalyse.

Besikeičiantis regiono saugumo situacijos suvokimas paskatino Estijos sprendimų priėmėjus dar daugiau dėmesio skirti šalies saugumo ir gynybos politikai. 2015 metais Estijos prezidentas ragino NATO atsiųsti daugiau karių, kad jo šalis galėtų veiksmingiau priešintis grėsmei, kurią kelia vis agresyvesnė kaimyninė Rusija. Estijos Prezidentas pabrėžė, kad pastaruoju metu Rusijos rengiamos karinės pratybos rodo, jog tik nuolatiniai NATO daliniai būtų veiksminga priemonė³⁹⁵. Be to, T. H. Ilvesas pabrėžė, kad Estija turi siekti išlaikyti esamą gynybos išlaidų lygį bei toliau tęsti karinių pajėgumų vystymą³⁹⁶.

2016 metais Estijos Prezidento T. H. Ilveso retorika Rusijos atžvilgiu išliko negatyvi. 2016 metų pradžioje jis pabrėžė, kad Rusija įsiveržusi į Krymą ir Donbasą pažeidė daugelį tarptautinių susitarimų. Estijos Prezidentas džiaugėsi vieningu NATO ir ES atsaku į Rusijos karinį agresyvumą. Jis ragino laikytis strateginės kantrybės Rusijos atžvilgiu, tačiau kartu pabrėžė, jog dialogas pats savaime nėra politinis atsakas agresijai³⁹⁷.

Verta paminėti, kad 2016 m. liepos 8 d. NATO viršūnių susitikime Varšuvoje NATO priklausančių valstybių vadovai patvirtino keturių tarptautinių bataliono kovinių grupių dislokavimą Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje ir Lenkijoje. Tai ypač svarbus atgrasymo ir gynybinis elementas visoms Baltijos šalims. NATO šalių lyderiai vieningai pripažino, kad rytiniame NATO flange Rusija yra pagrindinė grėsmė Aljansui. Reaguojant į agresyvius Rusijos veiksmus sutarta stiprinti atgrasymo pajėgumus visomis sąjungininkų turimomis priemonėmis – nuo įprastinės ginkluotės iki raketinių pajėgumų ir branduolinės gynybos. Pirmą kartą patvirtintas visas kompleksas konkrečių ilgalaikių karinių kolektyvinės gynybos priemonių, kurios padės atgrasyti Rusiją nuo kėsimosi į Baltijos ir kitas NATO šalis. Kiekvienoje Baltijos valstybėje ir Lenkijoje nuspręsta dislokuoti po 1000 karių

³⁹⁴ Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves on an official visit to Denmark: we are kindred spirits and brothers in arms*, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/11730-president-ilves-on-an-official-visit-to-denmark-we-are-kindred-spirits-and-brothers-in-arms/layout-visit.html>

³⁹⁵ LRYTAS, *Estijos prezidentas ragina NATO atsiųsti daugiau karių*, 2015/04/13, <http://pasaulis.lrytas.lt/konfliktai-ir-saugumas/estijos-prezidentas-ragina-nato-atsiusti-daugiau-kariu.htm>

³⁹⁶ Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves on the anniversary of the Estonian Defence Forces: the defence of Estonia involves the continuous, daily work of thousands of people*, 2015/11/16, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/11769-president-ilves-on-the-anniversary-of-the-estonian-defence-forces-the-defence-of-estonia-involves-the-continuous-daily-work-of-thousands-of-people/>

³⁹⁷ EP, *Estijos prezidentas ragina ES pripažinti laisvą duomenų judėjimą*, 2016/02/02, <http://www.ekspertai.eu/estijos-prezidentas-ragina-es-pripazinti-laisva-duomenu-judejima/>

daugianacionalinį sąjungininkų batalioną. Estijoje bataliono formavimui vadovaus Jungtinė Karalystė, savo pajėgomis prie jo prisidės Prancūzija ir kitos NATO šalys. Estijos pasiryžimas nemažinti gynybos išlaidų, išlaikant jas ties 2 proc. BVP riba bei NATO reikšmingas gynybinių pajėgumų padidinimas Baltijos šalyse yra tiesioginė pasekmė Rusijos karinių veiksmų Ukrainoje, kurie, savo ruožtu, atskleidė karinės transformacijos sąlygotą Rusijos karinę galią ir Kremliaus politinę valią reikalui esant ją panaudoti.

Apibendrinant Estijos Prezidento T. H. Ilveso ir kitų aukštų šalies pareigūnų retoriką Rusijos atžvilgiu, galima teigti, kad ji skyrėsi nuo kitų Baltijos šalių vadovų retorikos. Ypač didelį skirtumą buvo galima įžvelgti retorikoje iki 2014 metų. Tam nemažai įtakos turėjo du pagrindiniai veiksniai: (1) 2007 metais vykusios riaušės ir kibernetinės atakos, sąlygotos Bronzinio kario statulos perkėlimo; ir (2) prezidento T. H. Ilveso provakarietiška nuosekli ir ilgalaikė politika, kurią galėjo vykdyti savo dviejų prezidentavimo kadencijų metu (2006–2016 metais) (21 lentelė).

Verta pastebėti, kad Estija anksčiau nei kitos dvi Baltijos šalys pradėjo didinti gynybos išlaidas. 2012 metais Estijoje gynybos finansavimas jau siekė 2 proc. BVP, kai Lietuvos ir Latvijos gynybos išlaidos tais pačiais metais nesiekė nei 1 proc. BVP ir atitinkamai sudarė 0,78 ir 0,89 proc. Estijos sprendimui didinti finansavimą daugiausia įtakos turėjo 2007 metais Estijoje vykusios riaušės ir kibernetinės atakos, ir kiek mažiau – Rusijos karinės transformacijos sąlygotas karinis aktyvumas. Todėl galima būtų daryti išvadą, kad šalies saugumo ir gynybos politiką reikšmingai veikia grėsmės suvokimas. Tam didžiausią įtaką turi grėsmės artumas, grėsmės pobūdis ir šalies pažeidžiamumas, kitais žodžiais – grėsmės vizualizacija.

Prezidentas	Metai	Preferencijos susijusios su Rusija	Rusijos keliamų grėsmių suvokimas	Saugumo ir gynybos politika Rusijos atžvilgiu
T. H. Ilvesas	2008	- Rusijos smerkimas dėl karo Gruzijoje ir incidentų susijusių su Bronzinio kario paminklo perkėlimu - Pragmatiniai dvišaliai santykiai - Rytų kaimynystės politika - Provakarietiška užsienio politika	- Karas Gruzijoje - Etninės nesantaikos kurstymo rizika - Nesutarimai dėl Estijos-Rusijos sienos demarkavimo	- Siekimas pasirašyti susitarimą dėl sienos demarkavimo su Rusija
	2009	- Pragmatiniai dvišaliai santykiai - Rytų kaimynystės politika - Provakarietiška užsienio politika	- Rusijos karinių pratybų vykdymas šalia NATO rytinių sienų - Kibernetinės grėsmės	Nacionalinio saugumo koncepcijoje nurodoma: - Estijai kartu su sąjungininkais svarbu sukurti patikimą ir funkcionalų atgrasymą - Gynybos išlaidas padidinti iki 2 proc. BVP jau 2010 metais - Kibernetinio saugumo stiprinimas
	2010	- Santykių „perkrovimas“ siekiant juos stiprinti - Provakarietiška užsienio politika		- Skatinimas Vakarų labiau bendradarbiauti komunikuojant su Rusija - Nemažinti finansavimo gynybai ir kuo greičiau pasiekti 2 proc. nuo BVP ribą
	2011	- Praktiškų santykių su Rusija plėtojimas	- Rusijos karinės galios augimas Estijos kaimynystėje - Kibernetinės grėsmės	- Kibernetinės gynybos pajėgų sukūrimas - Naujos saugumo ir gynybos politikos formavimas

		- Ekonominis bendradarbiavimas - Provakarietiška užsienio politika		
2012		- Praktiškų santykių su Rusija plėtojimas - Ekonominis bendradarbiavimas - Provakarietiška užsienio politika	- Rusijos karinės galios augimas Estijos kaimynystėje	- Konsultacijos dėl naujos Rusijos-Estijos sienų sutarties - Nenustojo didinti savo gynybinių pajėgumų ir tęsėjo pažadą iki 2012 metų karines išlaidas padidinti iki 2 proc. BVP <u>Estijos nacionalinės gynybos plėtros plane:</u> - Užsibrėžtas siekis geriau apginkluoti esamas pajėgas, jas mechanizuoti, pirkti moderniausius prieštankinius ginklus - Numatyta galimybė įsigyti tankų ir vidutinio nuotolio priešlėktuvinės gynybos sistemų - Numatytas karinių pajėgų greitojo reagavimo pajėgumų stiprinimas, personalo skaičiaus didinimas, savanorių pajėgų svarbos teritorinėje gynyboje stiprinimas, naujos ginkluotės ir įrangos įsigijimas bei žvalgybos ir ryšio pajėgumų vystymas
2013		- Praktiškų santykių su Rusija plėtojimas - Ekonominis bendradarbiavimas - Provakarietiška užsienio politika	- Didelio masto karinės pratybos „Zapad 2013“ - Rusijos karinės galios augimas Estijos kaimynystėje - Žvalgybą netoli NATO oro erdvės - Estijos oro erdvės pažeidinėjimai	- Nurodymas stiprinti Estijos gynybinius pajėgumus
2014		- Rusija vertinama, kaip kelianti grėsmę nacionaliniam saugumui - Rusijos smerkimas dėl veiksmų Ukrainoje - Provakarietiška užsienio politika	- Karas Ukrainoje - Rusijos karinės galios augimas Estijos kaimynystėje	<u>NATO pajėgumų stiprinimas:</u> - JAV karinis buvimas regione - NATO gynybos planų atnaujinimas - NATO Ypač greitojo reagavimo pajėgų sukūrimas ir kitų NATO pajėgumų parengties didinimas <u>Nacionalinių pajėgumų stiprinimas:</u> - Atgrasymo ir gynybinių pajėgumų stiprinimas - Pasirašytas susitarimas dėl sienos demarkavimo su Rusija (iki karo Ukrainoje)
2015		- Rusija vertinama, kaip kelianti grėsmę nacionaliniam saugumui - Rusijos smerkimas dėl veiksmų Ukrainoje - Provakarietiška užsienio politika	- Karas Ukrainoje - Rusijos karinės galios augimas Estijos kaimynystėje - Rusijos karinis aktyvumas Estijos kaimynystėje - Rusijos karinių pajėgų sprendimo priėmimo proceso efektyvumas - Gausių karinių pajėgumų perdislokavimo greitis	<u>NATO pajėgumų stiprinimas:</u> - JAV karinis buvimas regione - Sustiprinta NATO oro policijos misija - NATO rotacinių pajėgų buvimas regione - NFIU įsteigimas - Raginamas NATO atsiųsti daugiau karių <u>Nacionalinių pajėgumų stiprinimas:</u> - siekiama dar daugiau dėmesio skirti šalies saugumo ir gynybos politikai
2016		- Rusija vertinama, kaip kelianti grėsmę nacionaliniam saugumui - Rusijos smerkimas dėl veiksmų Ukrainoje - Provakarietiška užsienio politika	- Karas Ukrainoje - Rusijos karinės galios augimas Estijos kaimynystėje	<u>NATO pajėgumų stiprinimas:</u> - Padvigubintas karinių pratybų skaičius - Dislokuota JAV karinė technika - Nuspręsta dislokuoti daugianacionalinį sąjungininkų batalioną - NATO gynybos planų atnaujinimas <u>Nacionalinių pajėgumų stiprinimas:</u> - Pasiryžimas nemažinti gynybos išlaidų, išlaikant jas ties 2 proc. BVP riba

21 lentelė. **Rusijos keliamų grėsmių poveikis Lietuvos saugumo ir gynybos politikai**

Nepaisant to, kad iki 2014 metų Baltijos šalys skirtingai plėtojo saugumo ir gynybos politiką, po 2014 metų šių šalių nacionalinio saugumo siekiai sutapo. Visos trys Baltijos šalys reagavo vienodai į 2014 metų kovą pradėtą Rusijos karinę agresiją Ukrainoje. Todėl šių šalių vadovų retorika Rusijos atžvilgiu ir šių valstybių saugumo ir gynybos politika buvo panaši. Visų trijų Baltijos šalių vadovai pasmerkė Rusijos karinius veiksmus Ukrainoje, vertino tai kaip pavojaus signalą

nacionaliniam ir regiono saugumui bei nurodė stiprinti nacionalinius šalies pajėgumus ir siekti didesnių NATO pajėgumų regione.

3.2. Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikos kaita Rusijos karinės transformacijos eigoje

Trijų Baltijos šalių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos – gynybiniam bendradarbiavimui pagrindą suteikia narystė NATO ir ES, panašus kariuomenių dydis, geografinis artumas ir vieningas grėsmių suvokimas, kuris po Rusijos agresijos Ukrainoje dar sustiprėjo. Baltijos šalys susiduria su tomis pačiomis saugumo grėsmėmis, kurių akivaizdoje Baltijos šalių vienybė turi ypač didelę reikšmę. Baltijos valstybės neretai traktuojamos kaip vienas operacinis rajonas, todėl ir šių šalių gynybą siekiama grįsti regioniniu atsaku. Tinkamas grėsmių įvertinimas sąlygoja tinkamų priemonių gynybai pasirinkimą, todėl siekiama koordinuoti Baltijos šalių gynybos planus užtikrinant, jog agresijos atveju Baltijos šalys imsis koordinuotų ir savalaikių gynybinių veiksmų.

Karinės transformacijos sąlygotas Rusijos karinės galios didėjimas ir sprendimas panaudoti karinę jėgą Ukrainoje pakeitė saugumo suvokimą visoje euroatlantinėje erdvėje, ypač Baltijos šalių regione. Ilgalaikiu Baltijos valstybių saugumo iššūkiu, keičiančiu šių valstybių ir NATO gynybos planavimo prielaidas, tampa auganti Rusijos karinė galia ir žemas karinės jėgos panaudojimo slenkstis. Rusijos agresija Ukrainoje ir nuolatinis karinės galios demonstravimas šalia Baltijos valstybių verčia stiprinti trišalį bendradarbiavimą ir pastangas, kad būtų užtikrintas saugumas ir stabilumas regione. Bendroje JAV, Lietuvos, Latvijos ir Estijos deklaracijoje dėl didesnio saugumo ir bendradarbiavimo gynybos srityje nurodoma, kad nacionalinio atsparumo grėsmėms stiprinimas, kaip ir Baltijos valstybių gebėjimo apsiginti nuo hibridinių ir kibernetinių grėsmių plėtojimas, civilinės saugos stiprinimas ir ypatingai svarbios infrastruktūros apsaugos užtikrinimas yra esminiai kolektyvinės gynybos elementai³⁹⁸.

Bendrai saugumo situacijai Baltijos šalyse nemažai įtakos turi geografiniai ir demografiniai šių šalių ypatumai. Baltijos šalyse bendras gyventojų skaičius – tik šeši milijonai, ir, be to, visos trys šalys patiria rimtų problemų dėl gana staigiai mažėjančio gyventojų skaičiaus. Todėl Baltijos šalims savarankiškai sukurti pakankamus karinius pajėgumus, gebančius atsverti Rusijos karinę galią, yra

³⁹⁸ Lietuvos Respublikos Prezidentūra, *Bendroji Jungtinių Valstijų, Estijos, Latvijos ir Lietuvos deklaracija dėl didesnio saugumo ir bendradarbiavimo gynybos srityje*, 2016, <https://www.lrp.lt/data/public/uploads/2016/08/bendroji-jungtiniu-valstiju-estijos-latvijos-ir-lietuvos-deklaracija-del-didesnio-saugumo-ir-bendradarbiavimo-gynybos-srityje.pdf>

tiek finansiškai, tiek karinio personalo atžvilgiu sunkiai įmanoma užduotis. Tai reiškia, kad trys Baltijos šalys yra stipriai priklausomos nuo paramos iš NATO sąjunginių šalių. Artimiausias karinis sąjungininkas, disponuojantis reikšmingu aktyvių ginkluotųjų pajėgų dydžiu – 120 tūkst. karių – yra Lenkija, turinti dideles oro pajėgas ir laivyną. Lenkijos pajėgos galėtų ir gebėtų atlikti svarbų vaidmenį saugant vadinamąjį „Suvalkų koridorių“, sulaikant Rusijos ginkluotąsias pajėgas Kaliningrade ir suteikiant reikiamą pagalbą Lietuvos ginkluotosioms pajėgoms. Kitos kaimyninės sąjungininkės, Skandinavijos šalys, taip pat turi reikšmingus karinius pajėgumus, kurie galėtų būti panaudoti Baltijos regiono gynybai.

Reaguojant į agresyvius Rusijos veiksmus ir išaugusią Rusijos karinių pajėgų parengtį bei siekiant pademonstruoti kolektyvinės gynybos garantijas, sąjungininkai dislokavo papildomas pajėgas Baltijos šalyse ir visame Rytų Europos regione. Šie sprendimai buvo patvirtinti 2014 metų NATO viršūnių susitikime Velse ir 2016 metų NATO viršūnių susitikime Varšuvoje, kuriuose taip pat sutarta įgyvendinti naujas priemones, stiprinančias NATO gebėjimus spręsti iškilusius saugumo iššūkius. Remiantis Velse susitarimais, įsteigti NATO vadovavimo vienetai Baltijos šalyse ir kitose keturiose regiono šalyse, įkurtos ypač aukštos parengties NATO greitojo reagavimo pajėgos ir sustiprinta NATO kolektyvinės gynybos dimensija. 2014–2016 metų laikotarpiu vykdant NATO viršūnių susitikime Velse priimtus sprendimus, JAV, Vokietija, Lenkija, Jungtinė Karalystė ir kitos šalys kaip patikinimo priemonės (angl. *Assurance Measures*) rotaciniu būdu siuntė savo pajėgas į Baltijos šalis tam tikram apibrėžtam laikotarpiui (1–3 mėnesiams) dalyvauti pratybose. Sąjunginių valstybių karių buvimas Baltijos šalių regione pratybų tikslais neturėjo svaraus gynybinio potencialo, tačiau tai turėjo reikšmingą atgrasomojo pobūdžio efektą.

Dar svarbesni saugumą Baltijos šalyse stiprinantys sprendimai buvo priimti NATO valstybių vadovų susitikime Varšuvoje. Šiame susitikime buvo priimtas sprendimas dislokuoti keturis tarptautinius batalionus Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje ir Lenkijoje. Vokietija paskelbė apie savo sprendimą tapti vadovaujančia šalimi formuojant Lietuvai skirtą bataliono kovinę grupę. Jungtinė Karalystė nusprendė vadovauti Estijoje dislokuojamam batalionui, Kanada – Latvijoje, o JAV – Lenkijoje³⁹⁹. Šie sprendimai atspindi vieną esminių Baltijos šalių interesų – didesnis ir nuolatinis sąjungininkų karinis buvimas ir matomumas regione, kuris užtikrintų patikimą atgrasymą. Tai iš esmės reiškia, kad įsiveržimo į Baltijos šalis atveju, šie tarptautiniai batalionai kartu su nacionalinėmis pajėgomis būtų pirmieji, įsitraukiantys į karinius gynybinius veiksmus. Tai yra rimtas perspėjimas Rusijai, kad nusprendus įvykdyti karinę ataką prieš Baltijos šalis, jai tektų kariauti ne tik

³⁹⁹ Krašto apsaugos ministerija, *NATO patvirtino naujas gynybos ir atgrasymo priemones*, 2016/07/10, [http://kam.lt/lt/naujienos/874/archyvas/930/ziniu/archyvas/2016 metai/ziniu/archyvas/2016 - 07/nato patvirtino naujas gynybos ir atgrasymo priemones.html?pbck=20](http://kam.lt/lt/naujienos/874/archyvas/930/ziniu/archyvas/2016%20metai/ziniu/archyvas/2016%20-%2007/nato%20patvirtino%20naujas%20gynybos%20ir%20atgrasymo%20priemones.html?pbck=20)

su Lietuva, Latvija, Estija, bet ir su Vokietija, Kanada, Didžiąja Britanija ir JAV. Tai reiškia, kad tokiu atveju globalaus masto karinės situacijos Rusijai išvengti nepavyktų. Vis dėlto reikia pažymėti, kad naujai skiriamų nuolatinių karinių pajėgumų dydis realia gynybine prasme nėra reikšmingas.

Nors pagrindinis Baltijos šalių saugumo garantas yra NATO, tačiau susiduriant su tomis pačiomis saugumo grėsmėmis, Baltijos šalių vienybė turi ypač didelę reikšmę. Visose trijose šalyse Rusijos karinė grėsmė vertinama panašiai. Situacijos suvokimas, geografinė padėtis ir gynybiniai pajėgumai taip pat yra panašūs. Valstybių identitetas ir istorinė praeitis yra analogiška. Rusija ir NATO strateginiu lygiu Baltijos šalis taip pat dažnai vertina kaip vieną nedalomą regioną. Visa tai įpareigoja Baltijos šalis kurti bendrą saugumo ir gynybos politiką, turėti bendrus karinius pajėgumus ir plėtoti bendrus gynybos planus, t. y. agresijos atveju Baltijos šalys turėtų veikti kaip vienas vienetas.

Nepaisant ankščiau išdėstytų argumentų dėl Baltijos šalių karinio bendradarbiavimo, visgi yra keletas veiksnių, trukdančių plėtoti glaudų trišalį bendradarbiavimą. Pirma, skirtingas išlaidų skyrimas gynybos reikmėms: pavyzdžiui, 2012 metais Lietuva gynybai skyrė 0,78 proc. BVP, Latvija skyrė 0,89 proc. BVP, o Estija – net 1,89 proc. BVP. Tačiau verta pažymėti, kad visos trys valstybės įsipareigojo nuo 2018 metų karinėms išlaidoms skirti ne mažiau kaip 2 proc. BVP (14, 15 ir 16 paveikslas). Antra, skirtingas strateginis požiūris. Estija save pozicionuoja kaip skandinavišką šalį, labiau nei kitos dvi Baltijos šalys besirūpinančia savo saugumu nacionaliniu lygiu ir daugiau nei Latvija ir Lietuva investuojančia į gynybinius ir infrastruktūrinius pajėgumus. Ir trečia, skirtingas grėsmių pobūdis: visos šalys sutaria, kad pagrindinė grėsmė kyla iš Rusijos, tačiau grėsmės pobūdis dėl truputį skirtingos geografinės padėties ir demografinės sudėties šiek tiek skiriasi. Lyginant visas tris Baltijos šalis pagal grėsmių pobūdį, Latvija ir Estija tarpusavyje yra panašesnės, nei Lietuva su Estija ar Latvija. Estijos ir Latvijos atveju didžiausia karinė grėsmė kyla iš Rytų pusės, kai Lietuvai didžiausia karinė grėsmė kyla iš Kaliningrado srities ir Baltarusijos. Verta paminėti, kad dėl gausesnės rusų mažumos (rusų tautybės gyventojai Estijoje ir Latvijoje sudaro apie 25 proc. gyventojų skaičiaus) hibridinio karo rizika yra didesnė Estijoje ir Latvijoje, nei Lietuvoje (Lietuvoje rusų mažuma sudaro apie 6 proc. gyventojų skaičiaus).

Aktyviausiai Baltijos valstybės bendradarbiauja oro policijos, oro erdvės stebėjimo, karinių jūrų pajėgų, Baltijos gynybos koledžo veiklos, bendrų pratybų srityse. Ne vienerius metus vykdomi trišaliai projektai – BALNET, BALTRON, BALDEFCOL (detaliau apie bendrus Baltijos šalių projektus 5 priede). Taip pat vykdomas pajėgumų planavimo sinchronizavimas, atliekami bendri įsigijimai, rengiamos bendros pratybos, mokymai, seminarai, bendradarbiauja atskiros karinės pajėgos. Tenka konstatuoti, kad dėl augančios Rusijos karinės galios, Baltijos šalys turi dar labiau stiprinti savo nacionalinius pajėgumus, intensyvinti trišalį bendradarbiavimą ir didinti integraciją su

NATO, ypač su JAV. Tokia Baltijos šalių saugumo ir gynybos politika leistų atgrasinti Rusiją nuo galimos agresijos, o agresijos atveju suteiktų galimybę efektyviai gintis. Baltijos šalių glaudus bendradarbiavimas yra reikšmingas ne tik operacine–karine, bet ir strategine–politine prasme. Baltijos šalių vienybė didina visų jų derybinį svorį tarptautinėse organizacijose ir padeda išlaikyti Vakarų partnerių dėmesį regiono saugumui.

Lietuvos saugumo ir gynybos politika

Lietuvos saugumo ir gynybos politika formuojama tiek nacionalinių, tiek tarptautinių pajėgumų pagrindu. Nacionalinio saugumo strategijoje nurodoma, kad Lietuvos nacionalinį saugumą stiprina narystė NATO ir ES bei JAV karinis buvimas Europoje ir regione⁴⁰⁰. Stiprėjanti NATO kolektyvinės gynybos dimensija, išaugęs NATO ir sąjungininkų karinis matomumas šalyje ir regione veikia kaip atgrasymo priemonė ir yra Lietuvos saugumo garantija. Lietuvos Respublikos gynybos pagrindas – Lietuvos kariuomenės gebėjimas kartu su sąjungininkais užtikrinti patikimą atgrasymą, o nepavykus atgrasinti, savarankiškai ir kartu su sąjungininkais ginti Lietuvos Respubliką. Lietuvos kariuomenė taip pat turi būti pasirengusi vykdyti valstybės tarptautinius įsipareigojimus. Remiantis nacionalinio saugumo strategija galima konstatuoti, kad Lietuvai kaip mažai valstybei pagrindinis saugumo garantas yra visavertiška integracija į NATO ir ES bei strateginė partnerystė su JAV.

Lietuvos saugumo aplinką ypač neigiamai veikia pastarųjų metų Rusijos veiksmai, pažeidžiantys tarptautines normas ir griauinantys taisyklėmis pagrįstą saugumo architektūrą Europoje. Agresija prieš kaimynines valstybes, Krymo aneksija, prie Lietuvos ir kitų šalių sienų sutelkta moderni Rusijos ginkluotė, didelio masto puolamojo pobūdžio pratybos, pasirengimas kartu naudoti karines ir ekonomines, energetines, informacines ir kitokias poveikio priemones, nukreiptas prieš kaimynines valstybes, gebėjimas išnaudoti vidines Lietuvos Rytų kaimynystėje esančių valstybių problemas, taip pat pasirengimas panaudoti branduolinį ginklą net ir prieš jo neturinčias valstybes, yra iššūkis Lietuvos ir visos euroatlantinės bendruomenės saugumui. Šie veiksniai daro reikšmingą įtaką šalies saugumui ne tik trumpalaikėje, bet ir ilgalaikėje perspektyvoje.

Lietuvos saugumo ir gynybos politikos prioritetams didžiausią įtaką galimai turi trys pagrindiniai veiksniai: geografinė šalies padėtis, geopolitinė situacija ir istorinė praeitis. Dėl bendros istorinės praeities ir geografinio artumo Baltijos šalyse susiformavo gana nemaža etninių rusų mažuma, kuri turi gana didelį poveikį dvišaliams Baltijos šalių ir Rusijos santykiams. Iš visų trijų Baltijos šalių Lietuvoje etninių rusų dalis yra mažiausia (6 proc., daugiausia etninių rusų gyvena vietovėse esančiose netoli Baltarusijos), o didžiausia etninė mažuma yra lenkai (sudaranti beveik 7

⁴⁰⁰ Lietuvos Respublikos Seimas, *Nacionalinio saugumo strategija*, 2002.

proc. visų gyventojų, kurių dauguma gyvena Vilniaus apskrityje). Tačiau verta paminėti, kad lietuvių santykiai su Lenkijos mažuma yra gana įtempti, todėl prorusiškos jėgos šiuos nesutarimus gali panaudoti siekdamos sukurti socialinę atskirtį ir pabloginti Lenkijos ir Lietuvos diplomatinius santykius⁴⁰¹. Lietuvai gyvybiškai svarbu išlaikyti gerus santykius su Lenkija, nes taip galima būtų užsitikrinti reikalingą karinę paramą karinės agresijos atveju, ypač ginant „Suvalkų koridorių“ nuo galimos karinės atakos⁴⁰².

Lietuva iš Vakarų pusės ribojasi su Rusijos Kaliningrado sritimi, o iš Rytų – su Baltarusija. Ši kaimynystė galimos karinės invazijos atveju Vilniaus apskritį padaro geografiškai labai pažeidžiamą. Geležinkelio vėžė, jungianti Maskvą su Kaliningradu ir kertanti Lietuvos teritoriją, išlieka taip pat labai svarbiu saugumo veiksniu. Dar vienas rizikos faktorius – Rusijos Vakarų karinėje apygardoje ir ypač Kaliningrado srityje esantys Rusijos kariniai pajėgumai: karinis Baltijos laivynas, galimai dislokuotos taktinės–operacinės raketų sistemos Iskander-M, gebančios nešti branduolinių užtaisų bei zenitiniai raketų kompleksai S–300 ir S–400⁴⁰³. Galima konstatuoti, kad konvencinės karinės grėsmės, kurias kelia Rusijos karinis pasirengimas ir valia panaudoti karinę jėgą, siekiant savo užsienio politikos tikslų, jos karinių pajėgumų telkimas ir plėtra Lietuvos kaimynystėje, taip pat skaidrumo stokojanti karinė veikla šalia Lietuvos ir kitų NATO šalių sienų yra esminiai veiksniai, darantys įtaką Lietuvos saugumo ir gynybos politikai.

Šalia karinių verta paminėti ir kito tipo Rusijos keliamas grėsmes, turinčias reikšmingos įtakos Lietuvos saugumo politikai, visų pirma – šalies energetinė priklausomybė nuo Rusijos. Nuo pat Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo energetinė priklausomybė ir energetinis saugumas buvo vienas iš pagrindinių konfliktavimo priežasčių tarp Lietuvos ir Rusijos. Nacionalinio saugumo strategijoje nurodoma, kad Lietuvos nacionaliniam saugumui kelia grėsmę energijos išteklių importo monopolizavimas ir išlikęs elektros energijos sistemos integruotumas į posovietinę erdvę⁴⁰⁴. Rusija bando išlaikyti energetinių išteklių rinkos kontrolę, siekdama pelnytis iš jų pardavimo ir naudoti kaip tiesioginės politinės įtakos instrumentą. Dėl Lietuvos įgyvendinamų energetikos infrastruktūros projektų Rusijos įtakos galimybės stipriai sumažėjo, tačiau Rusija siekia trukdyti tolesnei integracijai į Vakarų Europos energetinę sistemą. 2015 metais Lietuvoje baigtos statyti elektros jungtys su Švedija ir Lenkija bei jau veikiantis suskystintų gamtinių dujų importo terminalas mažina viso regiono energetinę izoliaciją ir kartu didina jo saugumą. Tačiau net ir turėdamos jungtis su kitomis

⁴⁰¹ Problemos tokios, kaip gatvių pavadinimų rašymas lietuvių ir lenkų kalbomis ar leidimas lietuviškuose pasuose rašyti vardus ir pavardes naudojant lenkų kalbos abėcėlės raides, nuolatos sąlygoja viešas aštrias diskusijas ar net protestus

⁴⁰² Suvalkų koridoriumi vadinamas maždaug 100 kilometrų pločio Lietuvos ir Lenkijos pasienio ruožas, kuris iš Vakarų ribojasi su Karaliaučiaus kraštu, o iš Rytų - su Baltarusija. Karo atveju jo užgrobimas užvertų NATO sąjungininkams sausumos kelią iki Baltijos šalių, kurių gynyba Varšuvoje prasidedančiame Aljanso viršūnių susitikime.

⁴⁰³ Detaliau apie esamus Rusijos karinius pajėgumus Kaliningrado srityje šio darbo 2.2.3. skyriuje „Kariniai pajėgumai“.

⁴⁰⁴ Lietuvos Respublikos Seimas, *Nacionalinio saugumo strategija*, 2002.

sistemomis, Baltijos šalys vis dar priklauso Rusijos valdomai IPS / UPS (Baltarusija, Rusija, Estija, Latvija, Lietuva) elektros sistemai⁴⁰⁵.

Informacinės ir kibernetinės grėsmės taip pat stipriai veikia Lietuvos saugumo politiką. Palankios informacinės erdvės kūrimas Rusijos viduje ir užsienyje yra vienas iš Rusijos vadovybės prioritetų. Rusija stiprina Lietuvoje turimus žiniasklaidos resursus, palaiko ryšius su Lietuvos žurnalistais, siekdama jais pasinaudoti sau palankios informacijos sklaidai. 2015 metais Lietuvoje užfiksuotos informacinės atakos rodo, kad naudojamos modernios technologijos, vykdomas nuoseklus informacinio lauko stebėjimas, siekiant atakoms parinkti tinkamiausią laiką ir sulaukti plataus visuomenės dėmesio⁴⁰⁶. Kibernetinė erdvė išlieka viena pagrindinių veiklos erdvių vykdant šnipinėjimą ir veikiant svarbius kritinės infrastruktūros objektus. Kibernetinis šnipinėjimas prieš Lietuvos valstybės institucijas, šalies kritinės infrastruktūros objektus, privatųjį sektorių išlieka viena pagrindinių grėsmių šalies nacionaliniam saugumui. Didžiausią grėsmę šalies nacionaliniam saugumui kaip ir pastaraisiais metais kėlė su Rusija susiję kibernetiniai įsibrovėliai, įskaitant Rusijos žvalgybos ir saugumo tarnybas⁴⁰⁷.

Nuo 2014 metų vykdoma Rusijos agresija Ukrainoje, informacinės atakos, nukreiptos prieš Lietuvos saugumo interesus, taip pat kasmet didėjantis sudėtingų kibernetinių atakų mastas atskleidė išaugusią hibridinių grėsmių svarbą Lietuvos nacionaliniam saugumui. Pertvarkius nacionalinę kibernetinio saugumo sistemą ir įkūrus Nacionalinį kibernetinio saugumo centrą, buvo sudarytos prielaidos 2016–2018 metais pasiekti persilaužimą stiprinant kibernetinį saugumą Lietuvoje. Nuo 2014 metų buvo skiriamas didesnis dėmesys piliečių ugdymui gynybai, pilietinės gynybos stiprinimui ir visuomenės atsparumo informacinėms atakoms didinimui. Be to, reaguojant į hibridines grėsmes buvo suformuotos Lietuvos kariuomenės greitojo reagavimo pajėgos, pakeisti teisės aktai, apibrėžiantys karinių pajėgumų panaudojimą hibridinės atakos atveju⁴⁰⁸.

Pablogėjusi saugumo situacija regione paskatino priimti politinį sutarimą, kuriuo remiantis Lietuvoje iš esmės sustiprinti nacionaliniai gynybos pajėgumai ir pasirengta atsakyti į konvencines ir nekonvencines grėsmes. Tam pagrindą suteikia realiai įgyvendinamas 2014 metais pasirašytas parlamentinių politinių partijų susitarimas „Dėl 2014–2020 m. Lietuvos Respublikos užsienio, saugumo ir gynybos politikos strateginių gairių“. Šiame susitarime įtvirtintas įsipareigojimas kasmet nuosekliai didinti lėšas krašto apsaugai, kol jos pasieks 2 proc. BVP 2020 m., taip pat įvardyti pagrindiniai gynybos stiprinimo prioritetai.

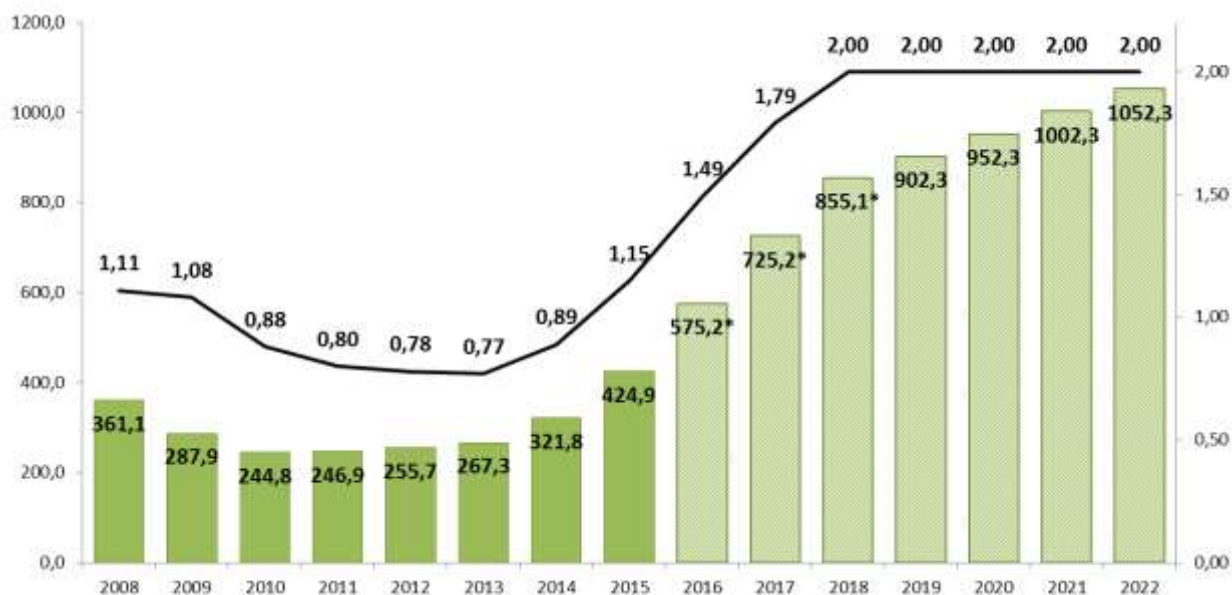
⁴⁰⁵ Baltijos ir NVS šalių sinchroniškai veikianti elektros energetikos sistema.

⁴⁰⁶ Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas ir Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos, Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas, 2016, p. 24.

⁴⁰⁷ *Ten pat*, 27 psl.

⁴⁰⁸ Krašto apsaugos ministerija, *Krašto apsaugos sistemos 2016–2018 metų strateginis veiklos planas*, 2015.

Palyginti su 2015 metais, Lietuvos krašto apsaugos asignavimai iš biudžeto 2016 metais didėjo 0,34 proc. punkto, o nuo 2017 metų planuojami krašto apsaugos asignavimai turėtų didėti 150 mln. eurų, o asignavimų dalis nuo šalies BVP turėtų sudaryti 1,79 proc. arba 0,3 proc. punkto daugiau palyginti su 2016 metais, ir toliau didėti – taip 2018 metais būtų pasiektas 2 proc. nuo BVP krašto apsaugai skiriamų asignavimų lygis, kuris būtų išlaikomas ir 2019–2022 m (14 paveikslas) ⁴⁰⁹. Lietuva pagal gynybos finansavimą NATO kontekste išsiskyrė ypač teigiamai – 2015 metais 32 proc. augimas buvo sparčiausias tarp visų NATO valstybių. Svarbu ir tai, kad didėjantis biudžetas leido subalansuoti gynybos išlaidas pagal NATO proporcijas. Didžiausia finansavimo dalis skirta kariuomenės plėtrai: kariuomenė didėjo personalo skaičiumi, kariniais vienetais, kokybiškai gerėjo ginkluotė ir technika, individualus karių aprūpinimas. Tačiau planuodama plėtrą Lietuva susiduria ir su kitais poreikiais – pajėgumų, „sunkusių“ per krizę atstatymu ir išlaikymu, kitų ilgamečių trūkumų šalinimu. Galima teigti, kad iš dabartinio biudžeto Lietuva investuoja ne tik į ateities kariuomenę, bet ir moka už ilgametį nepakankamą finansavimą.

14 pav. 2008–2022 metų Lietuvos krašto apsaugos sistemos asignavimų dinamika, mln. EUR⁴¹⁰

Padidėjęs krašto apsaugos finansavimas sudarė sąlygas 2016–2018 m. vykdyti pėstininkų kovos mašinų, artilerijos sistemų, priešlėktuvinės ir prieštankinės ginkluotės, kario individualios ginkluotės ir apsaugos įsigijimus, didinančius šalies gynybinę galią. 2016 metais Lietuva tęsė anksčiau pradėtus ir pradėjo naujus kariuomenės modernizacijos projektus, skirtus Sausumos pajėgų

⁴⁰⁹ Ten pat.

⁴¹⁰ Ten pat.

kovinei galiai stiprinti: savaeigių haubicų „PZH 2000“ ir šarvuotųjų pėstininkų kovos mašinų „Boxer“ pirkimas iš Vokietijos. Vienu svarbiausių Lietuvos kariuomenės įsigijimų prioritetų išliko individualus kario aprūpinimas: įsigytos šarvinės liemenės, kevlariniai šalmai, individualios cheminės, biologinės, radiologinės ir branduolinės apsaugos priemonės. 2016 metais pagrindinis karinių pajėgų modernizacijos prioritetas išliko Sausumos pajėgos, ypač „Geležinio vilko“ brigada. Kiti prioritetai: vidutinio nuotolio oro gynybos sistemos įsigijimas – greta savaeigės artilerijos ir pėstininkų kovos mašinų tai yra dar vienas svarbiausių artimiausio laikotarpio naujų projektų; ryšiai – kritinės svarbos sritis, kurioje siekiama spręsti esamus trūkumus, aprūpinti ir atnaujinti taktinio lygmens vienetų ryšių įrangą⁴¹¹.

Remiantis Valstybės ginkluotos gynybos koncepcija, numatyta vakarinėje Lietuvos dalyje įsteigti papildomą motorizuotąją pėstininkų brigadą „Žemaitija“, kuri sustiprintų šalies gynybos pajėgumus. Lietuva, siekdama spartinti kariuomenės komplektavimą ir padidinti parengtojo rezervo karių skaičių, 2015 metais atnaujino nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą. 2016 metais Lietuvos karinių pajėgų bendrą personalo skaičių sudarė 21 tūkst. 361 asmuo, iš jų 9 tūkst. 329 profesinės karo tarnybos karių, 3 tūkst. 450 privalomosios pradinės karo tarnybos karių, 5 tūkst. karių savanorių, 500 parengtojo rezervo karių, likusieji – civiliai ir kariūnai. Lietuvos kariuomenės personalo politikos pagrindiniai tikslai – esamų kariuomenės vienetų ir naujos struktūros užpildymas kariniu personalu bei rezervo rengimas. Jau 2015 metais pavyko iš esmės pagerinti vienetų komplektavimo situaciją ir pasiekti vidutinį 67 proc. užpildymą. Toks rezultatas buvo sąlygotas atnaujinto šaukimo į nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą. Verta paminėti, kad net ir sugriežtinus priėmimo į profesinę karo tarnybą sąlygas, per 2015 metus pavyko į profesinę karo tarnybą priimti daugiausiai naujų karių nuo 2008 metų krizės – 254. 2016 metais karinių vienetų užpildymo kariniu personalu situacija toliau gerėjo – šauktinių skaičius išliko stabilus, o profesinę karo tarnybą papildė kariai iš baigusią nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą⁴¹².

2015 metais sąjungininkų karinio buvimo Lietuvoje apimtys praktiškai nesikeitė: toliau buvo dislokuotos sausumos pajėgos, tęsiama oro policijos misija⁴¹³. Vienas svarbiausių naujų elementų įtvirtinant sąjungininkų buvimą ilgalaikėje perspektyvoje – 2015 m. rugsėjį pradėjęs veikti NATO pajėgų integravimo vienetas. Šis vadovavimo ir valdymo elementas prisideda prie bendrų su sąjungininkais pratybų ir mokymų, palaiko ryšį su kitomis NATO vadavietėmis. Pagrindinė užduotis

⁴¹¹ Duomenys surinkti iš oficialaus Lietuvos krašto apsaugos ministerijos tinklalapio <http://kam.lt/>

⁴¹² Duomenys surinkti iš oficialaus Lietuvos krašto apsaugos ministerijos tinklalapio <http://kam.lt/>

⁴¹³ NATO pajėgumai Lietuvos teritorijoje: Oro policijos misija – 4 naikintuvai Zoknių aviacijos bazėje; tarptautinė bataliono kovinė grupė Rukloje (apie 1 000 karių, vadovaujanti šalis – Vokietija, nuo 2017 m. vidurio); apie 100 JAV karių Pabradėje; NATO Pajėgų integravimo vienetas Vilniuje; NATO Energetinio saugumo kompetencijos centras Vilniuje.

– užtikrinti ypač aukštos parengties NATO pajėgų (VJTF) ir kitų sąjungininkų vienetų dislokavimą Lietuvoje krizės atveju. Taip pat Lietuvoje, pirmojoje iš Baltijos šalių, buvo dislokuota JAV įranga ir ginkluotė, skirta pratyboms regione paremti. Saugumo situacijos pokyčiai pritraukia į Baltijos regioną ir Lietuvą vis daugiau sąjungininkų, dalyvaujančių įgyvendinant atgrasymo priemones.

Gynybos finansavimo didinimas ir Lietuvos galimybės pradėti naujus didelius modernizacijos projektus intensyvina įsigijimų srities bendradarbiavimą. Tęsiami pradėti ir inicijuojami nauji bendri pajėgumų kūrimo projektai. Vienu svarbiausių Lietuvos saugumo ir gynybos politikos prioritetų yra bendradarbiavimas su JAV. Nuo 2014 metų Lietuvoje dislokuoti JAV kariai, palikta saugoti karinė įranga. Europos saugumo užtikrinimo iniciatyvos (ERI) lėšų į Lietuvos karinę infrastruktūrą per 2015–2016 m. suplanuota investicijų už 13 mln. JAV dolerių, papildomai už 33 mln. JAV dolerių bus įsigyjama žvalgybinės ir ryšio įrangos. Reikia pažymėti, kad nuo 2015 metų ypač išaugo Vokietijos vaidmuo – 2015 metais tris mėnesius Lietuvoje buvo dislokuoti Vokietijos kariai, nauja pamaina atvyko ir 2016 metais. Iš Vokietijos perkama savaeigė artilerija ir pėstininkų kovos mašinos – tai du stambiausi artimiausio laikotarpio kariuomenės pirkiniai. Vokietija vadovaus Lietuvoje nuo 2017 metų dislokuojamam tarptautiniam batalionui.

Daugiašalių pajėgumų vystymo srityje Lietuva tęsia seniau pradėtus projektus su Baltijos valstybėmis. 2016 m. pabaigoje baigtas Lietuvos, Lenkijos ir Ukrainos bendros brigados (LITPOLUKRBRIG) projekto įgyvendinimas. Iš naujų projektų paminėtinos Jungtinės ekspedicinės pajėgos (JEF)⁴¹⁴, kurių steigimo memorandumas pasirašytas 2015 metais. Jame Lietuva dalyvauja kartu su Jungtine Karalyste ir dar penkiomis šalimis.

Atnaujinta 2016 metų Lietuvos nacionalinė saugumo strategija, praktinės reformos, stiprinant nacionalinius gynybinius pajėgumus, smarkiai padidintas finansavimas krašto apsaugai, sprendimas sugrąžinti privalomąją pradinę karo tarnybą, kuri buvo panaikinta 2008 metais, bei glaudesnis bendradarbiavimas su sąjungininkais atspindi tai, kad Lietuva aiškiai ir rimtai vertina Rusijos karinės transformacijos keliamas grėsmes.

Latvijos saugumo ir gynybos politika

Anot Latvijos tarptautinių santykių instituto tyrėjo Raimondo Rublovskio, Latvijos saugumo ir gynybos politikos prioritetai buvo formuojami remiantis keletu pagrindinių veiksnių – istorinių aplinkybių, geografinės padėties, etninės Latvijos gyventojų sudėties, palyginti nedidelės šalies teritorijos ir institucinio bei karinio JAV ir NATO Aljanso gebėjimo sėkmingai vykdyti savo

⁴¹⁴ JEF – tai aukštos parengties, greitai perdislokuojamos, skirtos vykdyti plataus spektro operacijas pajėgos.

įsipareigojimus Latvijai ir kitoms Baltijos valstybėms⁴¹⁵. Tenka konstatuoti, kad visi šie veiksniai daugiau ar mažiau yra susiję su Rusija. Todėl Latvijos užsienio politikoje Rusijos veiksnys yra dominuojantis ir nepaprastai svarbus. Be to, verta pastebėti, kad visi R. Rublovsکو minėti veiksniai yra reikšmingi ne tik Latvijos, bet ir kitų dviejų Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikos formavimui.

Latvija iki Rusijos agresyvių karinių veiksmų Ukrainoje pastarąją vertino kaip partnerę, su kuria svarbu palaikyti pragmatinius santykius. Oficialiuose Latvijos strateginiuose dokumentuose Rusija nebuvo įvardijama kaip kelianti grėsmę. 2015 m. lapkričio 26 d. Latvijos Saeimos patvirtintoje naujoje Nacionalinio saugumo koncepcijoje įvardijamos aštuonios pagrindinės grėsmių, kylančių Latvijos saugumui, grupės: vidinės grėsmės, užsienio žvalgybos ir specialiųjų tarnybų veikla, grėsmės visuomenės vienybei, informacinės grėsmės, ekonominiai iššūkiai, tarptautinis terorizmas, kibernetinės ir karinės grėsmės⁴¹⁶. Pažymėtina, kad nei vienoje iš šių grupių Rusija nėra tiesiogiai įvardijama kaip grėsmė Latvijos nacionaliniam saugumui. Nepaisant to, Latvijos vyriausybė pripažįsta, kad didžiausia grėsmė Latvijos nacionaliniam saugumui yra būtent Rusija⁴¹⁷. Latvijos gynybos ministras Raimondas Vėjuonis nurodė, kad dėl Krymo aneksijos ir agresijos Ukrainoje Rusija tapo potencialia nacionalinio saugumo grėsme, todėl Latvija privalo kurti scenarijus, kaip elgtis užpuolimo atveju. Pasak R. Vėjuonio, privalo būti stiprinamos nacionalinės ginkluotosios pajėgos bei plėtojamas bendradarbiavimas su NATO partneriais⁴¹⁸.

Latvijos nacionalinio saugumo koncepcijoje pabrėžiama, kad Latvijos narystė NATO ir ES yra esminis Latvijos nacionalinio saugumo garantas. Tačiau koncepcijoje taip pat pažymima, kad Latvijos narystė NATO neišspręs visų nacionalinio saugumo klausimų, todėl turi būti stiprinami ir nacionaliniai pajėgumai. Dokumente nurodoma, kad stiprinant valstybės atsparumą karinėms grėsmėms, valstybės prioritetai turi būti nacionalinių gynybinių pajėgumų didinimas, sąjungininkų nuolatinis buvimas Latvijos teritorijoje, greitojo reagavimo pajėgumų stiprinimas ir kolektyvinės gynybos įsipareigojimų laikymasis⁴¹⁹.

Tarp trijų Baltijos šalių Latvija yra mažiausiai linkusi viešai pasisakinėti apie Rusijos keliamas grėsmes. Pavyzdžiui, sprendžiant ES sankcijų Rusijai ar paramos Ukrainai klausimus, Latvija yra labiau linkusi susilaikyti ir nekalbėti. Tam galimai įtakos turi gana didelė rusų tautinė

⁴¹⁵ Rublovskis R., „Latvijos saugumo ir gynybos politika XXI amžiaus saugumo aplinkoje“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 2014.

⁴¹⁶ Latvijas Republikas Saeima, *Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu*, 2015.

⁴¹⁷ Latvijas Republikas Saeima, *Saeima adopts National Security Concept*, 2015, <http://www.saeima.lv/en/news/saeima-news/24143-saeima-adopts-national-security-concept>

⁴¹⁸ Vėjuonis R., „Tiesioginė karinė grėsmė iš Rusijos išlieka menka“, *Respublikos leidiniai*, 2015/03/20, <http://www.respublika.lt/lt/naujienos/pasaulis/pasaulio politika/rvejuonis tiesiogine karine gresme is rusijos islieka menka/print.1>

⁴¹⁹ Latvijas Republikas Saeimas, *Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu*, 2015.

mažuma ir energetinė bei ekonominė priklausomybė. Maždaug ketvirtadalis Latvijos gyventojų, kurių iš viso yra apie 2 mln., yra etniniai rusai. Dviejuose didžiuosiuose Latvijos miestuose – Rygoje ir Daugpilyje – rusai sudaro atitinkamai 42 proc. ir 53 proc. visų gyventojų. Priešingai nei Estijoje, kur daugelis rusų gyvena neturtingose kaimo vietovėse, Latvijoje jie istoriškai yra susitelkę apie didžiuosius miesto pramonės centrus (ten jie buvo perkelti dirbti Sovietų Sąjungos laikais). Galima teigti, kad Latvijos visuomenė dėl didelio rusų tautybės gyventojų skaičiaus yra susiskaldžiusi. Etninė įtampa kelia grėsmę ne tik viešajai šalies tvarkai, bet ir nacionaliniam saugumui. Pavyzdžiui, Latgaloje, Latvijos regione, esančiame šalies pietryčiuose ir besiribojančiame su Rusija ir Baltarusija, buvo pradėjusios vyrauti separatistinės nuotaikos. 2003 metais Latgalos gyventojai balsavo prieš stojimą į Europos Sąjungą, o 2012 metais pasisakė už tai, kad rusų kalba taptų valstybine kalba Latvijoje. Vietos kraštutinė politinė frakcija ypač aktyviai pasisakinėjo apie būtinybę apsaugoti regiono identitetą. Tokiomis nuotaikomis stipriai manipuliuoja Rusija ir prorusiški subjektai, naudodami klasikinę strategiją, kuria siekiama sukurti separatistines teritorines „salas“ kitais atžvilgiais provakarietiškoje valstybėje.

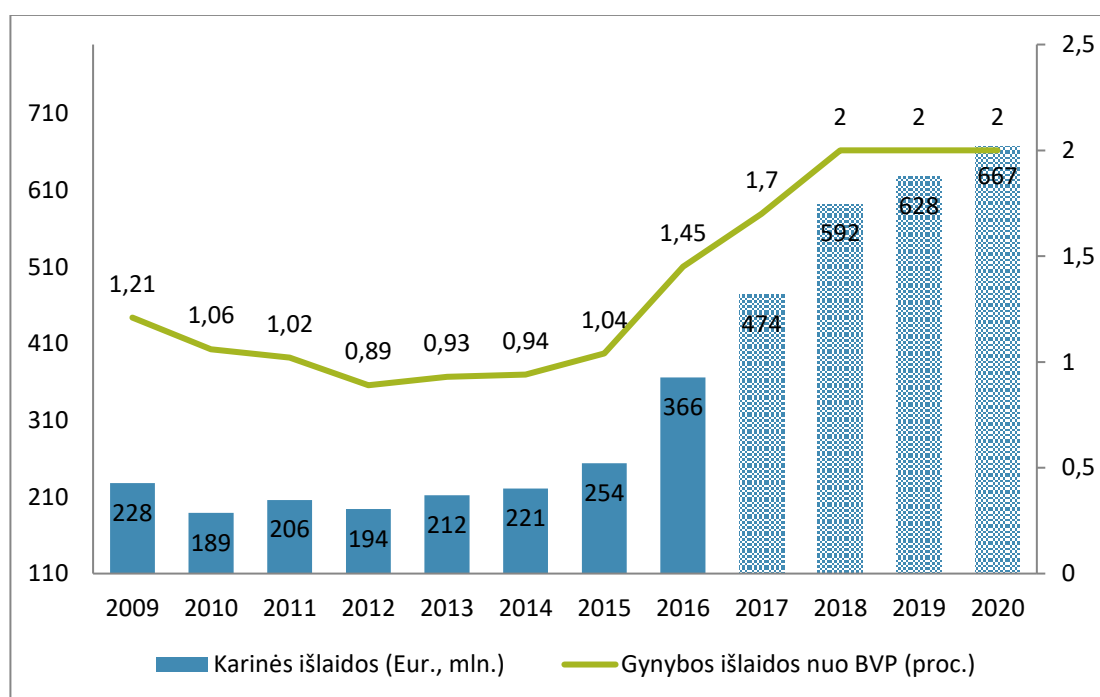
Tiek hibridinių, tiek konvencinių grėsmių rizika, ypač išaugusi po Rusijos agresijos Ukrainoje, padarė reikšmingą įtaką Latvijos saugumo ir gynybos politikai. Didelis dėmesys pradėjo būti skiriamas nacionalinių gynybinių pajėgumų stiprinimui. 2016 metais Latvijos nacionalinės ginkluotosios pajėgos susidėjo iš sausumos pajėgų, karinių jūrų pajėgų, karinių oro pajėgų, nacionalinės gvardijos ir kitų padalinių. Verta paminėti, kad nuo 2007 metų Latvija perėjo prie profesionaliosios kariuomenės ir atsisakė šauktinių. Latvijos karinėse pajėgose 2016 metais tarnavo apie 17 tūkst. 500 aktyviosios karo tarnybos karių, iš jų 6 tūkst. 500 profesinės karo tarnybos karių, 8 tūkst. Nacionalinės gvardijos karių–savanorių ir 3 tūkst. aktyvaus rezervo karių. NATO pajėgumus Latvijoje 2016 metais sudarė apie 100 JAV karių Adazi karinėje bazėje, NATO pajėgų integravimo vienetas, NATO strateginės komunikacijos kompetencijos centras Rygoje ir tarptautinė bataliono kovinė grupė (apie 1 tūkst. 200 karių; vadovaujanti šalis – Kanada; planuojama, kad pilnus operacinius pajėgumus pasieks 2017 m. vasarą)⁴²⁰.

Latvijos gynybos išlaidos 2007–2008 metais buvo išaugusios net iki maždaug 380 mln. Eur, tačiau jau 2010 metais šios išlaidos sumažėjo per pusę – iki 189 mln. Eur. Gynybos išlaidų mažėjimui didelę įtaką padarė 2008 metais prasidėjusi pasaulinė ekonominė krizė. Nuo 2010 iki 2014 metų krašto apsaugos finansavimas išliko stabiliai mažas – visą šį laikotarpį metinės išlaidos gynybai siekė vidutiniškai tik šiek tiek daugiau nei 200 mln. Eur, o metinės išlaidos nuo BVP siekė vidutiniškai apie 1 proc. Tačiau 2012 metų gegužę Latvijos Saeima vieningai priėmė Nacionalinę gynybos

⁴²⁰ Oficialūs Latvijos gynybos ministerijos ir karinių pajėgų internetiniai puslapiai <http://www.mod.gov.lv/en.aspx> ir <http://www.mil.lv/>

konceptiją, kurioje nurodoma, kad reikia nuosekliai kasmet didinti lėšas krašto apsaugai tam, kad iki 2020 metų jos pasiektų 2 proc. BVP⁴²¹.

Rusijos karinės galios didėjimas ir pasikeitusi saugumo padėtis Europoje privertė Latviją susirūpinti savo nacionaliniu saugumu ir atitinkamai keisti šalies gynybos politiką. Latvijos stabilumo programoje nurodoma, kad gynybiniai pajėgumai, atitinkantys geopolitinius iššūkius, yra pagrindinis 2016–2018 metų politikos prioritetas, todėl 2 proc. BVP lygis turėtų būti pasiektas jau ne 2020 metais, kaip buvo planuota anksčiau, bet jau 2018 metais⁴²². Remiantis šiuo planu, 2016 metais gynybos išlaidos buvo padidintos iki 1,4 proc. BVP; 2017 metais turėtų būti padidintos iki 1,7 proc., o 2018 metais jau turėtų pasiekti 2 proc. Tai reiškia, kad nuo 2015 iki 2018 metų gynybos išlaidos, skiriamos nuo BVP, turėtų padvigubėti. Skaičiuojant absoliučiais dydžiais – 2016 metais finansavimas krašto apsaugai padidėjo 44 proc., 2017 metais turėtų didėti 29 proc., o 2018 metais – 24 proc. Kaip matyti iš 15 paveikslėlio, Latvijos išlaidos gynybai 2015 metais tesudarė 254 mln. Eur., tačiau po trejų metų šios išlaidos jau turėtų pasiekti net 592 mln. Eur.

15 pav. 2009–2020 metų Latvijos krašto apsaugos sistemos asignavimų dinamika⁴²³

⁴²¹ Latvian Ministry of Defence, *State Defence Concept*, 2012, http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par_aizsardzibas_nozari/Plani.%20konceptijas/2012_va_EN.ashx; Latvian Republikas Saeima, *Saeima approves State Defence Concept*, 2015/11/26, <http://www.saeima.lv/en/news/saeima-news/19693-saeima-approves-state-defence-concept>

⁴²² Latvian Ministry of Finance, *Latvia's Stability Programme for 2015-2018*, 2015, http://www.fm.gov.lv/files/fiskalapolitika/2015/SP_15-18_ENG.pdf

⁴²³ Parengta autoriaus. Statistiniai duomenys paimti iš NATO, *2016 m. Defence Expenditures of NATO Countries (2009-2016)*, Communiqué PR/CP, 2016; išlaidų paskaičiavimai 2016-2020 m. atlikti autoriaus remiantis duomenimis gautais iš Sweden Ministry of Defence, *Military Expenditure Trends in the Baltic Sea States*, 2015.

Estijos saugumo ir gynybos politika

Estijos nacionalinio saugumo koncepcijoje nurodoma, kad esminis šalies saugumo politikos tikslas yra saugoti Estijos nepriklausomybę ir suverenitetą, teritorinį vientisumą, konstitucinę santvarką ir visuomeninę gerovę, o Estijos gynybos politikos tikslas yra užkirsti kelią galimoms karinėms grėsmėms, o jų nepavykus išvengti – būti pasirengus tinkamai į jas atsakyti⁴²⁴. Remiantis Estijos nacionalinio saugumo koncepcija, galima būtų išskirti šiuos Estijos gynybos politikos įgyvendinimo prioritetus ir uždavinius: nacionalinių gynybos pajėgumų stiprinimas, NATO kolektyvinės gynybos vystymas, glaudesnis tarptautinis karinis bendradarbiavimas, dalyvavimas tarptautinėse karinėse operacijose (ypač NATO ir ES misijose), visuomenės pasirengimo valstybės gynybai plėtojimas bei viešojo saugumo ir civilinės saugos stiprinimas.

Rusijos karinės transformacijos poveikis Estijos saugumo ir gynybos politikai atskleidžiamas ne tik atliekant gynybos išlaidų augimo ir pajėgumų didėjimo ar Estijos aukštų pareigūnų retorikos Rusijos atžvilgiu vertinimą, bet taip pat atliekant Estijos nacionalinės saugumo koncepcijos analizę. Atkreiptinas dėmesys, kad jau 2010 metais Estijos nacionalinėje saugumo koncepcijoje buvo įvardintos galimos grėsmės iš Rusijos. Šiame strateginiame dokumente teigiama, kad Rusija siekia atkurti pasaulinės galios statusą ir siekdama šio tikslo nevensia konfrontuoti su kitomis valstybėmis. Dokumente taip pat nurodoma, kad šiam tikslui pasiekti Rusija pasiryžusi naudoti ne tik politines ir ekonomines, bet ir karines priemones⁴²⁵. Estijos nacionalinėje saugumo strategijoje esantis aiškus Rusijos potencialiai keliamų grėsmių apibrėžimas atskleidžia, kad Estija daug anksčiau nei Lietuva ir Latvija suvokė Rusijos karinės transformacijos keliamas grėsmes ir poreikį stiprinti nacionalinį saugumą.

Panašiai kaip Latvijoje, Estijoje gyvena nemenka rusų mažumos dalis, kuri reikšmingai veikia santykius su Rusija. Estijoje gyvena 1,3 mln. gyventojų, 25 proc. jų yra rusų tautybės. Didžiausia rusų koncentraciją pastebima šalies rytinėje dalyje esančiame Ida–Viru regione, kur rusai sudaro net 72 proc. vietinių gyventojų. Nuo 2014 metų įvykių Ukrainoje Estijoje akivaizdžiai išaugo provokacijų ir kontraversiško incidentų, sietinų su Rusija ir prorusiškomis grupuotėmis, skaičius. Estijos prezidentas Tomas Hendrikas Ilvesas 2015 metais pareiškė, kad Rusija kelia grėsmę Europos saugumui: „Iš pradžių konfliktas su Gruzija 2008 metais, vėliau Krymo aneksija 2014 metais, Rusija *de facto* sugriovė pasaulio tvarkos pagrindą, kuris susiformavo pasibaigus Šaltajam karui. Maskva

⁴²⁴ Riigikogu, *National Security Concept of Estonia*, 2010.

⁴²⁵ *Ten pat.*

nusprendė pakeisti šalių sienas ir pažeisti tarptautinės teisės sistemą⁴²⁶. Estijos prezidento nuomone, po Krymo aneksijos Rusija savo karinius pajėgumus nukreips prieš Estiją: „Visą laiką manau, kad toliau eilėje – Narva (rytinis Estijos regionas)“⁴²⁷. Verta paminėti, kad Narva, trečias pagal dydį Estijos miestas, labiausiai nutolęs į Rytus, yra visai netoli sienos su Rusija. Narvoje gyvena kiek daugiau, nei 58 tūkst. gyventojų, kurių 97 proc. sudaro rusakalbiai (pažymėtina, kad ne visi jų yra rusų tautybės, nemažai yra iš Ukrainos, Baltarusijos, Kaukazo regiono). Apie pusė šių rusakalbių asmenų neturi Estijos pilietybės. Daugelis šių asmenų yra marginalios asmenybės, neretai gyvenančios skurde, palyginus su statistiniu Estijos gyventoju. Narvos okupacijos kaip kito Rusijos žingsnio po Krymo perspektyvos buvo analizuotos daugelio analitikų. Kai kurie jų akcentuoja vietos gyventojų palaikymą Rusijos veiksams Ukrainoje ir kėlė prielaidą, kad plačiai Narvos regione paplitusios prorusiškos nuotaikos gali būti lengvai panaudotos prieš Estijos vyriausybę.

2007 metais prorusiškomis grupuotėms įvykdžius valstybės veiklą paralyžavusią kibernetinę ataką, Estija tapo viena stipriausių įsitraukimo į kibernetinį karą taisyklių nustatymo šalininkų. 2007–ųjų įvykiai paskatino Estiją stiprinti saugumą ir gynybą ne tik kibernetinėje, bet ir karinėje srityje. 2015 metais ir 2016 metais Estija buvo vienintelė iš trijų Baltijos šalių, vykdanči NATO reikalavimą šalies gynybai skirti 2 proc. BVP. Estijos vyriausybė yra ir toliau įsipareigojusi krašto apsaugos finansavimui skirti nemažiau kaip 2 proc. BVP⁴²⁸. Be šio įsipareigojimo Estija planuoja papildomai skirti lėšų priimančiosios šalies paramos stiprinimui tam, kad būtų sukurtos tinkamos sąlygos sąjungininkams dislokuoti savo pajėgas Estijos teritorijoje. Estijos vyriausybės vertinimu, NATO yra esminis nacionalinio saugumo garantas, ir ši nuostata gana aiškiai įtvirtinta šalies nacionalinio saugumo koncepcijoje. Principiniais Estijos tikslais nacionalinio saugumo ir gynybos politikos srityje išlieka nuolatinis NATO pajėgų dislokavimas šalies teritorijoje ir kaimyninėse valstybėse, dvišalio bendradarbiavimo su pagrindiniais sąjungininkais stiprinimas, ypač su JAV, ir JAV ginkluotės bei amunicijos sandėliavimas Estijos teritorijoje⁴²⁹.

Reaguodama į stabilumo stokojančią saugumo situaciją regione, iki 2022 metų Estija taip pat planuoja reikšmingai sustiprinti nacionalines gynybos pajėgas. 2016 metais Estijos kariuomenės personalo skaičius taikos metu siekė 3 tūkst. 200 profesionalių kareivių ir 3 tūkst. 200 šauktinių. Estijos savanoriškos pajėgos „Kaitseliit“ šiuo metu vienija apie 15 tūkst. 500 savanorių, o kartu su savo skėtinėmis organizacijomis sudaro apie 24 tūkst. 500 savanorių. Estija deklaruoja, kad karo metu

⁴²⁶ CORRIERE, *Estijos prezidentas: Rusija išlieka grėsme Europos vientisumui*, 2015/06/15, <http://www.ekspertai.eu/estijos-prezidentasrusija-islieka-gresme-europos-vientisumui84076/>

⁴²⁷ WASHINGTONPOST, *Estijos prezidentas: Rusija sukuria grėsmę „tvarkai, nusistovėjusiai po Antrojo pasaulinio karo*, 2014/10/01, <http://www.sarmatas.lt/10/estijos-prezidentas-rusija-sukuria-gresme-tvarkai-nusistovejusiai-po-antrojo-pasaulinio-karo/>

⁴²⁸ Estonian Government, *National Security and Defence*, 2015, <https://valitsus.ee/en/national-security-and-defence>

⁴²⁹ Riigikogu, *National Security Concept of Estonia*, 2010.

ji gebėtų mobilizuoti 60 tūkst. karių dydžio karines pajėgas. Didžioji Estijos kariuomenės dalis 2006–2008 metais buvo lengvai ginkluoti pėstininkai. Tuo laikotarpiu Estijos karinės pajėgos turėjo tik vieną batalioną su kovinėmis pėstininkų mašinomis⁴³⁰. 2016 metais Estijos karinių pajėgų struktūrą sudarė dvi pėstininkų brigados (1-ąją brigadą sudaro 7 batalionai, antrąją – 2 batalionai, iš viso 10 tūkst. karių), štabo, žvalgybos, karo policijos, kovinės paramos ir logistikos vienetai (3 tūkst. 800 karių), Karinės jūrų pajėgos (600 karių), Karinės oro pajėgos (500 karių), Specialiųjų operacijų pajėgos (500 karių) ir Gynybos lyga (aukštos parengties rezervas, 6 tūkst. karių). Estijos gynybos pajėgumų vystymo plane 2013–2022 m. numatoma kiekvienais metais didinti personalo skaičių po 50 žmonių. Planuojama, kad iki 2022 metų Estijos gynybos pajėgose bus 21 tūkst. greitojo reagavimo personalo, iš jų 3 tūkst. 600 bus aktyvios tarnybos personalas. Planuojama, kad pirminės parengties ir papildomą rezervą 2022 metais sudarys 90 tūkst. žmonių. Be nacionalinių pajėgų, 2016 metais Estijoje buvo dislokuoti nedideli, bet reikšmingi NATO pajėgumai: Oro policijos misija – 4 naikintuvai Amari aviacijos bazėje, JAV rotacinės pajėgos – apie 100 karių dislokuotų Tapos karinėje bazėje, NATO Pajėgų integravimo vienetas Taline, NATO Kibernetinio saugumo kompetencijos centras Taline ir tarptautinė bataliono kovinė grupė (apie 1 tūkst. karių, vadovaujanti šalis – Didžioji Britanija, nuo 2017 metų vidurio)⁴³¹.

Apibendrinant visa tai, kas išsakyta anksčiau, tenka pripažinti, kad būdama pati mažiausia iš trijų Baltijos valstybių, 2011 metais Estija gynybai išleido beveik tiek pat, kiek Lietuva ir Latvija kartu sudėjęs⁴³². Šis faktas atspindi tai, kad Estija daug anksčiau nei kitos dvi Baltijos šalys suprato būtinumą stiprinti šalies gynybą. Lietuva ir Latvija sprendimą didinti finansavimą krašto apsaugai priėmė tik 2014 metais po Rusijos karinių veiksmų Ukrainoje. Estija savo įsipareigojimą skirti 2 proc. BVP šalies gynybai yra oficialiai įtvirtinusi daug anksčiau (16 paveikslas). Toks įsipareigojimas įtvirtintas tiek strateginiuose biudžeto planavimo dokumentuose (Valstybės biudžeto strategija 2015–2018 m.), tiek ilgalaikiuose gynybos planuose (Ilgalaikis gynybos planas 2013–2022 m.)⁴³³. 2015 metais Estijos gynybos išlaidos siekė 423 mln. Eur (tai sudarė 2,07 proc. nuo BVP), 2016 metais – 454 mln. Eur (2,16 proc. nuo BVP), o 2017 metais planuoja skirti 477 mln. Eur (2,19 proc. nuo BVP)⁴³⁴. Verta paminėti, kad nemaža dalis gynybos išlaidų yra skiriama ginkluotojų pajėgų

⁴³⁰ Kaupinis K., „Estijos gynybos ekspertas: Baltijos šalys dar nesaugios“, *LRT*, 2015/11/08, <http://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/3/118904>

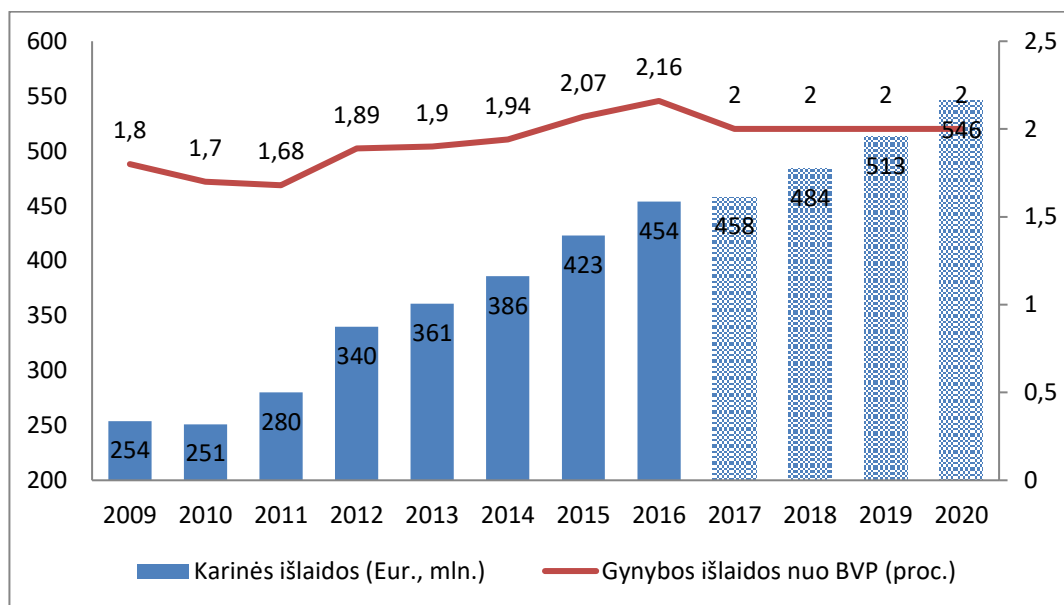
⁴³¹ Oficialūs Estijos gynybos ministerijos ir karinių pajėgų internetiniai puslapiai <http://www.kaitseministeerium.ee/en> ir <http://www.mil.ee/en/defence-forces>

⁴³² VEIDAS, *Estas įžeidžiamai, bet tiksliai parodė Lietuvos karinį neįgalumą*, 2011/06/15, <http://www.veidas.lt/estas-izeidziamai-bet-tiksliai-parode-lietuvos-karini-neigaluma>

⁴³³ Estonian Government, *State Budget Strategy 2015-2018*, 2015, Table 3.1, p. 116, <http://www.fin.ee/budgeting>; Estonian Ministry of Defence, *National Defence Development Plan 2013-2022*, 2013, http://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/national_defence_development_plan.pdf

⁴³⁴ NATO, *Defence Expenditures of NATO Countries (2009-2016)*, Communique PR/CP, 2016, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160704_160704-pr2016-116.pdf

modernizavimui ir naujiems įsigijimams (2015 metų duomenimis, net 38,5 proc. nuo bendro gynybos biudžeto⁴³⁵). Kasmėt didėjantis finansavimas šalies gynybai patvirtina šalies nacionalinio saugumo ir gynybos politikos tęstinumą ir didėjantį Estijos poreikį stiprinti nacionalinius gynybinius pajėgumus. Atsižvelgus į tai, kaip Estija suvokia Rusijos keliamą grėsmę ir jos tvirtą įsipareigojimą NATO, taip pat įvertinus numatomas teigiamas ateities ekonomines tendencijas bei stabilią šalies finansinę padėtį, galima būtų konstatuoti, kad ateityje Estija ir toliau skirs gynybai ne mažiau nei 2 proc. nuo BVP. Tokia Estijos nacionalinio saugumo ir gynybos politikos plėtoti atskleidžia stiprią koreliaciją su Rusijos vykdyta bei tebevykdoma karine transformacija.

16 pav. 2009–2020 metų Estijos krašto apsaugos sistemos asignavimų dinamika⁴³⁶

Atskirų Baltijos šalių karinio atsako į Rusijos karinę transformaciją analizė atskleidė ir kartu patvirtino tai, kad visos trys Baltijos šalys į iš Rytų kylančias grėsmes reagavo netolygiai. Tarp Baltijos šalių išsiskyrė Estija, kurios gynybos finansavimas (vertinant procentu skiriamu nuo BVP) per visą tiriamąjį laikotarpį išliko kur kas didesnis, nei Latvijos ir Lietuvos. Pavyzdžiui, 2012 metais Estijos gynybos išlaidos sudarė 1,9 proc. BVP, kai tuo pačiu metu Latvijos gynybos išlaidos tesudarė 0,89 proc. BVP, o Lietuvos – 0,78 proc. BVP. Atsižvelgus į tai, galima teigti, kad Estijoje, skirtingai nei Latvijoje ir Lietuvoje, Rusijos keliamos grėsmės buvo suvokiamos aiškiau ir anksčiau. Tikėtina,

⁴³⁵ Estonian Ministry of Defence, *Defence budget*, 2016, <http://www.kaitseministeerium.ee/en/objectives-activities/defence-budget>

⁴³⁶ Parengta autoriaus. Statistiniai duomenys paimti iš NATO, *Defence Expenditures of NATO Countries (2009-2016)*, Communique PR/CP, 2016; išlaidų paskaičiavimai 2016-2020 m. atlikti autoriaus remiantis duomenimis gautais iš Sweden Ministry of Defence, *Military Expenditure Trends in the Baltic Sea States*, 2015.

kad tam įtakos turėjo 2007 metais vykusios riaušės dėl Bronzinio kario paminklo perkėlimo ir dėl to kilusios kibernetinės atakos prieš Estijos vyriausybę. Tačiau netgi praėjus beveik dešimtmečiui po minėtų įvykių Estijos vyriausybė sugebėjo išlaikyti nacionalinio saugumo ir gynybos politikos tęstinumą. Tuo tarpu vertinant Lietuvos ir Latvijos atsaką į Rusijos karinę transformaciją ir ją lydinčias Baltijos šalių nacionaliniam saugumui keliančias grėsmes, tenka konstatuoti, kad ne Rusijos karinė transformacija *per se* paveikė Baltijos šalių saugumo ir gynybos politiką, tačiau karinės transformacijos keliamų grėsmių vizualizacija ir tos vizualizacijos geografinis artumas. Pastarasis įtakos turėjo ir Estijai, tačiau kur kas stipresnis poveikis pastebimas Lietuvos ir Latvijos atvejais, kurių grėsmių suvokimas buvo reikšmingai paveiktas Rusijos karinės agresijos Ukrainoje. Grėsmių geografinis artumas ir aiškiai suvokiamas grėsmių pobūdis Baltijos šalims, ypač Lietuvai ir Latvijai, padarė daug didesnę poveikį, nei Rusijos karinės transformacijos planai. Rusijos ir Baltijos šalių gynybinių pajėgumų apžvalga taip pat atskleidė ir kartu patvirtino, kad Baltijos valstybės, nors Rusijos karinę transformaciją ir vertina kaip keliančią rimtą grėsmę jų saugumui, savarankiškai nėra pajėgios suformuoti pakankamų gynybinių pajėgumų, užtikrinančių jų saugumą. Todėl Baltijos šalys yra priverstos siekti stiprinti integraciją NATO ir ES bei užtikrinti JAV ir kitų sąjungininkų karinių pajėgumų dislokavimą Baltijos šalyse.

IŠVADOS

Galima išskirti šias pagrindines disertacijos išvadas:

1. Neoklasikinio realizmo teorijos dvilypumas, kai valstybių užsienio ir saugumo politika analizuojama pasitelkus ir klasikiniam realizmui, ir struktūriniam realizmui (arba neorealizmui) būdingas savybes, t. y. atsižvelgiama tiek į vidinius valstybės užsienio ir saugumo politiką formuojančius veiksniai (valstybės vidaus politikos veiksniai), tiek į išorinius struktūrinius tarptautinės sistemos veiksniai (tarptautinės sistemos struktūrą ir valstybės vietą joje), suteikia galimybę suprasti valstybių veiksmų motyvus, kurie atspindi tiek objektyvius išorinius dirgiklius, tiek konkrečius politinių lyderių interesus ir jų subjektyvias preferencijas bei atsakyti į klausimą – kodėl savo struktūra ir geografine vieta panašios bei toje pačioje tarptautinėje sistemoje veikiančios valstybės elgiasi skirtingai. Šiuo konkrečiu disertacijoje analizuojamu Rusijos karinės transformacijos poveikio Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai atveju neoklasikinio realizmo teorijos taikymas leidžia suformuoti tyrimo modelį, padedantį atsakyti į klausimus – kokį poveikį Rusijos karinė transformacija turi Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai bei kaip ir kodėl Baltijos šalys reaguoja ar nereaguoja į vykstančią Rusijos karinę transformaciją. Triadinis neoklasikinio realizmo teorija grindžiamas tyrimo modelis leidžia analizuoti tyrimo objektą remiantis trimis kintamaisiais – nepriklausomu kintamuoju (išoriniai veiksniai arba, analizuojamu atveju, Rusijos karinė galia), tarpiniu kintamuoju (vidiniai veiksniai – Baltijos valstybių vadovų preferencijos ir percepcijos) ir priklausomu kintamuoju (valstybės, šiuo atveju, Baltijos valstybių saugumo ir gynybos politika). Priežastinės logikos tarp šių trijų kintamųjų paieška leidžia paaiškinti išorinių veiksnių (nepriklausomas kintamasis) poveikį valstybės užsienio ir saugumo politikai (priklausomas kintamasis), į tyrimą įtraukiant tarpinį kintamąjį, leidžiantį geriau atskleisti priežastinius tiriamojo reiškinio ryšius. Toks aiškinamasis neoklasikinio realizmo teorijos nuostatomis grindžiamas teorinis tyrimo modelis suteikia tyrimui naują visaapimančią požiūrį į Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikos kitimo priežastinius ryšius.
2. Rusijos karinės transformacijos kaip neoklasikinio realizmo teorija grindžiamo tyrimo modelio nepriklausomojo kintamojo analizė padėjo išskirti keletą šios transformacijos aspektų, padedančių įvertinti jos poveikį Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai kaip tyrimo modelio priklausomam kintamajam, šio poveikio pobūdį, mastą arba poveikio nebuvimą.

- Pirmasis aspektas – Rusijos karinę transformaciją paskatinę veiksniai (paskatos). Karinę transformaciją pradėti paskatino po Šaltojo karo susiformavęs ir vis stiprėjantis Rusijos nepasitenkinimas silpnėjančia įtaka globalioje saugumo aplinkoje, ypač posovietiniame regione. Kartu su NATO plėtra į posovietinį regioną šie veiksniai paskatino Rusiją išsikelti atitinkamus užsienio ir saugumo politikos tikslus, suteikiančius pagrindą Rusijos karinei transformacijai. Šiuos tikslus galima skirti į dvi grupes – gynybinius ir puolamuosius arba ekspansinius. Gynybiniais tikslais tampa Rusijos siekis apsaugoti nacionalinius saugumo interesus NATO plėtros ir karinės veiklos posovietiniame regione akivaizdoje. Sustiprintas dėmesys posovietiniame regione yra teikiamas siekiant išlaikyti buferinę zoną, kuriai taip pat priklauso ir Baltijos šalys. Rusijos gynybiniais tikslams susiformuoti poveikio turi labiau abipusė sąveikia tarp NATO plėtros bei karinės veiklos posovietiniame regione ir Rusijos atsakomųjų gynybinių tikslų, siekiant apsaugoti nacionalinius saugumo interesus šiame regione. Vis dėlto didesnę nerimą kelia Rusijos ekspansiniai tikslai, paskatinti Rusijos nacionalinių vienašališkų užmojų pakeisti saugumo architektūrą ir atkurti, išsaugoti ir/ar sustiprinti įtaką posovietiniame regione. Abiejų tikslų atveju dėl priklausymo NATO bei savo geografinės vietos ir demografinės situacijos potencialiu grėsmės objektu tampa Baltijos šalys.
- Antrasis aspektas – ilgalaikiškumas. Rusijos karinė transformacija – tai oficialiai 2008 metais pradėtas ir esamuoju laiku tebevykstantis projektas, kurio tikslas reikšmingai sustiprinti karines pajėgas sukuriant karinį konkurencinį pranašumą prieš NATO, ypač prieš JAV. Vis dėlto tinkamos sąlygos pradėti karinę transformaciją radosi dar anksčiau. Imperatyvi sąlyga pradėti karinę transformaciją buvo tinkamos ekonominės sąlygos. 1998 metais prasidėjęs ekonominio pagyvėjimo periodas, kurį lėmė smarkiai išaugusios energetinių išteklių, pagrindinio Rusijos biudžeto pajamų šaltinio, kainos, ir 1999 metais prasidėjęs ypač greitas ekonominis augimas leido gerokai padidinti karines išlaidas ir sudarė tinkamas sąlygas karinės transformacijos pradžiai. Ekonominės sąlygos ir toliau išliko transformacijos ilgalaikiškumą lemiantis veiksnys. Toks ilgalaikis Rusijos karinės transformacijos procesas negalėjo likti nepastebėtas posovietinio regiono valstybių, taip pat ir Baltijos šalių, kurioms pirmosioms beatsikurianti Rusijos karinė galia yra potenciali grėsmė jų nacionaliniam saugumui.
- Trečiasis aspektas – Rusijos karinės transformacijos mastas. Rusijos karinė transformacija yra vykdoma atliekant kokybinio, kiekybinio ir struktūrinio pobūdžio karinių pajėgų ilgalaikę pertvarką, esmingai keičiančią kariavimo koncepciją.

Igyvendindama karinę transformaciją, Rusija kartu taip pat vykdo užsienio ir saugumo politikos transformaciją.

Ilgalaikiai, nuoseklūs, didelės apimties ir visaapimantys Rusijos karinės struktūros pokyčiai, viena vertus, sukūrė Rusijai būtinus instrumentus, reikalingus siekti užsienio ir saugumo politikos tikslų, kurių vienas svarbiausių yra įtakos posovietiniame regione atkūrimas, išsaugojimas ir/ar sustiprinimas bei NATO plėtros, ypač į posovietinį regioną, sulaikymas. Kita vertus, tokie reikšmingi, deklaratyvūs Rusijos karinės struktūros pokyčiai galėjo ir turėjo tapti perspėjamoju signalu regiono šalims, ypač priklausančioms posovietiniam regionui ir esančioms Rusijos interesų zonoje, apie augančią grėsmę po Šaltojo karo nusistovėjusiai saugumo architektūrai regione būti sugriautai.

3. Rusijos užsienio ir saugumo politikos ir jos transformacijos analizė yra svarbus Rusijos karinės transformacijos poveikio Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai analizės elementas, padedantis geriau suprasti Rusijos užsienio politikos interesus Baltijos šalių atžvilgiu, iš dalies prognozuoti Rusijos elgseną šiame regione, t. y. kokių politinių ar saugumo tikslų skatinama Rusija galėtų panaudoti karinę jėgą prieš Baltijos valstybes bei įvertinti Rusijos karinės transformacijos keliamas grėsmes joms. Strateginių Rusijos užsienio, saugumo ir gynybos politiką reglamentuojančių dokumentų bei viešosios retorikos (Rusijos užsienio reikalų ministro S. Lavrovo) Baltijos šalių atžvilgiu analizė parodė, kad tiriamuoju laikotarpiu (2008 – 2016 metai) atskirai Baltijos šalims skiriama santykinai mažai dėmesio. Tačiau šio tyrimo atveju Baltijos šalis reikėtų vertinti kaip NATO sudėtinę dalį. Rusijos saugumo ir gynybos politikos analizė atskleidė tam tikrą jos pokytį. Minėtuoju laikotarpiu pastebimas perėjimas nuo ekonominės integracijos siekio prie didesnio dėmesio saugumo ir gynybos klausimams, griežtėjančios ir agresyvėjančios retorikos NATO, ypač JAV atžvilgiu, nuo bendradarbiavimo su NATO prie jos kaip potencialios grėsmės apibrėžimo. Rusijos užsienio ir saugumo politikos Baltijos šalių atžvilgiu analizė taip pat padėjo identifikuoti pagrindines potencialias Rusijos karinės transformacijos keliamas grėsmes. Ši analizė padėjo atskleisti, kad ilgalaikėje perspektyvoje galutiniu Rusijos užsienio ir saugumo politikos tikslu Baltijos šalių atžvilgiu gali tapti siekis padidinti savo įtaką šiose posovietinėse valstybėse, ir, esant tinkamoms sąlygoms, destabilizuoti Baltijos šalių regioną (panaudojant nekonvencines priemones) ir okupuoti tam tikrą strategiškai svarbią vietovę šiame regione (panaudojant konvencines priemones), taip pakeičiant šio regiono saugumo architektūrą ir praplečiant savo saugumo zoną. Atsižvelgiant į tai, galima išskirti keletą potencialių Rusijos karinės transformacijos keliamų grėsmių Baltijos šalims. Didžiausia Rusijos karinės transformacijos keliamą grėsmę Baltijos šalims laikytina tikėtina Rusijos karinė invazija į Baltijos šalis,

panaudojant konvencines karines pajėgas ir branduolinį atgrasymą. Kita nemaža grėsmė išlieka nekonvencinių priemonių panaudojimo tikimybė, tokių kaip netiesioginio poveikio priemonės, kai skatinamas visuomenės susipriešinimas. Taip pat rimta grėsmė laikytina Rusijos hibridinio karo, nukreipto prieš Baltijos valstybes, tikimybė, kurio metu būtų naudojamos tiek konvencinės, tiek nekonvencinės priemonės. Tokių grėsmių Baltijos šalims tikimybę patvirtina ir paskatą Baltijos šalims imtis atitinkamų prevencinių saugumo priemonių suteikia Rusijos kariniai veiksmai kitose posovietinėse valstybėse (Gruzijoje, Ukrainoje).

4. Neoklasikinio realizmo teorija grindžiamas tyrimas padėjo atskleisti, kad atskiros Baltijos šalys skirtingais laikotarpiais nevienodai suvokė Rusijos karinės transformacijos keliamas grėsmes, todėl reiškė skirtingą politinę valią imtis prevencinių saugumo priemonių. 2008–2014 metų laikotarpiu Rusijos karinės transformacijos epizodiniai vizualizacijos atvejai, tokie kaip didelio masto karinės pratybos netoli Baltijos šalių ir/ar karinių pajėgumų padidinimas Kaliningrado srityje, turėjo vienodai minimalų poveikį Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai. Tačiau nepaisant to, šiuo laikotarpiu kiekvienos iš Baltijos šalių saugumo ir gynybos politika reikšmingai skyrėsi. Skirtingam požiūriui į saugumo ir gynybos politiką bei atitinkamiems veiksams šioje srityje kiekvienoje iš Baltijos šalių įtakos turėjo šalių specifiškumai. Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai poveikio taip pat turėjo skirtinga nacionalinio saugumo situacija. Skirtingai nei Estijos atveju, šiuo laikotarpiu Lietuva ir Latvija nesusidūrė su konkrečiomis Rusijos sąlygotomis karinio saugumo problemomis. Tuo tarpu Estijos sprendimą išlaikyti aukštą gynybai skiriamą finansavimo lygį ir stiprinti gynybinius pajėgumus nulėmė 2007 metais įvykdyta beprecedentė kibernetinė ataka prieš šalies valstybinį ir privatų sektorių bei dviejų kadencijų metu nesikeitusios šalies vadovo preferencijos, skiriamos glaudesniai bendradarbiavimui su NATO ir ES.
5. Reikšmingos įtakos Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikos kaitai, kaip neoklasikinio realizmo teorija grindžiamo tyrimo modelio priklausomam kintamajam, turėjo Baltijos šalių vadovų politinės valios stiprumas, kaip tarpinis tyrimo modelio kintamasis Rusijos karinės transformacijos keliamų grėsmių atžvilgiu. Lietuvos, Latvijos, Estijos saugumo ir gynybos politikos kryptis nulėmė tais pačiais laikotarpiais susiformavusios skirtingos valstybių vadovų politinės pažiūros ir politinė valia. Lietuvos vadovų provakarietiškumą (Prezidento V. Adamkaus prezidentavimas) keitęs pragmatiškumas ir į ekonominę bei socialinę gerovę orientuota politika (pirmoji Prezidentės D. Grybauskaitės prezidentavimo kadencija) bei vėliau ją keitusi į nacionalinį saugumą orientuota politika (antroji D. Grybauskaitės prezidentavimo kadencija) nulėmė tai, kad Rusijos karinei transformacijai nebuvo skiriamas

adekvatus dėmesys, kol jos keliama grėsmė geografiškai nepriartėjo. Latvijos atveju, pasyviai šalies laikyseną Rusijos karinės transformacijos akivaizdoje nulėmė visą laikotarpį iki 2014 metų (V. Zatlerio ir A. Berzinio prezidentavimo laikotarpiais) vyravęs kryptingas siekis išlaikyti ir ilgainiui sustiprinti konstruktyvius pragmatinius dvišalius santykius su Rusija bei teigiamas Rusijos kaip patikimos ir nuspėjamos partnerės vertinimas. Reikšmingas pokytis Latvijos užsienio ir saugumo politikoje įvyko tik 2014 metais (A. Berzinio prezidentavimo laikotarpio pabaiga, R. Vejuonio prezidentavimo laikotarpis), kai Rusija imta vertinti kaip kelianti grėsmę nacionaliniam saugumui ir smerkiama dėl veiksmų Ukrainoje. Estijos atveju, pastebimas aiškus išskirtinumas, palyginti su Lietuva ir Latvija, kuri visu laikotarpiu (du T. H. Ilveso prezidentavimo laikotarpiai) formavo provakarietišką užsienio ir saugumo politiką bei vertino Rusiją kaip keliančią grėsmę nacionaliniam saugumui. Šios išvados patvirtina išsikeltą hipotezę, kad kuo stipresnė Baltijos šalių vadovų politinė valia Rusijos karinės transformacijos keliamų grėsmių atžvilgiu, tuo didesnis jos poveikis Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai, tuo pačiu pagrįsdamos ryšį tarp tarpinio ir priklausomo kintamojo.

6. Neoklasikinio realizmo teorija grindžiamo tyrimo atlikimas, kuriuo siekta paaiškinti, kokią poveikį Rusijos karinė transformacija turėjo Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai tiriamuoju laikotarpiu, bei Baltijos valstybių vadovų politinės valios, kaip tarpinio kintamojo įtraukimas į tyrimo modelį, leidžia daryti pagrindinę išvadą, kad didžiausios įtakos Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikai turėjo ne Rusijos karinė transformacija *per se*, bet jos įgalinta karinės transformacijos vizualizacija – Rusijos kariniai veiksmai Ukrainoje, ypač šių veiksmų geografinis artumas. Šie veiksmai paskatino Baltijos šalis, pirma, suvokti Rusijos keliamas grėsmes ir, antra, rasti Baltijos valstybių vadovų politinei valiai imtis atitinkamų veiksmų – Rusijos kaip potencialios grėsmės apibrėžimo strateginiuose nacionalinio saugumo dokumentuose ir reikšmingo gynybos pajėgumų sustiprinimo. Tai patvirtina hipotezę, kad kuo didesnis Rusijos karinės transformacijos vizualizacijos geografinis artumas, tuo aukštesnis Rusijos karinės transformacijos keliamų grėsmių suvokimo lygis Baltijos šalyse. Remiantis atlikto tyrimo rezultatais, galima prognozuoti, kad toks Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikos pokytis nėra ilgalaikis, labiau reakcingas atoveiksmis į geografiškai artimus Rusijos karinius veiksmus. Tikėtina, kad vidutinio laikotarpio perspektyvoje pasikeitus geopolitinei situacijai regione teigiama linkme (tam nemažai įtakos gali turėti 2018 metais vyksiantys Rusijos prezidento rinkimai, nuo kurių rezultatų gali priklausyti Rusijos karinės transformacijos vizualizacijos atvejų dažnumas), galima tikėtis Baltijos šalių saugumo ir gynybos politikos pokyčio, kai nelikus potencialios Rusijos karinės transformacijos vizualizacijos keliamos grėsmės, Baltijos valstybių vadovams bus pernelyg sudėtinga išlaikyti

politinę valią skirti deramą dėmesį valstybių saugumo ir gynybos politikai, užuot šį dėmesį skyrus kitoms didesnio visuomenės palaikymo susilaukiančioms vidaus politikos sritims, tokioms, kaip ekonominės gerovės užtikrinimas, demografinių problemų išsprendimas, skurdo mažinimas ar Lietuvos piliečių teisių apsauga, JK išstojant iš ES.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Knygos, monografijos ir studijos

1. Aleksa K., *JAV karinės transformacijos poveikis Rusijos ir Kinijos saugumo politika*, daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2012.
2. Arbatov A., "Military Reform: From Crisis to Stagnation", in Miller S., Trenin D., eds., *The Russian Military: Power and Policy*, Cambridge, MA: The MIT Press, 2004.
3. Арбатов А., Дворкин В., *Военная реформа России: состояние и перспективы*, Моск.: Центр Карнеги, 2013.
4. Baldwin D., *Paradoxes of Power*, New York: Basil Blackwell, 1989.
5. Binkis R., „Europos Sąjungos iniciatyva „Rytų partnerystė“, *Nacionalinė nevyriausybinė vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platforma*, 2009, http://www.pagalba.org/lt/pasaulio_naujienos/europos_sajungos_iniciatyva_rytu_partneryste
6. Brown M. E., Cote Jr. O. R., Lynn-Jones S. M., eds., "Theories of war and peace", *An international security reader*, 1998.
7. Capezza D., "Translating Russia's Military Reform", *Small Wars Foundation*, 2009.
8. Carr E. H., *The Twenty Years' Crisis, 1919–1939*, 2nd edn., New York: St. Martin's Press, 1946.
9. Christensen T. J., "Useful Adversaries: Grand Strategy, Domestic Mobilization, and Sino-American Conflict, 1947–1958", *Princeton Studies in International History and Politics*, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1996.
10. Cohen A., Hamilton R., "The Russian Military and the Georgian War: Lessons and Implications", in Guardano A., ed., *Russian Military: Ground Force Modernization and Georgia War Lessons*, 2012.
11. Davidson J., *The Origins of Revisionist and Status Quo States*, New York: Macmillan, 2006.
12. de Haas M., "Russia's Military Reforms: Victory after Twenty Years of Failure?", *The Clingendael Institute, Clingendael Diplomacy Paper*, 2011.
13. Delyagin M., *Russia after Putin. Is Orange-Green Revolution Inevitable in Russia?*, 2005.
14. Delyagin M., *Mankind Crisis. Whether Russia in a non-russian distemper will survive?*, 2010.
15. Dick C. J., *Russia's 1999 Draft Military Doctrine, Research Report*, Camberley, UK: Conflict Studies Research Centre, November, 1999.
16. Dueck C., *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006.
17. Farrell T., Terriff T., "Military Transformation in NATO: A Framework for Analysis", in Terriff T., Osinga F., Farrell T., eds., *A Transformation Gap? American Innovations and European Military Change*, Stanford University Press, Stanford, CA, 2010.
18. Feaver P., *What is Grand Strategy and why do we need it?*, 2009, http://shadow.foreignpolicy.com/posts/2009/04/08/what_is_grand_strategy_and_why_do_we_need_it
19. Firth N., Noren J., *Soviet Defense Spending: A History of CIA Estimates 1950-1990*, 1998.
20. Gayday A., "Reform of the Russian Army", in Barabanov M., ed., *Russia's New Army*, 2011.
21. Gilbert S., *Russian Military Modernization*, NATO Parliamentary Assembly, Science and Technology Committee, 2015.
22. Gilpin R., *War and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
23. Gomez E. M., *Russia, Europe, new world order? "Welcome to the Hot Peace"*, Hearst Communications, 2008, <http://blog.sfgate.com/worldviews/2008/08/29/russia-europe-new-world-order-welcome-to-the-hot-peace/>
24. Gratz J., "Russia's Military Reform: Progress and Hurdles", *CSS Analyses in Security Policy*, 2014.

25. Gressel G., *Russia's Quiet Revolution, and What it Means for Europe*, European Council on Foreign Relations, London, United Kingdom, 2015.
26. Grigas A., "Legacies, Coercion and Soft Power: Russian Influence in the Baltic States", *Briefing Paper*, 2012
27. Hedenskog J., Pallin C. V., eds., *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective – 2013*, Försvarsdepartementet, 2013.
28. Herspring D., „Is Military Reform in Russia for “Real”? Yes, But...“, in Blank S. J., Weitz R., eds., *The Russian Military Today and Tomorrow: Essays in Memory of Mary Fitzgerald*, Strategic Studies Institute, 2010.
29. Храпчихин А., *Китай против России: Победа будет не за нами*, 2010, <http://www.popmech.ru/weapon/9937-kitay-protiv-rossii-pobeda-budet-ne-za-nami/>
30. Jakniūnaitė D., *Kur prasideda ir baigiasi Rusija: kaimynystė tarptautinėje politikoje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.
31. Jakniūnaitė D., *Ambicingas dešimtmetis: Lietuvos užsienio politika: 2004-2014*, Vilniaus universiteto leidykla, 2015, http://www.jakniunaite.lt/wp-content/uploads/2015/06/2015_Ambicingas-Desimtemetis_Lietuva-Rusija.pdf
32. Jervis R., *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton: Princeton University Press, 1976.
33. Johnson D., "Russia's Approach to Conflict – Implications for NATO's Deterrence and Defence", *Research Paper*, No. 111, NATO Defense College, 2015.
34. Jorgensen K. E., „Four Levels and a Discipline“, in Fierke K. M., Jorgensen K. E., eds., *Constructing International Relations: The Next Generation*, New York and London: M. E. Sharpe, 2001.
35. Jozwiak R., *NATO Chief Blasts Russia Over Military Activity*, 2014, <http://www.rferl.org/content/nato-stoltenberg-blasts-russia-destabilizing-europe/26719202.html>
36. Keohane R., *Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond*, 1986.
37. Kojala L., Keršanskas V., Rusijos agresijos Ukrainoje poveikis Lietuvos nacionalinio saugumo plėtojimui, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2014–2015*, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2015.
38. Kugler R. L., *Policy Analysis in National Security Affairs*, National Defense University Press, Washington, DC, 2006.
39. Kristensen, H. M., "Russian Nuclear Forces," *SIPRI Yearbook 2014: Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford: Oxford University Press, 2014.
40. Layne C., *The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present*, Ithaca, N.Y., London: Cornell University Press, 2006.
41. Lavrov A., "Reform of the Russian Air Force", in Barabanov M., ed., *Russia's New Army*, 2011.
42. Lemke D., *Regions of War and Peace*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
43. Levy J. S., „Domestic Politics and War“ in Rotberg R. I., Rabb T. K., eds., *The Origin and Prevention of Major War*, New York: Cambridge University Press, 1993.
44. Lindemann B. A., *Cross-Strait Relations and International Organizations*, Springer Fachmedien Wiesbaden, 2014.
45. Lobell S. E., Ripsman N. M., Taliaferro J. W., eds., *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
46. Lobjakas A., „Estonia“, in Lobjakas A., Mölder M., eds., *EU-Russia Watch 2012, Centre for EU-Russia Studies*, University of Tartu, 2012.
47. McDermott, R. N., *Russia's Conventional Armed Forces and the Georgian War*, Strategic Studies Institute, 2009.
48. Mearsheimer J. J., *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W. Norton, 2001.
49. Morgenthau H., *Scientific Man vs. Power Politics*, Chicago: University of Chicago Press, 1946.
50. Nichol J., *Russian Military Reform and Defense Policy*, Congressional Research Service, 2011.

51. Organski A. F. K., Kugler J., *The War Ledger*, Chicago: University of Chicago Press, 1980.
52. Rogov, S. "A National Security Policy for Russia," in Goodby J., Morel B., eds., *The Limited Partnership. Building a Russian-U.S.*, Security Committee, London: SIPRI/Oxford University Press, 1993.
53. Ruiz González F. J., *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation: A Comparative Study*, 2013.
54. Russell M., *Russia's armed forces — reforms and challenges*. In-depth analysis, European Parliamentary Research Service, 2015.
55. Smith M., "The Politics of Security" in Galeotti M., ed., *The Politics of Security in Modern Russia*, Surrey, United Kingdom: Ashgate, 2010.
56. Schweller R. L., *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest*, New York, Chichester: Columbia University Press, 1998.
57. Schweller R. L., "The Progressiveness of Neoclassical Realism" in Elman C., Elman M. F., eds., *Progress in International Relations Theory: Appraising the Field*, Cambridge, MA: MIT Press, 2003.
58. Schweller R. L., "Neoclassical Realism and State Mobilization: Expansionist Ideology in the Age of Mass Politics", in Lobell et al., eds., *Neoclassical Realism*, 2009.
59. Snyder J., *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambitions*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1991.
60. Spykman N., *America's Strategy in World Politics*, New York: Harcourt, Brace, 1942.
61. Taliaferro J. W., Lobell S. E., Ripsman N. M., *Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*, Cambridge University Press, 2009.
62. Thornton, R., "Military Modernization and the Russian Ground Forces", in Guardano A., ed., *Russian Military: Ground Force Modernization and Georgia War Lessons*, 2012.
63. Trenin D., „Russian Policies toward the Nordic-Baltic Region“, in Nurick R., Nordenman M., ed., *Nordic-Baltic Security in the 21st Century. The Regional Agenda and the Global Role*, Atlantic Council, 2011.
64. Trenin D., *Post-Imperium: A Eurasian Story*, Carnegie Endowment for International Peace, 2011.
65. Trenin D., "Russia's foreign policy Outlook", in Lipman M., Petrov N., eds., *Russia in 2020: Scenarios for the Future*, Washington, DC: Carnegie Endowment, 2011.
66. Trenin D., *The Ukraine Crisis and the Resumption of Great-Power Rivalry*, Carnegie Moscow Center, 2014.
67. Trenin D., *Takeaways From Munich-50*, Carnegie Moscow Center, 2014.
68. Vitkus G., *Diplomatinė aporija: tarptautinė Lietuvos ir Rusijos santykių normalizacijos perspektyva*, Monografija, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2006.
69. Воробьев Э., Цымбал В., *Привычка идти зигзагами на пятую – неустребима*, НГ-НВО, 2011.
70. Waltz K. N., *Theory of International Politics*, New York: Random House, 1979.
71. Westwood J. N., *Endurance and Endeavour: Russian History 1812-2001*, 5th ed., Oxford: Oxford University Press, 2002.
72. Wæver O., "Securitization and Desecuritization", in Lipschutz R., ed., *On Security*, New York: Columbia University Press, 1995.
73. Woehrel S., "Ukraine: Current Issues and U.S. Policy", *Congressional Research Service Report*, 2014.
74. Wohlforth W., *The Elusive Balance: Power and Perceptions During the Cold War*, Ithaca: Cornell University Press, 1993.
75. Zakaria F., "From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role", *Princeton Studies in International History and Politics*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998.

Akademiniai straipsniai

1. Ališauskas T., "NATO, Russia and the Discourse of Danger: Analysing the Rhetoric of NATO Secretary General A.F. Rasmussen", *Lithuanian Foreign Policy Review*, 34, 2015.
2. Blank S., "What Do the Zapad 2013 Exercises Reveal?", *Eurasia Daily Monitor*, 10 (177), 2013, http://www.jamestown.org/regions/europe/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=41449&tx_ttnews%5BbackPid%5D=51&cHash=e521c4aeb4f9cc99f736bed9a7669601#.Vd3dPqSFOUI
3. Christensen T. J., „Perceptions and Alliances in Europe, 1865-1940“, *International Organisations*, 51, 1997.
4. Giegerich B., Nicoll A., "The Struggle for Value in European Defence", *Survival*, 54, 2012.
5. Herspring D., „Anatoly Serdyukov and the Russian Military“, *Problems of Post-Communism*, 2013;
6. Jakniūnaitė D., Nekrašas E., „Kaip tirti tarptautinius santykius konstruktyvistiškai: filosofinių prielaidų ir teorinių nuostatų analizė“, *Politologija*, 3 (59), 2010.
7. Jakniūnaitė D., „Baltijos valstybės ir Rusija: liminali dvišalių santykių būseną“, *Politologija*, 3 (71), 2013.
8. Jakniūnaitė D., „Kritinės saugumo studijos XXI amžiuje: kur kreipti Lietuvos saugumo politikos tyrimus?“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2013–2014*, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2014.
9. Janeliūnas T., „Saugumo studijos – grįžimas prie objektyvistinio analizės modelio“, *Politologija*, 2 (34), 2004.
10. Fravel M. T., "International Relations Theory and China's Rise: Assessing China's Potential for Territorial Expansion", *International Studies Review*, 12, 2010.
11. Garstka J. J., "The transformation challenge", *NATO Review*, 2005.
12. Giles K., *Russia's National Security Strategy to 2020*, Review, NATO Defence College, Research Division, 2009.
13. Giles, K., Hanson, Ph., Lyne, R., Nixey, J., Sherr, J., Wood, A., "The Russian Challenge. Russia's Changed Outlook on the West: From Convergence to Confrontation", *Chatham House Report*, 2015.
14. Giles K., *Russia's 'New' Tools for Confronting the West: Continuity and Innovation in Moscow's Exercise of Power*, Research Paper, the Royal Institute of International Affairs, Chatham House, 2016.
- 15.
16. Kem J. D., "Military Transformation Ends, Ways, and Means", *Air & Space Power Journal*, 20(3), 2006.
17. McDermott R. N., "The Restructuring of the Modern Russian Army", *The Journal of Slavic Military Studies*, 22 (4), 2009, p. 485-501.
18. McDermott R., "Zapad 2009 Rehearses Countering a NATO Attack on Belarus", *Eurasia Daily Monitor*, 6 (179), 2009, http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=35558#.Vd3b3KSFOUK
19. McFaul, M., "A precarious peace: domestic politics in the making of Russian foreign policy", *International Security*, 22 (3), 1997.
20. Misiūnas A., Pladis B., „Rusijos ekonomikos vystymosi etapai“, *Lietuvos statistikos darbai*, 41, 2005.
21. Moravcsik A., „Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics“, *International Organizations*, 51, 1997.
22. Nikonov V., "Back to the Concert", *Russia in Global Politics*, No. 1, 2002.
23. Onea T., "Putting the "Classical" in Neoclassical Realism: Neoclassical Realist Theories and US Expansion in the Post-Cold War", *International Relations*, 26 (2), 2012.

24. Petraitis D., „Rusijos ginkluotųjų pajėgų reforma 2005–2015 m.“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2010-2011 m.*, 2011.
25. Petraitis D., „Naujasis karinis Rusijos veidas“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2014-2015*, Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2015.
26. Pipes R., „Is Russia Still an Enemy?“ *Foreign Affairs* 76 (5), 1997, p. 65-78.
27. Pugačiauskas V., „Rusijos karinė doktrina ir praktinės realijos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2010–2011*, Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2011.
28. Renz B., „Russian Military Capabilities after 20 Years of Reform“, *Survival: Global Politics and Strategy*, 3 (56), 2014;
29. Rogov S., "Russia and the USA in a Multipolar World", *The USA: Economics, Politics, Ideology*, No. 10, 1992.
30. Rose G., „Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy“, *World Politics*, 51, 1998.
31. Rublovskis R., „Latvijos saugumo ir gynybos politika XXI amžiaus saugumo aplinkoje“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 2014.
32. Schweller R., "The Problem of International Order Revisited: A Review Essay," *International Security*, Vol. 26, No. 1, 2001.
33. Shlapentokh, V., „Perceptions of foreign threats to the regime: From Lenin to Putin“, *Communist and Post-Communist Studies*, 42, 2009.
34. Smith B., Harari D., „Ukraine, Crimea and Russia“, *Research Paper* 14/16, 2014.
35. Taliaferro J. W., „State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource Extractive State“, *Security Studies*, 15(3), 2006.
36. Tang S., Long S. R. J., „America's military interventionism: A social evolutionary interpretation“, *European Journal of International Relations* 18: 509, 2012.
37. Terriff T., Osinga F., „The Diffusion of Military Transformation to European Militaries“, in Terriff T., Osinga F., Farrell T., eds., *A Transformation Gap? American Innovations and European Military Change*, Stanford University Press, Stanford, CA, 2010.
38. Trenin D., „Russia’s New Tip of the Spear“, *Foreign Policy*, Vol. 8, 2013.
39. Urbelis. V., „Mažųjų valstybių veikimo būdai NATO ir ES bendroje saugumo ir gynybos politikoje“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2014-2015*, Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2015, p. 59-76;
40. Urbelis V., "NATO transformacijos iššūkiai Lietuvai", *Beieškant NATO Lietuvoje : pasiekimai, nesėkmės, perspektyvos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.
41. Vanaga N., „Baltic Military Cooperation: Seeking a Common Response“, *Strategic Review*, 11, National Defence Academy of Latvia, 2016.
42. Weldes J., „Constructing national interests“, *European Journal of International Relations* 2 (3), 1996.
43. Weldes J., *Constructing national interests: the United States and the Cuban missile crisis*, University of Minnesota Press, 1999.
44. Zakaria F., „Realism and Domestic Politics“, *International Security*, 17 (1), 1992.

Straipsniai periodikoje ir agentūrų pranešimai

1. ALFA, *Lietuvos saugumui – padidintas JAV dėmesys*, 2014/03/28, <http://www.alfa.lt/straipsnis/15865171/lietuvos-saugumui-padidintas-jav-demesys>
2. Agence France-Presse, *Russia Expands Military Exercises To 80,000 Troops*, 2015/03/19, <http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2015/03/19/russia-expands-military-exercises-troops/25023979/>
3. Ancytis T., „Gyvenimas be latviško paso – kas ir kodėl nenori pilietybės?“, *Lrytas*, 2013/05/04, <http://pasaulis.lrytas.lt/rytai-vakarai/gyvenimas-be-latvisko-paso-kas-ir-kodel-nenori-pilietybes.htm>

4. BERNARDINAI, *Žvilgsnis į prieš Estiją vykdytas kibernetines atakas*, 2007/06/08, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2007-06-08-linnar-viik-zvilgsnis-i-pries-estija-vykdytas-kibernetines-atakas/27624>
5. Betts R. K., “Pick Your Battles: Ending America’s Era of Permanent War”, *Foreign Policy*, 2014.
6. BNS, *V.Zatleras: Latvija pasirengusi tartis su Rusija dėl „Nord Stream“ dujotiekio tiesimo sausuma per Latviją*, 2009/04/17, <http://www.delfi.lt/verslas/energetika/vzatleras-latvija-pasirengusi-tartis-su-rusija-del-nord-stream-dujotiekio-tiesimo-sausuma-per-latvija.d?id=21733176>
7. BNS, *A.Kubilius V.Putinui siūlė „modernizuoti“ dujų kainas ir pakvietė į Lietuvą*, 2010/03/26, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/akubilius-vputinui-siule-modernizuoti-duju-kainas-ir-pakviete-i-lietuva-atnaujinta.d?id=30409993>
8. BNS, *Lietuvos ir Rusijos santykiams reikia naujos dinamikos – ministras A.Ažubalis*, 2011/02/02, <http://www.veidas.lt/lietuvos-ir-rusijos-santykiams-reikia-naujos-dinamikos-ministras-a-azubalis>
9. BNS, *Referendumo Latvijoje rezultatai: iniciatyva rusų kalbą paversti antrąja valstybine kalba žlugo*, 2012/02/19, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/referendumo-latvijoje-rezultatai-iniciatyva-rusu-kalba-paversti-antraja-valstybine-kalba-zlugo-57-197259>
10. BNS, *Energetinė priklausomybė nuo Rusijos išlieka pagrindine grėsme nacionaliniam saugumui*, 2012/03/28, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/energetine-priklausomybe-nuo-rusijos-islieka-pagrindine-gresme-nacionaliniam-saugumui-56-207003>
11. BNS, *L.Linkevičius: su S.Lavrovu sutarėm, kad Lietuvos ir Rusijos santykius reikia suintensyvinti*, 2013/02/02, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/linkevicius-su-slavrovu-sutarem-kad-lietuvos-ir-rusijos-santykius-reikia-suintensyvinti.d?id=60579127>
12. BNS, *V. Janukovyčius prisipažino D. Grybauskaitėi: Ukraina priremta*, 2013/11/22, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/v-janukovycius-prisipazino-d-grybauskaitei-ukraina-priremta.d?id=63349578>
13. BNS, *Rusija ir Estija pasirašė istorinę sutartį dėl sienos*, 2014/02/18, <http://pasaulis.lrytas.lt/ivykiai/rusija-ir-estija-pasirase-istorine-sutarti-del-sienos.htm>
14. BNS, *Ukraina ir ES galės keisti sutartį tik dvišaliu sutarimu*, 2014/09/29, <http://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/3/67411>
15. BNS, *D. Grybauskaitė: nesustabdžius teroristinės Rusijos, agresija gali išplisti*, 2014/11/20, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/d-grybauskaitė-nesustabdžius-teroristines-rusijos-agresija-gali-isplisti.d?id=66447998>
16. BNS, *Naujasis Latvijos prezidentas Raimondas Vėjuonis – pagonių tikėjimo atstovas*, 2015/05/04, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/naujasis-latvijos-prezidentas-raimondas-vejuonis-pagoniu-tikejimo-atstovas-57-507563>
17. BNS, *Rusija demonstruoja galią: prie Kremliaus – didžiulis karinis paradas*, 2015/05/09, <http://www.delfi.lt/news/daily/world/rusija-demonstruoja-galia-prie-kremliaus-didziulis-karinis-paradas.d?id=67921778>
18. BNS, *Rusijos karo lėktuvų provokacijos Baltijos jūroje*, 2016/04/14, <http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/rusijos-karo-lektuvu-provokacijos-baltijos-juroje/221420>
19. CORRIERE, *Estijos prezidentas: Rusija išlieka grėsme Europos vientisumui*, 2015/06/15, <http://www.ekspertai.eu/estijos-prezidentasrusija-islieka-gresme-europos-vientisumui84076/>
20. Croft A., “Insight - Russia’s nuclear strategy raises concerns in NATO”, *Reuters*, 2015/02/04, <http://uk.reuters.com/article/2015/02/04/uk-ukraine-crisis-russia-nuclear-insight-idUKKBN0L825A20150204>
21. Černiauskas Š., „S. Lavrovas: A.Ažubalis man neparodė, kur vėžiai žiemoja“, *DELFI*, 2011/12/07, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/slavrovas-aazubalis-man-neparode-kur-veziai-ziemoja.d?id=52633389>

22. Černiauskas, Š., „Baltijos šalių prezidentai: D. Grybauskaitė tikrai išsiskyrė“, *DELFI*, 2015/01/02, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/baltijos-saliu-prezidentai-d-grybauskaite-tikrai-issiskyre.d?id=66800970>
23. Черненко Е., „Вес и авторитет России в мире будет укрепляться“, *Коммерсант*, 2013, <http://www.kommersant.ru/doc/2129338>
24. Dambrauskaitė Ž., Kasčiūnas L., Gira V. S., „Lietuvos ir Rusijos santykių krizė: pamokos, kurias būtina išmokti“, *DELFI*, 2009/08/27, <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/lietuvos-ir-rusijos-santykiu-krize-pamokos-kurias-butina-ismokti.d?id=23771549>
25. DELFI, *Estija reikalauja, kad Rusija pasiaiškintų dėl karinių pajėgų*, 2011/10/12, <http://www.delfi.lt/news/daily/world/estija-reikalauja-kad-rusija-pasiaiskintu-del-kariniu-pajegu.d?id=50625334>
26. DELFI, *V. Putinas pasakė itin griežtą kalbą*, 2014/10/24, <http://www.delfi.lt/news/daily/world/v-putinas-pasake-itin-griezta-kalba.d?id=66214116#ixzz3KBCtE24s>
27. DELFI, *Branduolinio karo grėsmė: ką atsakys Vakarai*, 2014/10/08, <http://www.delfi.lt/news/daily/world/branduolinio-karo-gresme-ka-atsakys-vakarai.d?id=65785790>
28. DIENA, *ESBO Parlamentinės Asamblėjos sesijos pabaigą vainikavo Vilniaus deklaracija*, 2009/07/03, <http://www.diena.lt/dienrastis/lietuva/esbo-parlamentines-asamblejos-sesijos-pabaiga-vainikavo-vilniaus-deklaracija-226609>
29. Digrytė E., „V. Molotovo anūkas Vilniuje atidarė rusų kultūros centrą“, *Delfi*, 2009/05/21, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vmolotovo-anukas-vilniuje-atidare-rusu-kulturos-centra.d?id=22266648>
30. Dyomkin D., „Putin says Romania, Poland may now be in Russia's cross-hairs“, *Reuters*, 2016/05/27, <http://www.reuters.com/article/us-russia-europe-shield-idUSKCN0YI2ER>
31. ELTA, *Adamkus: "oranžinė revoliucija" palies visą Rytų Europą*, 2004/12/30, <http://www.delfi.lt/news/daily/world/adamkus-oranzine-revoliucija-palies-visa-rytu-europa.d?id=5739942>
32. ELTA, *Du buvę leningradiečiai V.Putinas ir D.Grybauskaitė susitiko Suomijoje*, 2010/02/11, <http://lietuvsdiena.lrytas.lt/-12658213371265306526-du-buv%C4%99-leningradie%C4%8Diai-v-putinas-ir-d-grybauskait%C4%97-susitiko-suomijoje-video-dar-papildyta.htm>
33. ELTA, *Valdis Zatleras: Rusijos tonas pasikeitė*, 2010/12/20, <http://www.ve.lt/naujienos/pasaulis/valdis-zatleras-rusijos-tonas-pasikeite-525620/>
34. ELTA, *Prezidentė: NATO susitikime Čikagoje pasiekti visi Lietuvos tikslai*, 2012/05/21, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/prezidente-nato-susitikime-cikagoje-pasiekti-visi-lietuvos-tikslai.d?id=58761575>
35. ELTA, *Rusijos Juodosios jūros flotilę papildys 80 karo laivų*, 2014/09/23, <http://www.delfi.lt/news/daily/world/rusijos-juodosios-juros-flotile-papildys-80-karo-laivu.d?id=65928640#ixzz3TW8GAYFX>
36. EP, *Estijos prezidentas ragina ES pripažinti laisvą duomenų judėjimą*, 2016/02/02, <http://www.ekspertai.eu/estijos-prezidentas-ragina-es-pripazinti-laisva-duomenu-judejima/>
37. Foreign Broadcast Information Service Report, *Russia: Defense Ministry Announces New Military Doctrine*, 2003/10/03.
38. Gritėnas P., „Latvijos prezidentas perspėja: „Matėme, kaip Rusijos karinės pratybos virto okupacija. Dabar tos pratybos – prie mūsų sienos“, *15MIN*, 2016/07/08, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/latvijos-prezidentas-pasiunte-perspejima-nato-mateme-kaip-rusijos-karines-pratybos-virto-okupacija-dabar-tos-pratybos-prie-musu-sienos-57-652907>

39. Grove T., "Economic Crisis Slows Putin's Plans to Modernize Russian Military", *Wall Street Journal*, 2015. <http://www.wsj.com/articles/economic-crisis-slows-putins-plans-to-modernize-russian-military-1430955418>.
40. Henry M., "Russia was Ready for Crimea Nuclear Standoff, Putin Says", *Bloomberg*, 2015/03/15, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-03-15/russia-wasready-for-crimea-nuclear-standoff-putin-says>
41. Huggler J., "Putin privately threatened to invade Poland, Romania and the Baltic States", *The Telegraph*, 2014/09/18, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/11106195/Putin-privatelythreatened-to-invade-Poland-Romania-and-the-Baltic-states.html>
42. Interfax-AVN, *No More Cuts To Russian Armed Forces - Putin*, 2003/10/02.
43. ITAR-TASS, *Russia's large-scale military drills Vostok*, 2014/09/25, <http://itar-tass.com/en/russia/750825>
44. Iosebashvili I., „Putin Pledges More Defense Spending”, *The Wall Street Journal*, 2012, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052970203358704577234960796991408>
45. Iškauskas Č., *Rusiškasis patriotizmas – stipresniojo sindromas*, 2009, <http://www.delfi.lt/news/ringas/abroad/ciskauskas-rusiskasis-patriotizmas-stipresniojo-sindromas.d?id=26212855>
46. ИНТЕРФАКС, *Северный флот получит более 40 новых кораблей и судов обеспечения до 2020 года*, 2014/04/08, http://vpk.name/news/108277_severnyii_flot_poluchit_bolee_40_novyih_korablei_i_sudov_obe_specheniya_do_2020_goda.html
47. ИНТЕРФАКС, *На развитие Черноморского флота Россия выделит 86 миллиардов рублей*, 2014/05/06, <http://www.newsru.com/russia/06may2014/86mrfchernomor.html>
48. ИНТЕРФАКС, *В ВВС России решено сформировать 14 бригад армейской авиации и вертолетных полков*, 2014/07/26, <http://vz.ru/news/2014/7/26/697375.html>
49. ИНТЕРФАКС-АВН, *В Сухопутные войска РФ поступят более 11 тысяч новых и модернизированных танков, БМП и бронетранспортеров*, 2014/10/01, <http://www.militarynews.ru/Story.asp?rid=1&nid=354351>
50. ИТАР-ТАСС, *Шойгу: объем поставок вооружений для Минобороны вырос на 31% по сравнению с 2013 годом*, 2014/07/18, <http://tass.ru/politika/1326912>
51. Johnston I., "Russia Threatens to Use 'Nuclear Force' over Crimea and the Baltics", *The Independent*, 2015/04/01, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russiathreatens-to-use-nuclear-force-over-crimea-and-the-baltic-states-10150565.html>
52. Kaupinis K., „Estijos gynybos ekspertas: Baltijos šalys dar nesaugios“, *LRT*, 2015/11/08, <http://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/3/118904>
53. Kazlauskas A., „Zapad 2013“ – Lietuvos okupacijos repeticija?, *DELFI*, 2013/10/16, <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/a-kazlauskas-zapad-2013-lietuvos-okupacijos-repeticija.d?id=63051140>
54. КОММЕРСАНТЪ, *Свертывание военных программ обернется для государства повышенными затратами*, 23.12.2014, <http://www.kommersant.ru/doc/2639373>
55. LOCAL DK, *Russia Delivers Nuclear Threat to Denmark*, 2015/04/02, <http://www.thelocal.dk/20150321/russia-threatens-denmark-with-nuclear-attack>
56. LRYTAS, *Rusija neatlygins sovietinės okupacijos žalos*, 2006/03/23, <http://lietuvosdiena.lrytas.lt/-11431033241141879318-rusija-neatlygins-sovietin%C4%97s-okupacijos-%C5%BEalos-dar-papildyta.htm>
57. LRYTAS, *D. Grybauskaitė: Esu grynakraujė lietuvė, vaikštau į bažnyčią ir turiu teisingų pažiūrų koncentratą*, 2009/03/04, <http://www.lrytas.lt/-12361863721234408643-d-grybauskait%C4%97-esugrynakrauj%C4%97-lietuv%C4%97-vaik%C5%A1tau-%C4%AF->

- [ba%C5%BEny%C4%8Di%C4%85-ir-turiuteising%C5%B3-pa%C5%BEi%C5%ABr%C5%B3-koncentrat%C4%85-video.htm](#)
58. LRYTAS, *Estija nepalaiko pasiūlymo kurti bendras Baltijos šalių pajėgas*, 2013/07/22, <http://pasaulis.lrytas.lt/konfliktai-ir-saugumas/estija-nepalaiko-pasiulymo-kurti-bendras-baltijos-saliu-pajegas.htm>
 59. LRYTAS, *V.Putinas siūlo nesijaudinti dėl „Iskander“ raketų Kaliningrado srityje*, 2013/12/19, <http://pasaulis.lrytas.lt/konfliktai-ir-saugumas/v-putinas-siulo-nesijaudinti-del-iskander-raketu-kaliningrado-srityje.htm>
 60. LRYTAS, *Rusija ir Estija pasirašė istorinę sutartį dėl sienos*, 2014/02/18, <http://pasaulis.lrytas.lt/ivykiai/rusija-ir-estija-pasirase-istorine-sutarti-del-sienos.htm>
 61. LRYTAS, *Rusija kaltina JAV chaoso kėlimu Artimuosiuose Rytuose*, 2015/02/23, http://pasaulis.lrytas.lt/ivykiai/rusija-kaltina-jav-chaoso-kelimu-artimuosiuose-rytuose.htm?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy
 62. LRYTAS, *Estijos prezidentas ragina NATO atsiųsti daugiau karių*, 2015/04/13, <http://pasaulis.lrytas.lt/konfliktai-ir-saugumas/estijos-prezidentas-ragina-nato-atsiusti-daugiau-kariu.htm>
 63. Luhn A., *Russia's GDP falls 3.7% as sanctions and low oil price take effect*, 2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/25/russias-gdp-falls-37-as-sanctions-and-low-oil-price-take-effect>
 64. LŽ, *Išspręstas Estijos ir Rusijos sienos klausimas*, 2014/02/19, <http://lzinios.lt/lzinios/print.php?id=174003>
 65. Лавров С., „Внешнеполитическая философия России“, *Международная жизнь*, 2013, <https://interaffairs.ru/news/show/9274>
 66. McTague T., „NATO would be powerless to stop a Russian invasion of Eastern Europe, says top British general“, *Daily Mail*, 2014/08/27, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2735501/Nato-powerless-stop-Russian-invasion-Eastern-Europe-says-British-general.html#ixzz4FVeK89BP>
 67. Medvedev D., *The experience of the South Ossetia conflict*, Zvezda TV, 2008.
 68. Naujienų centras, *Kas tas Andris Berzinis?*, 2011/06/03, <http://iq.lt/lietuva/kas-tas-andris-berzinis>
 69. Никонов В., „Обама удивил“, *Газета Известия*, 2009, <http://izvestia.ru/news/350754>
 70. Petkauskas V., „Sotus ir išglebęs „biudžetinis“ lietuvis“, *DELFI*, 2014/04/02, <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/v-petkauskas-sotus-ir-isglebes-biudzetinis-lietuvis.d?id=64409256>
 71. Putin V., „A new integration project for Eurasia: The future in the making“, *Izvestia*, 2011.
 72. Путин В., „Россия на рубеже тысячелетий“, *Независимая газета*, 1999, http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millenum.html
 73. Путина В., „Быть сильными: гарантии наци-ональной безопасности для России“, *Российская газета*, 2012.
 74. Radžiūnas V., „Dalios Grybauskaitės ir Vyriausybės politika: kas už ką atsakingas?“, *15MIN*, 2013/10/15, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/dalios-grybauskaites-ir-vyriausybes-politika-kas-uz-ka-atsakingas-56-377083>
 75. Rečko K., „Latvija klastingo referendumo išvakarėse“, *POLITOLOGAS*, 2012/02/17, <http://www.politologas.lt/2012/02/17/latvija-klastingo-referendumo-isvakarese>
 76. Report.Az, *EC downgrades outlook of Russia's economy*, 2016/05/03, <http://report.az/en/region/ec-downgraded-outlook-on-russian-economy/>
 77. Respublika, *Rusijos įstatymai: už nesankcionuotą mitingą – kalėjimas*, 2014/07/23, <http://www.respublika.lt/lt/naujienos/pasaulis/pasaulio-politika/rusijos-istatymai-uz-nesankcionuota-mitinga-kalejimas/.print.1>
 78. REUTERS, *Russia to carry out large-scale military drills in 2015*, 2014/12/01, <http://news.yahoo.com/russia-carry-large-scale-military-drills-summer-2015-130849798.html>

79. RIA Novosti, *Press Conference On Military Reform With Sergei Karaganov, Andrei Kokoshin, Nikolai Mikhailov and Vitaly Shlykov*, 2003/10/06.
80. RIA, *Russia will cut defense budget by 5 percent in 2016*, 2016/03/06 <http://www.reuters.com/article/us-russia-defense-budget-idUSKCN0W80TL>
81. РИА Новости, *Почти четверть должностей в ВС РФ были вакантными на начало года*, 2013/10/24, http://ria.ru/defense_safety/20131024/972333455.html
82. РИА Новости, *Зюганов: сокращение расходов на оборону может сказаться на перевооружении*, 2016/10/22, https://ria.ru/defense_safety/20161022/1479787269.html
83. Rogov S. "U.S. - Russian Relations: From Bad to Worse?", *The Moscow Times*, 2014.
84. Россия сегодня, *В войска ЗВО поступило более тысячи единиц техники в 2016 году*, 2016/11/12, https://ria.ru/defense_safety/20161112/1481229658.html
85. Samku, M., „Estija sukūrė kibernetinę kariuomenę“, *Technologijos*, 2011/01/20, <http://www.technologijos.lt/n/technologijos/it/S-16964/straipsnis/Estija-sukre-kibernetine-kariuomene>
86. Samoškaitė E., „R. Juknevičienė: komentuoti gynybos plano detales – tas pats, kas pareikalauti naujo plano“, *DELFI*, 2010/12/07, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rjuknevicienne-komentuoti-gynybos-plano-detales-tas-pats-kas-pareikalauti-naujo-plano.d?id=39431061>
87. Šireika J., Kreivys D., „Lietuva atominiame Rusijos voratinklyje“, *DELFI*, 2013/02/20, <http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/dkreivys-jsireika-lietuva-atominiame-rusijos-voratinklyje.d?id=60718839>
88. ТАСС, *ВДВ России в 2016 году получают более двух тысяч единиц современного вооружения*, 2016/08/23, <http://tass.ru/armiya-i-opk/3560673>
89. The Interpreter, *Is Russia's Military Really As Good As It Was in Crimea?*, 2014/04/03, <http://www.interpretermag.com/is-russias-military-really-as-good-as-it-was-in-crimea/>
90. The Washington Post, *Putin's Prepared Remarks at 43rd Munich Conference on Security Policy*, 2007/02/12, <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/02/12/AR2007021200555.html>
91. The Washington Post, *Estijos prezidentas: Rusija sukuria grėsmę „tvarkai, nusistovėjusiai po Antrojo pasaulinio karo*, 2014/10/01, <http://www.sarmatas.lt/10/estijos-prezidentas-rusija-sukuria-gresme-tvarkai-nusistovejusiai-po-antrojo-pasaulinio-karo/>
92. Tracevičiūtė R., „Zatleras: mano pareiga Lietuvoje kalbas sakyti lietuviškai“, *Lietuvos žinios*, 2011, <http://www.alfa.lt/straipsnis/10950164/zatleras-mano-pareiga-lietuvoje-kalbas-sakyti-lietuviskai>
93. Vaikutis A., „Latvijoje įteisinta dviguba pilietybė“, *15MIN*, 2013/05/09, <http://www.15min.lt/naujienu/aktualu/pasaulis/latvijoje-iteisinta-dviguba-pilietybe-57-334063>
94. VEIDAS, *Estas įžeidžiamai, bet tiksliai parodė Lietuvos karinį neįgalumą*, 2011/06/15, <http://www.veidas.lt/estas-izeidziamai-bet-tiksliai-parode-lietuvos-karini-neigaluma>
95. Veidas, *Ar kelias pavoju Baltijos šalyse rusų tautinė mažuma?*, 2014/03/17, <http://www.veidas.lt/ar-kelias-pavoju-baltijos-salyse-rusu-tautine-mazuma>
96. Vėjuonis R., „Tiesioginė karinė grėsmė iš Rusijos išlieka menka“, *Respublikos leidiniai*, 2015/03/20, <http://www.respublika.lt/lt/naujienos/pasaulis/pasaulio-politika/rvejuonis-tiesiogine-karine-gre-sme-is-rusijos-islieka-menka/print.1>
97. Vitkūnas M., „Ar priešraketinis skydas būtų naudingas Lietuvai?“, *Valstiečių laikraštis*, 2008/07/05, <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/mvitkunas-ar-priesraketinis-skydas-butu-naudingas-lietuvai.d?id=17630973>
98. Volovoj V., „Kas būtų, jeigu Rusija nuspręstų okupuoti Baltijos valstybes?“, *DELFI*, 2008/10/20, <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vvolovoj-kas-butu-jeigu-rusija-nusprestu-okupuoti-baltijos-valstybes.d?id=18941376>

99. ВЕДОМОСТИ, *Военные расходы в 2015 г. вырастут, как и было запланировано, несмотря на внешние и внутренние экономические проблемы*, 2014/09/17, <http://www.vedomosti.ru/politics/articles/2014/09/17/rost-po-planu>
100. ВЕДОМОСТИ, *Россия догнала США по общему количеству носителей стратегического ядерного оружия*, 2015/03/05, http://naviny.by/rubrics/abroad/2014/10/5/ic_news_118_445501
101. Warren A., *'Not Just For the Fun of It'? Russia and Belarus Start Military Activity on Baltic Border*, Eastbook.eu, 2013/09/23, <http://www.eastbook.eu/en/2013/09/23/not-just-for-the-fun-of-it-russia-starts-military-activity-on-baltic-border/>
102. Wikileaks, *NATO-Russia: NAC Discusses Russian Military Exercises*, US Mission to NATO, 2009/11/23, <http://www.aftenposten.no/spesial/wikileaksdokumenter/23112009-NATO-RUSSIA-NAC-DISCUSSES-RUSSIAN-MILITARY-EXERCISES-6276946.html>
103. Žalimas D., *Rusijos URM klastoja istoriją ir iškraipo tarptautinę teisę*, 2005, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/dzalimas-rusijos-urm-klastoja-istorija-ir-iskraipo-tarptautine-teise.d?id=6636816>
104. 15MIN, *Estija pajėgs sulaikyti Rusijos tankus, tikina gynybos ministras Martas Laaras*, 2011/07/07, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/estija-pajegs-sulaikyti-rusijos-tankus-tikina-gynybos-ministras-martas-laaras-57-159292>
105. 15MIN, *Baltijos šalys pasiruošusios galimam karui su imperialistine Vladimiro Putino Rusija*, 2014/11/23, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/baltijos-salys-pasiruosusios-galimam-karui-su-imperialistine-vladimiro-putino-rusija-57-467985>

Dokumentai

1. Estonian Government, *National Security and Defence*, 2015, <https://valitsus.ee/en/national-security-and-defence>
2. Estonian Government, *State Budget Strategy 2015-2018*, 2015, <http://www.fin.ee/budgeting>; Estonian Ministry of Defence, *National Defence Development Plan 2013-2022*, 2013, http://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/national_defence_development_plan.pdf
3. Estonian Ministry of Defence, *Estonian Long Term Defence Development Plan 2009 – 2018*, 2009.
4. Estonian Ministry of Defence, *Defence budget*, 2016, <http://www.kaitseministeerium.ee/en/objectives-activities/defence-budget>
5. Президент Российской Федерации, *Военная доктрина Российской Федерации*, 2010, <http://kremlin.ru/supplement/461>
6. Президент Российской Федерации, *Военная доктрина Российской Федерации*, 2014, <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>
7. Президент Российской Федерации, *Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года*, 2009.
8. Human Rights Watch, *World Report 2013 – Events of 2012*, 2013, https://www.hrw.org/sites/default/files/wr2013_web.pdf
9. International Institute for Strategic Studies, “Russia and Eurasia”, *Military Balance 2013*, Abingdon, 2013.
10. Концепция внешней политики Российской Федерации, 2013.
11. Latvian Ministry of Defence, *The National Security Concept*, 2011, http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par_aizsardzibas_nozari/Plani,%20konceptijas/2011_EN_ND.ashx

12. Latvian Ministry of Defence, *State Defence Concept*, 2012, [http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par aizsardzibas nozari/Plani,%20konceptijas/2012_va EN.ashx](http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par_aizsardzibas_nozari/Plani,%20konceptijas/2012_va_EN.ashx)
13. Latvian Ministry of Defence, *The National Security Concept*, 2015, [http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par aizsardzibas nozari/Plani,%20konceptijas/NDK/NDK_ENG_final.ashx](http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Par_aizsardzibas_nozari/Plani,%20konceptijas/NDK/NDK_ENG_final.ashx)
14. Latvian Ministry of Finance, *Latvia's Stability Programme for 2015-2018*, 2015, http://www.fm.gov.lv/files/fiskalapolitika/2015/SP_15-18_ENG.pdf
15. Latvijas Republikas Saeimas, *Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu*, 2015.
16. Latvijas Republikas Saeima, *Saeima adopts National Security Concept*, 2015, <http://www.saeima.lv/en/news/saeima-news/24143-saeima-adopts-national-security-concept>
17. Latvijas Valsts Prezidents, *Speech*, 2009, http://www.president.lv/pk/preview/?module=print_content&module_name=content&art_id=13812&lng=en
18. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, *LR Seime atstovaujimų politinių partijų susitarimas dėl 2014–2020 metų Lietuvos Respublikos užsienio, saugumo ir gynybos politikos strateginių gairių*, 2014, <http://www.kam.lt/download/40874/partiju%20susitarimas%20dėl%20gynybos%202014-2020%20m.pdf>
19. Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerija, *Krašto apsaugos sistemos 2016–2018 metų strateginis veiklos planas*, 2015.
20. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, *LR karinė strategija*, 2016 m.
21. Lietuvos Respublikos Prezidentūra, *Bendroji Jungtinių Valstijų, Estijos, Latvijos ir Lietuvos deklaracija dėl didesnio saugumo ir bendradarbiavimo gynybos srityje*, 2016, <https://www.lrp.lt/data/public/uploads/2016/08/bendroji-jungtiniu-valstiju-estijos-latvijos-ir-lietuvos-deklaracija-del-didesnio-saugumo-ir-bendradarbiavimo-gynybos-srityje.pdf>
22. Lietuvos Respublikos Seimas, *Nacionalinio saugumo strategija*, 2002.
23. Lietuvos Respublikos Seimas, *Dėl 2008–2012 metų Lietuvos užsienio politikos principų, strateginių gairių ir tikslų*, Lietuvos politinių partijų pareiškimai ir susitarimai, 2008, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5042&p_k=1
24. Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas, 2013. Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento 2012 m. veiklos ataskaita visuomenei.
25. http://www.vsd.lt/vsd_ataskaita_20130607.pdf
26. Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas ir Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos, *Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas*, 2016.
27. Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas ir Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos, *Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas*, 2017.
28. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, *Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimo Nr. IX-907 „dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ pakeitimo“ projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui*, 2016.
29. NATO Allied Command Transformation, *Understanding NATO Military Transformation*, Norfolk, 2005.
30. NATO, „Rusijos kaltinimai – kaip yra iš tikrųjų“, 2014 m. faktų suvestinė, 2014, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20140604_LITH_Factsheet_Russia.pdf

31. NATO, *The General Secretary's Annual Report 2015*, 2016, p. 19, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160128_SG_AnnualReport_2015_en.pdf
32. NATO, *2016 m. Defence Expenditures of NATO Countries (2009-2016)*, Communique PR/CP, 2016
33. Press Service of the President of the Republic of Lithuania, *Joint Declaration of Estonian, Latvian, Lithuanian and Polish Presidents on the situation in Georgia*, 2008/08/09, <http://archyvas.lrp.lt/en/news.full/9475>
34. Правительство Российской Федерации, *План первоочередных мероприятий по обеспечению устойчивого развития экономики и социальной стабильности в 2015 году*, 2015, <http://government.ru/media/files/7QoLbdOVNPc.pdf>.
35. Президент Российской Федерации, *Концепция внешней политики Российской Федерации*, 2008, <http://kremlin.ru/acts/news/785>
36. Президент Российской Федерации, *Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года*, 2009, <https://rg.ru/2009/05/19/strategia-dok.html>
37. Президента Российской Федерации, *Военная доктрина Российской Федерации*, 2010, <http://kremlin.ru/supplement/461>
38. Президент Российской Федерации, *Концепция внешней политики Российской Федерации*, 2013, <http://www.pircenter.org/media/content/files/9/13617765900.pdf>
39. Президента Российской Федерации, *Военная доктрина Российской Федерации*, 2014, <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>
40. Президент Российской Федерации, *Стратегия национальной безопасности Российской Федерации*, 2015, <https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html>
41. Riigikogu, *National Security Concept of Estonia*, 2010.
42. Russian Federation Ministry of Defense, *Urgent Tasks of the Development of the Russian Federation Armed Forces*, White Paper, Moscow, 2003.
43. Russian Federation Ministry of Defense, *Combat training building-up*, 2015, <http://eng.itogi2015.mil.ru/combat-training>
44. SIPRI, *Yearbook*, 2011.
45. SIPRI, *Yearbook*, 2016.
46. SIPRI, *Military Expenditure Database*, <https://www.sipri.org/databases/milex>
47. Stockholm International Peace Research Institute, *Monitoring Military Expenditures*, 2013, <http://www.sipri.org/research/armaments/milex/measuringmilitary-expenditures>
48. Sweden Ministry of Defence, *Military Expenditure Trends in the Baltic Sea States*, 2015.
49. US Energy Information Administration, *International energy data and analysis: Russia*, 2015. <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>
50. US NATO Mission, *NATO-Russia: NAC Discusses Russian Military Exercises*, 2009, <http://www.scoop.co.nz/stories/WL0911/S01896.htm>

Oficialūs pareiškimai, kalbos, interviu

1. Latvijas Republikas Saeima, *Saeima approves State Defence Concept*, 2012, <http://www.saeima.lv/en/news/saeima-news/19693-saeima-approves-state-defence-concept>
2. Latvijas Republikas Saeima, *Statement by President of Latvia, Speaker of Saeima, Prime Minister and Foreign Minister on Russia's interference in Ukraine*, 2014/03/01, <http://www.saeima.lv/en/news/saeima-news/21906-statement-by-president-of-latvia-speaker-of-saeima-prime-minister-and-foreign-minister-on-russia-s-i>
3. Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, *Latvian, Polish, Estonian Presidents Meet, Discuss Preparations for NATO Summit*, 2012/04/17, http://www.president.lv/pk/content/?art_id=19370

4. Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, *NATO Summit: Baltic Air Patrols Are Example of Smart Defence*, 2012/05/12, http://www.president.lv/pk/content/?art_id=19492
5. Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, *Latvian, Polish Presidents Emphasise Excellent Bilateral Relationship, Importance of All-Encompassing Co-operation in Future*, 2012/11/23, http://www.president.lv/pk/content/?art_id=20184
6. Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, *Latvian, Russian relations experiencing development, expansion*, 2013/10/25, http://www.president.lv/pk/content/?art_id=21362
7. Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, *President of Latvia and the Minister of Foreign Affairs: Latvian foreign policy is uniform*, 2014/04/07, http://www.president.lv/pk/content/?art_id=22014
8. Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, *Presidents of nine countries agree on action regarding the largest security challenge since World War II*, 2014/07/22, http://www.president.lv/pk/content/?art_id=22367
9. Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, *President of Latvia presented the Latvian vision on NATO objectives in the new security environment*, 2014/09/05, http://www.president.lv/pk/content/?art_id=22469
10. Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerija, *NATO patvirtino naujas gynybos ir atgrasymo priemones*, 2016/07/10, [http://kam.lt/lt/naujienos/874/archyvas/930/ziniu/archyvas/2016-07/nato-patvirtino-naujas-gynybos-ir-atgrasymo-priemones.html?pbck=20](http://kam.lt/lt/naujienos/874/archyvas/930/ziniu/archyvas/2016%20metai/ziniu/archyvas/2016-07/nato-patvirtino-naujas-gynybos-ir-atgrasymo-priemones.html?pbck=20)
11. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos tarnyba, *Geros kaimynystės santykių svarbą šalies vadovė telefonu aptarė su Rusijos Prezidentu*, 2009/08/18, <https://www.lrp.lt/lt/geros-kaimynystes-santykiu-svarba-salies-vadove-telefonu-aptare-su-rusijos-prezidentu/6717>
12. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras. 2011-03-16. Lietuvos Prezidentės interviu tarptautinei naujienų agentūrai The Associated Press: "Lietuvos „plieninė magnolija“ gina kitonišką požiūrį į užsienio politiką". <https://www.lrp.lt/lt/lietuvos-prezidentes-interviu-tarptautinei-naujienu-agenturai-the-associated-press-lietuvos-plienine-magnolija-gina-kitoniska-pozhuri-i-uzsienio-politika/21813>
13. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras. 2011-05-28. JAV Prezidentas palaiko Lietuvos nuostatas dėl priešraketinės gynybos.
14. <https://www.lrp.lt/lt/jav-prezidentas-palaiko-lietuvos-nuostatas-del-priesraketines-gynybos/pranesimai-spaudai/11186>
15. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *J.M. Barosso palaiko Prezidentę dėl saugumo reikalavimų naujoms AE*, 2011/08/04, <http://lrp2.freshmedia.lt/lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/j.m.-barosso-palaiko-prezidente-del-saugumo-reikalavimu-naujoms-ae/11801>
16. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Prezidentės Dalios Grybauskaitės interviu Pietų Korėjos dienraščiui The Korea Herald: "Kaimynų planuojamos statyti atominės elektrinės kelias susirūpinimą Lietuvos Prezidentei"*, 2012/03/26, <https://www.lrp.lt/lt/prezidentes-dalios-grybauskaites-interviu-pietu-korejos-dienrasciui-the-korea-herald-kaimynu-planuojamos-statyti-atomines-elektrines-kelias-susirupinima-lietuvos-prezidentei/prezidente-ziniasklaidoje-spaudoje/21801>
17. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Dujų tiekimo įvairovė garantuos energetinį saugumą ir konkurencines kainas*, 2012/04/29, <https://www.lrp.lt/lt/duju-tiekimo-ivairove-garantuos-energetini-sauguma-ir-konkurencines-kainas/13492>
18. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *NATO susitikimas Čikagoje – pats rezultatyviausias Baltijos valstybėms*, 2012/05/21, <https://www.lrp.lt/lt/nato-susitikimas-cikagoje-pats-rezultatyviausias-baltijos-valstybems/13660>
19. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Lietuvos Prezidentė išpėja dėl didėjančios Rusijos įtakos Rytuose*, 2013/07/03, <https://www.lrp.lt/lt/lietuvos-prezidente-ispeja-del-didejancios-rusijos-itakos-rytuose/21754>

20. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Švedija gali tikėtis mūsų paramos*, 2013/07/11, <https://www.lrp.lt/lt/svedija-gali-tikėtis-musu-paramos/prezidente-ziniasklaidoje-spaudoje/21751>
21. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Monopolinės dujų kainos mažina ES konkurencingumą*, 2013/10/03, <https://www.lrp.lt/lt/monopolines-duju-kainos-mazina-es-konkurencinguma/17537>
22. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Prezidentės interviu Prancūzijos dienraščiui "Le Figaro"*, 2013/11/08, <https://www.lrp.lt/lt/prezidentes-interviu-prancuzijos-dienrasciui-le-figaro/21721>
23. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės interviu Vokietijos savaitraščiui „Die Zeit“*, 2013/11/28, <https://www.lrp.lt/lt/lietuvas-respublikos-prezidentes-dalios-grybauskaites-interviu-vokietijos-savaitrasciui-die-zeit/21716>
24. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Lietuvos ir Jungtinės Karalystės pozicijos dėl padėties Ukrainoje sutampa*, 2014/03/02, <https://www.lrp.lt/lt/lietuvas-ir-jugtines-karalystes-pozicijos-del-padeties-ukrainoje-sutampa/18816>
25. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Būtina greita Europos reakcija į Rusijos agresiją*, 2014/03/11, <https://www.lrp.lt/lt/butina-greita-europos-reakcija-i-rusijos-agresija/18876>
26. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Prezidentė nubrėžė gaires Vyriausybei*, 2014/08/26, <https://www.lrp.lt/lt/prezidente-nubreze-gaires-vyriausybei/20219>
27. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *„Rusija yra agresorė“*, 2015/02/09, <https://www.lrp.lt/lt/rusija-yra-agresore/prezidente-ziniasklaidoje-spaudoje/22114>
28. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Prezidentės Dalios Grybauskaitės interviu Lenkijos naujienų agentūrai PAP*, 2015/05/08, <https://www.lrp.lt/lt/prezidentes-dalios-grybauskaites-interviu-lenkijos-naujienu-agenturai-pap/22680>
29. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Prezidentė: turime pasirūpinti žmonėmis*, 2015/07/11, <https://www.lrp.lt/lt/prezidente-turime-pasirupinti-zmonemis/23258>
30. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Priešrinkiminis populizmas neturi užgožti svarbių sprendimų*, 2015/09/09, <https://www.lrp.lt/lt/priesrinkiminis-populizmas-neturi-uzgozti-svarbiu-sprendimu/23629>
31. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Lietuvos prezidentė Dalia Grybauskaitė: „Europa turi tapti stipresnė jau dabar“*, 2016/04/01, <https://www.lrp.lt/lt/lietuvas-prezidente-dalia-grybauskaite-europa-turi-tapti-stipresne-jau-dabar/prezidente-ziniasklaidoje-spaudoje/24956>
32. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Prezidentė susitiko su Belgijos senato pirmininke*, 2016/01/14, <https://www.lrp.lt/lt/prezidente-susitiko-su-belgijos-senato-pirmininke/24522>
33. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *NATO viršūnių susitikime – istorinė diena Lietuvos ir Baltijos regiono saugumui*, 2016/07/08, <https://www.lrp.lt/lt/nato-virsuniu-susitikime-istorine-diena-lietuvas-ir-baltijos-regiono-saugumui/25639>
34. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos centras, *Vokietijos kariai Lietuvoje – tai lūžis*, 2016/07/11, <https://www.lrp.lt/lt/vokietijos-kariai-lietuvoje-tai-luzis/prezidente-ziniasklaidoje-spaudoje/25672>
35. Latvijas Republikas Saeima, *Saeima approves State Defence Concept*, 2015/11/26, <http://www.saeima.lv/en/news/saeima-news/19693-saeima-approves-state-defence-concept>
36. Lietuvos Respublikos Seimas, *LR Prezidento Valdo Adamkaus metiniai pranešimai*, 2008, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4980&p_k=1
37. Lo B., Pomerantsev P., Sutyagin I., *Oral evidence: Russia: implications for UK defence and security*, Defence Committee, 2016,

- <http://data.parliament.uk/writtenevidence/committeeevidence.svc/evidencedocument/defence-committee/russia-implications-for-uk-defence-and-security/oral/30301.html>
38. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Latvia Today: Foreign Policy News*, No. 25, 2008/04/04, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/newsletters/9376-fpn-no-25-31-march-4-april-2008>
 39. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Latvia Today: Foreign Policy News*, No. 32, 2008/09/12, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/newsletters/9730-fpn-no-32-8-12-september-2008>
 40. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Latvia Today: Foreign Policy News*, No. 43, 2008/11/28, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/newsletters/9885-fpn-no-43-24-28-november-2008>
 41. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Speech by the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Latvia at the Foreign Policy Debate in the Saeima*, 2011/01/27, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/speeches-and-interviews/10919-speech-by-the-minister-of-foreign-affairs-of-the-republic-of-latvia-at-the-foreign-policy-debate-in-the-saeima>
 42. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *E.Rinkēvičs: European Union should be more united in talks with Russia*, 2013/03/12, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/12846-e-rinkevics-european-union-should-be-more-united-in-talks-with-russia>
 43. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Foreign Minister Rinkēvičs calls on Russia to demonstrate greater openness regarding Zapad-2013 military exercise*, 2013/04/24, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/12905-foreign-minister-rinkevics-calls-on-russia-to-demonstrate-greater-openness-regarding-zapad-2013-military-exercise>
 44. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Foreign Minister Rinkēvičs invites Russia to cooperate in Afghanistan and Central Asia*, 2013/11/21, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/13305-foreign-minister-rinkevics-invites-russia-to-cooperate-in-afghanistan-and-central-asia>
 45. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Foreign Ministry comment to the press about Russia's Iskander-M missiles near the border of Baltic states*, 2013/12/17, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/13393-foreign-ministry-comment-to-the-press-about-russia-s-iskander-m-missiles-near-the-border-of-baltic-states>
 46. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *Speech by Latvian Foreign Minister Edgars Rinkēvičs at annual Foreign Policy Debate in the Latvian Parliament (Saeima)*, 2016/01/26, <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/speeches-and-interviews/49504-speech-by-latvian-foreign-minister-edgars-rinkevics-at-annual-foreign-policy-debate-in-the-latvian-parliament-saeima-on-26-january-2015>
 47. Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves to the United States Secretary for Homeland Security: our objective is a safer and more secure world*, 2008/10/29, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/1772-president-ilves-to-the-united-states-secretary-for-homeland-security-our-objective-is-a-safer-and-more-secure-world/>
 48. Office of the President of the Republic of Estonia, *Estonian Head of State met the President of Russia*, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/1704-estonian-head-of-state-met-the-president-of-russia/layout-visit.html>
 49. Office of the President of the Republic of Estonia, *Presidents of Baltic States met near Tallinn*, 2008/11/26, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/1787-presidents-of-baltic-states-met-near-tallinn/index.html>
 50. Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves speaks at the United Nations General Assembly*, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/1993-president-ilves-speaks-at-the-united-nations-general-assembly/layout-visit.html>

51. Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves met with President Obama*, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/1938-president-ilves-met-with-president-obama/layout-visit.html>
52. Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves met with the Delegation of the US Congress*, 2009/04/15, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/1877-president-ilves-met-with-the-delegation-of-the-us-congress/index.html>
53. Office of the President of the Republic of Estonia, *President of Estonia and NATO Secretary General: the foundation of the alliance is collective defence*, 2009/10/08, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/2001-president-of-estonia-and-nato-secretary-general-the-foundation-of-the-alliance-is-collective-defence/>
54. Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves at the Spring Storm 2009 exercises: the professionalism of the members of the Defence Forces is impressive*, 2009/05/18, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/1903-president-ilves-at-the-spring-storm-2009-exercises-the-professionalism-of-the-members-of-the-defence-forces-is-impressive/index.html>
55. Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves to US Secretary of State: NATO is in Afghanistan to get out of it*, 2010/04/24, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/2115-president-ilves-to-us-secretary-of-state-nato-is-in-afghanistan-to-get-out-of-it/index.html>
56. Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves: Estonia is living in the safest stage of its history*, 2010/01/19, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/2068-president-ilves-estonia-is-living-in-the-safest-stage-of-its-history/>
57. Office of the President of the Republic of Estonia, *Meeting of the National Defence Council took place in Kadriorg*, 2010/06/15, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/2133-meeting-of-the-national-defence-council-took-place-in-kadriorg/>
58. Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves: Ämari Air Base shows solidarity of NATO allies*, 2010/09/15, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/4993-president-ilves-aemari-air-base-shows-solidarity-of-nato-allies/>
59. Office of the President of the Republic of Estonia, "Cyber warfare: Unity in defence", Silicon Republic, 2011/06/20, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/interviews/6254-qcyber-warfare-unity-in-defenceq-silicon-republic-20-june-2011/index.html>
60. Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves: a democratic world needs a strong NATO*, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/7340-president-ilves-a-democratic-world-needs-a-strong-nato/layout-visit.html>
61. Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves at the National Defence Council: the Estonian National Defence Plan is both efficient and realistic*, 2012/12/14, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/8386-president-ilves-at-the-national-defence-council-the-estonian-national-defence-plan-is-both-efficient-and-realistic/index.html>
62. Office of the President of the Republic of Estonia, *The National Defence Council supported the adoption of the strongest counter-measures by the European Union and NATO in response to Russia's military activities in Ukraine*, 2014/03/02, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/9882-the-national-defence-council-supported-the-adoption-of-the-strongest-counter-measures-by-the-european-union-and-nato-in-response-to-russias-military-activities-in-ukraine-/>
63. Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves at the meeting of East-European heads of state: NATO must show its ability to respond to increased threats*, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/10434-president-ilves-at-the-meeting-of-east-european-heads-of-state-nato-must-show-its-ability-to-respond-to-increased-threats/layout-visit.html>

64. Office of the President of the Republic of Estonia, *The National Defence Council agreed that deterrence must be prominent*, 2014/04/23, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/10089-the-national-defence-council-agreed-that-deterrence-must-be-prominent/>
65. Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves responding to media questions on the situation in Ukraine and the Minsk agreement*, 2015/02/13, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/11082-president-ilves-responding-to-media-questions-on-the-situation-in-ukraine-and-the-minsk-agreement/index.html>
66. Office of the President of the Republic of Estonia, *Estonian head of state to the German Minister of Defence: permanent deterrence units in NATO border states are required in the current security situation*, 2015/04/14, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/11271-estonian-head-of-state-to-the-german-minister-of-defence-permanent-deterrence-units-in-nato-border-states-are-required-in-the-current-security-situation/index.html>
67. Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves on an official visit to Denmark: we are kindred spirits and brothers in arms*, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/11730-president-ilves-on-an-official-visit-to-denmark-we-are-kindred-spirits-and-brothers-in-arms/layout-visit.html>
68. Office of the President of the Republic of Estonia, *President Ilves on the anniversary of the Estonian Defence Forces: the defence of Estonia involves the continuous, daily work of thousands of people*, 2015/11/16, <https://vp2006-2016.president.ee/en/media/press-releases/11769-president-ilves-on-the-anniversary-of-the-estonian-defence-forces-the-defence-of-estonia-involves-the-continuous-daily-work-of-thousands-of-people/>
69. Президент Российской Федерации, *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации*, Москва: Кремль, 2003, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21998>
70. Президент Российской Федерации, *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации*, Москва: Кремль, 2005, http://archive.kremlin.ru/appears/2005/04/25/1223_type63372type63374type82634_87049.shtm
71. Президент Российской Федерации, *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации*, Москва: Кремль, 2006, <http://kremlin.ru/events/president/news/35528>
72. Президента Российской Федерации, *О штатной численности Вооруженных Сил Российской Федерации*, 2008, <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/92625/#ixzz4F2roF8wU>
73. Президент Российской Федерации, *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации*, Москва: Кремль, 2012, <http://kremlin.ru/events/president/news/17118>
74. Президент Российской Федерации, *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации*, Москва: Кремль, 2014. <http://kremlin.ru/events/president/news/47173>
75. Президент Российской Федерации, *Большая пресс-конференция Владимира Путина*, Москва, 2014, <http://kremlin.ru/events/president/news/47250>
76. Президент Российской Федерации, *Утверждена Стратегия национальной безопасности России*, 2015, <http://kremlin.ru/acts/bank/40391>
77. Rasmussen A. F., *Press conference following the first day of meetings of NATO Ministers of Foreign Affairs*, Brussels, 2014, http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_108511.htm?selectedLocale=en
78. Trenin D., *Lecture at the Royal Swedish Academy of War Sciences*, Stockholm, 2013.

PRIEDAI

1 priedas

2010 m. ir 2014 m. Rusijos karinių doktrinų palyginimas

2010 m. doktrina	2014 m. doktrina
Kariniai pavojai (karinės transformacijos priežastys)	
Pastangos destabilizuoti situaciją atskirose šalyse ir regionuose.	Pastangos destabilizuoti situaciją atskirose šalyse ir regionuose.
Užsienio karinių vienetų dislokavimas (pajėgumų didinimas) draugiškose ir kaimyninėse šalyse.	Užsienio šalių karinių vienetų dislokavimas (pajėgumų didinimas) draugiškose ir kaimyninėse šalyse, <u>taip pat politinis ir karinis spaudimas Rusijos Federacijai.</u>
Siekis deleguoti NATO globalias funkcijas pažeidžiant tarptautinę teisę; NATO karinės infrastruktūros artėjimas prie Rusijos sienų; ir NATO ekspansija.	<u>NATO pajėgumų potencialo didinimas</u> ir globalių funkcijų delegavimas NATO pažeidžiant tarptautinę teisę; NATO karinės infrastruktūros artėjimas prie Rusijos sienų; ir NATO ekspansija.
Strateginių priešraketinių sistemų kūrimas ir vystymas, kosmoso militarizavimas, strateginių nebranduolinių ypač tikslų ginkluotės sistemų vystymas.	Strateginių priešraketinių sistemų kūrimas ir vystymas, siekis dislokuoti ginkluotę kosmose, strateginių nebranduolinių ypač tikslų ginkluotės sistemų vystymas, <u>„globalaus smūgio“ strategijos realizavimas.</u>
Teritorinės pretenzijos Rusijai ir jos sąjungininkams, kišimasis į jų vidaus reikalus.	Teritorinės pretenzijos Rusijai ir jos sąjungininkams, kišimasis į jų vidaus reikalus.
Masinio naikinimo ginklų, raketų ir raketinių technologijų platinimas; <u>valstybių, turinčių branduolinę ginkluotę, skaičiaus didėjimas.</u>	Masinio naikinimo ginklų, raketų ir raketinių technologijų platinimas.
Tarptautinių susitarimų pažeidimai, bei tarptautinių ginkluotės ribojimo ir mažinimo sutarčių nesilaikymas.	Tarptautinių susitarimų pažeidimai, bei ginkluotės <u>draudimo</u> , ribojimo ir mažinimo tarptautinių sutarčių nesilaikymas.
Karinių pajėgumų panaudojimas kaimyninėse valstybėse pažeidžiant tarptautinės teisės normas.	Karinių pajėgumų panaudojimas kaimyninėse <u>ir draugiškose</u> valstybėse pažeidžiant tarptautinės teisės normas.
Karinių konfliktų židinių buvimas (atsiradimas) ir eskalacija kaimyninėse ir draugiškose valstybėse.	Karinių konfliktų židinių buvimas (atsiradimas) ir eskalacija kaimyninėse ir draugiškose valstybėse.
Tarptautinio terorizmo plėtra.	<u>Auganti globalaus ekstremizmo (terorizmo) grėsmė; atsiradusi reali grėsmė, kad teroristinių aktų metu bus panaudotos radioaktyvios ir nuodingosios cheminės medžiagos; tarptautinio organizuoto nusikalstamumo augimas.</u>
Įtampos židinių atsiradimas tarp etninių (religinių) grupių ir tarptautinių ginkluotų radikalių grupuočių veikla kaimyninėse ir draugiškose valstybėse, bei regioninių konfliktų, separatizmo ir <u>smurtinio (religinio) ekstremizmo</u> augimas įvairiuose pasaulio regionuose.	Įtampos židinių <u>egzistavimas</u> (atsiradimas) tarp etninių ir religinių grupių, tarptautinių ginkluotų radikalių grupuočių ir <u>užsienio privačių karinių kompanijų</u> veikla kaimyninėse ir draugiškose valstybėse, bei regioninių konfliktų, separatizmo ir ekstremizmo augimas įvairiuose pasaulio regionuose.
Karinės grėsmės (karinės transformacijos priežastys)	
Staigus karinės-politinės situacijos (tarptautinių santykių) pablogėjimas ir sąlygų karinių pajėgų panaudojimui susidarymas.	Staigus karinės-politinės situacijos (tarptautinių santykių) pablogėjimas ir sąlygų karinių pajėgų panaudojimui susidarymas.
Rusijos valstybinio ir karinio valdymo sistemų veiklos trikdymas, Rusijos strateginių branduolinių pajėgumų, raketinės atakos perspėjimo sistemos, kosmoso erdvės kontrolės, branduolinės amunicijos saugojimo objektų, branduolinės energetikos, branduolinės ir cheminės pramonės bei kitų potencialiai pavojingų objektų funkcionavimo pažeidimai.	Rusijos valstybinio ir karinio valdymo sistemų veiklos trikdymas, Rusijos strateginių branduolinių pajėgumų, raketinės atakos perspėjimo sistemos, kosmoso erdvės kontrolės, branduolinės amunicijos saugojimo objektų, branduolinės energetikos, branduolinės, cheminės, <u>farmacinės ir medicinos</u> pramonės bei kitų potencialiai pavojingų objektų funkcionavimo pažeidimai.

Nelegalių ginkluotų grupuočių steigimas ir parengimas, jų veikla Rusijoje ar draugiškų valstybių teritorijoje.	Nelegalių ginkluotų grupuočių steigimas ir parengimas, jų veikla Rusijoje ar draugiškų valstybių teritorijoje.
Karinės galios demonstravimas pratybų metu <u>provokaciniais tikslais</u> Rusijos kaimynystėje ar draugiškose valstybėse	Karinės galios demonstravimas pratybų metu provokaciniais tikslais Rusijos kaimynystėje ar draugiškose valstybėse
Ginkluotojų pajėgų karinės parengties aktyvavimas su daline ar visiška mobilizacija atskirose valstybėse ar valstybių grupėse.	Ginkluotojų pajėgų karinės parengties aktyvavimas su daline ar visiška mobilizacija atskirose valstybėse ar valstybių grupėse.
Karinės transformacijos tikslai (karinės galios didinimas)	
Siekti, kad karinės organizacijos struktūra, sudėtis ir dydis atitiktų taikos meto, tiesioginės agresijos atvejo ir karo meto užduotis, tam tikslui skiriant pakankamą kiekį finansinių, materialinių ir kitų išteklių.	Siekti, kad karinės organizacijos struktūra, sudėtis ir dydis atitiktų taikos meto, tiesioginės agresijos atvejo ir karo meto užduotis, tam tikslui skiriant pakankamą kiekį finansinių, materialinių ir kitų išteklių.
Gerinti valstybinio ir karinio vadovavimo ir valdymo sistemos efektyvumą bei saugumą.	Gerinti valstybinio ir karinio vadovavimo ir valdymo sistemos efektyvumą bei saugumą, <u>užtikrinti keitimasi informacija tarp žinybinių institucijų.</u>
Pagerinti oro gynybos sistemą ir <u>sukurti Rusijos oro-kosmoso gynybos sistemą.</u>	Pagerinti Rusijos <u>oro-kosmoso</u> gynybos sistemą.
Tobulinti karinei organizacijai skirtą karinę-ekonominę paramą, paremtą racionaliu finansinių, materialinių ir kitų išteklių panaudojimu.	Tobulinti karinei organizacijai skirtą karinę-ekonominę paramą paremtą racionaliu finansinių, materialinių ir kitų išteklių panaudojimu.
Tobulinti karinį planavimą.	Tobulinti karinį planavimą.
Tobulinti teritorinę ir civilinę gynybą	Tobulinti Rusijos teritorinę ir civilinę gynybą
Gerinti mobilizacinių resursų kaupimo sistemą, įskaitant ginkluotės, karinės ir specialiosios technikos bei materialinių-techninių priemonių atsargas.	Pagerinti mobilizacinių resursų kaupimo sistemą, įskaitant ginkluotės, karinės ir specialiosios technikos bei materialinių-techninių priemonių atsargas.
Didinti ginkluotės ir specialiosios technikos eksploatavimo ir remonto efektyvumą.	Didinti ginkluotės ir specialiosios technikos eksploatavimo ir remonto efektyvumą.
Sukurti ginkluotose pajėgose integruotą logistinę, socialinę, medicininę ir mokslinę aprūpinimo struktūrą.	Sukurti ginkluotose pajėgose integruotą logistinę, socialinę, medicininę ir mokslinę aprūpinimo struktūrą.
Tobulinti ginkluotojų pajėgų informacijos valdymo sistemą	Tobulinti ginkluotojų pajėgų ir <u>kitų institucijų</u> informacijos valdymo sistemą
Kelti karinės tarnybos prestižą, visapusiškas Rusijos piliečių parengimas karinei tarnybai.	Kelti karinės tarnybos prestižą, visapusiškas Rusijos piliečių parengimas karinei tarnybai.
Užtikrinti karinį-politinį ir karinį-techninį bendradarbiavimą tarp Rusijos ir užsienio valstybių.	Užtikrinti karinį-politinį ir karinį-techninį bendradarbiavimą tarp Rusijos ir užsienio valstybių.
<i>Nėra įtraukta</i>	<u>Vystyti mobilizacinę sistemą.</u>
<i>Nėra įtraukta</i>	<u>Tobulinti karių (pajėgų) ir gyventojų radiacinės, cheminės ir biologinės apsaugos sistemas.</u>

Rusijos Vakarų karinės apygardos pajėgumai

Sausumos pajėgos	Vietovė
VKA atskirieji kariniai vienetai	
1-asis šaulių pulkas	Maskva
154-asis komendantinis pulkas	Maskva
79-oji reaktyvinės artilerijos brigada	Tverė
202-oji zenitinė-raketinė brigada	Maskvos sr.
96-oji žvalgybos brigada	Žemutinis Naugardas
45-oji inžinerijos-išminuotojų brigada	Muromas
1-oji inžinerijos-išminuotojų brigada	Muromas
28-oji pontonų-tiltų brigada	Muromas
16-oji radioelektroninės kovos brigada	Tulos sr.
27-oji RChB gynybos brigada	Kurskas
29-oji geležinkelio brigada	Smolenskas
34-oji geležinkelio brigada	Rezanė
38-oji geležinkelio brigada	Vologda
1-oji štabo brigada	Leningrado sr.
132-oji ryšių brigada	Leningrado sr.
Rusijos pajėgų operatyvinė grupė	Padniestrė
18-asis savaeigių minosvaidžių divizionas	Tambovas
19-asis savaeigės artilerijos divizionas	Tambovas
7043-oji sandėlių ir remonto bazė	Tambovas
15-oji radioelektroninės kovos brigada	Tambovas
1084-asis radioelektroninės kovos rengimo centras	Tambovas
100-asis aprūpinimo pulkas	Maskvos sr.
Štabų mokymo centras	Leningrado sr.
467-asis tankistų rengimo centras	Vladimiro sr.
210-asis inžinierių rengimo centras	Žemutinio Naugardo sr.
1-oji tankų armija (Maskvos sr.)	
2-oji motošaulių divizija	Maskvos sr.
4-oji tankų divizija	Maskvos sr.
27-oji motošaulių brigada	Maskvos sr.
6-oji tankų brigada	Žemutinio Naugardo sr.

6-oji armija (Sankt Peterburgas)	
138-oji motošaulių brigada	Leningrado sr.
25-oji motošaulių brigada	Pskovo sr.
216-oji sandėlių ir remonto bazė	Petrozavodskas
9-oji artilerijos brigada	Leningrado sr.
268-oji artilerijos brigada	Leningrado sr.
7014-oji sandėlių ir remonto bazė	Leningrado sr.
5-oji zenitinių raketų brigada	Sankt Peterburgas
95-oji štabo brigada	Sankt Peterburgas
26-oji raketų brigada	Leningradp sr.
51-oji logistikos brigada	Sankt Peterburgas
20-oji armija (Voronežas)	
9-oji motošaulių brigada	Žemutinis Naugardas
23-oji motošaulių brigada	Belgorodo sr.
28-oji motošaulių brigada	Brjansko sr.
1-oji tankų brigada	Lvovo sr.
99-oji sandėlių ir remonto bazė	Tverė
53-ioji zenitinių raketų brigada	Kurskas
49-oji zenitinių raketų brigada	Smolenskas
9-oji štabo brigada	Žemutinio Naugardo sr.
288-artilerijos brigada	Žemutinio Naugardo sr.
7015-sandėlių ir remonto bazė	Žemutinio Naugardo sr.
448-oji raketų brigada	Kurskas
112-oji raketų brigada	Šuja
69-oji logistikos brigada	
Oro desanto kariuomenė	
45-oji specialiosios paskirties brigada	Maskva
76-oji desanto-šturmo divizija	Pskovas
98-oji oro-desanto divizija	Ivanovas
106-oji oro-desanto divizija	Tula
38-oji ryšių brigada	Maskvos sr.
Žvalgybos kariniai vienetai	
322-asis specialiosios paskirties centras	Maskvos sr.
2-oji specialiosios paskirties brigada	Pskovo sr.
16-oji specialiosios paskirties brigada	Tambovas
146-oji radiotechnikos spec. paskirties brigada	Leningrado sr.
82-oji radiotechnikos spec. paskirties brigada	Vjazma

11-asis korpusas (Kaliningrado sr.)	
7-oji motošaulių brigada	Kaliningrado sr.
79-oji motošaulių brigada	Kaliningrado sr.
336-oji jūrų pėstininkų brigada	Kaliningrado sr.
25-oji pakrančių raketų brigada	Kaliningrado sr.
152-oji raketų brigada	Kaliningrado sr.
244-oji artilerijos brigada	Kaliningrado sr.
22-asis zenitinių raketų pulkas	Kaliningrado sr.
183-asis zenitinių raketų pulkas	Kaliningrado sr.
1545-asis zenitinių raketų pulkas	Kaliningrado sr.
841-asis radioelektroninės kovos centras	Kaliningrado sr.
742-asis ryšių centras	Kaliningrado sr.
69-asis jūrų inžinierių pulkas	Kaliningrado sr.
561-asis žvalgybos centras	Kaliningrado sr.
299-asis pakrančių pajėgų mokymų centras	Kaliningrado sr.
313-asis kovos su povandeninėmis pajėgomis vienetas	Kaliningrado sr.

Vakarinės karinės apygardos karinė technika ir ginkluotė

Sausumos pajėgos	
Operatyvieniai-taktiniai raketų kompleksai „Točka-U“	36 vnt.
Operatyvieniai-taktiniai raketų kompleksai „Iskander- M“	24 vnt.
Tankai T-72	100 vnt.
Tankai T-90	100 vnt.
Tankai T-80	500 vnt.
Pėstininkų kovos mašinos BMP ir BMD	900 vnt.
Šarvuočiai BTR-80	600 vnt.
Šarvuočiai MTLB ir BTR-D	800 vnt.
Savaeigės artilerijos pabūklai	600 vnt.
Evakavimo priemonės	700 vnt.
Minosvaidžiai	100 vnt.
Raketinės salvių ugnies sistemos „Grad“,	200 vnt.
Raketinės salvių ugnies sistemos „Uragan“ ir „Smerč“	100 vnt.
Prieštankiniai raketų kompleksai	200 vnt.

Zenitinių raketų kompleksai S-300B, „Buk“, „Tor“, „Osa“, „Strela-10“	400 vnt.
Zenitinių raketų-pabūklų kompleksai „Tunguska“	60 vnt.
Aviacija	
Naikintuvai- bombonešiai Su-34	56 vnt.
Naikintuvai- bombonešiai Su-24	34 vnt.
Sunkieji naikintuvai Su-27, Su-30SM, MiG-29, MiG-31BM, Su-27/27K (Su-33)	200 vnt.
Atakos sraigtasparniai Mi-24/35	80 vnt.
Daugiafunkciniai sraigtasparniai Mi-8/17	50 vnt.
Jūriniai sraigtasparniai Ka-27/29/32	50 vnt.
Baltijos jūros laivynas	
Dyzeliniai povandeniniai laivai	3 vnt.
Eskadriniai minininkai	2 vnt.
Fregatos	2 vnt.
Korvetės	3vnt.
Maži koviniai laivai	8 vnt.
Maži raketiniai laivai	4 vnt.
Raketiniai kateriai	7 vnt.
Tralai	20 vnt.
Dideli desantiniai laivai	4 vnt.
Maži desantiniai laivai ant oro pagalvės	2 vnt.

Rusijos branduolinės pajėgos, 2016 m.⁴³⁷

NATO žymėjimas	Rusiškas žymėjimas	Paleidimo sistemų sk.	Gaminama nuo	Branduolinės galvučių sk. sistemoje	Iš viso branduolinių galvučių
<i>Strateginė puolamoji ginkluotė</i>					
Tarpkontinentinės balistinės raketos (ICBMs)					
SS18 M6 Satan	RS-20V	46	1988	10	460
SS-19 M3 Stiletto	RS-18 (UR-100NUTTH)	20	1980	6	120
SS25 Sickle	RS-12M (Topol)	90	1988	1	90
SS-27 Mod. 1 (mobile)	RS-12M1 (Topol-M)	18	2006	1	18
SS-27 Mod. 1 (silo)	RS-12M2 (Topol-M)	60	1997	1	60
SS-27 Mod. 2 (mobile)	RS-24 (Yars)	63	2010	4	252
SS-27 Mod. 2 (silo)	RS-24 (Yars)	10	2014	4	40
SS-27 Mod. ? (mobile)	RS-26 (Yars-M)	-	(2016)	3	-
SS-27 Mod. ? (rail)	Barguzin	-	?	4	-
SS-? "heavy" (silo)	RS-28 (Sarmat)	-	(2020)	10	-
Iš viso		307			1040
Povandeninių laivų leidžiamos balistinės raketos (SLBMs)					
SSN18 M1 Stingray	RSM-50	2/32	1978	3	96
SS-N-23 M1	RSM-54 (Sineva)	6/96	2007	4	384
SS-N-32	RSM-56 (Bulava)	3/48	2014	6	288
Iš viso		11/176			768
Bombonešiai					
Bear-H6	Tu-95 MS6	27	1984	6 bombos	162
Bear-H16	Tu-95 MS16	30	1984	16 bombų	480
Blackjack	Tu-160	13	1987	12 bombų	156
Iš viso		70			798
Iš viso strateginių puolamųjų pajėgų					2600
<i>Nestrateginė ir gynybinė ginkluotė</i>					
Priešraketinės, oro ir pakrančių gynybos sistemos					
S-300 (SA-10/20)	S-300P/PMU-2	1000	1980/2007	1	400
ABM-3 Gazelle	53T6	68	1986	1	68

⁴³⁷ Parengta remiantis Hans M. Kristensen & Robert S. Norris. 2016. Russian nuclear forces, 2016. Bulletin of the Atomic Scientists.

SSC-1B Sepal		33	1973	1	15
Bombonešiai/naikintuvai					
Tu-22M3/Su-24M/Su-34		390	1974/2006	Raketos/bomb.	570
Antžeminės sistemos					
SS-21/SS-26	Iskander M/E	140	1981/2005	1	140
Sparnuotosios raketos		?	N/A	1	?
Jūrų pajėgos					
Povandeniniai laivai/laivai				Raketos/torp.	760
Iš viso nestrateginių ir gynybinių pajėgumų					1950
Iš viso branduolinės ginkluotės					4500

Didžiausios Rusijos pratybos nuo 2014 m. vykdytos europinėje Rusijos dalyje⁴³⁸

Pratybų tipas/vietovė	Data	Svarbiausi faktiniai duomenys
Netikėto patikrinimo pratybos Vakarų ir Centrinėje karinėse apygardose	2014 m. vasario 26 d. – kovo 3 d.	- Dalyvavo: 150 tūkst. sausumos, jūros ir oro pajėgų karių; 90 orlaivių; 120 sraigtasparnių; 880 tankų; 1 tūkst. 200 kitos karinės technikos; ir 80 karo laivų ⁴³⁹ . - Pagrindinis dėmesys buvo skiriamas vakarinės ir tolimosios šiaurės teritorijos gynybai. Prasidėjo perdislokuojant dideles karines pajėgas į Arktį. - Buvo vykdoma pakrančių apsauga, išminavimas, povandeninių laivų paieška ir gynyba nuo atakos iš jūros ⁴⁴⁰ .
Strateginių branduolinių pajėgų pratybos	2014 m. kovo 26–29 d.	Iš anksto suplanuotos pratybos, kuriose dalyvavo 10 tūkst. karių. Pratybų metu buvo imituojamas masyvus ir vienalaikis branduolinių raketų panaudojimas ⁴⁴¹ .
Netikėto patikrinimo pratybos šalia Ukrainos sienos	2014 m. balandis - gegužė	Dalyvavo 40 tūkst. karių. Pranešama, kad dalyvavo batalionų taktinės grupės iš Vakarinės ir Pietinės karinių apygardų ⁴⁴² .
Strateginių branduolinių pajėgų pratybos	2014 m. gegužė	Prezidentas Putinas asmeniškai pats dalyvavo pratybų vadovavimo ir valdymo dalyje. Pratybų metu buvo treniruojamasi raketų paleidimas iš visų trijų „trados“ elementų (antžeminės raketinės pajėgos, povandeninis branduolinis laivynas ir strateginė aviacija) ⁴⁴³ .
Netikėto patikrinimo pratybos Centrinėje karinėje apygardoje	2014 m. birželio 21-28 d.	Dalyvavo: 65 tūkst. karių; 5 tūkst. 500 karinės technikos vienetų (720 tankų, 950 šarvuotųjų, 600 artilerijos ir salvinės ugnies raketų sistemos vienetų); 180 orlaivių; ir 60 sraigtasparnių. Oficialus pratybų tikslas buvo pasirengti kariniam atsakui į galimą karinės-politinės situacijos pasikeitimą Centrinėje Azijoje, susidariusią dėl NATO pajėgų pasitraukimo iš Afganistano. Pratybų pobūdis leidžia daryti prielaidą, kad menamas priešas turėjo didelį kiekį konvencinės ginkluotės ⁴⁴⁴ .
Netikėto patikrinimo pratybos Kaliningrado srityje	2014 m. gruodžio 5-10 d.	Dalyvavo 9 tūkst. karių, 642 tankų ir kitos technikos, Iskander sistemos ir 55 karo laivai. Tikslas – anklovo greitas pastiprinimas ir gynyba. Didelis dėmesys buvo skiriamas Iskander raketinių sistemų vienetų perdislokavimui, apsaugą vykdančiam Baltijos laivynui ir Rusijos karinėms oro pajėgoms ⁴⁴⁵ .
Branduolinių pajėgų netikėto patikrinimo pratybos	2015 m. vasaris	Dalyvavo daugiau nei 30 raketų pulkų.

⁴³⁸ Parengta remiantis duomenimis, gautais iš Łukasz Kulesa. 2016. Towards a New Equilibrium: Minimising the risks of NATO and Russia's new military postures. Policy brief. European Leadership Network.

⁴³⁹ http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=11905664@egNews

⁴⁴⁰ http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=11905692@egNews

⁴⁴¹ http://www.ng.ru/armies/2014-03-26/6_strike.html

⁴⁴² <http://www.army-technology.com/news/newsrussian-military-starts-exercises-after-ukraine-crackdownnon-activists-4220928>

<http://rt.com/news/154588-russia-drill-ukraine-operation/>

<http://www.theguardian.com/world/2014/apr/23/putin-military-exercises-ukraine-border>

⁴⁴³ http://russianforces.org/blog/2014/05/multiple_missile_launches_duri.shtml

⁴⁴⁴ http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=11962677@egNews

http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=11963425@egNews

⁴⁴⁵ <http://rt.com/news/214667-russia-drills-kaliningrad-region/>

		Tikslas – patikrinti pasiruošimą atremti antžemines sabotažo tipo atakas ⁴⁴⁶ .
Oro desanto kariuomenės pratybos Vakarų karinėje apygardoje	2015 m. vasaris	Taktinės pratybos Pskovo regione, kuriose dalyvavo 2 tūkst. desantininkų ir 500 karinės technikos vienetų. Pratybų metu buvo treniruojamasi šuoliai su parašiutais (1 tūkst. 500 karių) ir aerodromo apsauga ⁴⁴⁷ .
Netikėto patikrinimo pratybos, prasidėjusios tolimoje šiaurėje, bet vėliau išsiplėtusios į kitus Rusijos regionus	2015 m. kovo 16-21 d.	Apėmė konvencinius ir strateginius (taip pat ir branduolinius) elementus, koordinuojamus iš Maskvos operacinio centro ⁴⁴⁸ . - Dalyvavo 80 tūkst. karių, 12 tūkst. sunkiosios karinės technikos vienetų, 65 karo laivai, 15 povandeninių laivų ir daugiau nei 220 karinių orlaivių. - Pratybų vietovė apėmė tolimą šiaurę, Juodąją jūrą, Baltijos jūrą su Kaliningrado sritimi ir Rusijos Ramiojo vandenyno pakrantę ⁴⁴⁹ . - Tikslas – atokių Rusijos rajonų gynyba, taip pat perėjimas per Kerčės sąsiaurį į Krymą įrengimas; imituoti koviniai veiksmai su priešo karo laivais ir dronais Juodojoje jūroje; Sachalino pastiprinimas iš jūros; masinis oro ir sausumos vienetų perdislokavimas iš Leningrado ir Smolensko sričių į Arktį ⁴⁵⁰ .
Karinių oro ir oro gynybos pajėgų netikėto patikrinimo pratybos	2015 m. gegužės 25-28 d.	Apėmė Centro, Vakarų ir Pietų karines apygardas, taip pat ilgojo nuotolio ir transporto aviaciją. - Dalyvavo 250 lėktuvų ir sraigatarnių, 12 tūkst. karių. - Pratybos vyko paraleliai su pratybomis Skandinavijoje „Arctic Challenge“. - Ilgojo nuotolio aviacija treniravosi kruizinių raketų paleidimus ⁴⁵¹ .
„Vzaimodejstvie 2015“	2015 m. rugpjūtis	Kolektyvinio saugumo sutarties organizacijos (KSSO) greitojo reagavimo pajėgų mokymai Pskovo regione. - Dalyvavo 2 tūkst. karių, 200 karinės technikos priemonių ir 40 lėktuvų ir sraigatarnių iš Rusijos, Baltarusijos, Armėnijos, Kazachstano, Kirgizijos ir Tadžikistano. - Scenarijus – lokalizuoti karinį konfliktą ir sunaikinti nelegalias karines grupuotes Rytų Europos regione ⁴⁵² .
Nerušimoe bratstvo 2015	2015 m. rugsėjis	Rusijos-Baltarusijos operacinės pratybos, vykdytos Rusijos poligonuose. - Dalyvavo apie 8 tūkst. karių, 400 karinės technikos priemonių, 80 lėktuvų ir sraigatarnių. - Gynybinio pobūdžio scenarijus, kuriame dėmesys buvo skiriamas gerinti sąveiką tarp Rusijos ir Baltarusijos karinių pajėgų ⁴⁵³ .
Strateginių branduolinių pajėgų pratybos	2015 m. rugsėjis	Tiksmai: - Patikrinti gebėjimus aptikti radiacinio, cheminio ir biologinio ginklo panaudojimo prieš Rusiją atvejus; - Patikrinti mobilių strateginių raketų sistemų pasirengimą atlikti užduotis imituojamo priešo oro ir sausumos puolimo sąlygomis ⁴⁵⁴ .

⁴⁴⁶ <http://tass.ru/en/russia/777221>

⁴⁴⁷ http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12008939@egNews

⁴⁴⁸ http://www.europeanleadershipnetwork.org/anatomy-of-a-russian-exercise_2914.html

⁴⁴⁹ http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12010900@egNews

⁴⁵⁰ http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12010807@egNews

http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12010708@egNews

⁴⁵¹ <http://tass.ru/armiya-i-opk/1993782>

⁴⁵² <http://www.rferl.org/content/csto-military-exercise-estonia-russia-belarus-kazakhstan-kyrgyzstan-tajikistan-nato/27203792.html>

<http://tass.ru/en/russia/815206>

⁴⁵³ <https://belsat.eu/en/articles/union-shield-over-8000-russian-belarusian-troops-take-part-joint-wargame/>

⁴⁵⁴ <http://tass.ru/en/russia/818934>

Centras 2015	2015 m. rugsėjis	Dalyvavo 95 tūkst. karių, apie 7 tūkst. karinės technikos vienetų ir 170 lėktuvų ir sraigasparsių ⁴⁵⁵ . - Prasidėjo netikėto patikrinimo pratybomis, kurios apėmė Centrinės karinės apygardos pajėgas, Oro desanto karius, strateginę aviaciją bei Vakarų ir Pietų karinių apygardų karines oro pajėgas ⁴⁵⁶ . - Scenarijus – reagavimas į karinį konfliktą Centrinėje Azijoje, panaudojant viso spektro karinius pajėgumus.
Strateginių branduolinių pajėgų pratybos	2015 m. spalio	Tikslai: - Patikrinti vadovavimo ir valdymo sistemos funkcionavimą; - Buvo treniruojamasi raketų paleidimas iš visų trijų „triados“ elementų (antžeminės raketinės pajėgos, povandeninis branduolinis laivynas ir strateginė aviacija) bei taktinių branduolinių sistemų (Iskander ir Kalibr). 139

⁴⁵⁵ <http://tass.ru/en/russia/819367>

⁴⁵⁶ http://nvo.ng.ru/forces/2015-09-11/1_center2015.html

Baltijos šalių karinio bendradarbiavimo projektai⁴⁵⁷

BALTNET – Baltijos valstybių oro erdvės stebėjimo ir kontrolės sistema (BALTNET – Baltic Air Surveillance Network and Control System).

Šis projektas išaugo iš JAV 1995 m. Vidurio Europos šalims pasiūlytos Regioninės oro erdvės iniciatyvos. 1998 m. sudaryta trišalė tarpvyriausybinių Lietuvos, Latvijos ir Estijos sutartis dėl Baltijos oro erdvės stebėjimo sistemos. 2007 m. minėtą sutartį pakeitė trišalis tarpvyriausybinių Lietuvos, Latvijos ir Estijos susitarimas dėl Baltijos oro erdvės stebėjimo ir kontrolės sistemos plėtojimo. Sistemos paskirtis – Lietuvos, Latvijos ir Estijos teritorijose stebėti oro erdvę, vykdyti ginkluotės valdymą, atlikti vadovavimo ir valdymo funkcijas ir rengti mokymus. Tai leidžia Baltijos valstybėms efektyviau kontroliuoti savo oro erdvę, užtikrinti jos suverenumą bei orlaivių skrydžių saugumą.

BALTNET sistemą sudaro nacionaliniai valdymo ir pranešimų postai Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, ryšių linijos bei pranešimų (radiolokaciniai) postai, bendras valdymo ir pranešimų centras Karmėlavoje. Pastarąjį centrą aptarnauja tarptautinis (trijų Baltijos valstybių) personalas, kuriam vadovauja Baltijos šalių kariuomenių atstovai, keisdamiesi rotacijos principu. BALTNET yra sąveikus su atitinkamomis NATO sistemomis, veikia be pertraukos 24 valandas per parą, o 2004 m. tapo bendros NATO integruotos oro erdvės gynybos sistemos (NATINADS) sudedamąja dalimi. NATO naikintuvus, vykdančius oro policijos misiją Baltijos šalyse (dislokacijos vieta – Šiaulių oro uostas Zokniuose), valdo bendras Baltijos valstybių valdymo ir pranešimų centras Karmėlavoje.

BALTBAT – bendras Baltijos šalių batalionas (BALTBAT – Baltic battalion).

BALTBAT projektas veikė nuo 1994 m. iki 2003 m. rugsėjo mėn. ir per tą laiką tarptautinėms misijoms parengė daugiau kaip 700 Baltijos valstybių karių. Pagrindinis projekto tikslas buvo paspartinti integracijos į NATO procesą, optimizuoti resursų naudojimą ir prisidėti prie regioninio saugumo ir stabilumo zonos kūrimo bei plėtimo.

BALTBAT projektas buvo pradėtas 1994 m., Rygoje pasirašius trišalę Baltijos šalių sutartį įkurti Baltijos šalių taikos palaikymo batalioną. BALTBAT štabui pradėjus veiklą Adaži (Latvija), pagal „Partnerystė taikos labui“ (PTL) programą Skandinavijos ir kitos Vakarų Europos valstybės įsipareigojo remti BALTBAT kūrimą struktūros, personalo parinkimo ir mokymo, ekipuotės

⁴⁵⁷ Pritaikoma pagal <http://kam.lt> pateiktą informaciją.

komplektavimo bei projekto administravimo srityse. Jau nuo 1997 m., pasibaigus pradiniam pasirengimo etapui, batalionas buvo parengtas vykdyti visas taikos palaikymo užduotis.

1997–2000 m. BALTBAT buvo rengiamas vykdyti visas kovines operacijas ir 2000 m. įvyko pirmosios karinės pratybos „Baltic Eagle”, kurios įtvirtino bataliono pasirengimą koviniams veiksams.

Projektas buvo uždarytas (kaip įgyvendinęs savo tikslą) 2003 m. rugsėji.

2007 m. buvo nuspręsta atnaujinti BALTBAT projektą, siekiant parengti bendrą trišalį Baltijos batalioną budėjimui NATO greitojo reagavimo pajėgų 14 rotacijoje (NRF-14) 2010 m. pirmąjį pusmetį. Po sėkmingo budėjimo BALTBAT projektas buvo uždarytas.

BALTFOR – bendras Baltijos šalių karinis vienetas (BALTFOR – Baltic Forces).

2014 m. kovo mėn. buvo pasirašytas naujas susitarimas, kurio pagrindu Baltijos šalys esant reikalui ar atitinkamam sprendimui gali sukurti nenuolatinį (non-permanent) bataliono dydžio vienetą. Jis gali būti siunčiamas į tarptautines pratybas ar operacijas. Numatyta, kad tuo metu, kai batalionas užduočių nevykdo, jo nacionaliniai elementai vykdo užduotis savo šalyse. Dėl bataliono surinkimo ir aktyvavimo skirtingoms užduotims sprendimą priima Baltijos šalių kariuomenių vadai (Karinis komitetas) ir gynybos ministrai (Ministrų komitetas). Bendros pajėgos skirtos į NRF 2016 FFG (Follow on Forces Group).

BALTRON – Baltijos karinė jūrų eskadra (BALTRON – Baltic Naval Squadron).

BALTRON įkurtas 1998 m. rugpjūčio 28 d. kaip nuolatinės parengties reagavimo Baltijos šalių karinių laivų junginys, kurio pagrindiniai tikslai – prisidėti prie Baltijos regiono saugumo, mažinant jūros minų pavojų Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių teritoriniuose vandenyse ir išskirtinėse ekonominėse zonose, išplėsti tarpusavio supratimą ir didinti gebėjimą veikti bendrai, bendradarbiauti su NATO šalių vienetais. Šiandien BALTRON veikia kaip gerai organizuota priešmininės kovos laivų eskadra, garbingai nešanti savo vėliavą įvairiose NATO ir Partnerystės už taiką pratybose.

Nuo 2014 m. vidurio iš projekto pasitraukus Estijai, BALTRON projekte dalyvauja Lietuva ir Latvija. Tačiau Estija ir toliau dalyvauja bendrose pratybose su Lietuvos ir Latvijos priešmininiais laivais. BALTRON sudaro priešmininiai laivai ir štabo laivas, taip pat tarptautinis štabas, kurį rotacijos pagrindu 6-12 mėn. laikotarpiui į eskadrą skiria Lietuva ir Latvija. Eskadrai vadovauja vienos iš dviejų Baltijos valstybių skiriamas karininkas, kuriam įgaliojimus vadovauti BALTRON vienetais suteikia Baltijos šalių Karinis komitetas. BALTRON veikia pagal Karinio komiteto patvirtintą metinį BALTRON veiklos planą.

Dalyvaujant tarptautiniuose mokymuose ir operacijose BALTRON eskadra paprastai papildoma kitų šalių priešmininiais laivais, kuriems vadovauja BALTRON vadas su štabu.

Pagrindiniu projekto tikslu išlieka su NATO suderinamos eskadros, kuri vykdytų išminavimo operacijas jūroje, nuolatinis rengimas ir išlaikymas.

Nuo 1998 m. BALTRON projekto dėka stipriai išsiplėtė Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimas karinių jūrų pajėgų srityje. Dalyvavimas BALTRON projekte suteikia galimybę užtikrinti tinkamą karių pasirengimą dalyvauti aukštos parengties priešmininiuose NATO junginiuose SNMCMG bei prisidėti prie kolektyvinės gynybos koncepcijos.

BALTRON 2014 m. II pusmetį budėjo NATO SNMCMG1 (Standing NATO Mine Countermeasures Group 1) junginyje. Lietuva buvo skyrusi vadovavimo laivą.

BALTDEFCOL – Baltijos gynybos koledžas (BALTDEFCOL – Baltic Defence College).

Ši 1999 m. vasario 25 d. Tartu mieste Estijoje atidaryta tarptautinė karinio mokymo įstaiga rengia Baltijos ir kitų valstybių štabų karininkus, kurie tarnaus savo šalių gynybos ministerijose, kariuomenių ir tarptautiniuose (pvz., NATO) štabuose, bus gynybos atašė arba dėstys karo mokslus nacionalinėse karo akademijose.

Didelė dalis BGK dėstytojų yra Vakarų šalių karininkai. Mokymo turinys pritaikytas konkrečioms Baltijos valstybių sąlygoms, atsižvelgiant į jų geostrateginius ypatumus ir turimas karines pajėgas, tačiau yra naudingas ir kitų valstybių karininkams. Mokymo procese taikomos NATO procedūros ir standartai. Pirmuoju BGK komendantu buvo paskirtas Danijos karininkas – brigados generolas Michaelis H. Clemmesenas, buvęs Danijos gynybos atašė Estijai, Latvijai ir Lietuvai. Jam baigus kadenciją, BGK vadovauja Baltijos šalių kariuomenių atstovai, keisdamiesi rotacijos principu. 2004–2007 m. koledžui vadovavo Lietuvos atstovas brg. gen. Algis Vaičeliūnas, 2007–2010 m. Latvijos atstovas brg. gen. Gundarsas Abolsas, nuo 2011 m. – Estijos atstovas brg. gen. Meelis Kiili. 2012 m. gruodį naujuoju BGK komendantu paskirtas Lietuvos atstovas gen. mjr. Vitalijus Vaikšnoras. Nuo 2016 m. vasaros vadovavimą koledžui perims Latvijos atstovas.

BGK dabar vykdo 3 aukštais tarptautiniais standartais paremtas mokymo programas anglų kalba: Jungtinį vadovavimo ir štabo karininkų kursą (angl. Joint Command and General Staff Course), Civilių tarnautojų kursą (angl. Civil Servants Course) ir Aukščiausio rango karininkų mokymo programą (angl. Higher Command Studies Course). Taip pat rengia kitų mokymo institucijų studijų modulius, konferencijas, seminarus aktualiausiomis grėsmių ir saugumo užtikrinimo temomis. BGK vis didesnę vaidmenį vaidina Lietuvos Rytų politikos įgyvendinime. Per keletą pastarųjų metų Baltijos gynybos koledže studijavo Lietuvos remiami Armėnijos, Azerbaidžano, Gruzijos, Moldovos ir Ukrainos karininkai. BGK taip pat mokosi karininkai iš Balkanų regiono valstybių, Rytų ir

Centrinės Europos, Partnerystės taikos labui (PTL) programoje dalyvaujančių valstybių atstovai. 2015 m. BKG iš viso baigė 76 studentai iš 20 valstybių, įskaitant Baltijos šalis.

Nuo 2004 m. visas BKG biudžetas formuojamas tik iš Baltijos valstybių finansinių indėlių, nors kai kurie dėstytojai finansuojami jų atstovaujama valstybių lėšomis.

Nenuolatinis Baltijos šalių jungtinio štabo elementas (angl. Non-Permanent Baltic Joint Staff Element).

2013 m. sausio 28 d. Baltijos šalių gynybos ministrų sprendimu ėmė veikti nenuolatinis jungtinis Baltijos šalių štabo elementas. Jame periodiškai susitinka įvairių sričių Baltijos šalių kariuomenių atstovai.

B-JŠE funkcijos:

- Informacijos apie saugumą regione apsikeitimas ir grėsmių analizavimas.
- Nenumatytų aplinkybių planų (angl. Contingency Operational Plans) vystymas;
- Nacionalinių gynybos planų koordinavimas;
- Priimančiosios šalies paramos koordinavimas;
- Sienų kirtimo procedūrų derinimas;
- Operacinių įsipareigojimų koordinavimas ir valdymas (NRF, EUBG, tarptautinės operacijos);
- Kitų Baltijos šalių kariuomenių vadų užduočių vykdymas.

NATO kompetencijos centrai Baltijos šalyse (NATO ENSEC COE, NATO STRATCOM COE, NATO CCDCOE)

Latvija yra pasirašiusi susitarimo memorandumą su Lietuvoje veikiančiu NATO energetinio saugumo kompetencijos centru (NATO ENSEC COE), ir nuo 2014 metų centre dirba Latvijos atstovas. Savo ruožtu Lietuva nuo 2015 m. yra išsiuntusi savo atstovą į Latvijoje veikiančią NATO strateginės komunikacijos kompetencijos centrą (NATO STRATCOM COE). Nuo 2015 m. rugsėjo į centrą Latvijoje išsiųstas ir antrasis Lietuvos atstovas.

Estija yra pasirašiusi susitarimo memorandumą su Lietuvoje veikiančiu NATO energetinio saugumo kompetencijos centru (NATO ENSEC COE), kuriame dirba ir vienas Estijos atstovas. Savo ruožtu Lietuva yra išsiuntusi savo atstovą į Estijoje veikiančią NATO Kibernetinės gynybos kompetencijos centrą (NATO CCDCOE)

Estija ir Latvija taip pat yra skyrusios po atstovą į NATO STRATCOM COE ir NATO STRATCOM COE.

Priimančiosios šalies parama NATO Baltijos oro policijos misijai

2015 m. pasirašytas Baltijos šalių susitarimas dėl Priimančiosios šalies paramos NATO oro policijos misiją sustiprinusioms pajėgoms. Šis susitarimas įtvirtina, kad Baltijos šalys visiems papildomiems NATO Baltijos oro policijos misiją vykdančioms kontingentams skirs tokį pat Priimančiosios šalies paketą, t.y. 5 mln. EUR per metus. Anksčiau toks susitarimas buvo tik dėl pagrindinę misiją vykdančių kontingentų Šiauliuose.

Erikas KAUKAS

**RUSIJOS KARINĖS TRANSFORMACIJOS POVEIKIS BALTIJOS
ŠALIŲ SAUGUMO IR GYNYBOS POLITIKAI**

Daktaro disertacija